

5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON ISLAMIC FINANCE AND ECONOMICS

Main Theme:
Islamic Finance Futures:
Digital Economy and Sustainable Development

22-23 October 2024

Hasan Kalyoncu University
Congress and Culture Center

For detailed information:
<https://icife2024.hku.edu.tr>

E-ISBN: 978- 605-74046-3-3

5. ULUSLARARASI İSLAMİ FİNANS VE EKONOMİ KONFERANSI BİLDİRİ KİTABI

5TH INTERNATIONAL CONFERENCES ON ISLAMIC FINANCE AND ECONOMICS PROCEEDING BOOK

22-23 EKİM 2024
22-23 OCTOBER 2024

HKÜ KAMPÜSÜ, KONGRE VE KÜLTÜR MERKEZİ / GAZİANTEP
HKU, CONGRESS AND CULTURAL CENTER / GAZİANTEP

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

5. ULUSLARARASI İSLAMİ FİNANS VE EKONOMİ KONFERANSI

5TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ISLAMIC FINANCE AND ECONOMICS

(22 - 23 Ekim 2024)

Editörler

Doç. Dr. Yıldız ÖZKÖK

Doç. Dr. Zeynep KÖSE

Dr. Öğr. Üyesi Bilal ÇAYIR

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences

Gaziantep 2024

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

TAKDİM

Değerli Katılımcılar,

Geleneksel bankacılık ve finans sistemlerine alternatif olan ve faiz duyarlılığı nedeniyle yatırımlarını değerlendirme ve güvence altına alma ihtiyacını karşılama konularında farkındalığı artırmak ve çözümler bulmak amacıyla 5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı'nı (22-23 Ekim 2024) tamamlamış olmanın gururunu hep birlikte yaşadık. Gaziantep'te konferans ve İstanbul'da workshop olmak üzere iki aşamalı olarak etkinliklerimizi tamamladık. Bu yılki konferansımızda İslami Finansın Geleceğini Dijital ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında tartıştık.

Konferansın planlanma aşamasından sonuçlandırılmasına kadarki bütün süreçlerinde, her türlü desteği ve katkıyı esirgemeyen başta Hasan Kalyoncu Üniversitesi Mütevelli heyet başkanımız Sayın Haluk Kalyoncu'ya, Rektörümüz Sayın Profesör Doktor Türkay Dereli'ye ve geçen yılki düzenleme kurulu başkanımız Prof. Dr. Mazlum Çelik'e teşekkürlerimi sunuyorum. Kitabın hazırlanmasında emeklerini esirgemeyen Doç. Dr. Zeynep Köse, Dr. Öğr. Üyesi Bilal Çayır ve Arş. Gör. Muhammed Talha Şen ile Üniversitenin her kademesindeki çalışanlarına konferansın gerçekleştirilmesi için gösterdikleri gayret ve çabaları için teşekkür ediyorum.

Hasan Kalyoncu Üniversitesi tarafından hibrid olarak düzenlenen 5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı'na (22-23 Ekim 2025) bildiri sunumlarıyla veya dinleyici sıfatıyla destek veren tüm katılımcılara, konferans düzenleme kurulu adına teşekkür ederim. 2016'da başladığımız konferansımıza bu yıl 5 farklı ülkeden 90'a yakın değerli bilim insanı katkı sağlamıştır. Durham Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Endonezya Uluslararası İslam Üniversitesi ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'ne paydaş olarak konferansımıza katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Durham Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Asutay hocama konferansın başından sonuna kadar planlarken her bir detayında verdiği destek ve emek için çok teşekkür etmek istiyorum. Son olarak, konferansımıza davetimizi kabul ederek gelen ve çok değerli katkı sağlayan Prof. Dr. Murat Çizakça, Dr. Umar A. Oseni, Dr. Farrukh Raza, Dr. Seyfullah Demirlek, Adnan Ünverdi, Dr. Kamran Sherwani ve Dr. Moutaz Abajeib'e katılımları ve destekleri için teşekkür ediyorum.

Etkinliklerimize sponsor olarak destek sağlayan Albaraka Türk, İstanbul Finans Merkezi, Ziraat Katılım ve resmi havayolu olan Türk Hava Yolları'na özel olarak teşekkürlerimi sunuyorum.

ICIFE'24 Düzenleme Kurulu Başkanı

Doç. Dr. Yıldız ÖZKÖK

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON ISLAMIC FINANCE AND ECONOMICS

22-23 October 2024 | 09:00-19:00

Hasan Kalyoncu University
Congress and Culture Center

Keynote Speakers Panel

Moderator:
Prof. Dr. Ahmer KESER
Hasan Kalyoncu University,
Political Science and
International Relations

Prof. Dr. Murat Cizakça
İslam İktisadi ve Finans,
KTO Karatay Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ASUTAY
Director, Durham Centre for
Islamic Economics and Finance,
Durham University, UK

Dr. Umar A. Oseni
Secretary-General, OIC
(Organization of Islamic
Cooperation) Arbitration Centre

Dr. Farukh Raza
Group CEO, IFPAAS Chairman,
Governance and Ethics Board,
AAOIFI

Moderator:
Assoc. Prof. Dr. Yildiz ÖZKÖK
Hasan Kalyoncu University,
Economics

Dr. Seyfullah Demirlek
Investor Relations and
Sustainability Manager,
AlBaraka Bank

Adnan Ünvardı
Chairman of the Board,
Gaziantep Chamber of Industry

Kamran Sherwani
Head of Internal Shariah
Control and the Secretary
to the Internal Shariah Supervision
Committee, SSCI Academy

Dr. Moutaz Abajeb
Leading position in Islamic
finTech projects of ISRA
Research Centre,
RICEF, AAOIFI FinTech
Working Group

For detailed information:
<https://icife2024.hku.edu.tr>

Gold Sponsor
alBaraka
İSİNCÜ BANKACILIK

Silver Sponsor
ISTANBUL
FINANCIAL CENTER

Resmi Havayolu
Official Airlines
TURKISH
AIRLINES

Strategic Partners
DCIEF
DURHAM CENTRE FOR
ISLAMIC ECONOMICS AND FINANCE

Strategic Partners
ISEFAM
ISLAMIC FINANCE AND ECONOMICS
FORUM AND MOVEMENT

Strategic Partners
AAOIFI
ARABIAN MONETARY
AND FINANCIAL INSTITUTIONS
REGULATORY BOARD

HASAN KALYONCU
UNİVERSİTESİ

WORKSHOP ON ISLAMIC FINANCE

"International Training Programme"

21 October 2024, 09:00-18:00 | Ziraat Towers, Istanbul Financial Center

For registration link: <https://icife2024.hku.edu.tr/workshop/>

Participants will be given a "Certificate of Participation"

Guest of Honor
Prof. Dr. Mehmet ASUTAY
Director, Durham Centre for Islamic
Economics and Finance, Durham University
Guest of Honor

Workshop 1
Liquidity Management in
Islamic Financial Institutions
Dr. Umar A. Oseni
Secretary-General, OIC
(Organization of Islamic
Cooperation) Arbitration Centre

Workshop 2
Product Development:
Sukuk Structuring and
Pricing
Dr. Kamran Sherwani
Head of Internal Shariah Control
and the Secretary to the Internal
Shariah Supervision
Committee, SSCI Academy

Workshop 3
Corporate & Shariah Governance
in Islamic Financial Institutions
Dr. Farukh Raza
Group CEO, IFPAAS Chairman,
Governance and Ethics Board,
AAOIFI

Workshop 4
Islamic FinTech and
Cryptocurrency
Dr. Moutaz Abajeb
Leading position in Islamic finTech
projects of ISRA Research Centre,
RICEF, AAOIFI FinTech Working Group

For detailed information:
<https://icife2024.hku.edu.tr>

Main Sponsor
Ziraat Katılım
Peygamberler adına finans

Silver Sponsor
ISTANBUL
FINANCIAL CENTER

Resmi Havayolu
Official Airlines
TURKISH
AIRLINES

CAĞRI MERKEZİ
0342 211 80 80

AAOIFI
ARABIAN MONETARY
AND FINANCIAL INSTITUTIONS
REGULATORY BOARD

HASAN KALYONCU
UNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

KONFERANS KURULLARI (CONFERENCE COMMITTEES).....	6
ONUR KURULU (HONARY COMMITTEE).....	6
DÜZENLEME KURULU (ORGANIZATION COMMITTEE)	6
BİLİM KURULU (SCIENTIFIC COMMITTEE).....	6
BİLDİRİLER	9
KATILIM SİGORTACILIĞININ EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	10
DİJİTAL ÇAĞ'DA İSLAMİ FİNANS	20
TÜRKİYE'DEKİ GELENEKSEL VE KATILIM BANKACILIĞININ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ FARKLAR.....	26
COMPARATIVE DEVELOPMENT ANALYSIS OF ISLAMIC BANKING SYSTEMS: INSIGHTS FROM THAILAND AND SOUTHEAST ASIA	31
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN İSLAM EKONOMİSİ.....	43
İSLAMİ FİNANS VE BLOKZİNCİR: ETKİSİ VE GELECEĞİ.....	51
THE FUTURE OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW: A REVIEW	58
DİJİTALLEŞMENİN İSLAM EKONOMİSİNE ETKİSİ: ANALİTİK ÇIKARIMLAR VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ.....	65
İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYLERİN BELİRLENMESİ VE İNCELENMESİ: HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI.....	72
KATILIM ENDEKSLERİ ve ARINDIRMA İŞLEMİNİN FAİZ HASSASİYETİNE SAHİP YATIRIMCILAR NEZDİNDE BİLİNİRLİĞİ.....	83
KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ CRITIC-ROV YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	90
İSLAMİ FİNANS YAKLAŞIMIYLA KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ	100
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSAL SİSTEMİN YÖNETİMİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	105
FİNTECH VE İSLAMİ FİNANS KURUMLARINDA KULLANILAN GÜNCEL FİNTECH UYGULAMALARI.....	120
KATILIM BANKALARININ ENTROPİ TEMELLİ COCOSO YÖNTEMİ İLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ SIRALANMASI.....	127
CYBERSECURITY RISKS FOR ISLAMIC FINANCE – A HONG KONG REGULATORY ANALYSIS	147

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

DİYANET PERSONELİNİN İSLAMİ FİNANS ALGISI (SAKARYA ÖRNEĞİ) ...	160
KATILIM 50'DE YER ALAN ŞİRKETLERİN KATILIM ENDEKSİNE BAKIŞ AÇILARI.....	170

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

KONFERANS KURULLARI (CONFERENCE COMMITTEES)

ONUR KURULU (HONARY COMMITTEE)

Prof. Dr. Türkay DERELİ
Hasan Kalyoncu Üniversitesi Rektörü

DÜZENLEME KURULU (ORGANIZATION COMMITTEE)

Düzenleme Kurulu Başkanı (Honorary Board)

Doç. Dr. Yıldız ÖZKÖK, Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Üyeler (Organizing Committee)

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz GÖLPEK, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ, Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TOPRAK, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Osman OKKA, Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Tuba BÜYÜKBEŞE, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Doç. Dr. Eda DİNERİ, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Doç. Dr. Erhan AKKAŞ, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma Gül BİLGİNER ÖZSAATCI, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep KÖSE, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep ÖZGÜNER, Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Sekreteryası (Organizing Sekretary)

Arş. Gör. Bilal ÇAYIR, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Arş. Gör. M. Talha ŞEN, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Arş. Gör. C. Gökçe ÖZMEN, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Arş. Gör. Sinem KÜÇÜKYILMAZ, Hasan Kalyoncu Üniversitesi

BİLİM KURULU (SCIENTIFIC COMMITTEE)

Prof. Dr. Mehmet ASUTAY / Durham University
Prof. Dr. M. Hanifi ASLAN / Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Almir ALIHODZIC / Zenica University
Prof. Dr. Ahmet F. AYSAN / Hamad BİN Khalîfa University
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ / Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Abdulkadir BİLEN / Dicle University
Prof. Dr. Tuba BÜYÜKBEŞE / Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Filiz GÖLPEK / Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN / Sakarya University
Prof. Dr. İlhan EGE / Mersin University
Prof. Dr. Yücel EĞRİÇAY / Sütçü İmam University

- Prof. Dr. Halil İbrahim EKŞİ / Gaziantep University
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN / Medeniyet University
Prof. Dr. Hakan ERKUŞ / İnönü University
Prof. Dr. Mehmet ERSOY / Artvin Çoruh University
Prof. Dr. H Mohammad HUDAİB / University of Glasgow
Prof. Dr. Yoshiaki JINNAI / Keizai University
Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU / Atatürk University
Prof. Dr. Saim KAYADİBİ / Karabük University
Prof. Turalay KENC / International Centre For Education In Islamic Finance
Prof. Dr. Mustafa KISAKÜREK / Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Prof. Dr. Osman OKKA / Konya Karatay University
Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL / Çukurova University
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖNCÜ / Düzce University
Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ / Atatürk University
Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ / Mustafa Kemal University
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK / Namik Kemal University
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA / Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Şakir SAKARYA / Balıkesir University
Prof. Dr. Mehmet Kutluğhan SAVAŞ ÖKTE / İstanbul University
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN / Sakarya University
Prof. Dr. Necdet ŞENSOY / İstanbul Ticaret University
Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK / Karabük University
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU / Sabahattin Zaim University
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN / İnönü University
Prof. Dr. Kemal Burç ÜLENGİN / İstanbul Teknik University
Prof. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU / Kahraman Maraş Sütçü İmam University
Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK / Sabahattin Zaim University
Doç. Dr. Haşim BAĞCI / Aksaray University
Doç. Dr. M. Fatih BUGAN / Gaziantep University
Doç. Dr. Figen BÜYÜKAKIN / Kocaeli University
Doç. Dr. Cuma ERCAN / Gaziantep University
Doç. Dr. Ayfer GEDİKLİ / Medeniyet University
Assoc. Prof. Bojan GEORGIEVSKI / Wittenborg University of Applied Sciences
Doç. Dr. Gülsün İŞSEVEROĞLU / Uludağ University
Doç. Dr. Ali KABLAN / Trakya University
Doç. Dr. Yunus KILIÇ / Akdeniz University
Doç. Dr. Metin KILIÇ / Bandırma University
Doç. Dr. Emrah KOÇAK / Erciyes University
Doç. Dr. Ahmet ÖZ / Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Doç. Dr. Fatma ŞENSOY / İstanbul Sağlık ve Teknoloji University
Doç. Dr. Yıldız ÖZKÖK / Hasan Kalyoncu University
Assoc. Prof. Mosab TABASH / Al Ain University
Doç. Dr. Osman ULUYOL / ADIYAMAN University

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ASLAN / Sakarya University
Asst. Prof. MUHAMMAD ALI / Ucsi University Graduate Business School
Asst. Prof. Ahmed BOUTESKA / Tunis El Manar University
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÇEMBERLİTAŞ / Van Yüzüncü Yıl University
Dr. Abdurrahman ÇETİN / BDDK
Dr. Öğr. Üyesi Suna Akten ÇÜRÜK / Necmettin Erbakan University
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz DEMİRDÖĞEN / Süleyman Demirel University
Dr. Öğr. Üyesi İsmail DURAK / Düzce University
Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜÇLÜ / Karabük University
Dr. Arif GÜMÜŞ / Turgut Özal University
Asst. Prof. Samed GÜNAY / American University of The Middle East
Dr. Hasan KAZAK / Necmettin Erbakan University
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ORAL / İnönü University
Dr. Mücahit ÖZDEMİR / Sakarya University
Dr. Öğr. Üyesi Pınar PEHLİVAN / Celal Bayar University
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi ŞAHİN / Dumlupınar University
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN / Bingöl University
Dr. Öğr. Üyesi Salih ÜLEV / Sakarya University
Asst. Prof. M. Hersi WARSAME / University of Sharjah
Dr. Ayhan YATBAZ

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

BİLDİRİLER

PROCEEDINGS

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

KATILIM SİGORTACILIĞININ EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Engin Can BEYAZIT

Arş. Gör., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Sigortacılık
Bölümü

ecan.beyazit@hku.edu.tr

ORCID: 0009-0007-3160-6418

Mehmet Hanifi ASLAN

Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

mhanifi.aslan@hku.edu.tr

ORDID: 0000-0002-6970-7480

Fırat Cem DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Sigortacılık
Bölümü

fcem.dogan@hku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2398-1484

Özet

Katılım sigortacılığı, İslami finans prensiplerine uygun olarak, faizsiz ve risk paylaşımı esasına dayanan bir sigorta modelidir. Katılım sigortacılığı modeli, geleneksel sigortacılıktan farklı olarak, sigortalılar arasında dayanışma ve kâr-zarar ortaklığı temelinde işlemektedir. Sigorta primleri, ortak bir fonda toplanır ve bu fon, sigorta edilen risklerin gerçekleşmesi durumunda zararları karşılamak için kullanılır. Türkiye’de hızla büyüyen katılım sigortacılığı, bu çalışma kapsamında ekonomik etkileri açısından incelenmektedir. Çalışmanın problem durumu, geleneksel sigortacılığın faiz temelli yapısının ekonomik büyüme ve finansal istikrar üzerindeki olası olumsuz etkileridir. Çalışmanın amacı ise, bu modelin ekonomik büyüme, istihdam, enflasyon, finansal istikrar ve gelir dağılımı gibi ekonomik göstergeler üzerindeki potansiyel etkilerini araştırmaktır. Katılım sigortacılığı, faizsiz ve risk paylaşımına dayalı yapısı sayesinde bu olumsuzlukları azaltmayı hedeflemektedir. Bu model, ekonomik faaliyetlere katkı sağlayarak büyümeyi destekler ve istihdamı artırabilir. Ayrıca, faizsiz yapısı sayesinde enflasyonist baskıları azaltma ve gelir dağılımında adaleti sağlama potansiyeline sahiptir. Katılım sigortacılığı, reel ekonomik faaliyetlere dayalı olarak fon oluşturulmasını sağlar ve bu fonlar, yatırım ve ticaret gibi ekonomik faaliyetlerde kullanılır. Bu durum, ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edebilir. Bu çalışma, Türkiye’deki katılım sigortacılığının ekonomik etkilerini anlamak açısından önemli bilgiler sunmakta ve bu modelin gelecekteki uygulamaları için rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: makroekonomi, katılım sigortacılığı, İslami finans, finansal istikrar, büyüme, Türkiye

ECONOMIC IMPACTS OF PARTICIPATION INSURANCE: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Participation insurance, aligned with Islamic finance principles, is a model of insurance based on interest-free transactions and risk-sharing. Unlike conventional insurance, the participation insurance model operates on the principles of solidarity and profit-loss sharing among policyholders. Insurance premiums are pooled into a common fund, which is utilized to cover losses when insured risks materialize. In this study, the rapidly growing participation

insurance in Turkey is examined in terms of its macroeconomic impacts. The research problem centers around the potential adverse effects of the interest-based structure of conventional insurance on economic growth and financial stability. The study aims to investigate the potential effects of this model on macroeconomic indicators such as economic growth, employment, inflation, financial stability, and income distribution. Participation insurance, with its interest-free and risk-sharing structure, seeks to mitigate these negative impacts. This model can support economic growth and increase employment by contributing to economic activities. Additionally, due to its interest-free nature, it has the potential to reduce inflationary pressures and promote equity in income distribution. Participation insurance facilitates the formation of funds based on real economic activities, which are then utilized in economic activities such as investment and trade. This scenario can support economic growth and promote sustainable development, particularly in developing countries like Turkey. This study provides significant insights into the macroeconomic impacts of participation insurance in Turkey and serves as a guide for the future implementation of this model.

Keywords: Macroeconomics, Participation Insurance, Islamic Finance, Financial Stability, Türkiye

1. Giriş

Sigorta, bireylerin ve toplumların ekonomik risklere karşı korunmasını sağlayan önemli bir finansal araçtır. Günümüzde, özellikle İslami finans prensiplerine uygun çözümler arayan toplumlar arasında faizsiz sigortacılığın önemi hızla artmaktadır. Literatürde "katılım sigortacılığı" olarak bilinen faizsiz sigortacılık, geleneksel sigortacılıktan farklı bir işleyiş ve yaklaşıma sahiptir (Ersoy ve Meral, 2024). Bu sistem, faizsiz yapısıyla hem etik hem de dini hassasiyetlere uygun bir alternatif sunmakta, katılımcıların hem finansal güvenliğini sağlamayı hem de sosyal sorumluluk taşıyan bir anlayışla risk paylaşımını teşvik etmektedir. Katılım sigortacılığı, katılımcıların risklerini paylaşarak, belirli bir düzeyde adalet ve eşitlik sağlayan, aynı zamanda bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını da artıran bir finansal model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış açısıyla, katılım sigortacılığı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir rol oynamaktadır (Dilek, 2019).

Bu çalışmanın temel amacı, katılım sigortacılığının ekonomik büyüme, enflasyon ve tüketici güven endeksi gibi önemli ekonomik göstergeler üzerindeki potansiyel etkilerini incelemektir. Katılım sigortacılığı, faizsiz ve risk paylaşımına dayalı yapısı ile ekonomik sistemdeki olumsuzlukları hafifletmeyi amaçlamaktadır. Bu model, ekonomik faaliyetlere katkı sağlayarak büyümeyi teşvik edebilir ve istihdamın artmasına olanak tanıyabilir. Ayrıca, faizsiz yapısı sayesinde enflasyon, büyüme ve tüketici güven endeksinin sigorta primine etkisine bakılmıştır.

1.1. Kavramsal ve Teorik Çerçeve

"Tekafül" kavramı, literatürde İslami sigortacılık, katılım sigortacılığı veya faizsiz sigortacılık olarak adlandırılan sistemleri ifade etmektedir (Gevrek, 2023). Arapça kökenli bu terim, "yardımlaşma" ve "dayanışma" anlamlarına gelmektedir. İslam hukuku açısından, faiz (riba), kumar (maysir) ve belirsizlik (garar) gibi unsurlar yasaklandığı için, katılım sigortası bu tür unsurları içermemektedir (Üstün, 2014). Katılım sigortacılığı, bireylerin beklenmedik maddi risklere karşı güvence sağlamak amacıyla ortak bir dayanışma ve iş birliğine dayanan bir sistemdir. Bu sistemde, katılımcılar belirli bir katkı payı ödeyerek riskleri paylaşan bir havuz oluşturmaktadırlar. Sigorta kuruluşu ise oluşturulan havuzu yöneterek, katılımcılara ortaya çıkabilecek bir risk durumunda maddi güvence sağlamayı hedeflemektedir (Öner, 2020).

İslam toplumlarında risk paylaşımı genellikle yardımlaşma esasına dayalı yöntemlerle çözülmüş ve bu nedenle sigortacılık, Batı'daki gibi kurumsal bir yapı şeklinde gelişmemiştir. 19. yüzyılın sonlarına kadar sigorta, İslam toplumları için yeni bir finansal mesele olarak görülmemiş ve bu konunun hükmü, fıkıh alimleri tarafından ayrıntılı şekilde tartışılmamıştır (Hacak, 2006). Bu bağlamda, dünyadaki modern tekâfül uygulamalarının kökleri çok eskiye gitmemektedir. İlk modern tekâfül uygulamaları 1979 yılında Sudan'da hayata geçirilmiş, ardından 1984 yılında

Malezya’da uygulanmaya başlanmıştır. Sonraki süreçte Suudi Arabistan ve diğer Orta Doğu ülkelerinde yaygınlık kazanmıştır (Aslan, 2015).

Son yıllarda Ortadoğu’da tekâfûl sigorta şirketlerinin sayısı hızla artmıştır. İslami sigortacılık ilkelerine göre faaliyet gösteren bu şirketlerden bazıları yalnızca tekâfûl sigortasına odaklanırken, diğerleri geleneksel sigorta ürünleriyle birlikte tekâfûl hizmetleri de sunmaktadır. Örneğin, Tekâfûl Malaysia tamamen tekâfûl odaklı bir şirket olarak kurulmuşken, Allianz Takaful, Alman sigorta devi Allianz’ın tekâfûl hizmetleri için oluşturduğu bir yan kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca Swiss Re’nin re-tekâfûl hizmeti sunan Swiss Retakaful adlı bir alt şirketi bulunmaktadır (Öner, 2018).

Bugün itibarıyla katılım sigortacılığı, Asya’dan Afrika’ya ve Körfez ülkelerine kadar geniş bir coğrafyada uygulanmaktadır. Özellikle Malezya, Endonezya ve Hindistan gibi Asya ülkeleri ile Sudan, Mısır, Cezayir ve Tunus gibi Afrika ülkeleri, bu alanda dikkat çeken örneklerdir. Körfez ülkelerinde ise Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar ön plandadır. Günümüzde katılım sigortacılığı, farklı uygulamalarla dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkesinde kabul görmekte ve hızla gelişmektedir (Ersoy ve diğerleri, 2019).

Ülkemizde katılım sigortacılığının başlangıcı, 2009 yılında Neova Sigorta’nın Kuwait Finance House iştiraki olarak faaliyete başlamasıyla atılmıştır. Bu tarihten itibaren, Türkiye Sigorta Birliği verilerine göre sektörde toplamda 12 şirket faaliyet göstermektedir. 2009 ile 2015 yılları arasında sektörün büyüdüğü ve yeni şirketlerin katıldığı gözlemlenmiş, ancak 2015-2018 yılları arasında sektöre yeni şirketler dâhil olmamıştır. 2017 yılında yayımlanan katılım sigortacılığı mevzuatına rağmen, yeni yatırımcıların sektöre ilgi göstermemesi, sektördeki gelişmenin sınırlı kalmasına yol açmaktadır (TSB, 2018).

2. Literatür Taraması

Katılım sigortacılığı, hem İslam finansı bağlamında etik ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı alternatif bir model sunması hem de hızla büyüyen bir sektör olarak küresel ve yerel ekonomiler üzerindeki etkileriyle dikkat çekmektedir. Bu çalışma, Türkiye özelinde katılım sigortacılığının ekonomik etkilerini anlamak amacıyla yapılan mevcut literatürün kapsamlı bir analizini sunmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda aşağıda verilen çalışmalarda konuyla ilgili yapılan literatür taramasına yer verilmiştir. Buna göre;

Kok vd., (2010) göre, sigortacılık ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu uzun dönemli ilişki, sigorta sektörünün ekonomik büyümenin önemli bir belirleyeni olduğunu ve büyüme ile sigortacılık arasındaki bağlantının zamanla güçlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, kısa vadede yapılan analizler, ekonomik büyümenin sigortacılık sektörü üzerinde tek yönlü bir nedensellik etkisi yarattığını ortaya koymuştur. Bu durum, ekonomik büyüme ile sigorta sektörünün gelişimi arasındaki ilişkinin, kısa vadeli dönemde sigortacılığın ekonomik büyümeye kıyasla daha az etkili olduğunu ve büyümenin sigortacılık üzerindeki etkisinin daha belirgin olduğunu göstermektedir.

Alhassan ve Fiador’a (2014) göre, sigorta primleri ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, sigorta sektörünün, özellikle prim üretimi açısından ekonomik büyümeyi destekleyen ve onunla paralel olarak gelişen bir sektör olduğunu göstermektedir. Ancak kısa vadede yapılan incelemeler, hayat sigortası ve hayat dışı sigorta primlerinin ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi taşıdığını ortaya koymuştur. Bu durum, kısa vadede ekonomik büyümenin sigorta sektörü üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu, ancak sigorta sektörünün büyümesinin doğrudan ekonomik büyümeye etki etme gücünün daha sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, sigorta sektörünün ekonomik büyüme üzerinde zamanla daha büyük bir etkiye sahip olabileceğini, ancak kısa dönemde büyümenin sigorta sektörünü daha fazla şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Pradhan ve diğer araştırmacılara (2016) göre yapılan çalışmada, sigorta sektöründeki primler ile ülkelerin ekonomik büyüme verileri arasında güçlü bir eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki, sigorta sektöründeki primlerin, ülkelerin ekonomik büyüme süreçleriyle paralel bir şekilde hareket ettiğini ve birbirini etkileyen iki önemli ekonomik gösterge olduklarını ortaya koymaktadır. Sigorta sektöründeki primlerin artışı, ekonomik büyüme ile bağlantılı bir şekilde uzun vadede ekonomik kalkınmayı destekleyici bir rol oynamaktadır. Bu bulgu, sigorta sektörünün ekonomik büyüme üzerinde uzun vadeli etkiler yarattığını ve sektörün gelişiminin, genel ekonomik performansla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Ergün (2021) tarafından yapılan araştırmaya göre, katılım sigortacılığı ile ekonomik büyüme ve katılım bankacılığı arasında önemli bir eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bulgu, katılım sigortacılığı sektörünün, ekonomik büyüme ile doğrudan bağlantılı olduğunu ve aynı zamanda katılım bankacılığı ile uyumlu bir şekilde işlediğini göstermektedir. Araştırma, katılım sigortacılığı ve bankacılığının, birbirlerini destekleyerek ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyen iki önemli faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Muhammed Hadin Öner'in (2022) çalışması, katılım sigortacılığı ile ekonomik büyüme ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Analiz sonuçlarına göre, katılım sigorta primleri ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuş, ancak tüketici güven endeksi ile bir ilişki tespit edilmemiştir. Katılım sigortacılığı sektöründeki büyüme, ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlamaktadır. Çalışma, kamu otoritesinin sektörü desteklemesi, yabancı yatırımcıları çekmesi ve farkındalık yaratılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yıldırım (2022) tarafından yapılan araştırmada, sigortacılık sektöründeki prim üretimlerinin ekonomik büyüme ile güçlü ve olumlu bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, sigorta primlerinin, ekonomik kalkınma sürecine önemli katkılar sağladığını ve sektördeki büyümenin, genel ekonomik gelişme ile doğrudan bir paralellik taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, sigortacılık sektörünün sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzeyde de ekonomik büyümeyi destekleyen bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Sigorta primlerinin artışı, ekonomik aktivitenin güçlenmesine ve finansal istikrarın sağlanmasına yardımcı olarak, sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmektedir. Bu doğrultuda, sigorta sektöründeki gelişmelerin ekonomik büyüme üzerinde uzun vadeli etkiler yaratabileceği ve sektörün büyümesinin, ekonominin genel sağlığına olumlu katkılarda bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

3. Model ve Uygulama Sonuçları

Bu çalışmada, Türkiye'de katılım sigortacılığı primleri ile enflasyon, ekonomik büyüme ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışma için oluşturulan ekonometrik model bu değişkenler arasındaki etkileşimleri ortaya koymaktadır. Söz konusu model aşağıdaki gibidir:

Model 1:

Modelde yer alan bağımlı değişken $\ln PIP$, logaritması alınmış katılım sigortacılığı primleri verisini göstermektedir.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Tablo 1. Değişkenler ve Kaynaklar

Değişken	Tanım	Gözlem	Periyot	Dönem	Kaynak
LnPIP	Toplam Katılım Sigorta Primleri- Reelleştirilmiş ve Logaritmik Dönüştümlü (TL)	13	Yıllık	2010-2023	TSB (Türkiye Sigorta Birliği)
GROW	Büyüme	13	Yıllık	2010-2023	Dünya Bankası (WB)
INF	Enflasyon	13	Yıllık	2010-2023	Dünya Bankası (WB)
CCI	Tüketici Güven Endeksi	13	Yıllık	2010-2023	(TUIK) Türkiye İstatistik Kurumu

Ekonometrik bir model oluşturmada önce, kullanılacak verilerin durağanlığını kontrol etmek önemlidir. Durağanlık, zaman serilerinde geçmiş ve gelecek değerler arasındaki tarihsel ilişkilerin sürekliliğini ifade eder. Sahte regresyon sonuçlarından kaçınmak için verilerin durağanlığını test etmek gereklidir. Bu çalışmada, değişkenlerin durağanlığı için Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır. Bu testler, zaman serilerinin birim kök problemini belirlemek için yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir.

3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatay kesit bağımsızlığı, paneli oluşturan birimlerden herhangi birine gelen bir şoktan tüm ülkelerin etkilenme derecelerinin aynı olması ve ülkelerin herhangi birinde ortaya çıkan bir makroekonomik şoktan paneli oluşturan diğer ülkelerin etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır. Bu sebeple panelde yer alan ülke gruplarındaki değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı ve durağanlık düzeyleri incelenmiştir. H_0 : Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığına ait bulgu yoktur.

Aşağıdaki tablolarda değişkenlere ait yatay kesit bağımlılığı LM testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2’de yatay kesit bağımlılığı LM testi sonuçlarını Türkiye için göstermektedir. Bu testin hipotezleri şu şekildedir:

H_0 : Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

	LM testi	Olasılık Değeri*
lnPIP	1039.868	0.000***
GROW	7.652	0.000***
INF	8.250	0.000***
CCI	9.366	0.000***
Not: *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01		

Tablo 2’de yer alan test bulgularına göre, yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarının olasılık değerleri 0.001’den küçük olduğu için H_0 “Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı yoktur” hipotezi reddedilerek, H_1 “Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı vardır” şeklindeki alternatif hipotez kabul edilmektedir.

3.2. Birim Kök ve Durağanlık Testi

Ekonometrik bir modelin tahmini öncesinde, olası sahte regresyonlarla karşılaşmamak için kullanılan verilerin durağanlığını kontrol etmek kritik bir adımdır. Durağanlık, zaman serilerinin geçmiş değerleri ile gelecekteki değerleri arasındaki ilişkiyi belirleyen bir özelliktir. Sahte regresyon sonuçlarının güvenilir olmaması için, modelde yer alan verilerin durağanlıklarının mutlaka çeşitli birim kök testleri ile incelenmesi gerekmektedir.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Bu çalışmada, serilerin durağanlığını değerlendirmek amacıyla Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Tablo 2’de, değişkenlerin ADF ve PP birim kök testi sonuçları yer almaktadır. Bu testlerin sonuçları, modelin sağlamlığını sağlamak için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Tablo 3. ADF ve Phillips Perron Birim Kök Testleri

Değişkenler	Augmented Dickey-Fuller ADF		Phillips- Perron PP	
	Sabitli	Sabitli & Trendli	Sabitli	Sabitli & Trendli
PIP (Düzey)	-0.569 (0.8813)	-9.758 (0.71)	-4.3746 (0.1745)	-4.4498 (0.1423)
lnPIP (1. Fark)	-0.980 (0.000) *	-9.278 (0.000) *	-10.202 (0.000) *	-10.335 (0.000) *
GROW (Düzey)	-2.501 (0.000) *	-3.618 (0.000) *	-4.156 (0.000) *	-4.328 (0.000) *
INF (Düzey)	-1.698 (0.000) *	-2.102 (0.000) *	-2.398 (0.000) *	-2.569 (0.000) *
CCI (Düzey)	-4.359 (0.000) *	-6.254 (0.000) *	-5.288 (0.000) *	-5.357 (0.000) *

Not: *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3’te görüldüğü üzere sabitli ve sabitli-trendli ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre, sabitli ve sabitli-trendli model için değişkenlerin birinci farklarında I (1) %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Birim kök testi sonuçlarına göre seriler aynı derecelerden durağandır. Buna göre değişkenlerin birinci farkları alınarak analizlere devam edilmiştir.

Değişkenler arasında hata teriminin olmadığını ortaya koymak için LM testi yapılmıştır. LM Test sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Breusch-Godfrey LM Testi

Gecikme	LM-İstatistiği	Olasılık*
1	2.6397	0.44698*
2	1.652	0.91680*
3	3.8930	0.92478*
4	7.6892	0.56238*
5	11.6897	0.74426*
6	4.3987	0.89250*
7	8.9347	0.51396*

Not: *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Tablo 4'e bakıldığında, tüm p-değerlerinin 0.05'in üzerinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, hata terimlerinin otokorelasyon sorunu taşımadığını göstermektedir. Buradan, modeldeki hata terimlerinin birbirinden bağımsız olduğu sonucu çıkarımı yapılabilir.

Breusch-Godfrey LM Testinden sonra analize Panel regresyon testi ile devam edilmiştir.

3.3 Panel Regresyon Testi Analizi

Tablo 3'te bağımlı değişken olarak seçilen LnPIP katsayısını etkileyen faktörlerin etkisini ortaya koymak için yapılan panel regresyon uygulamasının sonuçları yer almaktadır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir:

H₀: GROW değişkeninin LnPIP değişkeni üzerinde herhangi bir etkisi yoktur

H₁: GROW değişkeninin LnPIP değişkeni üzerindeki etkisi pozitifdir.

H₀: INF değişkeninin LnPIP değişkeni üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

H₁: INF değişkeninin LnPIP değişkeni üzerindeki etkisi vardır.

H₀: CCI değişkeninin LnPIP değişkeni üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

H₁: CCI değişkeninin LnPIP değişkeni üzerindeki etkisi pozitifdir.

Tablo 5. Türkiye'de LnPIP değişkenini Etkileyen Faktörler için Panel Regresyon Sonuçları

Değişken	Katsayı	z-istatistiği	Olasılık Değeri*
GROW	0.059	-3.628	0.000***
INF	0.004	-2.365	0.781
CCI	0.144	-1.013	0.000***
R ²	0.847		
RSS	0.904		
TRSS	0.256		

Not: *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01, RSS: Hata kareler toplamı, TRSS: Genel hata kareler toplamı, R²: Belirlilik katsayısı

Tablo 5'deki panel regresyon tahminleri incelendiğinde, GROW ve CCI değişkeninin LnPIP değişkeninin sonucunu anlamlı ölçüde etkilediği görülmektedir. GROW ve CCI değişkeninin olasılık değeri 0.001'den küçük ve regresyon katsayısı pozitif olduğu için, H₀ şeklinde kurulan hipotez reddedilerek H₁ "GROW değişkeninin LnPIP değişkeni üzerindeki etkisi pozitifdir", "CCI değişkeninin LnPIP değişkeni üzerindeki etkisi pozitifdir", şeklindeki alternatif hipotezler kabul edilmektedir. GROW ve CCI katsayısı ile LnPIP arasında aynı yönde bir ilişki vardır. Bu bulgulara göre, GROW değişkeninde meydana gelecek bir birimlik artış, LnPIP değişkeni üzerinde yaklaşık 0.059 birimlik bir artışa neden olurken, CCI değişkeninde meydana gelecek bir birimlik artış, LnPIP değişkeni üzerinde yaklaşık 0.144 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Buna karşılık, INF ve LnPIP değişkenleri arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Panel Regresyon testinden sonra analize Granger nedensellik testi yapılarak devam edilmiştir.

3.4 Granger Nedensellik Testi Analizi

Ekonometrik analizde gerekli uygun test varsayımlarının yapılmasından sonra modelde yer alan değişkenlerin aynı düzeyde durağan olması sebebiyle, değişkenler arasındaki ilişkinin olup olmadığının tespiti Granger nedensellik yapılmıştır. Bu durum Tablo 4'te gösterilmiştir.

Bu testin hipotezleri şu şekildedir:

H₀: Değişkenler arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmemiştir.

H1: Değişkenler arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 6. Granger Nedensellik Testi

	Boş Hipotez	F İstatistiği	Olasılık Değeri*
<i>H₀ Hipotezi</i>	GROW, PIP'in Granger nedeni değildir.	0.0078	0.9469
	INF, PIP'in Granger nedeni değildir.	0.5491	0.6543
	CCI, PIP'nın Granger nedeni değildir.	5.321	0.4493
<i>H₁ Hipotezi</i>	GROW, PIP'in Granger nedenidir	5.698	0.0000***
	INF, PIP'in Granger nedenidir.	1.7862	0.8696
	CCI, PIP'nın Granger nedenidir.	2.816	0.0000***

Not: *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 6’da, Türkiye’de LnPIP değişkeninin bağımlı değişken olduğu Granger nedensellik testinin sonuçları gösterilmektedir. Buna göre, GROW ve CCI değişkenine ait istatistiklerin ihtimal değerleri 0.001’den küçük (0.000, 0.000, 0.000) olduğu için H0 şeklinde kurulan hipotez reddedilerek H1 “Değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır” şeklinde kurulan hipotez kabul edilmektedir. GROW ve CCI’dan PIP’a doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Ancak INF ve PIP değişkeni arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Türkiye’de katılım sigortacılığı primlerinin ekonomik göstergelerle olan ilişkisini inceleyerek, katılım sigortacılığının ekonomik etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada kullanılan ekonometrik model ve analizler sonucunda önemli bulgular elde edilmiştir. Katılım sigortacılığı, Türkiye ekonomisinde geleneksel sigortacılığa alternatif bir model sunarak

faizsiz ve risk paylaşımı esasına dayalı yapısıyla ekonomik büyüme ve finansal istikrar üzerinde olumlu etkiler sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Çalışma kapsamında kullanılan ekonometrik model ve analizler, özellikle ekonomik büyüme (GROW) ve tüketici güven endeksi (CCI) değişkenlerinin katılım sigortacılığı primleri (LnPIP) üzerinde anlamlı ve pozitif etkiler yarattığını göstermiştir. Buna göre, ekonomik büyüme ve tüketici güven endeksinde meydana gelen artışların, katılım sigortacılığı sektöründe prim üretimini artırdığı tespit edilmiştir. Granger nedensellik analizi sonuçları da ekonomik büyüme ve tüketici güven endeksi değişkenlerinin katılım sigortacılığı primlerini etkilediğini doğrulamıştır. Ancak enflasyon (INF) değişkeni ile katılım sigortacılığı primleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu bulgular, katılım sigortacılığının ekonomik büyümeyi destekleyici ve finansal güveni artırıcı bir araç olabileceğini ortaya koymaktadır. Reel ekonomik faaliyetlere dayalı bir fon oluşturma mekanizması sağlayan bu model, özellikle gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı destekleyebilir. Ayrıca, faizsiz yapısı nedeniyle enflasyon üzerindeki baskıları hafifletme ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltma potansiyeline sahiptir.

Türkiye'de katılım sigortacılığının ekonomik göstergelerle ilişkisini analiz ederek sektörün gelişimine yönelik önemli bulgular ortaya koymuştur. Ekonomik büyümenin prim üretimi üzerindeki olumlu etkisi, sektörün büyümesini destekleyen makroekonomik politikaların önemini vurgulamaktadır. Tüketici güveninin sektöre etkisi göz önüne alındığında, sigorta ürünlerinde şeffaflık artırılmalı ve farkındalık oluşturmak amacıyla bilinçlendirme kampanyalarına ağırlık verilmelidir. Enflasyonun etkilerinin sınırlı olduğu bulgusu, fiyat istikrarının dolaylı etkilerinin daha fazla araştırılmasını gerektirmektedir. Bunun yanı sıra, sektörde ürün çeşitliliği artırılmalı ve farklı müşteri gruplarına yönelik yenilikçi sigorta ürünleri geliştirilmelidir. Katılım sigortacılığının faizsiz finans ilkelerine uygun şekilde sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla düzenleyici çerçeve güçlendirilmeli ve risk paylaşımı mekanizmaları etkinleştirilmelidir. Genel olarak, katılım sigortacılığı, ekonomik büyüme ve tüketici güveni ile uyumlu bir şekilde geliştirilerek Türkiye'nin finansal sistemine ve sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayacak bir potansiyele sahiptir.

Kaynakça

- Alhassan, A. L., & Fiador, V. F. (2014). Insurance-growth nexus in Ghana: An autoregressive distributed lag bounds cointegration approach. *Review of Development Finance*, 4(2), 83–96.
- Aslan, H. (2015). Türkiye’de Tekâfûl (İslami sigorta) uygulamaları: Problemler ve çözüm önerileri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 93–117.
- Ersoy, B., & Maden, H. (2024). Türkiye’de katılım sigortacılığı: Geleneksel sigortacılıkla karşılaştırmalı bir analiz. *İzmir İktisat Dergisi*, 39(1), 180–199.
- Ersoy, B., & Koç, M. (2019). Katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunan hayat ve emeklilik sigortası şirketlerinde finansal performansların TOPSIS yöntemiyle değerlendirilmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(47).
- Ergün, T. (2021). Türkiye’de tekâfûl ile katılım bankacılığı ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 21(2), 225–264.
- Aydın Ünal, E., & Zerenler, M. (2022). Türk katılım sigortacılığı sektörünün SD-WASPAS modeliyle analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 781–792.

Gevrek, R. (2023). *Bireylerin katılım sigortacılığını tercih etme eğilimleri: Katılım bankası müşterileri örneği*[Yüksek lisans tezi, T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Hacak, H. (2006). İslam hukukunda sigorta ve fıkıh bilginlerinin sigortaya yaklaşımının genel bir değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 21–50.

Kok Sook Ching, & Kogid, M. (2010). Causal relation between life insurance funds and economic growth: Evidence from Malaysia. *ASEAN Economic Bulletin*, 27(2), 185–199.

Öner, M. H. (2018). Katılım sigortacılığı yönetmeliği perspektifinde İslami sigortacılığın gelişimi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 3(2), 59–71.

Öner, M. H. (2020). Türkiye'de katılım sigortacılığı ve gelişimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 55, 35–57.

Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Nair, M., Hall, J. H., & Bennett, S. E. (2016). Insurance penetration and economic growth nexus: Cross-country evidence from ASEAN. *Research in International Business and Finance*, 36, 447–458.

Türkiye Sigorta Birliği (TSB). (2018). *Türkiye Sigorta Birliği*. <https://www.tsb.org.tr>

Üstün, Y. (2014). Sigorta, tekâfül ve kooperatif sigortacılığı. *Karınca Dergisi*, 42(1), 1–12.

Yıldırım, İ. (2022). Sigortacılık sektörü prim üretiminin ekonomik gelişmeye etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 492–501.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

DİJİTAL ÇAĞ'DA İSLAMİ FİNANS

Serdar ARSLAN

KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam İktisadı ve Finansı, Konya, Türkiye

serdararslanuzmanjandarma@gmail.com

ORCID: 0009-0001-4765-8964

Özet

Günümüzde, dijital çağın getirdiği dönüşüm her alanda kendini hissettirmektedir. Teknolojik yenilikler, iş yapış şekillerimizi, iletişim biçimlerimizi ve hatta finansal işlemlerimizi dahi kökten değiştirmektedir. Bu nedenle, dijital çağa uyum sağlamak ve bu dönüşümün fırsatlarından yararlanmak önem taşımaktadır. Dijital çağ, yalnızca teknolojiyi değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmektedir. Geleneksel sistemler ve uygulamalar, yerini daha hızlı, daha verimli ve daha şeffaf süreçlere bırakmaktadır. Bu bağlamda, İslami finans sektörü de dijital dönüşümün etkilerini hissetmekte ve bu dönüşüme ayak uydurmak için çaba sarf etmektedir. Dijital çağ, aynı zamanda yeni fırsatlar sunmaktadır. Özellikle blockchain teknolojisi, İslami finans alanında devrim niteliğinde yenilikler getirebilir. Bu nedenle, İslami finans sektörünün blockchain teknolojisini benimsemesi ve bu teknolojinin sunduğu avantajlardan yararlanması büyük önem taşımaktadır.

ISLAMIC FINANCE IN THE DIGITAL AGE

Abstract

Today, the transformation brought by the digital age is felt in every field. Technological innovations are radically changing the way we do business, the way we communicate, and even our financial transactions. Therefore, it is important to adapt to the digital age and take advantage of the opportunities of this transformation. The digital age brings not only technology but also social, economic, and cultural changes. Traditional systems and practices are giving way to faster, more efficient, and more transparent processes. In this context, the Islamic finance sector is also feeling the effects of digital transformation and is making efforts to keep up with this transformation. The digital age also offers new opportunities. Blockchain technology, in particular, can bring revolutionary innovations to the field of Islamic finance. Therefore, it is of great importance for the Islamic finance sector to adopt blockchain technology and benefit from the advantages offered by this technology.

1. İslami Finansın Dijital Dönüşümü

İslami finans, geleneksel bankacılık sisteminden farklı olarak, İslami prensiplere uygun bir şekilde işlem yapmayı amaçlayan bir finans sistemidir. Bu sistem, faiz yerine kar paylaşımı ve risk paylaşımı esasına dayanmaktadır (Iqbal ve Mirakhor, 2011). Ancak, dijital çağın getirdiği yenilikler, İslami finans sektörünün de dönüşmesini zorunlu kılmaktadır. İslami finansın dijital dönüşümü, birkaç temel alanda gerçekleşmektedir:

- İslami bankalar, müşterilerine daha iyi hizmet sunmak için dijital bankacılık uygulamalarını benimsemektedir. Bu uygulamalar, hesap yönetimi, para transferi, kredi başvurusu gibi işlemleri kolaylaştırmaktadır.
- İslami finans kurumları, müşterilerinin işlemlerini daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamak için mobil uygulamalar geliştirmektedir.
- İslami finans ürünleri ve hizmetleri, çevrimiçi platformlar üzerinden sunulmaktadır. Bu sayede, müşteriler daha geniş bir erişime sahip olmaktadır.
- İslami finans kurumları, müşteri verilerini analiz ederek daha iyi hizmetler sunmayı ve müşteri memnuniyetini artırmayı hedeflemektedir.
- İslami finans sektöründe yapay zeka ve makine öğrenmesi teknolojileri, risk yönetimi, kredi değerlendirme ve müşteri hizmetleri gibi alanlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Bu dijital dönüşüm, İslami finans sektörünün daha verimli, şeffaf ve müşteri odaklı olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, yeni iş fırsatları yaratmakta ve sektörün büyümesine katkıda bulunmaktadır.

2. Blockchain Teknolojisi Ve İslami Finans

Blockchain teknolojisi, İslami finans sektörü için büyük bir potansiyel taşımaktadır. Bu teknoloji, merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan, güvenli ve şeffaf bir şekilde işlemlerin gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır.

Blockchain, İslami finans prensipleriyle uyumlu bir şekilde çalışabilir. Bu teknoloji, faiz yerine kar paylaşımı esasına dayalı işlemleri kolaylaştırabilir ve İslami finans kurallarına uygun bir şekilde işlem yapılmasını sağlayabilir.

Blockchain teknolojisi, İslami finans sektöründe şu alanlarda kullanılabilir:

- a) Blockchain tabanlı akıllı sözleşmeler, İslami finans işlemlerinin otomatikleştirilmesini ve şeffaf bir şekilde yürütülmesini sağlayabilir.
- b) İslami finans prensipleriyle uyumlu kripto para birimleri, uluslararası işlemleri kolaylaştırabilir ve daha düşük maliyetli işlem seçenekleri sunabilir.
- c) Blockchain teknolojisi, tedarik zinciri finansmanında şeffaflığı artırabilir ve işlemlerin daha güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayabilir.
- d) Blockchain, fiziksel varlıkların dijital olarak temsil edilmesine olanak tanır. Bu sayede, İslami finans kurallarına uygun bir şekilde varlık alım satımı yapılabilir.
- e) Blockchain, işlemlerin şeffaf ve izlenebilir olmasını sağlar. Bu da İslami finans prensiplerinin daha iyi uygulanmasına yardımcı olur.

Blockchain teknolojisinin İslami finans sektörüne entegrasyonu, sektörün gelişmesine ve yenilikçi ürün ve hizmetlerin sunulmasına katkıda bulunacaktır.

3. Fintech'in İslami Finans Sektörüne Etkileri

Fintech (finansal teknoloji) sektörü, geleneksel finans sistemlerine yenilikçi çözümler sunmaktadır. Bu sektör, İslami finans alanında da etkisini göstermektedir (Todorof, 2018).

Fintech şirketleri, İslami finans prensipleriyle uyumlu ürün ve hizmetler geliştirmektedir. Bu sayede, İslami finans sektörünün dijitalleşmesi hızlanmakta ve müşterilere daha iyi hizmetler sunulmaktadır.

Fintech'in İslami finans sektörüne etkileri şunlardır:

- a) Fintech şirketleri, İslami finans kurallarına uygun yeni ürün ve hizmetler sunmaktadır. Örneğin, peer-to-peer (P2P) borç verme platformları, İslami finans prensipleriyle uyumlu bir şekilde çalışabilmektedir.
- b) Fintech şirketleri, İslami finans kurumlarının dijital dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Mobil uygulamalar, çevrimiçi platformlar ve yapay zeka teknolojileri, İslami finans sektörünün dijitalleşmesini hızlandırmaktadır.
- c) Fintech çözümleri, İslami finans hizmetlerine erişimi artırmaktadır. Bu sayede, daha geniş bir kitleye ulaşılabilen ve finansal kapsayıcılık sağlanmaktadır.
- d) Fintech şirketleri, geleneksel yöntemlere kıyasla daha düşük maliyetli çözümler sunmaktadır. Bu da İslami finans sektöründe maliyet tasarrufu sağlamaktadır.
- e) Fintech şirketleri, İslami finans alanında yenilikçi iş modelleri geliştirmektedir. Bu sayede, sektör daha rekabetçi ve dinamik hale gelmektedir.

Fintech'in İslami finans sektörüne entegrasyonu, sektörün büyümesine ve daha geniş kitlelere ulaşmasına katkıda bulunacaktır.

4. Bitcoin ve Diğer Kripto Paraların İslami Finans ile İlişkisi

Kripto paralar, özellikle Bitcoin, son yıllarda büyük ilgi görmektedir. Ancak, İslami finans prensipleri açısından bakıldığında, kripto paraların durumu tartışmalıdır (Billah, 2019). Bazı İslami finans otoriteleri, kripto paraların İslami prensiplere uygun olmadığını savunmaktadır. Bu görüşe göre, kripto paralar, spekülasyon ve aşırı risk içermektedir. Ayrıca, kripto paraların herhangi bir fiziksel varlığa dayanmaması da İslami finans kurallarına aykırı olarak görülmektedir. Diğer taraftan, bazı İslami finans uzmanları, kripto paraların İslami finans prensipleriyle uyumlu olabileceğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, kripto paralar, faiz içermeyen bir alternatif ödeme sistemi sunmaktadır. Ayrıca, kripto paraların şeffaf ve izlenebilir olması, İslami finans kurallarına uygundur.

Kripto paraların İslami finans ile ilişkisi, şu şekilde özetlenebilir:

- Kripto paralar, faiz içermeyen bir alternatif ödeme sistemi sunmaktadır. Bu, İslami finans prensipleriyle uyumludur.
- Blockchain teknolojisi sayesinde, kripto para işlemleri şeffaf ve izlenebilir bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu da İslami finans kurallarına uygundur.
- Kripto paralar, merkezi bir otoriteye bağlı olmayan, dağıtık bir yapıya sahiptir. Bu, İslami finans prensiplerindeki risk paylaşımı anlayışıyla uyumludur.
- Kripto paraların spekülasyon ve riskli olduğu eleştirileri bulunmaktadır. Bu durum, İslami finans prensipleriyle çelişebilir.
- Kripto paraların herhangi bir fiziksel varlığa dayanmaması, bazı İslami finans otoriteleri tarafından eleştirilmektedir.

Kripto paraların İslami finans ile ilişkisi, hala tartışmalı bir konudur. Ancak, bu alanda yapılacak düzenlemeler ve standartlar, kripto paraların İslami finans prensipleriyle uyumlu hale gelmesini sağlayabilir.

5. Dijital Çağda İslami Finansın Fırsatları ve Zorlukları

Dijital çağ, İslami finans sektörü için hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır (Hassan vd., 2020). Bu fırsatlar ve zorluklar :

Fırsatlar

Dijital kanallar sayesinde, İslami finans ürün ve hizmetlerine erişim daha kolay hale gelmektedir. Bu sayede, sektör daha geniş bir kitleye ulaşabilmektedir. Teknoloji, İslami finans sektörünün yenilikçi ürün ve hizmetler sunmasına olanak tanımaktadır. Örneğin, blockchain tabanlı akıllı sözleşmeler, İslami finans işlemlerini kolaylaştırabilir. Dijitalleşme, İslami finans kurumlarının operasyonel verimliliğini artırmaktadır. Otomatikleştirilmiş süreçler, maliyetlerin düşmesine ve hizmet kalitesinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Blockchain teknolojisi ve diğer dijital araçlar, İslami finans işlemlerinin şeffaf ve izlenebilir olmasını sağlamaktadır. Bu da İslami finans prensiplerinin daha iyi uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Dijital kanallar, daha önce finansal hizmetlere erişimi olmayan kesimlere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu sayede, İslami finans sektörü finansal kapsayıcılığa katkıda bulunabilmektedir.

Zorluklar

Dijital çağın getirdiği yenilikler, mevcut düzenlemelerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. İslami finans sektörü için uygun regülasyonların oluşturulması gerekmektedir. Dijitalleşme, siber güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. İslami finans kurumları, bu risklere karşı önlem almak zorundadır. İslami finans kurumlarının, yeni teknolojileri benimsemesi ve entegre etmesi zaman alabilmektedir. Bu süreç, ek maliyetler ve zorluklar içerebilir. Dijital

dönüşüm, İslami finans sektöründe nitelikli ve teknoloji okuryazarı insan kaynağına olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu alanda eğitim ve yetiştirme programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bazı müşteriler, dijital kanalları kullanmakta tereddüt edebilir veya geleneksel yöntemlere alışkın olabilir. Bu nedenle, İslami finans kurumları, müşteri kabulünü sağlamak için çaba sarf etmelidir.

Dijital çağın sunduğu fırsatlardan yararlanmak ve zorluklarla başa çıkmak, İslami finans sektörünün geleceği için kritik önem taşımaktadır. Bu nedenle, sektör oyuncularını, teknolojik yenilikleri yakından takip etmeli ve stratejilerini buna göre şekillendirmelidir.

6. İslami Finansın Dijitalleşme Sürecindeki Başarı Örnekleri

İslami finans sektörü, dijitalleşme sürecinde önemli adımlar atmaktadır. Bu alanda başarılı örnekler bulunmaktadır (Saad ve Fisol, 2019). Bunlar:

Birçok İslami banka, müşterilerine hizmet vermek için mobil uygulamalar geliştirmiştir. Bu uygulamalar, hesap yönetimi, para transferi, kredi başvurusu gibi işlemleri kolaylaştırmaktadır. Örneğin, Dubai İslam Bankası ve Kuveyt Türk Bankası, başarılı mobil uygulamalara sahiptir.

İslami bankalar, çevrimiçi platformlar aracılığıyla müşterilerine hizmet sunmaktadır. Bu platformlar, İslami finans ürünlerine erişimi kolaylaştırmaktadır. Emirates NBD ve Maybank, bu alanda öne çıkan örneklerdendir. Bazı İslami finans kurumları, blockchain teknolojisini kullanmaya başlamıştır. Örneğin, Dubai Ekonomi Bankası, blockchain tabanlı bir dijital para transfer sistemi geliştirmiştir. Ayrıca, Albaraka Türk Katılım Bankası, blockchain tabanlı bir ödeme sistemi üzerinde çalışmaktadır. İslami finans kurumları, fintech şirketleriyle işbirliği yapmaktadır. Bu işbirlikleri, yenilikçi ürün ve hizmetlerin sunulmasını sağlamaktadır. Örneğin, Abu Dabi İslami Bankası, bir fintech şirketiyle ortaklık kurarak blockchain tabanlı bir ticari finansman platformu geliştirmiştir. Bazı İslami finans kurumları, kripto para birimlerine ilgi duymaktadır. Örneğin, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki bir İslami banka, Bitcoin ve diğer kripto paraları kabul etmeye başlamıştır.

Bu örnekler, İslami finans sektörünün dijitalleşme sürecinde önemli adımlar attığını göstermektedir. Ancak, bu süreç devam etmekte ve daha fazla yenilik beklenmektedir.

7. Dijital Çağda İslami Finansın Geleceği ve Öngörüler

Dijital çağ, İslami finans sektörünün geleceğini şekillendirecektir. Bu alanda öngörüler şunlardır (Alam vd., 2019):

İslami finans kurumları, teknoloji entegrasyonuna daha fazla önem verecektir. Yapay zeka, makine öğrenmesi, blockchain gibi teknolojiler, sektörde daha yaygın olarak kullanılacaktır. Dijital bankacılık, İslami finans sektöründe daha yaygın hale gelecektir. Müşteriler, işlemlerini daha çok çevrimiçi kanallar üzerinden gerçekleştirecektir. Kripto para birimleri, İslami finans sektöründe daha fazla kabul görecektir. Ancak, bu alanda regülasyonlar oluşturulması ve standartlar belirlenmesi gerekecektir. İslami finans kurumları, yenilikçi ürün ve hizmetler sunmak için fintech şirketleriyle daha fazla işbirliği yapacaktır. Veri analitiği, İslami finans sektöründe daha fazla kullanılacak ve müşteri deneyimi iyileştirilecektir. İslami finans, sürdürülebilirlik ve yeşil finans alanlarında öncü rol oynayacaktır. Çevreye duyarlı ürün ve hizmetler sunulacaktır. Dijital dönüşüm, nitelikli ve teknoloji okuryazarı insan kaynağına olan ihtiyacı artıracaktır. Bu alanda eğitim programlarına ağırlık verilecektir. Dijital kanallar sayesinde, İslami finans hizmetlerine erişim daha kolay hale gelecektir. Bu da finansal kapsayıcılığı artıracaktır. İslami finans sektörü, uluslararası düzeyde daha fazla işbirliği yapacak ve küresel standartlar belirlenecektir. Dijital çağın getirdiği yenilikler, İslami finans sektöründe regülasyon ve denetim ihtiyacını artıracaktır. İslami finans sektörünün geleceği, dijital dönüşüme bağlı olacaktır. Bu

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

nedenle, sektör oyuncularının teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi ve stratejilerini buna göre şekillendirmesi büyük önem taşımaktadır.

8. İslami Finans ve Blockchain Teknolojisi Üzerine Eğitimler ve Kurslar

Dijital çağda, İslami finans ve blockchain teknolojisi alanlarında eğitim ve kurslar giderek önem kazanmaktadır (Khan vd., 2022). Bu alanda nitelikli insan kaynağına olan ihtiyaç artmakta ve eğitim programları yaygınlaşmaktadır. Dünya genelinde, birçok üniversite ve eğitim kurumu, İslami finans ve blockchain teknolojisi konularında dersler, sertifika programları ve lisansüstü programlar sunmaktadır. Bu programlar, teorik bilgi ile pratik uygulamaları birleştirmektedir.

Birçok üniversite ve eğitim kurumu, İslami finans prensipleri, ürünleri ve uygulamaları hakkında sertifika programları sunmaktadır. Bu programlar, sektöre giriş yapmak isteyenler için faydalıdır. Blockchain teknolojisi ve kripto para birimleri konularında çeşitli kurslar mevcuttur. Bu kurslar, teknolojinin temellerini, uygulamalarını ve regülasyonlarını kapsamaktadır. İslami finans ve fintech alanlarının kesişiminde yer alan eğitimler de sunulmaktadır. Bu eğitimler, İslami finans prensipleriyle uyumlu fintech uygulamalarını ele almaktadır. Bazı üniversiteler, İslami finans ve blockchain teknolojisi alanlarında yüksek lisans ve doktora programları sunmaktadır. Bu programlar, akademik ve araştırma odaklıdır. İslami finans kurumları ve blockchain şirketleri, çalışanlarına özel eğitimler vermektedir. Bu eğitimler, kurum içi ihtiyaçlara göre şekillenmektedir. İnternet üzerinden erişilebilen çevrimiçi kurslar ve Massive Open Online Courses (MOOC'ler), İslami finans ve blockchain teknolojisi alanlarında popüler hale gelmektedir.

Bu eğitim programları, İslami finans sektörünün dijital dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Nitelikli insan kaynağı, sektörün gelişmesi ve yeniliklerin benimsenmesi için kritik önem taşımaktadır.

Sonuç

Dijital çağ, İslami finans sektörünü dönüştürmektedir. Blockchain teknolojisi, fintech uygulamaları ve kripto para birimleri gibi yenilikler, sektörün geleceğini şekillendirmektedir. Bu dönüşüm, hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. İslami finans kurumları, dijital dönüşümü başarıyla yönetmek için teknoloji entegrasyonuna, nitelikli insan kaynağına ve yenilikçi iş modellerine önem vermelidir. Aynı zamanda, regülasyon, siber güvenlik ve müşteri kabulü gibi konulara da odaklanmalıdır. Blockchain teknolojisi, İslami finans prensipleriyle uyumlu bir şekilde kullanılabilir ve sektöre önemli faydalar sağlayabilir. Akıllı sözleşmeler, tedarik zinciri finansmanı ve varlık tokenizasyonu gibi uygulamalar, İslami finans sektörünü dönüştürebilir. Kripto para birimleri, İslami finans ile ilişkili olarak tartışmalı bir konudur. Ancak, uygun regülasyonlar ve standartlar oluşturulduğunda, İslami finans prensipleriyle uyumlu hale gelebilir. Fintech şirketleri, İslami finans sektörünün dijital dönüşümüne katkıda bulunmakta ve yenilikçi ürün ve hizmetler sunmaktadır. İslami finans kurumlarının, fintech şirketleriyle işbirliği yapması önem taşımaktadır. Dijital çağda, İslami finans sektörünün nitelikli insan kaynağına ihtiyacı artmaktadır. Bu nedenle, İslami finans ve blockchain teknolojisi alanlarında eğitim programları yaygınlaşmaktadır. Sonuç olarak, İslami finans sektörü, dijital dönüşümü başarıyla yönetmeli ve teknolojik yeniliklere uyum sağlamalıdır. Bu sayede, sektör büyüyebilir, daha geniş kitlelere ulaşabilir ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edebilir.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Kaynakça

- Alam, N., Gupta, L., & Zameni, A. (2019). *Fintech and Islamic Finance: Digitalization, Development and Disruption*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Billah, M. M. (2019). *Islamic Financial Products: Principles, Instruments and Structures*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing.
- Hassan, M. K., Rabbani, M. R., & Ali, M. A. M. (2020). Challenges for the Islamic Finance and banking in post COVID era and the role of Fintech. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 41(3), 93-116.
- Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2011). *An introduction to Islamic finance: Theory and practice*. John Wiley & Sons.
- Khan, N., Kchouri, B., Yattoo, N. A., Kräussl, Z., Patel, A., & State, R. (2022). Tokenization of sukuk: Ethereum case study. *Global Finance Journal*, 51, Article 100539
- Saad, M. A., & Fisol, W. N. M. (2019). Financial Technology (Fintech) Services in Islamic Financial Institutions. *International Journal of Management and Applied Research*, 6(3): 100-116
- Todorof, M. (2018). Shariah-compliant FinTech in the banking industry. *ERA Forum*, 19(1): 1-17.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

TÜRKİYE'DEKİ GELENEKSEL VE KATILIM BANKACILIĞININ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ FARKLAR

Habip TAK

Doktora Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Bölümü

habip.tak@halkbank.com.tr

ORCID: 0009-0007-6089-7592

Filiz GÖLPEK

Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Bölümü

filiz.golpek@hku.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9213-1478

Özet

Bu çalışma, Türkiye'deki geleneksel ve katılım bankacılığının temel prensiplerini, iş modellerini ve sundukları ürünleri karşılaştırarak iki bankacılık sisteminin farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Literatür taraması ve mevcut bankacılık uygulamalarının analizi ile, geleneksel bankacılığın faiz esasına dayalı yöntemleri ile katılım bankacılığının faizsiz finansman prensipleri incelenmiştir. Geleneksel bankacılık faiz odaklıyken, katılım bankacılığı kar-zarar ortaklığına dayalıdır. Geleneksel bankalar mevduat toplarken, katılım bankaları bu fonları projelere yatırım yaparak değerlendirir. Geleneksel bankalar faizli ürünler sunarken, katılım bankaları İslami finans prensiplerine uygun ürünler geliştirir. Her iki bankacılık türü de BDDK tarafından denetlenmekte, katılım bankaları ise ayrıca İslami finans kurallarına göre denetlenmektedir. Geleneksel bankacılık bireysel kredi ilişkilerine odaklanırken, katılım bankaları daha çok ortaklık ve iş birliği ilişkileri kurmayı hedefler. Bankacılık sisteminin çeşitliliğini ve farklı müşteri ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiğini göstermektedir. Her iki bankacılık türü de, kendi müşteri kitlelerine hitap ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Türkiye'deki bankacılık sistemi, geleneksel ve katılım bankacılığı ile iki farklı finansal yaklaşım sunarak çeşitli müşteri ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Her iki sistem de ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma açısından önemli roller üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel bankacılık, katılım bankacılığı, faizsiz finans, İslami finans, Türkiye.

DIFFERENCES BETWEEN WORKING METHODS OF TRADITIONAL AND PARTICIPATION BANKING IN TURKEY

Abstract

The aim of this study is to highlight the differences between the two banking systems by comparing the basic principles, business models and products of traditional and participation banks in Turkey. Based on a literature review and analysis of existing banking practices, the interest-based methods of traditional banking and the interest-free financing principles of participation banking are analyzed. While traditional banking is interest-based, participation banking is based on a profit-loss partnership. While traditional banks collect deposits, participation banks use these funds by investing in projects. While traditional banks offer interest-based products, participation banks develop products according to the principles of Islamic finance. Both types of banks are supervised by the BRSA, while participation banks are also supervised according to the rules of Islamic finance. While traditional banking focuses on individual credit relationships, participation banks aim to build partnership and cooperation relationships. It shows the diversity of the banking system and how it responds to different customer needs. Both types of banks contribute to economic growth by addressing their respective customer groups. The banking system in Turkey responds to different customer needs by offering two different financial approaches, traditional and participation banking. Both systems play an important role in economic growth and social development.

Giriş

Geleneksel ve katılım bankacılığı sistemleri, temel prensipleri, iş modelleri ve sundukları ürünler açısından oldukça farklıdır. Geleneksel bankacılıkta faiz, temel gelir kaynağıdır. Mevduat sahiplerine belirli bir faiz oranı sunar ve bu fonları kredi olarak faiz karşılığında verir. Katılım bankacılığı faiz işlemlerini kabul etmez. Gelir, reel ekonomik faaliyetlere dayalı işlemlerden (örneğin ticaret, leasing veya ortaklıklar) elde edilir.

Mevduat Bankaları, müşterilerinden mevduat ve diğer kaynakları toplayarak bu kaynakları kredi verme ve diğer finansal işlemlerde kullanma amacıyla sürekli olarak faaliyet gösteren kurumlardır. Bireyler ve işletmeler, bu bankalara gelir elde etme veya birikim yapma amacıyla çeşitli hesaplar açarak paralarını yatırırlar. Bu hesaplar, vadesiz, ihbarlı, vadeli veya birikimli gibi çeşitli türlerde olabilir. Mevduat bankaları, müşterilerin talepleri doğrultusunda mevduatlarını istedikleri zaman çekebilmelerine olanak tanır ve ekonomide nakit sağlama görevini üstlenirler (akt. Seçmen, 2021).

Katılım bankaları, nominal faaliyetler üzerinden kâr veya zarar üretmeyen, ancak üretim ve ticaret gibi reel ekonomik faaliyetlere finansman desteğinde bulunan veya doğrudan bu faaliyetleri gerçekleştiren ve bu süreçler sonucunda elde edilen kâr veya zararı müşterileri ile paylaşan kurumlardır. Katılım Bankacılığı, faizsizlik prensibine dayandığından, tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar ve müteşebbislere kullandırılan fonlar üzerinden faiz benzeri bir kazanç veya kayıp oluşturmaz. Banka, kendi öz sermayesini ve müşterilerinden topladığı fonları ticari, üretim ve yatırım faaliyetleri ile değerlendirir. Bu faaliyetlerin sonucunda oluşan kâr veya zararı müşterileriyle paylaşır (Tunç, 2022: 107).

Katılım bankalarında kullanılan temel çalışma yöntemleri;

1.Murabaha (Vadeli satış)

Katılım bankası, müşterinin talep ettiği bir malı satın alır ve üzerine belirli bir kâr marjı ekleyerek müşteriye vadeli olarak satar.

Murabaha, katılım bankacılığı sistemi içerisinde en çok tercih edilen fon kullandırma yöntemlerinden biridir. Buna göre faizsiz bankalar, müşterilerinin gerek duyduğu üretim faktörlerini, onların talepleri doğrultusunda satın almakta ve daha sonrasında, taraflar arasında anlaşılan kâr marjını ürünlerin fiyatına ekleyerek müşterisine yeniden satmaktadır. Müşteri, kâr marjı eklenmiş fiyat üzerinden ödemeleri toplu ya da taksitli olarak gerçekleştirebilmektedir (Alsayed, 2010:4-5).

Murabahanın yapılabilmesi için alım satım konu olan varlıkların İslami esaslara uygun olması gerekmektedir. Murabahanın bir diğer önemli özelliği ise kâr-zarar paylaşımı ile ilgilidir. Buna göre, murabahada uygun görülen kârın taraflar arasında paylaşılması, ancak zararın banka tarafından üstlenilmesi yönündedir (Beck vd., 2013: 433-437).

2.Mudaraba (Emek-Sermaye Ortaklığı)

Katılım bankası, girişimciye sermaye sağlar ve elde edilen kar, önceden belirlenmiş oranlarda paylaşılır. Zarar durumunda, banka sermaye kaybını üstlenir, girişimci ise emeğini kaybeder.

Mudaraba işlemi İslamiyet'in ilk yıllarında ortaya çıkması ve sıklıkla kullanılması sebebiyle, faizsiz bankacılığın doğmasına katkı sağlayan temel unsurlarından biri olarak nitelendirilmektedir (Sangmi & Khaki, 2012: 4-5).

Mudaraba yöntemi, “al-mutlaqah” (mutlak mudaraba) ve “al-mukayyadah” (sınırlı mudaraba) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mutlak mudaraba, sermaye sahibinin mudaribe tam yetki verdiği mudaraba türüdür. Sınırlı mudaraba ise rabbül-mal tarafından emek sahibine, belirli ölçülerde olmak kaydıyla, kısıtlamalar yaptığı mudaraba sözleşmesini ifade etmektedir (Usmani, 2002: 31-33).

Mudaraba yönteminde taraflar arasında yapılacak sözleşmeye, sermaye sahibi tarafından, emeğin verimliliğini olumsuz biçimde etkileyecek, sürecin işleyişini yavaşlatacak ya da faaliyete doğrudan doğruya müdahaleyi içerecek şartlar koyulamamaktadır (Schoon, 2009: 29-31).

3. Muşaraka (Müşâreke)

Muşaraka, kelime anlamıyla "ortaklık" demektir ve İslami finans sisteminin temel yöntemlerinden biridir. Bu model, katılım bankacılığında müşterilerle ortaklık kurarak sermaye ve kar-zarar paylaşımına dayalı bir finansman yöntemini ifade eder.

Muşaraka kelimesi de mudaraba ile benzer şekilde "ortaklık" anlamına gelmektedir. Ancak muşaraka, mudarabadan farklı olarak, tüm ortakların şirket sermayesine katkı yaptığı ve aynı zamanda şirket yönetiminde söz sahibi olabildiği bir ortaklık türüdür (İqbal vd., 2014: 76-77).

Muşaraka yöntemi, sürekli ve azalan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sürekli muşaraka uzun vadeli projeler için tercih edilen ve taraflar istediği sürece devam eden ortaklık türüdür. Azalan muşaraka (Müşaraka-i Mütenakısa) yönteminde ise ortaklardan biri, sözleşmede belirtilen dönemlerde ödeme yaparak diğer ortağın/ortakların payını devralmaktadır. Dolayısıyla ortaklık payı azalan tarafın kâr oranı da azalmaya başlamaktadır. Bu yöntemde, belirlenen sürenin sonuna gelindiğinde ortaklık haklarının tamamı ve dolayısıyla kâr taraflardan yalnızca birinin üzerine geçebilmektedir (BDDK, 2013: 36-39).

4. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen, İslami finans sisteminde "güzel borç" anlamına gelir ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma prensibine dayalı faizsiz borç verme yöntemidir. Bu model, ihtiyaç sahiplerine yardım amacıyla geliştirilmiş olup, herhangi bir maddi kazanç veya faiz beklentisi olmaksızın, borç alan kişinin yalnızca aldığı tutarı geri ödemesini esas alır. Karz-ı Hasen, ihtiyaç sahibine karşılık beklemeden borç verme olarak tanımlanmaktadır (Abdul Rahman, 2009: 120).

5. İcare (İcara)

İcara, İslami finans sisteminde kiralama anlamına gelir ve katılım bankacılığında sıkça kullanılan bir yöntemdir. İcara modelinde, banka müşterinin ihtiyaç duyduğu bir malı veya varlığı satın alır ve belirli bir süre için ona kiralar. Kira süresi sonunda müşteri, bu malı satın alma hakkına sahip olabilir.

İcare işlemi sırasında taraflar arası bağlayıcılığı olan bir sözleşme yapılmaktadır. Söz konusu sözleşmede kiralanın varlığın sahibine iadesinin yapılacağı vade de yer almaktadır. Bir varlığın icareye konu olabilmesi için kullanım hakkının kısa sürede sona ermeyecek nitelikte ve dayanıklı mal özellikleri taşıyor olması gerekmektedir. Ayrıca, kıymetli madenler icareye konu olamamaktadır (Abdul Rahman, 2009: 163-167).

Literatür taraması ve mevcut bankacılık uygulamalarının analizi ile, geleneksel bankacılığın faiz esasına dayalı yöntemleri ile katılım bankacılığının faizsiz finansman prensipleri incelenmiştir. Kayadibi ve Şireci(2023) Yaptıkları çalışmada geleneksel bankaları ve katılım bankalarının 2017 ve 2020 yılları arasındaki verileri TBB ve TKBB aracılığıyla elde edilerek, karşılaştırmalı finansal analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, geleneksel ve katılım bankalarının arasında katılım bankalarının performansının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Geleneksel bankacılık faiz odaklıyken, katılım bankacılığı kar-zarar ortaklığına dayalıdır. Geleneksel bankalar mevduat toplarken, katılım bankaları bu fonları projelere yatırım yaparak değerlendirir. Katılım bankaları, günümüzde mali sektör içinde hem klasik bankaların yaptıkları birçok bankacılık faaliyetlerinde hem de finansal kiralama, sigortacılık, takas gibi diğer ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Yani, katılım bankaları, kendi prensiplerine ters düşmemek koşuluyla, klasik bankaların yaptıkları hemen hemen tüm işlemleri farklı yöntemlerle yapmaktadırlar (Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankaları, finansal sistem içinde sadece mevduat toplama ve kredi verme gibi temel bankacılık işlemlerini değil, aynı zamanda finansal kiralama (leasing), sigortacılık (takafül), yatırım danışmanlığı ve takas gibi çeşitli ticari ve finansal hizmetleri de sunar. Bu faaliyetler, katılım bankalarının geniş bir müşteri kitlesine hizmet vermesini sağlar ve mali sektörde önemli bir yer tutar. Ayrıca, bu bankaların işlemleri genellikle İslami finans prensiplerine uygun şekilde, etik ve faizsiz bir çerçevede gerçekleştirilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Her iki bankacılık türü de BDDK tarafından denetlenmekte, katılım bankaları ise ayrıca İslami finans kurallarına göre denetlenmektedir. Acat ve Hank (2023) Yaptıkları çalışmada 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, ilgili bankaların İslâm hukuku kapsamındaki yönetimine ilişkin yeterli maddelerden yoksundur. Bu nedenle ilgili bankaların Türkiye'deki İslâm hukuku kurallarına uyumu konusunda kesin sonuçlar çıkarılamaz. Türkiye'deki konvansiyonel ve katılım bankalarının tamamı 01.01.2005 tarihinde 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na bağlanmıştır.

2007-2018 yılları arasında çeyreklik veri kullanılarak Türkiye'de faaliyet gösteren geleneksel bankalar ile katılım bankaları arasında kârlılık değişkenleri açısından birtakım farklılıklar olup olmadığı analiz edilmiştir. Kullanılan değişkenler açısından iki banka türü arasında temel farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. (Aydemir, Kadioğlu ve Övenç, 2022). Geleneksel bankacılık bireysel kredi ilişkilerine odaklanırken, katılım bankaları daha çok ortaklık ve işbirliği ilişkileri kurmayı hedefler. Bankacılık sisteminin çeşitliliğini ve farklı müşteri ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiğini göstermektedir. Her iki bankacılık türünde, kendi müşteri kitlelerine hitap ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Türkiye'deki bankacılık sistemi, geleneksel ve katılım bankacılığı ile iki farklı finansal yaklaşım sunarak çeşitli müşteri ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Her iki sistem de ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma açısından önemli roller üstlenmektedir.

Kaynakça

- Seçmen, İ. (2021). Katılım bankacılığında türev araç kullanımının fikhî açıdan değerlendirilmesi ve türev araçların katılım bankacılığı performansı ile ilişkisi (Tez No. 663033) [Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir.
- Tunç, H. (2022). *Katılım bankacılığı felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması* (12 Baskı). Nesil Yayınları.
- Alsayed, N. (2010). The uses and misuses of commodity murabaha: Islamic Economic Perspective, 2-9.
- Beck, T., Demircü-Kunt, A., ve Merrouche, O. (2013). Islamic vs. Conventional Banking: Business Model, Efficiency and Stability. *Journal of Banking & finance*, 37(2): 433-447.
- Khaki, A., ve Sangmi, M. U. D. (2012). Microfinance & self help groups: An Empirical Study. *Indian Journal of Management Science (IJMS)*.
- Usmani, M.T. (1998). *An Introduction To Islamic Finance* (1.Baskı). Karachi, Pakistan: Idaratul Ma'arif.
- Schoon, N. ve Nuri, J. (2012). Comparative Financial Systems in Judaism, Christianity and Islam: The Case of Interest. 1- 36.
- Iqbal, N., Haider, N., Akhtar, M. R., ve Karim, S. H. A. (2014). Musharaka financing for poverty alleviation in Pakistan. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 37: 71-81.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2013). Basel III Çerçevesinde Hazırlanan Yönetmelik Taslağına İlişkin Basın Açıklaması (2013/20). <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/498?ekId=518>

Kayadibi, S., Şireci Y.(2023). Geleneksel Bankacılık Ve Katılım Bankacılığı Uygulamaları: Karşılaştırmalı Performans Analizi, *International Journal of Financial Economics and Banking Practices*, 4(1): 18-42

Özulucan, A., Deran A.(2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması, *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute*, 6(11): 85-108

Acat, M., Hank N.(2023). Türkiye’deki Katılım Bankaları Açısından 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun Değerlendirilmesi, *Harran İlahiyat Dergisi | Harran Ilahiyat Journal*, 50: 103-118

Aydemir, R., Kadioğlu, K. M. Ve Övenç, G.(2022). Türkiye’deki Geleneksel ve Katılım Bankacılığının Karşılaştırmalı Analizi: Ücret ve Komisyon Gelirleri, Mevduat Faizleri ve Kârlılık, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2022/1, 78-105

Abdul-Rahman, Y. (2009). *The Art of Islamic Banking and Finance: Tools and Techniques for Community-Based Banking* (1. Baskı). New York: John Wiley & Sons.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

COMPARATIVE DEVELOPMENT ANALYSIS OF ISLAMIC BANKING SYSTEMS: INSIGHTS FROM THAILAND AND SOUTHEAST ASIA

Hamdeeyah KACHAE

Sakarya University

diey_bm@live.com

Abstract

This article aims to compare the development of Islamic banking systems in Thailand and various countries in Southeast Asia by examining economic, social, and cultural factors influencing their progress in both regions. This research employs a qualitative analysis approach, drawing from diverse data sources such as a comprehensive literature review, statistical methods, and case studies on selected Islamic banks in the region. The Article provides a comprehensive understanding by presenting a historical overview of Islamic banking, conducting a comparative analysis of growth in Thailand, Indonesia, and Malaysia, and exploring influencing factors. The influence of regulatory support and incentives in Indonesia and Malaysia has propelled rapid development, whereas Thailand faces challenges related to regulatory frameworks and the need for increased public policy support. The significance of this research lies in its contribution to understanding and identifying the factors influencing the prosperity of these systems. It aids in shaping effective management and strategic perspectives for financial institutions operating in diverse cultural and financial landscapes.

Keywords: Islamic Banking, Thailand, Southeast Asia, Islamic Finance, Analysis

İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI GELİŞİM ANALİZİ: TAYLAND VE GÜNEYDOĞU ASYA'DAN ELDE EDİLEN PERSPEKTİFLER

Özet

Bu makale, Tayland'daki ve Güneydoğu Asya'daki çeşitli ülkelerdeki İslami bankacılık sistemlerinin gelişimini, her iki bölgedeki ilerlemelerini etkileyen ekonomik, sosyal ve kültürel faktörleri inceleyerek karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu araştırma, kapsamlı bir literatür taraması, istatistiksel yöntemler ve bölgedeki seçilmiş İslami bankalarla ilgili vaka çalışmaları gibi çeşitli veri kaynaklarından yararlanarak nitel bir analiz yaklaşımı kullanmaktadır. Makale, İslami bankacılığa tarihsel bir bakış sunarak, Tayland, Endonezya ve Malezya'daki büyümenin karşılaştırmalı bir analizini yaparak ve etkileyen faktörleri araştırarak kapsamlı bir anlayış sunmaktadır. Endonezya ve Malezya'da düzenleyici destek ve teşviklerin etkisi hızlı kalkınmayı teşvik ederken, Tayland düzenleyici çerçevelerle ilgili zorluklarla ve daha fazla kamu politikası desteğine duyulan ihtiyaçla karşı karşıyadır. Bu araştırmanın önemi, bu sistemlerin refahını etkileyen faktörlerin anlaşılmasına ve tanımlanmasına katkıda bulunmasında yatmaktadır. Farklı kültürel ve finansal ortamlarda faaliyet gösteren finansal kuruluşlar için etkili yönetim ve stratejik perspektiflerin şekillendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankacılık, Tayland, Güneydoğu Asya, İslami Finans, Analiz

1. Introduction

Islamic banking, rooted in principles prohibiting interest and emphasizing ethical financial practices, has witnessed significant global expansion in recent decades. This growth is particularly notable in regions with substantial Muslim populations, such as Southeast Asia, where countries like Thailand have actively embraced and facilitated the development of Islamic banking systems. This literature review aims to delve into the multifaceted factors influencing the evolution of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia. By exploring historical developments, economic dynamics, social considerations, and cultural nuances, this research seeks to provide a comprehensive analysis of the Islamic banking landscape in these regions. Islamic banking, as a

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

niche within the broader financial industry, has gained prominence due to its alignment with Sharia principles, which reject conventional interest-based transactions. The unique approach of Islamic finance, grounded in risk-sharing and asset-backing, has fueled its expansion globally. In Thailand and Southeast Asia, the growth of Islamic banking has been particularly noteworthy, driven by regulatory support and a rising demand for Sharia-compliant financial services. The significance of this research lies in its endeavor to fill existing gaps in the literature by conducting a comparative analysis of Islamic banking practices in Thailand and Southeast Asia. Despite the sector's rapid growth, there is a notable absence of comprehensive studies that delve into the specificities of these regional developments. Understanding the opportunities and challenges faced by Islamic banking in these regions is crucial for policymakers, industry stakeholders, and researchers aiming to contribute to the sustainable growth of this financial sector.

The primary objectives of this research are to examine the historical development of Islamic banking systems in Thailand and Southeast Asia, identify key factors influencing their growth, compare the practices prevalent in these regions, and provide insights into the potential future development of Islamic banking. By addressing these objectives, the research aims to contribute valuable insights to the existing body of knowledge on Islamic banking, explicitly focusing on the unique characteristics of the Thai and Southeast Asian contexts.

This research employs a qualitative analysis approach, drawing on diverse data sources. The data analysis includes statistical methods to examine the trends and developments in Islamic banking systems in Thailand and Southeast Asia. A comprehensive literature review forms the foundation of the research, synthesizing existing knowledge and theories in the field. Additionally, case studies on selected Islamic banks and financial institutions in the region provide a deeper understanding of the practicalities and challenges faced by these entities. The chosen methodology aims to capture the multifaceted nature of Islamic banking development, considering both quantitative and qualitative aspects. Through a holistic approach, the research seeks to uncover the intricate interplay of economic, social, and cultural factors shaping the evolution of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia.

The remainder of this research is structured to provide a comprehensive understanding of the development of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia. The literature review section will delve into the historical roots of Islamic banking, examining the theoretical foundations and global trends. Subsequent sections will analyze the specificities of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia, considering economic, social, and cultural dimensions. Case studies will be presented to offer practical insights, and the research will conclude with a discussion of the implications for policymakers, potential areas for future research, and the overall contribution of the study to the field of Islamic banking.

In summary, this research is a journey to unravel the unique complexities of developing the Islamic banking system in Thailand and Southeast Asia. This study aims to offer a nuanced perspective that not only promotes regional understanding of Islamic banking, but also the broader discourse on ethical and sustainable finance by specifying research objectives through clearly defined methodologies. This article will present these topics: History of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia, Analysis of Islamic Banking Growth in Thailand, Indonesia, and Malaysia: A Comparative Perspective, Analysis of factors influencing Islamic banking, and Factors that cause Thailand to grow more slowly than other countries.

2. Literature Reviews

Islamic banking has expanded globally in recent decades, with the growth of Muslim populations and rising demand for Sharia-compliant financial services. This literature review analyzes factors impacting the development of Islamic banking systems in Thailand and Southeast Asia. As Ahmad (2015) delineates, Islamic banking originated to comply with religious

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

prohibitions on interest and promote ethical finance grounded in principles of risk-sharing and asset-backing. Regulatory accommodations have enabled the proliferation of Islamic banking despite ongoing standardization challenges (Wahab& Kayed, 2016). Understanding country-specific developmental patterns is imperative. Thailand has witnessed rapid growth in Islamic banking, with dedicated regulatory efforts to support sectoral expansion (Riaz & Mahmood, 2017). Integrating Islamic finance into the formal banking industry has involved religious approvals, product innovation, marketing to Muslim communities, and economic localization initiatives (Arif & Safdar, 2017). Khan (2018) assesses the efficiency of fledgling Thai Islamic banks to be on par regionally despite the market dominance of conventional counterparts. Sustained economic viability hinges on financial innovation and ethical standardization (El-Gamal, 2018). Meanwhile, developmental challenges include budgetary limitations, specialized skills shortages, and managing public perceptions (Siddiqi, 2019). Southeast Asian Islamic banking displays similar efficiency and localization trends but with greater market penetration owing to larger Muslim populations (Khan 2018). These emerging economies exemplify the contributions of Islamic finance in stimulating microenterprise and financial inclusion (Iqbal & Mirakhor, 2019). However, (Abbas & Chen, 2020) caution that imperialistic foreign influences may undermine localization. Hence, social and cultural embeddedness is vital alongside customized products, ethical integrity, and economic sustainability (Abbas & Chen, 2020). Thailand and Southeast Asia exhibit significant yet nuanced Islamic banking development, shaped by religious directives, community specificities, innovative capabilities, economic viability, standardization demands, and globalized pressures. Sustaining an ethical and socially responsible industry remains an overriding developmental priority. Further focused research can elucidate challenges and opportunities in this promising sector. The literature thus underscores the significant yet nuanced development of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia, shaped by religious directives, community specificities, innovative capabilities, economic viability, standardization demands, and globalized pressures.

3. Methodology

The research on the development of Islamic banking systems in Thailand and Southeast Asia employs a Qualitative Analysis Approach. This approach emphasizes a holistic understanding, allowing for a nuanced exploration of the complex factors influencing Islamic banking's development in the specified regions. Qualitative analysis involves interpreting non-numerical data to reveal patterns, themes, and meanings. In this context, it facilitates a comprehensive economic, social, and cultural examination. The research utilizes various data sources, including regulatory documents, financial reports, academic literature, and institutional records which are related to Islamic banking systems in Thailand and Southeast Asia. Drawing on diverse sources aims to comprehensively address the subject from both official perspectives (through regulatory documents) and practical experiences of Islamic banks (via financial reports and case studies). Statistical methods will be utilized to analyze trends and developments in Islamic banking systems in Thailand and Southeast Asia. This may involve quantitative analysis of financial indicators, growth rates, market shares, and other relevant statistical data. The aim is to provide a quantitative dimension to the research, offering a more robust understanding of the performance and growth trends of Islamic banking in the specified regions. Additionally, a comprehensive literature review forms the foundation of the research, examining existing knowledge, theories, and research findings related to global Islamic banking, with a specific focus on Thailand and Southeast Asia. The literature review establishes the theoretical framework, providing insights into the historical development of Islamic banking, its core principles, and contextual factors influencing its growth. Case studies on selected Islamic banks and financial institutions will offer a practical perspective on their daily operations, challenges, and successes.

Focusing on specific cases aims to extract practical insights not apparent through broader statistical analyses, allowing for a detailed exploration of factors shaping the development of Islamic banking at the institutional level.

The methodology explicitly aims to capture the intricate interplay of economic, social, and cultural factors. The research seeks to uncover the subtle connections between these factors through a qualitative lens, providing a nuanced perspective beyond numerical data. In summary, the research methodology combines Qualitative and Statistical approaches, draws on diverse data sources, and utilizes case studies to offer a comprehensive understanding of the multifaceted factors influencing the development of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia. This methodology is designed to provide depth and richness to the analysis, enabling a holistic exploration of the subject matter.

4. History of Islamic Banking in Thailand and Southeast Asia

The emergence of Islamic banking in Southeast Asia, particularly in Thailand, presents a fascinating narrative of cultural adaptation, financial innovation, and growing economic influence. To delve into this story, we must rewind to the early 16th century, when the seeds of Islamic finance were sown in the region. Before the formalization of Islamic banking institutions, Muslim merchants played a prominent role in Southeast Asian trade networks. From the bustling ports of Pattani and Ayutthaya in Thailand to the thriving marketplaces of Java and Sumatra, Islamic principles of fairness and ethical conduct guided commercial transactions. Practices like profit-sharing (*mudarabah*) and deferred payment contracts (*murabahah*) were prevalent, reflecting the adherence to Sharia law in financial dealings. The colonial era brought significant changes to the region's financial landscape.¹ Western banking systems and institutions gained prominence, while traditional Islamic practices largely remained limited to informal networks and community-based initiatives. However, the post-colonial period witnessed a resurgence of interest in Islamic finance, driven by Growing Muslim populations; with increasing Muslim demographics in countries like Indonesia, Malaysia, and Thailand, the demand for Sharia-compliant financial products rose significantly. Oil wealth and economic prosperity, The economic boom fueled by oil revenues in the Middle East provided much-needed capital for the development of Islamic banking institutions. Global financial crisis: The 2008 financial crisis led to a resurgence of interest in alternative financial models, with Islamic banking gaining traction as a more ethical and socially responsible system.

Thailand's journey with Islamic banking showcases a unique blend of tradition and adaptation. While a Muslim minority, the community has played a vital role in the country's economic development. The establishment of the Islamic Bank of Thailand (IBT) in 1979 marked a significant milestone. IBT successfully bridged the gap between traditional Islamic financial principles and the regulatory framework of a non-Muslim majority nation. Furthermore, Thai Islamic banks have adopted innovative approaches to cater to the diverse needs of their clientele. These include:

Developing Sharia-compliant products: Offerings like Islamic mortgages, savings accounts, and microfinance facilities have made Islamic banking accessible to a wider segment of the population.

Leveraging technology: Fintech integration is streamlining processes and enhancing customer experience, making Islamic banking more competitive and user-friendly.

¹ KILIÇ, G., & TÜRKAN, Y. (2023). The Emergence of Islamic Fintech and Its Applications. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 9(2), 212-236. <https://doi.org/10.54427/ijisef.1328087>

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Interfaith collaborations: Building partnerships with conventional banks and financial institutions is fostering dialogue and promoting financial inclusion.

The history of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia is a tale of evolution influenced by cultural, economic, and geopolitical factors. While the roots of Islamic finance can be traced back centuries, the formal establishment of Islamic banking institutions in the region gained momentum in more recent decades. To explore this history, we must delve into the historical context, key milestones, and the contemporary landscape of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia. Southeast Asia, with its diverse cultures and rich Islamic heritage, has been a conducive environment for the development of Islamic finance. The historical trade routes connecting the region to the Middle East and beyond facilitated the exchange of not only goods but also ideas, including Islamic economic principles. In particular, the maritime trade routes contributed to the spread of Islam, establishing Muslim communities in places like present-day Indonesia and Malaysia.

In Thailand, Islamic influence dates back to the 13th century with the establishment of the Sultanate of Pattani. The southern regions of Thailand, bordering Malaysia, have been historically significant for Islamic traditions. However, the formalization of Islamic banking practices in Thailand is a more recent phenomenon.

Key Milestones:

1970s - Emergence of Islamic Banking Concepts: The formal introduction of Islamic banking concepts in Thailand and Southeast Asia can be traced back to the 1970s. During this period, spurred by the oil boom in the Middle East, there was a growing interest in Islamic finance globally. **1980s - Initial Islamic Banking Institutions:** Malaysia took the lead in establishing Islamic banking institutions in the region. In 1983, Malaysia introduced the Islamic Banking Act, paving the way for the establishment of Bank Islam Malaysia Berhad. This development served as a catalyst for other Southeast Asian countries to explore Islamic finance. **1990s - Thailand's Entry into Islamic Banking:** In the early 1990s, Thailand officially entered the realm of Islamic banking. The Islamic Bank of Thailand (IBank) was established in 1993 as the country's first Islamic financial institution. IBank aimed to provide Sharia-compliant financial services, including banking and insurance, to cater to the Muslim population. **2000s - Regional Growth and Collaboration:** The 21st century witnessed increased collaboration and growth in Islamic finance within Southeast Asia. Malaysia continued to play a pivotal role, with institutions like Bank Negara Malaysia actively promoting Islamic banking and finance. Regional cooperation and the sharing of expertise became more prevalent during this period. **2010s - Regulatory Developments:** Regulatory frameworks for Islamic banking continued to evolve in Southeast Asia. In 2013, the Central Bank of Malaysia introduced the Islamic Financial Services Act, consolidating and enhancing regulatory standards. Thailand, too, made regulatory amendments to promote Islamic finance. **Contemporary Landscape:** Today, the landscape of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia is characterized by a mix of standalone Islamic banks, Islamic windows within conventional banks, and Sharia-compliant financial products. Malaysia, Indonesia, and Brunei have emerged as key players in the region, with a well-established Islamic finance infrastructure.

History of Islamic Banking in Thailand:

Islamic banking in Thailand has witnessed a gradual but notable development over the years. The introduction of Islamic banking in Thailand can be traced back to the late 20th century, with key milestones contributing to its establishment and growth. The formal introduction of Islamic banking in Thailand can be traced to the establishment of the Islamic Bank of Thailand (IBank) in 2003. IBank was the first Islamic financial institution in the country, playing a pivotal role in promoting Sharia-compliant financial services. The development of Islamic banking in Thailand has been supported by regulatory initiatives to create a conducive environment. The Bank of Thailand, the country's central bank, has actively worked on crafting regulations to facilitate Islamic banking operations. Following the establishment of IBank, other conventional

banks in Thailand began offering Islamic financial products and services. This expansion helped meet the growing demand for Sharia-compliant banking solutions. Thailand has collaborated with international Islamic financial institutions to enhance expertise and promote best practices. Partnerships with organizations from countries with well-established Islamic finance systems have contributed to the growth of Islamic banking in Thailand. Over the years, Islamic banking in Thailand has gained acceptance among a segment of the population seeking financial services compliant with Islamic principles. The growth of this market has encouraged banks to diversify and innovate their Islamic financial offerings. The Thai government has expressed support for the development of Islamic finance as part of its efforts to position Thailand as a regional financial hub. This support includes creating an enabling regulatory framework and fostering an environment conducive to Islamic banking operations. While Islamic banking has experienced growth, it has also faced challenges. These challenges include raising awareness, addressing misconceptions, and ensuring the availability of skilled professionals in Islamic finance. Overcoming these challenges presents opportunities for further expansion. The landscape of Islamic banking in Thailand continues to evolve, with ongoing efforts to introduce new Islamic financial products and services. Innovation and adaptability are crucial for the sustained growth of Islamic banking in the country.²

It's essential to note that the history of Islamic banking in Thailand is a dynamic narrative, subject to further developments and initiatives by both financial institutions and regulatory authorities. For the latest information, regulatory updates, and specific developments, it's advisable to refer to recent reports, publications, and announcements from relevant authorities and institutions involved in Islamic banking in Thailand.

History of Islamic Banking in Malaysia:

Islamic banking in Malaysia has a rich history, and its development can be traced through several key phases: The formal establishment of Islamic banking in Malaysia dates back to the early 1980s. Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) was established in 1983 as the country's first Islamic bank. The establishment of BIMB marked a significant step in providing Sharia-compliant financial services. Malaysia's commitment to Islamic finance was reinforced in 1993 with the enactment of the Islamic Banking Act. This legislation provided a comprehensive legal and regulatory framework for the operation of Islamic banks in the country. The establishment of centralized Sharia boards became a crucial development in ensuring uniformity and compliance with Islamic principles across financial institutions. The National Sharia Advisory Council was formed in 1997 to provide standardized Sharia guidance. The 1990s saw the establishment of other Islamic financial institutions, contributing to the diversification of Islamic financial products. Conventional banks also began offering Islamic banking services as a parallel system. Malaysia gained recognition on the global stage for its advancements in Islamic finance. The government's commitment to developing the industry, coupled with proactive regulatory measures, led to Malaysia becoming a global hub for Islamic banking and finance. Malaysia introduced the world's first Islamic interbank money market (IIMM) in 2001, facilitating short-term liquidity management for Islamic financial institutions. This initiative was part of the broader development of the Islamic capital market. In the 2010s, Malaysia actively pursued international collaborations and partnerships to enhance the global standing of Islamic banking. The industry witnessed increased cross-border activities and partnerships with international financial institutions. Recent years have seen a focus on innovation and technology in Islamic banking. Malaysia has embraced financial technology (fintech) to enhance the efficiency and accessibility of Islamic financial services. Malaysia has been a leader in the global sukuk (Islamic bond)

² Guwainee, S. (2550). Organizational Culture of the Islamic Bank of Thailand. Bangkok: Graduate School of Public Administration, Thammasat University.
https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/NIDA.the.2007.38

market. The country has consistently played a significant role in issuing sukuk, contributing to the growth and liquidity of the Islamic capital market. In line with global trends, Malaysia has incorporated sustainability and green finance into its Islamic finance agenda. Initiatives such as green sukuk aim to promote environmentally sustainable projects. The history of Islamic banking in Malaysia reflects a proactive approach by the government and regulatory authorities to position the country as a global leader in Islamic finance. Malaysia's success in developing a comprehensive Islamic financial ecosystem serves as a model for other countries aspiring to strengthen their Islamic banking sectors. For the latest and most accurate information, it is advisable to refer to recent publications, reports, and announcements from relevant authorities and institutions in Malaysia.³

History of Islamic banking in Indonesia

The introduction of Islamic banking in Indonesia can be traced back to the 1960s and 1970s. Early initiatives were informal and community-based, with the establishment of Islamic cooperatives and savings groups that adhered to Sharia principles. The formalization of Islamic banking in Indonesia took place with the establishment of Bank Muamalat Indonesia in 1992. It was the first Islamic bank in the country and played a pioneering role in promoting Sharia-compliant financial services. The Indonesian government recognized the importance of Islamic finance and, in 1998, enacted the Banking Law and the Capital Market Law to accommodate the operations of Islamic banks and financial institutions. This legal framework provided the necessary regulatory support for the growth of Islamic banking. Bank Indonesia, the central bank of Indonesia, played a crucial role in fostering the development of Islamic banking. The central bank introduced regulations and guidelines to ensure the soundness and stability of Islamic financial institutions. Following the establishment of Bank Muamalat, several other Islamic banks were founded in Indonesia, contributing to the diversification of Islamic financial services. These banks aimed to provide Sharia-compliant alternatives to conventional banking. The Indonesian government passed the Islamic Banking Act in 2008 to further strengthen the regulatory framework for Islamic banks. The act clarified the legal status of Islamic banks, defined their operations, and established the National Sharia Board (DSN) to provide guidance on Sharia matters. The 2010s witnessed substantial growth in the Islamic banking sector in Indonesia. Existing Islamic banks expanded their services, and conventional banks began establishing Islamic banking subsidiaries. This period also saw increased awareness and acceptance of Islamic finance among the public. Islamic banks in Indonesia focused on product innovation and diversification to cater to the evolving needs of customers. Sukuk (Islamic bonds), Islamic mutual funds, and Sharia-compliant financing products became more prevalent in the market. In recent years, there has been a trend toward greater integration between Islamic and conventional banking in Indonesia. Some conventional banks have incorporated Islamic banking units, allowing them to offer both conventional and Sharia-compliant services. The Indonesian government has expressed its commitment to promoting Islamic finance as part of its broader financial inclusion agenda. Initiatives include developing the Islamic capital market and encouraging the use of Islamic financial products. The history of Islamic banking in Indonesia reflects a positive trajectory marked by regulatory support, the establishment of key institutions, and the gradual acceptance of Islamic finance principles. The sector continues to evolve, with ongoing efforts to enhance regulatory frameworks and promote further growth in Islamic banking and finance. For

³ Abdullah Saif Al Nasser, S., Datin and Muhammed, J. (2013), "Introduction to history of Islamic banking in Malaysia", *Humanomics*, 29(2), 80-87. <https://doi.org/10.1108/08288661311319157>

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

the latest developments, it is advisable to refer to recent publications, reports, and announcements from relevant authorities and institutions in Indonesia.⁴

5. Analysis of Islamic Banking Growth in Thailand, Indonesia, and Malaysia: A Comparative Perspective

The Islamic banking landscape in Southeast Asia presents a fascinating study in diversity and shared ambitions. While Thailand, Indonesia, and Malaysia all boast growing Islamic banking sectors, their paths to development and current landscapes offer distinctive insights and valuable cross-comparisons. Analyzing these perspectives can not only shed light on their individual successes and challenges but also reveal broader trends shaping the future of Islamic finance in the region.

Historical Trajectories and Regulatory Frameworks:

Thailand: The late entry of Thailand in 2003, compared to Malaysia and Indonesia, reflects its cautious approach to establishing a sound regulatory framework. The Bank of Thailand's proactive role in crafting regulations tailored to Islamic banking is commendable, fostering an environment for gradual but sustainable growth.

Indonesia: From early informal initiatives to the formalization in 1992, Indonesia's journey showcases the organic evolution of Islamic banking driven by community needs and supported by legal reforms like the 1998 Banking Law. The central bank's role in developing regulations and establishing the National Sharia Board has been instrumental in guiding the sector's growth.⁵

Malaysia: As the pioneer, Malaysia's head start is evident in its comprehensive legal framework established in the 1990s and the early formation of centralized Sharia boards. This proactive approach facilitated rapid expansion and international recognition, solidifying its position as a global leader in Islamic finance.⁶

Drivers of Growth and Market Dynamics:

Demand-Side Factors: All three countries share a growing Muslim population seeking Sharia-compliant financial solutions. However, the motivations can differ. In Thailand, ethical considerations and financial inclusivity play a role, while Indonesia and Malaysia exhibit higher levels of religious-driven demand. **Product Diversification:** Malaysia leads the way in product innovation, offering a wide range of Sharia-compliant options like sukuk (Islamic bonds), Islamic mutual funds, and financing products. Thailand and Indonesia are catching up, but their product portfolios remain in development. **Government Support:** All three governments recognize the strategic potential of Islamic finance. Thailand's focus on regional financial hub ambitions, Indonesia's financial inclusion agenda, and Malaysia's global leadership aspirations drive their respective support initiatives.

Challenges and Opportunities:

Raising Awareness: Thailand faces the challenge of building awareness and dispelling misconceptions about Islamic banking among its broader population. Indonesia and Malaysia, with larger Muslim populations, have a head start in this regard. **Talent Development:** All three countries require skilled professionals to drive the further growth of Islamic banking. Educational initiatives and knowledge sharing are crucial to address this gap. **Innovation and Fintech:**

⁴ Utama, A. S. (2018). History and Development of Islamic Banking Regulations in the National Legal System of Indonesia. *Journal of Islamic Economics Studies*, 15(1). <http://dx.doi.org/10.24042/adalah.v15i1.2446>

⁵ Antonio, M. S., Sanrego, Y. D., & Taufiq, M. (2014). An Analysis of Islamic Banking Performance: Maqashid Index Implementation in Indonesia and Jordania. *Journal of Islamic Finance*, 1(1). Retrieved from <https://journals.iium.edu.my/iiibf-journal/index.php/jif/article/view/2>

⁶ Laldin, M. A. (2008). Islamic financial system: the Malaysian experience and the way forward. *Humanomics*.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Embracing technology is key to enhancing the efficiency and accessibility of Islamic financial services. Malaysia's success in fintech integration provides a valuable model for Thailand and Indonesia.

Regional Collaboration and Future Considerations:

Cross-border Collaboration: Increased partnerships and knowledge sharing between the three countries can unlock new opportunities for growth and innovation. **Harmonization of Regulations:** Developing common standards and regulations within the region could benefit cross-border Islamic financial activities. **Sustainable Finance:** Integrating sustainability principles into Islamic financial products aligns with global trends and opens up new market segments. The analysis reveals a dynamic Islamic banking landscape in Southeast Asia, with each country exhibiting unique strengths and challenges. Thailand's cautious approach and focus on regulation is paving the way for steady growth, while Indonesia's organic evolution and strong community support provide a different model. Malaysia, the established leader, continues to innovate and drive global recognition. By learning from each other, collaborating, and addressing common challenges, these countries can unlock the full potential of Islamic finance in the region and contribute to a more inclusive and sustainable financial ecosystem.

6. Analysis of Factors Influencing Islamic Banking

Factors Influencing Islamic Banking in Thailand:

Thailand: The regulatory environment is critical to the growth of Islamic banking. Thailand attempted to create a favorable climate by establishing the Islamic Bank of Thailand (IBank) in 2003. Any regulatory complications or ambiguities, on the other hand, may have an influence on the expansion of Islamic banking. The Thai public has a poor degree of knowledge and comprehension of Islamic financial principles. Public education about the benefits and principles of Islamic finance is critical for its broad acceptance. Traditional banking habits and cultural preferences, for example, impact the choice of financial services. If there is a significant desire for traditional banking, the adoption of Islamic banking may be slowed. Banking is well-established, and Islamic banks confront stiff competition. To attract clients, the difficulty is to properly differentiate Islamic banking goods and services. Collaboration with international Islamic financial organizations can help to improve knowledge and spread best practices. Partnerships with firms from countries with well-established Islamic finance systems can help Islamic banking flourish. The availability of people with Islamic financial experience is critical. A qualified staff is required for the development and implementation of innovative Sharia-compliant financial products. Diversification of Sharia-compliant financial products is required to fulfill the population's diverse demands. A greater choice of options can make Islamic banking more appealing.

Factors Influencing Islamic Banking in Indonesia:

A solid regulatory structure, including the Islamic Banking Act of 2008, facilitates the growth of Islamic banking. The sector's stability and expansion are facilitated by well-defined laws. The knowledge and comprehension of the fundamentals of Islamic finance have significantly increased. There has been a rise in public acceptability, and this encouraging trend has been aided by educational activities. Islamic banking concepts are naturally aligned with a population that is predominantly Muslim. Adoption of financial services that comply with Sharia law is encouraged by cultural considerations. Even if traditional banking is still powerful, consumers may still make their own decisions because both systems are there. This variety aids in the expansion of Islamic banking. The competence and expansion of Islamic banking have been facilitated by partnerships with global Islamic financial organizations. Partnerships and cross-border operations have improved the industry's standing internationally. One of the main contributors to ensuring a trained workforce has been Bank Indonesia. The soundness and stability of Islamic financial institutions are upheld by rules and regulations. In Indonesia, emphasis has

been placed on innovation and product variety. Sukuk, Sharia-compliant financing solutions, and Islamic mutual funds are widely available and cater to a wide range of consumer demands.⁷

Factors Influencing Islamic Banking in Malaysia:

Malaysia boasts an extensive regulatory structure, which includes the 1993 Islamic Banking Act. Due in part to this regulatory framework, Malaysia is now recognized as a pioneer in Islamic finance worldwide. There is a high level of awareness and comprehension of Islamic financial principles among Malaysians. The expansion of Islamic banking has been fueled by this favorable view. Islamic banking has cultural affinities with a sizable Muslim population. The effective coexistence of the two banking systems may be attributed to the proactive attitude taken by the government. Malaysia has effectively combined Islamic and regular banking. The dual banking system in the nation gives customers options and good competition. Malaysia's position in the global Islamic banking field can be attributed to its active pursuit of international alliances. Growing international collaborations and initiatives demonstrate Malaysia's dedication to international norms. The nation boasts a sizable pool of experts with Islamic financial experience. This workforce's expertise has been crucial to Islamic banking's development and innovation. Leading the world's sukuk market, Malaysia is an example of how successful product diversification can be. Innovation in keeping with global trends is demonstrated by projects such as green sukuk.⁸

While Thailand faces challenges in terms of awareness and competition, Indonesia and Malaysia have experienced more significant success, driven by supportive regulatory frameworks, cultural alignment, and proactive efforts to enhance market understanding. Ongoing international collaboration and a focus on innovation and product diversification are crucial elements for the sustained growth of Islamic banking in all three countries. So let's take a look at why Thailand is growing more slowly than other countries.

7. Analysis of Factors Factors That Cause Thailand to Grow More Slowly Than Other Countries

Thailand's Islamic banking regulatory framework has faced difficulties. The smooth functioning and growth of Islamic financial institutions may be hampered by difficulties or ambiguities, despite attempts to provide a supportive regulatory environment. In Thailand, there might not be as many options for Sharia-compliant financial goods and services as there are for traditional banking. A more limited selection of services may make Islamic banking less appealing to a larger group of clients. The general Thai public has a comparatively low awareness and comprehension of Islamic financial principles. This ignorance might fuel false beliefs about Islamic banking, which would make it difficult for it to become widely accepted. The acceptance of Islamic banking is influenced by sociocultural variables, such as cultural preferences and conventional financial procedures. The expansion of Islamic banking might be slowed down if society has a strong preference for traditional banking. In Thailand, conventional banking is widely established, and Islamic banks encounter fierce rivalry from these conventional financial establishments. It may be challenging for Islamic banks to get a sizable market share due to competition. Working together with foreign Islamic financial institutions helps advance best practices and strengthen knowledge. Thailand's potential for Islamic banking to thrive may be

⁷ Ahmed, A. (2010). Global financial crisis: an Islamic finance perspective. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.

⁸ Ariff, M. (2005), "Islamic banking in Malaysia: framework, performance and lessons", *IIUM Journal of Economics and Management*, 2(2), 67-78. <https://journals.iium.edu.my/enmjjournal/index.php/enmj/article/view/12>

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

hampered if there are few alliances and joint ventures with institutions in nations with developed Islamic financial systems. It's possible that Thailand has a shortage of specialists with knowledge of Islamic financing. Innovative Sharia-compliant financial product creation and deployment may be hampered by a lack of qualified labor. Despite its growth, the Thai financial market might not be as developed as those in certain other nations. Both conventional and Islamic banking may encounter difficulties expanding their customer base and capturing market share in less developed areas. Local and global economic situations might have an influence on the expansion of Islamic banking. The success of Islamic financial institutions in Thailand may be impacted by variables such as commodity price swings, geopolitical unrest, and economic instability. Perceptions and misunderstandings regarding Islamic financial principles might impact client behavior. For acceptance to spread, it is imperative that these misconceptions be addressed and that the fundamentals of Islamic finance be made more widely known.⁹

To solve these issues, various strategies, including product diversification, regulatory improvements, awareness-raising education programs, and strategic partnerships, may be used. By removing these barriers and fostering an atmosphere more conducive to the expansion of Islamic banking, Thailand can meet the demands of a varied and developing financial industry.

8. Summary of Research Findings Conclusion and Recommendations

This research article aims to provide a comprehensive understanding of the development of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia, addressing specific topics such as the history of Islamic banking, comparative analysis of growth in Thailand, Indonesia, and Malaysia, factors influencing Islamic banking, and reasons for the slower growth in Thailand compared to other countries. History of Islamic Banking in Thailand and Southeast Asia: The historical development of Islamic banking in Thailand is traced back to the early 2000s with the establishment of the Islamic Bank of Thailand (IBank). In contrast, Indonesia and Malaysia witnessed the roots of Islamic banking in the 1980s. The paper emphasizes the influence of regulatory support and incentives provided by public authorities in Indonesia and Malaysia, contributing to their rapid development. However, in Thailand, the growth has been slower, attributed to the relatively low Muslim population limiting the demand for Islamic banking.

Analysis of Islamic Banking Growth in Thailand, Indonesia, and Malaysia: A Comparative Perspective: The research employs a qualitative analysis approach, drawing on diverse data sources, including a comprehensive literature review, statistical methods, and case studies. While Indonesia and Malaysia have experienced significant growth in Islamic banking, Thailand faces challenges related to regulatory frameworks and the need for increased public policy support. The comparative analysis sheds light on the unique complexities of each country's Islamic banking landscape.

Analysis of Factors Influencing Islamic Banking: Factors influencing Islamic banking in the region are explored, encompassing historical developments, economic dynamics, social considerations, and cultural nuances. Regulatory initiatives, market acceptance, government support, and collaboration with international partners are highlighted as key factors fostering Islamic banking growth. Challenges such as awareness, misconceptions, and the availability of skilled professionals are identified as areas requiring attention for further expansion. Factors Causing Thailand's Slower Growth: The research identifies reasons for the slower growth of Islamic banking in Thailand compared to other countries in Southeast Asia. The low Muslim population is recognized as a limiting factor, impacting the demand for Sharia-compliant financial

⁹ Chumnumpan, P., Sharma, P., & Chen, F. Y. (2012). Development of Islamic banking in Thailand: Prospects and challenges. *Applied Economics Journal*, 19(2), 37-55.

services. The paper recommends increasing public policy support, amending Islamic banking laws to facilitate activities, providing tax advantages for investment instruments, and adopting international standards to enhance the sector's development.

The conclusion emphasizes the need for increased policy support in Thailand to facilitate the growth of Islamic banking. Recommendations include amending existing laws, providing tax advantages for Islamic financial instruments, and fostering human resource development through educational programs in Islamic economics and finance. In summary, the research paper presents a nuanced perspective on the development of Islamic banking in Thailand and Southeast Asia. It offers valuable insights for policymakers, industry stakeholders, and researchers, aiming to contribute to the sustainable growth of the Islamic banking sector in the region.

References

- Abdullah Saif Al Nasser, S., Datin and Muhammed, J. (2013), "Introduction to history of Islamic banking in Malaysia", *Humanomics*, 29(2), 80-87. <https://doi.org/10.1108/08288661311319157>
- Ahmed, A. (2010). Global financial crisis: an Islamic finance perspective. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.
- Antonio, M. S., Sanrego, Y. D., & Taufiq, M. (2014). An Analysis of Islamic Banking Performance: Maqashid Index Implementation in Indonesia and Jordania. *Journal of Islamic Finance*, 1(1). Retrieved from <https://journals.iium.edu.my/iiibf-journal/index.php/jif/article/view/2>
- Ariff, M. (2005), "Islamic banking in Malaysia: framework, performance and lessons", *IJUM Journal of Economics and Management*, 2(2): 67-78. <https://journals.iium.edu.my/enmjjournal/index.php/enmj/article/view/12>
- Chumnumpan, P., Sharma, P., & Chen, F. Y. (2012). Development of Islamic banking in Thailand: Prospects and challenges. *Applied Economics Journal*, 19(2), 37-55.
- Guwainee, S. (2550). Organizational Culture of the Islamic Bank of Thailand. Bangkok: Graduate School of Public Administration, Thammasat University. https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/NIDA.the.2007.38
- Kılıç, G. & Türkan, Y. (2023). The Emergence of Islamic Fintech and Its Applications. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 9(2), 212-236. <https://doi.org/10.54427/ijisef.1328087>
- Laldin, M. A. (2008). Islamic financial system: the Malaysian experience and the way forward. *Humanomics*.
- Utama, A. S. (2018). History and Development of Islamic Banking Regulations in the National Legal System of Indonesia. *Journal of Islamic Economics Studies*, 15(1). <http://dx.doi.org/10.24042/adalah.v15i1.2446>

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN İSLAM EKONOMİSİ

İfet BİLİR

Dr., İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı

ifetbilir02@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9079-0218

Melek Nur OSANMAZ

Dr., Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı

meleknurosanmaz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4986-9538

Özet

Sürdürülebilir kalkınma perspektifinde, küresel farkındalık arttıkça ekolojik tahribatı engelleyen yaklaşımlara ilgi büyümektedir. İslam ekonomisi, ekonomik faaliyetlerin ahlaki ve sosyal sorumluluklar çerçevesinde yürütülmesini teşvik eden bir model sunmaktadır. Adalet, eşitlik, insan onuru ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi ilkeler, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasında denge sağlamaktadır. Zekât ve sadaka gibi uygulamalar, gelir dağılımını dengeleyerek yoksulluğu azaltır ve sosyal dayanışmayı artırmaktadır. Kur'an'daki "Zekât, yalnızca fakirlere aittir" (Tevbe, 60) ayeti bu anlayışı vurgulamaktadır. İslam, doğal kaynakların korunmasını ve israfın önlenmesini teşvik eder; "İsraf etmeyin" (İsra, 27) ayeti kaynakların dikkatli kullanılmasını ifade etmektedir. Ayrıca, "Yeryüzünde olan her şeyi sizin için yaratan O'dur" (Bakara, 29) ayeti, doğal kaynakların emanet olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu öğretiler, çevresel sürdürülebilirlik hedefleri ile uyumludur. Sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için disiplinler arası bir yaklaşımın önemi artmaktadır. İslam ekonomisi, toplumsal refahı artırmayı ve doğal kaynakları korumayı amaçlayan bir kalkınma modeli sunarak bireylerin ve toplumların ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, insan merkezli bir yaklaşım benimseyerek bireylerin ruhsal ve ahlaki gelişimlerini desteklemektedir. Bu çalışma, İslam dininin sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımına sahip olup olmadığını araştırmaktadır. İslam ekonomisinin değerleri, küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarına önemli katkılar sunabilir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, İslam Ekonomisi, Sürdürülebilirlik

ISLAMIC ECONOMY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

In the perspective of sustainable development, as global awareness increases, interest in approaches that prevent ecological destruction grows. Islamic economics offers a model that encourages economic activities to be carried out within the framework of moral and social responsibilities. Principles such as justice, equality, human dignity, and the sustainable use of resources provide a balance between economic growth and environmental protection. Practices such as zakat and sadaqah reduce poverty by balancing income distribution and increasing social solidarity. The verse in the Qur'an, "Zakat belongs only to the poor" (Tawba, 60), emphasizes this understanding. Islam promotes the conservation of natural resources and the prevention of waste. The verse "Do not waste" (Isra, 27) refers to the careful use of resources. In addition, the verse, "He is the One who created for you everything that is on earth" (Baccarat, 29), indicates that natural resources should be seen as trust. These teachings are aligned with environmental sustainability goals. The importance of an interdisciplinary approach to realizing sustainability goals is increasing. Islamic economics enables individuals and societies to contribute to economic, social, and environmental sustainability by offering a development model that aims to increase social welfare and conserve natural resources. In addition, it supports individuals' spiritual and moral development by adopting a human-centered approach. This study investigates whether Islam has a sustainable development approach. The Islamic economy's values can significantly contribute to efforts to achieve global sustainable development goals.

Keywords: Sustainable Development, Islamic Economy, Sustainability

Giriş

Sürdürülebilir kalkınma, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları birleştirerek uzun vadeli toplumsal refahı hedefleyen bir anlayıştır. Dünya genelinde hızla tükenen doğal kaynaklar, çevre kirliliği ve toplumsal eşitsizlikler, sürdürülebilir kalkınmayı zorunlu hale getiren faktörlerdir. Sürdürülebilir kalkınma hareketi, neoklasik ve neoliberal iktisat anlayışlarına yönelik bir eleştiri olarak ortaya çıkmış, bu teorilerin eksikliklerini ortaya koymuştur. Ancak, uygulamada beklenen sonuçları tam olarak sağlayamamıştır (Qadir ve Zaman, 2019).

İslami kalkınma anlayışı, sorumlu tüketimi, başkalarına empatiyi ve daha sade yaşam tarzlarını teşvik ederek doğal bir sürdürülebilirlik sunmaktadır. Ancak, bunun etkili olabilmesi için uygun finansal araçlarla desteklenmesi ve teşvik edilmesi gereklidir. İslam ekonomisi, adalet, eşitlik ve doğal kaynakların korunması gibi prensipleri vurgulayarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunabilir. İslam, iklim değişikliği, yoksulluk ve insan güvenliği gibi çevresel, ekonomik ve sosyal krizlerin kökenlerini açıklamak için sürdürülebilirlik açısından yeni perspektifler sunmaktadır. Örneğin, İslami bakış açısına göre iklim değişikliği, insan yönetiminin eksikliği ve piyasa başarısızlıklarının bir sonucudur. Bilhassa 2020'de başlayan küresel mali kriz, yoksulluk, COVID-19 ve iklim değişikliği gibi zorluklarla birlikte, yeni bir ekonomik modele duyulan ihtiyaç daha da artmıştır. Mevcut piyasa ekonomisinin insanı ve kültürü bir meta olarak görme anlayışını eleştirmek gerekmektedir. Bu modelin tuzakları, geleceği küçümsemesi, bileşik faiz oranına ve aşırı tüketimi teşvik eden bankacılık sistemine dayanmasıdır. İklim değişikliğinin fayda-maliyet analizine göre, geleceği daha az önemseyen faiz oranları, önleyici tedbirlerin ekonomik olarak mantıklı hale gelmesine neden olur. Bu durumda, geleceğin küçümsemesi, iklim değişikliğinin etkilerinin ekonomik anlam taşımasını sağlar (Efe, 2021).

Bu çalışmanın amacı, İslam ekonomisinin sürdürülebilirlik boyutunu derinlemesine incelemek değildir. Çünkü bu konu, ancak bir kitap çalışmasıyla ele alınabilecek kadar kapsamlı bir analiz gerektiren bir alandır. Çalışma, İslam ekonomisinin sürdürülebilir kalkınma ile olan ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, İslam ekonomisinin sürdürülebilirlik temellerinin olabildiğinin ortaya konulması istenmektedir.

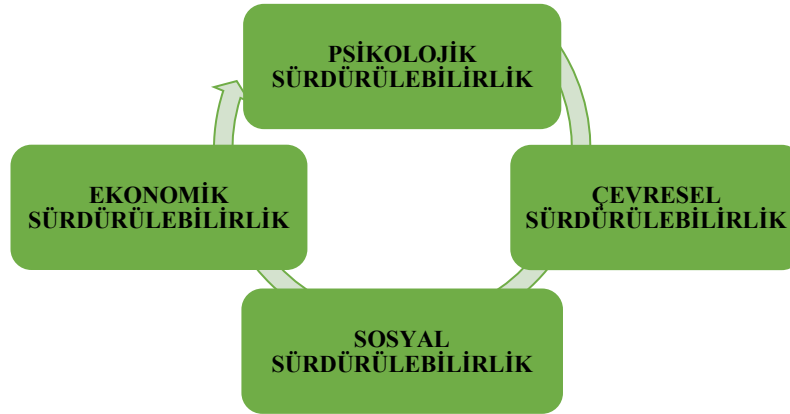
1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik; ekonomik, sosyal, psikolojik ve çevresel boyutlar (Şekil 1) arasında etkileşim ve denge kurmayı hedefler. Çevresel boyut, yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirerek ekonomik verimliliği etkilerken, sosyal boyut ise çevresel kaynaklar üzerindeki baskıları gözler önüne serer. Özellikle ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki etkileşim daha belirgindir; iş gücünün niteliği ve tüketim alışkanlıkları ekonomik yapıyı şekillendirirken, sosyal boyut ise gelir dağılımı, iş olanakları ve toplumsal eşitsizliklerle biçimlenir. Ekonomik sürdürülebilirlik, uzun vadede kaynakların verimli kullanımı ve maliyetlerin minimize edilmesi üzerine odaklanır. Bu bağlamda, ekonomik açıdan sürdürülebilir bir sistem, sektörel dengesizliklerden kaçınarak mal ve hizmet üretimini sürdürebilir iken, aynı zamanda iç ve dış borç seviyelerini yönetilebilir bir düzeyde tutar. Bu tür bir yapı, ekonomik sistemin sağlıklı işleyişini ve üretim süreçlerinin çevresel ve toplumsal boyutlarla uyumlu olmasını sağlar (Tozak, 2022). Psikolojik sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ile etkileşimli bir yapıya sahiptir. Örneğin, çevresel felaketler veya ekonomik krizler gibi dışsal stresörler, bireylerin psikolojik dayanıklılığını zorlayabilir. Bu bağlamda, sürdürülebilir psikolojik sağlık, sadece bireysel bir hedef değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir öncelik haline gelir. Psikolojik sürdürülebilirlik, bireylerin

sadece yaşamlarını idame ettirmelerini değil, aynı zamanda duygusal ve zihinsel açıdan sağlıklı bir şekilde yaşamalarını sağlayacak koşulların yaratılmasına odaklanır. Bu da toplumların genel refahının iyileştirilmesi ve uzun vadede daha sağlıklı ve dirençli bireylerin yetiştirilmesi anlamına gelir.

Şekil 1: Sürdürülebilirliğin Dört Boyutu

Kaynak: Efe, 2021.

1.2. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, evrensel bir tanıma henüz sahip değildir, çünkü yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki farklılıklar, kalkınmanın tanımının ve uygulanışının değişkenlik göstermesine neden olmaktadır. Yine de sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyümeyi ve ekolojik dengeyi bir arada ele alan bir model olarak tanımlanabilir. Bu model, mevcut kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlarken, ekolojik dengeyi korumayı ve aynı zamanda mevcut neslin ihtiyaçlarını, gelecekteki nesillerin gereksinimlerini tehlikeye atmadan karşılamayı amaçlar. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının temel unsurları; sosyal ve ekonomik politikalar, doğal kaynak yönetimi, ekolojik dengenin korunması ve gelecekteki kuşakların ihtiyaçlarıdır. Bu unsurlar, sürdürülebilir kalkınmanın temel yapı taşlarını oluşturmakta olup, uzun vadeli bir kalkınma perspektifinin temelini atmaktadır. Büyüme ve kalkınma anlayışı, 1970'li yıllara kadar genellikle kişi başına düşen gelir seviyesinin artırılması ve toplumsal refahın iyileştirilmesine odaklanmıştı. Ancak günümüzde, kalkınma süreci yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı kalmayıp, çevresel sürdürülebilirlik ve doğaya duyarlı yaklaşımlar da içeren, aynı zamanda gelecek kuşakların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran bir modele dönüşmüştür. Bu dönüşüm, "Sürdürülebilir Büyüme ve Kalkınma Modeli" olarak adlandırılmakta olup, çevresel kaliteyi ve beşeri sermayenin önemini dikkate alarak kıt kaynakların optimal kullanımını hedefleyen uzun vadeli bir kalkınma anlayışını ifade etmektedir (Alagöz, 2004).

Bugün, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ve altyapı geliştirme programları, küresel bir trend haline gelmiş ve bu alanlar, dünya çapında gelişim stratejilerinin temel bileşenlerini oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler (2015) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni belirlerken, ekonomik büyümeyi, toplumsal eşitliği ve çevresel sürdürülebilirliği bir arada ele almayı amaçlamaktadır. Bu hedeflerin başarıyla uygulanabilmesi için altyapı geliştirme projelerinin önemine vurgu yapılmış ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen sağlam altyapıların inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Son yıllarda yapılan birçok akademik çalışmada, SKH'ler ve altyapı projelerinin nasıl entegre edilebileceği ve bu iki alanın birbiriyle nasıl etkileşimde

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

bulunacağı tartışılmakta ve gelecekteki kalkınma stratejileri için yön gösterici analizler sunulmaktadır (United Nations, 2015).

Şekil 2: BM Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Hedefler

Kaynak: BM, 2024.

2. İslam ve Sürdürülebilir Kalkınma

İslam dünya görüşü, tüm varlıkların birbiriyle ilişkili ve bütünsel bir şekilde ele alındığı interaktif bir perspektife dayanır. Bu bakış açısı, maslahah (kamu yararı) kavramının çağdaş yorumuyla daha geniş bir sürdürülebilirlik anlayışına evrilebilir. İslam, insanın doğal hali üzerinden, doğa, insanlar ve çevreyle uyum içinde bir varlık olarak insanı tanımlar. Fıtrât, tüm varlıkların yaratıcılarıyla bağımlı koruyarak, tek bir Yaratıcı'nın eserleri olarak birbirine bağlı ve kardeşçe bir ilişki içinde olduğunu ifade eder (Nursi, 1970). Sürdürülebilirlik, oluşturulmuş politikalar ve stratejiler aracılığıyla mevcut kaynakların gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarına zarar vermeksizin verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamayı gerektirir. Bu süreçte, doğal ve fıtrata uygun bir yaklaşım benimsemek esastır, çünkü yapay yöntemler uzun vadede sürdürülebilirlik sağlayamaz. İslam, emir ve yasaklarıyla insanın fıtratına uygun bir kalkınma süreci izlemeyi teşvik ederken, israf ve tembellik gibi engelleri ortadan kaldırarak doğal kaynakların verimli kullanımını sağlar. Sürdürülebilir kalkınma, İslam için yeni bir kavram değildir; bu ilkeler, Kur'an ve Hadislerde uzun süredir mevcut olup, insanlık için bir rehberlik sunmaktadır. Bununla birlikte, 21. yüzyılda toplumların ve dünya ekonomisinin sürdürülebilir bir dönüşüm yaşaması, insanlığın karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olmuştur. Doğal sistemlere saygı gösterilmeden, çevresel, ekonomik ve sosyal temellerin korunması mümkün olmayacak ve mevcut değerlerle birlikte gelecek nesillerin ihtiyaçları karşılanamayacaktır. İslami perspektif, yeryüzündeki her şeyin insanlık için yaratıldığını ve Allah'ın bu nimetleri insanlara verdiğini vurgular; ayrıca, doğal çevrenin bozulmadan ve gereksiz yıkım yaratılmadan kullanılmasını teşvik eder. İslam'da ekonomik eşitsizlik, servetin sadece birikim amacıyla biriktirilmesi hoş karşılanmaz; bu nedenle, zekât, sadaka ve vakıf gibi hayır kurumları aracılığıyla ekonomik kaynakların paylaşılması teşvik edilir. İsrâf, doğal kaynakların kötüye kullanımı ve mahlûklara zarar verilmesi de yasaktır. Savurganlık, İslam'da olumsuz bir davranış olarak kabul edilip, etik olmayan kazanç yolları reddedilir, ahlaki iş faaliyetleri ise teşvik edilir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma İslam'da

köklü bir anlayışa sahip olup, bu ilkelere dayalı olarak toplumların ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir kalkınma süreci inşa etmeleri mümkündür. İslami ekonomik kalkınma, sürdürülebilir stratejilerle entegre olduğunda, işletmelerin ve ticaretin yönünü belirleyecek önemli bir faktör haline gelir ve Müslüman ülkelerde sağlık, eğitim, yatırım gibi alanlarda toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlayabilir (Efe, 2021).

2.1. İslam Ekonomisinin Temel Prensipleri

İslam ekonomisi, modern anlamda 1960'larda ortaya çıkmasına rağmen, günümüzde genellikle İslami banka ve finans endüstrisinin ana akım neoklasik gelişmeye karşı temsil ettiği tek alternatif olarak öne çıkmaktadır (Zaman ve Asutay, 2016). Geleneksel iktisatta insan, homo economicus olarak adlandırılır ve genellikle çıkarıcı bir varlık olarak tasvir edilirken, İslam dini insanı halife-i arz olarak tanımlamaktadır. İslam'a göre, kâinattaki her şey insanın yararına yaratılmıştır ve insan bu varlıklar üzerinde gözetim görevi taşır. Allah, yardımlaşma ve dayanışma duygusunu insanın doğasına yerleştirmiş ve bu konuda teşvik etmiştir. İnsanın yardımseverliği ve şefkati, vicdanen sorumluluk almadıkça özünde vardır. Bu bakış açısı, insanın yüceltilmesini ve onurlandırılmasını sağlar. Ayrıca, malın satışından elde edilecek gelirin bölüşümünde, sadece gücü veya etkinliği kadar pay alacak bir faktör olarak değerlendirilmesinin ötesinde, kâinatta sorumlulukları olan özel bir varlığın emeğinin karşılığının farklı yönleri dikkate alınarak belirlenmesine olanak tanır (Küçük, 2017).

İslam ekonomisi, geleneksel ekonomik modellerde sıkça tanımlanan homo economicus anlayışının dışında bir insan modelini benimser. Bu alternatif perspektife göre, İslam toplumundaki bireyin davranışları, sadece kendi çıkarlarını düşünerek maddi kazançları maksimize etmeye yönelik değil, aynı zamanda Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir şekilde gerçekleşmelidir. Zaim, bu özgün insan modelini "homo Islamicus" olarak adlandırmıştır. Homo Islamicus terimi, İslam iktisadının temel prensipleri çerçevesinde ekonomik faaliyetlerde bulunması beklenen ideal bir Müslüman bireyini tanımlar. Bu kavram, İslam'ın ekonomik, sosyal ve ahlaki öğretilerine uygun olarak hareket etmeyi amaçlayan bir kişiyi ifade eder. İslam'a özgü değerlere ve prensiplere dayanan bir ideal Müslüman bireyi temsil eder. Homo Islamicus, ihtiyaçlarını karşılama ve menfaatlerini artırma amacıyla olan bir varlık olmasına rağmen, bu hedeflere ulaşma yolunda İslam ahlakına uygun bir şekilde hareket etmeyi amaçlar. Bu davranış biçimi, bireyin Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde adil, dürüst ve vicdanlı bir şekilde hareket etmesini gerektirir. Zaim'e göre, bir bireyin homo Islamicus olarak nitelendirilebilmesi, sadece İslami bilgiye sahip olmayı değil, aynı zamanda bu bilgileri günlük hayatta uygulamayı içerir. İslam ekonomisinin temelinde yatan bu yaklaşım, bireyin sadece maddi çıkarlarını düşünmeyi değil, aynı zamanda toplumsal adalet, yardımlaşma ve dayanışma gibi İslami değerleri de göz önünde bulundurarak hareket etmesini hedefler (Zaim, 1995).

İslam ekonomisi, insanın meşru ihtiyaçlarını karşılamak üzere kaynak israfına kaçılmadan, mevcut imkânlar çerçevesinde sınırlı kaynakları adaletli bir şekilde kullanarak üretilen mal ve hizmetlerin adil bir biçimde bölüşülmesine odaklanan bir ekonomik anlayıştır. Bu yaklaşım, bireyin özgür iradesiyle yapacağı tercihleri, kamu yararı ve kâinatın dengesiyle uyum içinde kaynak tahsisini gerçekleştirmeyi amaçlar. Meşruiyetini Kur'an-ı Kerim ve Sünnetten alan İslam ekonomisi, ahlaki değerlere önem veren bir temele dayanır (Yüce, 2021). İslam İktisadı, insanı sosyal faaliyetlerin merkezine yerleştirir ve bireyin kendi irade ve rızasıyla ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerini sürdürmesi için uygun bir ortamın oluşturulmasını hedefleyen kurumsal ilkeleri içerir. Bu kurumsal yapı dinamiktir ve zaman, doğal çevre ve sosyal koşullara göre temel ilkelere dayalı olarak şekillenir ve geliştirilir (Ersoy, 2015). İslam ekonomisinin bu temel prensipleri, sürdürülebilirlik, adil kaynak dağılımı ve toplumsal refahı gözetmeyi amaçlar.

İslamiyet'te bireyin çıkarları ile toplumun çıkarları arasında bir çatışma olmaksızın, bu iki taraf arasında bir uyum ve paralellik bulunmaktadır. Bu anlayışa göre, birey ile toplum arasında bir menfaat birliği vardır. Birey olmadan toplum düşünülemez, aynı şekilde toplum olmadan

bireyin varlığı sürdürülemez ilkesi benimsenir. Bireyin topluma karşı görev ve sorumlulukları açıkça belirlendiği gibi, toplumun da erdemli bireylerden oluşması için belirli görev ve sorumlulukları nettir. İslam'da üretim araçlarının başında bulunan toprağın kamusal mülkiyetine vurgu yapılır. Toprağın etkili kullanımını teşvik etmek amacıyla, bireye toprak üzerinde tasarruf hakkı verilir. Ancak, toprağı verimli kullanmayan ve imar etmeyen bireyin toprak üzerindeki tasarruf hakkı sınırlanır. Bu durumda, toprağın tasarruf hakkı, verimli kullanımı teşvik eden üreticiye devredilir (Sıddıki, 1984). Bu prensipler, bireyin ve toplumun sürdürülebilir kalkınma ve adil kaynak dağılımını gözetme amacını taşır. İslam, evrenin insanlar için yaratıldığını ve dünya üzerindeki kaynakların insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere donatıldığını öne sürer. Zekât, üretime aktif katılmayan ve muhtaç durumda olan insanlara, yeryüzündeki kaynakların bir tür kirası olarak verilen bir pay olarak kabul edilir. Çünkü üretim, yeryüzünün mevcut imkânlarının etkili bir biçimde kullanılmasıyla gerçekleşir. Müslümanlar, dünya kaynaklarının verimli ve adil bir şekilde kullanılması durumunda insan ihtiyaçlarını karşılamaya yeteceğine inanırlar. Ayrıca, beşerî ihtiyaçların sınırsız olmadığına inanırlar ve dünya kaynaklarının israf edilmekten akıllıca kullanılması gerektiğini savunurlar (Chapra, 1992).

İslam ekonomisinin temel ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma ile güçlü bir ilişki içindedir. Bu ilişki şu şekilde özetlenebilir (Sadeq, 1989; Efe 2021) :

➤ Kaynakların Adaletli ve Verimli Kullanımı:

İslam ekonomisi, sınırlı kaynakların adaletli bir şekilde kullanılmasını ve israf edilmemesini savunur. Bu, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biridir çünkü verimli kaynak kullanımı, çevresel ve ekonomik dengeyi sağlamak için gereklidir. İslam, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasını öğütler, israfı yasaklar.

➤ Toprağın Verimli Kullanımı:

İslam ekonomisi, toprağın verimli kullanılmasını teşvik eder. Toprağın tasarrufu hakkı, verimli kullanan kişilere devredilir. Bu ilke, doğanın korunması ve tarım gibi doğal kaynakları kullanarak ekonomik üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla önemlidir.

➤ Sosyal Adalet ve Yardımlaşma:

İslam ekonomisi, toplumsal refahı gözetir ve sosyal adaletin sağlanmasını amaçlar. Bu, sürdürülebilir kalkınmanın toplumsal boyutu ile ilişkilidir çünkü adil gelir dağılımı ve yoksullara yardım, toplumsal eşitsizlikleri azaltarak uzun vadeli kalkınmayı destekler. Zekât gibi uygulamalar, ekonomik eşitsizlikleri gidermek ve toplumda refahı artırmak için önemli araçlardır.

➤ Birey ve Toplum Arasında Denge:

İslam, bireyin çıkarları ile toplumun çıkarları arasında bir uyum ve paralellik olduğunu vurgular. Bu, sürdürülebilir kalkınmanın bireysel ve toplumsal sorumlulukları dengeleyen bir yönünü oluşturur. Toplumun sürdürülebilir kalkınması, bireylerin kendi çıkarları ile toplumun ortak çıkarlarını gözeterek hareket etmelerini gerektirir.

➤ Çevresel Denge:

İslam, dünya kaynaklarının insanların ihtiyaçlarını karşılamak için verimli bir şekilde kullanılmasını öğretir. Ancak, doğal kaynakların israf edilmeden ve çevreye zarar vermeden kullanılması gerektiğini savunur. Bu anlayış, çevresel sürdürülebilirliği teşvik eder.

➤ Sınırsız Tüketim ve Sınırlı Kaynaklar:

İslam, beşerî ihtiyaçların sınırsız olmadığına inanır ve kaynakların sınırlı olduğunu kabul eder. Bu, sürdürülebilir kalkınmanın temel prensiplerinden biri olan kaynakların korunması ve tasarruf edilmesi gerektiği ilkesine dayanır.

➤ Genel denge

İslam, hem bu dünya hem de ahiret yaşamını kapsayan dengeli bir anlayışa sahiptir. İslami bankalar, faaliyetlerinde Makasid Şeriatı'nın altı ilkesini benimsemelidir: "Dini Sürdürmek, Hayatları Korumak, Nedenleri Korumak, Mülkleri Korumak, Çocukları Korumak ve Çevreyi Korumak". Bu ilkelere dayanarak, İslami bankalar sürdürülebilir finansal programlar geliştirme sorumluluğuna sahiptir. Ayrıca, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile yakın bir ilişki içindedir ve bu hedeflere katkı sağlamak için önemli bir rol oynamaktadır.

3. Metod ve Araştırma Problemi

Bu çalışma, literatür taraması yöntemiyle yazılmıştır. Çalışmada İslam ekonomisi ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen akademik kaynaklar ele alınmıştır. Çalışma kapsamında İslam ekonomisinin temel ilkeleri, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları ve İslam ile ilişkisi ele alınmıştır. Bu doğrultuda araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: İslam dini sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımına sahip midir?

Sonuç

İslam ekonomisi, sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkeleriyle uyumlu bir ekonomik sistem olarak değerlendirilebilir. İslam dini, sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle uyumlu bir ekonomik sistem sunar. Bu sistem, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği dengelemeyi amaçlar. İslam'ın çevreye duyarlı yaklaşımı, doğanın korunmasına ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasına odaklanır. Kuran'da "Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın" (Araf, 56) gibi ayetlerle doğa tahribatı yasaklanmış, insanlara çevreyi koruma sorumluluğu verilmiştir. Bu ilke, çevre dostu üretim yöntemlerinin teşvik edilmesi ve doğal kaynakların israf edilmeden kullanılması gerektiğini vurgular. Aynı şekilde, İslam'ın faiz yasağı, ekonomik işlemlerin adil ve dürüst bir şekilde yapılmasını sağlamak amacı taşır. Faiz, toplumda zengin ile yoksul arasındaki uçurumu derinleştirebilir ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açabilir. İslam, faizsiz ticaret ve kredi uygulamalarını teşvik ederek ekonomik büyümenin sağlıklı ve sürdürülebilir olmasını amaçlar.

İslam'ın diğer önemli ekonomik ilkelerinden biri zekâttır. Zekât, toplumda gelir adaletini sağlamayı ve yoksullukla mücadeleyi hedefler. Zekât, kişilerin mal varlıklarının bir kısmını, ekonomik açıdan daha dezavantajlı durumda olanlara vermelerini zorunlu kılarak, zengin ile yoksul arasındaki uçurumu azaltmaya çalışır. Bu uygulama, toplumda ekonomik eşitliği ve sosyal adaleti artırır. Ayrıca, İslam'ın doğal kaynakların paylaşımına ilişkin öğretileri de sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Kaynakların aşırı kullanımı veya israfı, İslam'da hoş karşılanmaz; tam tersine, kaynakların verimli ve adil bir şekilde paylaşılması teşvik edilir. Bu hem bugünkü ihtiyaçların karşılanmasını hem de gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarının güvence altına alınmasını sağlar. İslam ekonomisi, iş ahlakı ve etik değerlere büyük önem verir. Ticaretin dürüstlükle yapılması gerektiği, haksız kazanç ve aldatmanın yasak olduğu, İslam'ın temel ilkelerindendir. İş ahlakı, ekonomik faaliyetlerin sadece kar elde etme amacı gütmeyen, topluma faydalı ve etik bir şekilde yürütülmesini öğütler. Bu, toplumda güveni artırır ve ekonomik ilişkilerin daha sağlıklı bir şekilde işlenmesini sağlar. İslam'ın bu etik değerleri, sürdürülebilir bir ekonomik yapının temellerini atar.

Sonuç olarak, İslam dini sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımına sahip olup çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerini bir arada gözetten bir ekonomik sistem sunar. İslam ekonomisinin temel ilkeleri, doğanın korunması, kaynakların verimli kullanılması, gelir adaletinin sağlanması ve etik iş uygulamaları gibi unsurlarla, modern sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumludur. Bu nedenle İslam ekonomisi, sadece bugünün ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda gelecekteki nesillerin de refahını güvence altına alacak şekilde sürdürülebilir bir kalkınmayı mümkün kılar. İslam ekonomisinin ilkelerinin modern ekonomik sistemlerle entegrasyonu, sadece İslam dünyasında değil, tüm dünyada daha

sürdürülebilir ve adil bir kalkınmanın önünü açabilir. Bu doğrultuda, ekonomik politikalar, çevresel sorumluluklar, sosyal adalet ve etik değerlerin harmanlandığı bir yaklaşım benimsenmelidir.

Kaynakça

- Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir Kalkınmanın Paradigması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 8, s.1-23.
- Birleşmiş Milletler (BM), <https://www.un.org/en/>. (Erişim Tarihi:20.10.2024)
- Chapra, M.U. (1992). *Islam and the Economic Challenge*. Leicester: The Islamic Foundation and the International Institute of Islamic Thought.
- Efe, A. (2021). İslam Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 6(1):95-126
- Ersoy, A.(2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fıtri İktisat ve İktisadi Yapısı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 1: 37-64.
- Küçük, O . (2017). İslâm Ekonomisi Penceresinden Temel İktisadi Kavramlar, Sorunlar ve Öneriler. *International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics*, s. 1-10.
- Nursi, B. S. (1970). Lemalar. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Qadir J.; Zaman A., (2019) Sustainable development viewed from the lens of Islam, *International Journal of Pluralism and Economics Education (IJPEE)*, 10(1).
- Sıddıki, M.N. (1984). *İslam Ekonomi Düşüncesi* (Çev. Yaşar Kaplan,). İstanbul: Bir Yayıncılık, İslami Araştırma İnceleme, No: 7.
- Sadeq, A. (1989). Mobilization of Resources for Development. *The American Journal Of Islamic Social Studies*, 6(2).
- Tozak, E. (2022). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Belediyelere Yansıması: Türkiye, Almanya ve İngiltere Uygulamaları. Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations.
- Yüce, M.(2021). İslâm Ekonomisinde Temel İlkeler. *İlahiyat Akademi*, Haziran 2021; (13): 57-96.
- Zaman, N. ve Asutay, M.(2016) . İslam Ekonomisinin Arzuları ve Gerçekleri Arasındaki Uzaklaşma: Farklılığı Azaltmaya Yönelik Bir Politik Ekonomi Yaklaşımı (çev. Uyğun,U.,Genç,A.T., Ülev,S.) *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* 2(3): 179-200.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

İSLAMİ FİNANS VE BLOKZİNCİR: ETKİSİ VE GELECEĞİ

Dilruba BEYAZ

Doktora Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Bölümü

dilruba_gokalp@hotmail.com

ORCID: 0009-0004-4963-2874

Mehmet KAYGUSUZUOĞLU

Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

mehmetkaygusuzoglu@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8053-4296

Özet

Blokzincir, Bitcoin gibi kripto paraların temel teknolojisi olarak hizmet etmektedir ve son yıllarda büyük ilgi görmüştür. Ancak bu ilgi, blokzincirin dijital mimarisinin veri depolama ve yönetimindeki gerçek teknik yeniliğini biraz gölgede bırakmıştır. ‘Dağıtık defter teknolojisi’ (DLT) olarak da bilinen blokzincir, sadece geleneksel finansal hizmetleri değil, çok daha fazlasını dönüştürme potansiyeline sahiptir. Benzersiz bilgi parçalarını aktarma, depolama ve belgeleme yeteneği, arz ve talep ekonomik ilkelerini dijital alana taşımaktadır. Bu makale, DLT’nin şu anda İslami finans alanını nasıl etkilediğini ve gelecekte nasıl etkileyebileceğini incelemektedir. Blokzincirin, çeşitli şeriat uyumlu çerçeveleri kolaylaştırıp uygun hale getirerek İslami finansal ürünler ve hizmetler için birleşik bir dijital pazar oluşturabileceğini öne sürmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İslami finans, Blokzincir, Ekonomi, Şeriat Uyumlu

ISLAMIC FINANCE AND BLOCKCHAIN: IMPACT AND FUTURE

Abstract

Blockchain serves as the underlying technology of cryptocurrencies such as Bitcoin and has received a lot of attention in recent years. However, this interest has somewhat overshadowed the actual technical innovation of the blockchain’s digital architecture in data storage and management. Blockchain, also known as ‘distributed ledger technology’ (DLT), has the potential to transform not only traditional financial services but much more. The ability to transfer, store, and document unique pieces of information brings the economic principles of supply and demand into the digital realm. This article examines how DLT is currently impacting the field of Islamic finance and how it may impact it in the future. We propose that blockchain can create a unified digital marketplace for Islamic financial products and services by facilitating and harmonizing various Sharia-compliant frameworks.

Keywords: Islamic Finance, Blockchain, Economy, Sharia-Compliant

Giriş

İslami finans, sosyal adalet ve refahı teşvik eden, risk paylaşımını içeren prensipleriyle sosyal finansla yakından ilişkilidir. İslam tarihinde, sosyal alanın finansmanında zekât, sadaka ve vakıf gibi araçların kullanıldığına dair güçlü ve tartışılmaz kanıtlar mevcuttur (Biancone ve Radwan 2019).

Blokzincir gibi modern teknolojik yenilikleri İslam’ın köklü gelenekleriyle bir araya getirmek ilk bakışta uyumsuz görünebilir. Ancak, İslami finans alanında yaşanan hızlı ve yenilikçi değişimler kesinlikle günümüzle uyumludur. Son yıllarda, İslami finans sektörü yılda %10-14 oranında kayda değer bir büyüme göstermiştir. Covid-19 pandemisinin etkisiyle bu büyümenin yavaşlaması beklenmesine rağmen, sektörün varlıklarının 2024 yılı sonu itibarıyla 3.69 trilyon ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir (IFDR, 2020: 1).

İslami finansın sürekli büyümesi, finansal hizmetlerde teknolojinin artan etkisiyle paraleldir (Douglas vd. 2017). FinTech ve RegTech'in sunduğu yenilikler, İslami finansı canlandırarak geleneksel finansal sistemlerle arasındaki farkı daha belirgin hale getirebilir. Bu makale, blokzincir teknolojisinin İslami finansı nasıl daha etkili hale getirebileceğini ele almaktadır. Blokzincir, veri yönetimini geliştirerek dijital ekonomide güveni artıran, sahtekarlığı önleyen ve dürüstlüğü teşvik eden bir teknolojidir. Güven, dürüstlük ve şeffaflık, İslam ve diğer birçok din için önemli değerlerdir. İslami finansın geleceğini bu sağlam temeller üzerine inşa etmek, onu sadece mevcut finansal değişimlerin bir parçası değil, aynı zamanda öncüsü yapacaktır (Salman ve Nawaz, 2021).

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Küresel İslami Finans Sektörü

1960'larda sömürgeciliğin ortadan kalkmasının sonrasında 1970'lerde İslami finansın, Güneydoğu Asya ve Arabistan'ın bazı bölgelerinde başladığı görülmektedir. Bu durum herhangi bir tarihsel kurumsal düzenlemenin yeniden ortaya çıkışı değildir. Yeni durum, geleneksel İslami öğretilerle çağdaş ticari düzenlemelerin birleşiminin ortaya çıkardığı evrimsel bir olgudur (Hamoudi, 2007).

Küresel olarak, İslami finans piyasası yaklaşık 2.88 trilyon ABD doları değerindedir (ICD, 2020: 7). Toplam İslami finans varlıkları, 2022'de %11 artarak 4,5 trilyon ABD dolarına ulaştı ve bu, esas olarak bankacılık sektöründeki ve sukuk piyasasındaki büyümeyle desteklenmiştir (URL 1). İslami finans kavramı birçok farklı sektörü, ürünü ve finansal düzenlemeyi içine alan üst kavramdır. İslami finans şemsiyesi altında toplanan sektör, ürün ve düzenlemelerse şöyledir (ICD, 2020):

- İslami bankacılık (yaklaşık 1.93 trilyon ABD doları veya %69)
- İslami sigorta düzenlemeleri (takaful) (yaklaşık 51 milyar ABD doları veya %2)
- İslami tahviller (sukuk) (538 milyar ABD doları veya %19)
- İslami fonlar (140 milyar ABD doları veya %5)
- Diğer İslami finansal kurumlar (153 milyar ABD doları veya %5).

Günümüzde Malezya, Endonezya, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan, İslami finans alanında en gelişmiş pazarlara sahiptir. Dünya genelinde 1526 İslami finans kurumu, 1749 fon ve 3420 İslami tahvil bulunmaktadır. İslami finans düzenlemelerine sahip ülke sayısı 46'ya ulaşmış olup, bu ülkelerden on dördü merkezi şeriat kurullarına sahiptir ve bu kurullarda 1170 alim görev yapmaktadır. İslami finans kuruluşları, kurumsal sosyal sorumluluk projeleri için 116 milyar ABD doları ayırmıştır (ICD,2020). Son yıllarda, İslami olmayan piyasalarda İslami finansal ürün ve hizmetlerin hızla büyüdüğü gözlemlenmiştir (Domat, 2020). Avrupa'da Lüksemburg, İrlanda ve Jersey gibi ülkeler çok sayıda İslami fon barındırmakta ve birçok Avrupa ülkesi MENA bölgesi ile ticari ilişkileri ve etik yatırımları desteklemektedir (ECB,2013).

1.2. İslami Finansın Temel İlkeleri

İslami finans, İslam'ın ilkeleriyle uyumlu finansal faaliyetleri kapsamaktadır. İslami finansın gerekliliklerini karşılamak için finansal ürün ve hizmetlerin şeriatla uyumlu olması gerekmektedir. Şeriat, İslam'ın temel öğretilerine dayanmaktadır ve bu öğretiler Kuran-ı Kerim, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözleri (Hadisler) ve güvenilir kaynaklarca onaylanmış yaşamı (Sünnet) ile belirlenmiştir. Başlangıçta doğru ve yanlış ayırt eden ahlaki ilkelere dayanan bu büyük hedefler, son yıllarda değişime uğramıştır. Hamoudi'nin (2007) belirttiği gibi, şeriat uyumluluğu, çeşitli yorum okullarına bağlılık ve hukukçuluk yönünde bir eğilim göstermiştir.

İslami hukukta farklı düşünce okulları bulunsada ticari ve finansal faaliyetlere ilişkin temel ilkeler İslam'da büyük ölçüde tutarlıdır. Bu ilkeler, finansal uygulamaların insan refahına ve

toplumsal gelişime katkıda bulunmasını amaçlar. Finansal işlemler mutlaka reel ekonomiyle bağlantılı olmalıdır. İslami finans, bir tür sosyo-ekonomik idealizmi temsil eder (Hegazy, 2007). İslam öğretilerine göre, finans kendi başına bir amaç olmamalı ve sömürücü ya da kendine hizmet eden bir girişim haline gelmemelidir. Bunun yerine, maddi veya manevi büyümeyi teşvik etmeli ve toplumsal uyumu desteklemelidir (Tacy, 2006). Hamoudi'nin (2007) belirttiği gibi, yorum farklılıklarına rağmen, İslami ilahiyatçılar arasında bu konudaki geniş mutabakat, İslami finansın entelektüel temellerinin bu kavramlar üzerine kurulu olduğunu doğrulamaktadır.

İslami finasta mutabık olunan üç ana ilke şöyledir:

1. Finansal yatırımlar ve işlemler, aşırı spekülasyon veya belirsizlik içermemeli ve kumar niteliğinde riskler barındırmamalıdır.
2. Yatırımlar ve finansal ürünler faiz kazancı sağlamamalıdır. Faiz, paranın ödünç verilmesiyle elde edilen kazanç olup, reel ekonomiyle doğrudan bağlantılı değildir ve ekonomik açıdan üretken değildir.
3. Yatırım ortakları hem riskleri hem de çabaları paylaşmalı ve elde edilecek kârda ortak olmalıdır (Hassani, 2019; Paldi, 2014).

İslam alimleri, İslami finans alanındaki yeniliklerin şeriat uyumlu olup olmadığını değerlendirirken bu temel ilkeleri esas alır.

2. Teknoloji ve İslami Finans

FinTech devrimi, İslami finans üzerinde önemli bir etki yaratmıştır (Alam, Lokesh Gupta ve Zameni, 2019). Girişimciler, İslami finansın şeriat uyumunun şeffaflığı ve reel ekonomiyle bağlantı gereklilikleri gibi zorluklarına yönelik finansal teknoloji çözümleri geliştirmektedir. Bu, İslami finansın düşünüldüğünden daha fazla FinTech yeniliği fırsatı sunduğunu göstermektedir. Teknolojik ilerlemeler, dünya genelinde finansal piyasaları dönüştürmekte ve İslami finans sektörü de bu değişimin bir parçası olmaktadır (Arner, Barberis ve Buckley, 2017). Örneğin, şeriat uyumlu ETF'ler için robo-danışmanlar, İslami yatırımcıların tercihlerini karşılamak amacıyla yapay zekâ teknolojisini kullanmaktadır. Ayrıca, şeriat uyumlu ipotek gibi İslami finans ürünleri de teknolojiden büyük ölçüde fayda sağlayabilir. Amortisman oranlarını veya mülk sahipliğinin kademeli transferlerini (kira sözleşmelerine dayalı İjara düzenlemeleri) görselleştiren araçlar, karmaşık İslami finansal yapıları basitleştirebilir (Yahia, 2014). Bu örnekler, yeni teknolojilerin İslami finans üzerindeki potansiyel uygulamalarından sadece birkaçını göstermektedir. Birçok açıdan, İslami FinTech, kullanıcı deneyiminin (UX) önemi gibi yönleriyle ana akım FinTech ile benzerlik taşımaktadır.

Blokszinciri teknolojisi, İslami finans alanında önemli bir rol oynayarak hem fırsatlar hem de zorluklar sunar. Bu teknoloji, yenilikçiler için yeni pazarlar ve fırsatlar yaratma potansiyeline sahip olmasının yanı sıra, özellikle kripto paraların artışıyla birlikte, şeriat uyumu ve farklı yargı alanları arasındaki tutarlılık gibi sorunların çözümüne de katkı sağlayabilir.

2.1. Blokszincir Teknolojisi

Blokszinciri, birbirine bağlı bilgisayarlar ağı üzerinden işlem kaydı ve doğrulamasını kolaylaştıran merkeziyetsiz ve şeffaf bir sistem olarak çalışmaktadır (Iftekhar vd., 2021). İşlemler, her biri benzersiz bir dijital imza taşıyan ve değiştirilemez veriler içeren bloklar halinde düzenlenmektedir (Liu vd., 2020). Bu yapı, işlem doğrulaması için merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan veri bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamaktadır. İslami finans bağlamında, blokszinciri, finans, lojistik ve kamu sektörü gibi çeşitli endüstrilerde güveni, şeffaflığı ve verimliliği artırarak birçok avantaj sunmaktadır (Dahdal vd., 2022). Teknoloji, merkeziyetsiz veri yapıları, güçlü güvenlik önlemleri ve kriptografik tekniklere dayanmaktadır (Zhai vd., 2019). İşlemler kalıcı olarak kaydedilmektedir ve tüm katılımcılar tarafından erişilebilmektedir, bu da İslami bankacılıkta güveni ve hesap verebilirliği artırmaktadır. Blokszincirinin güçlü kriptografik

özellikleri, işlem izlemesi için üstün güvenlik sunarak verileri manipülasyon veya yetkisiz erişimden korumaktadır. Ayrıca, verimliliği artırmakta ve maliyetleri düşürmektedir. Belirli koşullara göre otomatik olarak çalışan akıllı sözleşmeler, işlemlerin zamanında tamamlanmasını sağlamakta ve temerrüt veya gecikmiş ödeme risklerini azaltmaktadır. Blokzinciri teknolojinin İslami finans sektörüne entegrasyonu, şeffaflığı, güvenliği, verimliliği önemli ölçüde artırmakta ve borç riski azaltarak sistemdeki güveni güçlendirmekte, hizmet kalitesini ve operasyonel etkinliği geliştirmektedir.

2.1.1. Blokzincir Teknolojisinin Şeriata Uygunluğunun Doğrulanması

İslami finans piyasalarında yatırımı olanlar, şariat kurallarına uygun helal yatırımları bulmak ve bu yatırımların uyumluluğunu doğrulamak konusunda zorluk yaşamaktadır. Bu süreç, bilgi asimetrisi, şeffaflık eksikliği ve bilgiye erişim zorluklarından kaynaklanmaktadır. Bağımsız üçüncü taraf kuruluşlar, belirli yatırımların ve finansal düzenlemelerin helal olup olmadığını onaylayarak önemli bir rol üstlenmektedir. Dünya genelinde İslami finans standartlarını belirleyen en önemli kuruluşlar arasında birkaç tanesi öne çıkmaktadır.

- İslami Finansal Hizmetler Kurulu
- İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
- City UK - İslami Finans Sektörel Danışma Grubu, İngiltere;
- Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Kurumu, Malezya;
- Uluslararası İslami Finansal Pazar, Bahreyn;
- Avustralya İslami Finans Merkezi (AUSCIF), Avustralya;
- Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi, Suudi Arabistan.

Bu kuruluşların her biri, finansal ürünlerin sertifikalandırılması için farklı kriterler ve yönergeler belirlemiştir. Bu düzenlemelerdeki çeşitlilik, tutarlılığı sağlama ve uyumu gösterme konusunda zorluklar yaratmaktadır, bu da İslami finansın genişlemesini önemli ölçüde engellemektedir. Blokzincir teknolojisi bu soruna bir çözüm sunmaktadır. Dağıtılmış defter teknolojisinin (DLT) en büyük avantajı, aracılar olan gereksinimi azaltma kapasitesidir, böylece bir işlemin ana katılımcılarını doğrudan bağlamaktadır. Veritabanının teknik yapısına bağlı olarak (izinli ya da izinsiz), dağıtılmış deftere kaydedilen veriler güvendedir ve değiştirilemez. Bu güvenlik özelliği, üçüncü tarafların veriye güvenmelerini sağlamaktadır (Liu vd., 2020). Bu güvenli veri depolama, şariat uyumunun yeniden doğrulanması için sertifikalandırma kuruluşlarına geri dönme gerekliliğini en aza indirmektedir. Birincil piyasalarda başlangıç doğrulaması için üçüncü taraf bir sertifikalandırıcı hala gerekli olabilirken, blokzincir teknolojisi İslami finansın ikincil piyasalarına önemli değer katmaktadır. Gelecekteki alıcılar veya finansal ürün kullanıcıları, geleneksel veya elektronik sertifikaların geçerliliğini yeniden teyit etmeye gerek kalmadan deftere kaydedilen ve zaman damgası eklenen helal sertifikasına güvenebilmektedir. Bu sayede elde edilen maliyet ve zaman tasarrufu, İslami finans piyasalarının verimliliğini büyük ölçüde artırabilmektedir.

2.1.2. Blokzincir ve Merkeziyetsiz Finans

Merkeziyetsiz finans veya DeFi, merkezi otoritelere veya geleneksel aracılar bağlı olmadan işleyen bir finansal yapıyı tanımlamaktadır (Zetsche vd., 2020). Bu sistem, taraflar arasında merkezi olmayan bilgisayar ağları aracılığıyla doğrudan işlem ve varlık yönetimini kolaylaştırmaktadır. Blokzincir teknolojisi, DeFi'yi önemli ölçüde geliştirmiştir: a) kriptografik yöntemler ve ağ mutabakatı yoluyla finansal işlemlerde güçlü güvenlik sağlar ve veri bütünlüğünü korur (Bhattacharjee vd., 2020); b) belirli koşullara dayalı olarak işlemleri otomatikleştiren akıllı sözleşmeleri etkinleştirir ve böylece aracılardan gerekliliğini ortadan kaldırır (Yadav vd., 2022); c) her işlemin kalıcı olarak kaydedilmesini ve tüm ilgili taraflarca erişilebilir olmasını sağlar, bu da şeffaflık ve denetlenebilirliği artırır. Bu özellikler, geleneksel aracılara devre dışı bırakarak idari maliyetleri azaltır ve işlemleri hızlandırır (Wang vd., 2019).

2.2. Kripto Para Dünyası

Son yıllarda kripto paralarla ilgili heyecan, büyük ölçüde Bitcoin etrafında yoğunlaşmıştır. Ancak Bitcoin, genellikle “altcoin” olarak adlandırılan çeşitli alternatif dijital para birimlerinden sadece birini temsil etmektedir. Müslüman dünyasındaki ülkeler, kripto paralarla farklı şekillerde ilgilenmiştir.

İslami finans bağlamında dijital para birimlerinin temel yorumu, Mısır’ın Büyük Müftüsü tarafından verilen hükümde yansıtılmaktadır. 2018’in başlarında, Şeyh Şevki Allam’ın Bitcoin’in şeriat yasalarına uygunluğunu değerlendirdiği ve Bitcoin’in şeriat ilkelerine uymadığı sonucuna vardığı bildirilmiştir. Şeyh Allam, merkezi bir otorite tarafından denetim eksikliği nedeniyle İslam’ın Bitcoin’i yasakladığını belirlemiştir. Bu düzenleme eksikliğinin “bireylere, gruplara ve kurumlara zarar verdiğini” savunmuştur (Al Ahram, 1 Ocak 2018).

Bir yatırımda hiçbir tarafın tek başına aşırı risk almaması gerekliliği İslami finansın temel ilkelerinden biridir. Özellikle 2017 ve 2021’deki yükselişlerinde belirgin olan Bitcoin ile ilişkili önemli tek taraflı riskler, Bitcoin üzerindeki geniş çaplı bir İslami yasağın olasılığını artırmıştır. Son yıllarda Bitcoin’in değerindeki dalgalanmalar bu endişeleri doğrulamış olabilir. Şeyh Allam’ın kararı, diğer dijital para birimlerinin de benzer şekilde yasaklanıp yasaklanmadığı konusunda çok az bilgi sağlamaktadır. Bununla birlikte, onun mantığına dayanarak, merkezi bir düzenleyici otoriteye sahip olmayan hemen hemen tüm dijital para birimleri yasaklanacaktır. Bu alternatif para birimlerinin ana özelliklerinden biri olan merkezsizleşme nedeniyle, bu bakış açısı, İslami Finans içinde kripto paraların büyümesini önemli ölçüde engelleyebilir.

Sonuç

İslami finans, küresel ekonominin önemli ve büyüyen bir parçasıdır. Son on yıldaki FinTech devrimi, İslami finans alanındaki yeniliklerin nasıl ortaya çıktığını dönüştürmüştür. Bu yenilikler esas olarak ürün sunumu ve kullanıcı deneyimi ile ilgili olsa da Dağıtık Defter Teknolojisi (DLT) özellikleri İslami finans üzerinde derin yapısal değişiklikler yaratma potansiyeline sahiptir. DLT, blokzincirde kaydedilen verilerin doğruluğunu artırarak ürün ve hizmetlerin taşınabilirliğini geliştirmektedir. Bu nedenle, İslami finansal hizmetlerin erişilebilirliği bu teknoloji sayesinde önemli ölçüde genişleyebilmektedir. Dijitalleşme ve blokzincir, İslami finans işlemlerinin uyumunu destekleyebilir ve milyonlarca insana finansal hizmetlere erişim sağlayabilir. Bu, sektördeki büyümeyi büyük ölçüde artırmakta, işlem verimliliğini geliştirmekte ve finansal kapsayıcılığı teşvik etmektedir.

İslami finans alanında, blokzincir teknolojisi, özellikle kripto paralarla ilgili olarak birçok uygulamaya ve benzersiz yeniliklere yol açabilir. Bu alandaki teknoloji kullanımı, şeriat hukukunun belirlediği insani hedefleri, özellikle finansal hizmetlere erişimi artırarak ilerletebilir. Dağıtılmış defter teknolojisi (DLT) ve FinTech devriminden kaynaklanan bu ek faydalar aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Kaynakça

Al Ahram Newspaper, The Grand Mufti of Egypt: Dealing with the Currency "Bitcoin" is not Permissible in Sharia, (1 January 2018). Available at: <
<http://gate.ahram.org.eg/News/1764841.aspx>

Bhattacharjee, A., Badsha, S., Shahid, A. R., Livani, H., & Sengupta, S. (2020). Block-Phasor: A Decentralized blockchain framework to enhance security of Synchronphasor. 2020 IEEE Kansas Power and Energy Conference (KPEC), 1–6.

Chlow Domat, Islamic Finance: Just for Muslim –majority Nation?, (05 November 2020), *Global Finance*.

Dahdal, A., Truby, J., & Ismailov, O. (2022). The role and potential of blockchain technology in Islamic finance. *European Business Law Review*, 33(2), 175– 192. <https://doi.org/10.54648/eulr2022005>

Douglas W. Arner, János Barberis & Ross P. Buckley (2017). FinTech, RegTech, and the Reconceptualization of Financial Regulation, *Northwestern Journal of Int'l Law & Business*, 37(3): 371.

Asma Salman & Huma Nawaz, (2018). Islamic Financial System and Conventional Banking: A Comparison, *Arab Business and Business Journal*, 155: 13(2). Available at: <https://doi.org/10.1016/j.aebj.2018.09.003>

P. P. Biancone, and M. Radwan, (2019). Social Finance and Financing Social Enterprises: An Islamic Finance Perspective. *European Journal of Islamic Finance*.

Haider Ala Hamoudi, (2007). You Say You Want a Revolution: Interpretive Communities and the Origins of Islamic Finance, 48 *Virginia Journal of International Law* 249 .

ICD, Islamic Corporation for the Development of the Private Sector, ICD-Refinitiv Islamic Finance Development Report. London: Refinitiv Publishing, 2020. https://icd-ps.org/uploads/files/ICD%20Refinitiv%20ifdi-report-20221669878247_1582.pdf

Iftekhhar, A., Cui, X., & Yang, Y. (2021). Blockchain technology for trustworthy operations in the management of strategic grain reserves. *Foods*, 10(10). <https://doi.org/10.3390/foods10102323>

Liu, B., Xiao, L., Long, J., Tang, M., & Hosam, O. (2020). Secure digital certificate-based data access control scheme in blockchain. *IEEE Access*, 8, 91751– 91760. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2993921>

European Central Bank, Occasional Paper Series, 146/JUNE 2013, available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp146.pdf>

See Kimberly Tacy (2006). Islamic Finance: A Growth Industry in the US?, *North Carolina Banking Institute*, 10: 355.

Muhammed Al Hasani, (2019). Analysis of the Types of Interest in Islamic Law, *Journal of Islamic Banking and Finance* , 36 (4): 33

Camille Paldi, (2014). Understanding Riba and Gharar in Islamic Finance, *Journal of Islamic Banking and Finance*, 2 (1): 249.

Alam, Lokesh Gupta ve Zamani, (2019). Fintech and Islamic Finance, *Digitalization, Development and Disruption*

Walid S. Hegazy, (2007). Contemporary Islamic Finance: From Socioeconomic Idealism to Pure Legalism, *Chicago Journal of International Law*, 7(2): 582.

Wang, B., Dabbaghjamesh, M., Kavousi-Fard, A., & Mehraeen, S. (2019). Cybersecurity enhancement of power trading within the networked microgrids based on blockchain and directed acyclic graph approach. *IEEE Transactions on Industry Applications*, 55(6), 7300–7309. <https://doi.org/10.1109/TIA.2019.2919820>

Yadav, S. P., Agrawal, K. K., Bhati, B. S., Al-Turjman, F., & Mostarda, L. (2022). Blockchain-based cryptocurrency regulation: An overview. *Computational Economics*, 59(4): 1659–1675. <https://doi.org/10.1007/s10614-020-10050-0>

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Yahia Abdul-Rahman, (2014). The Art of Islamic Banking and Finance: Tools and Technics for Community-Based Banking, (Hoboken, New Jersey: Wiley).

Zetzsche, D. A., Arner, D. W., & Buckley, R. P. (2020). Decentralized finance. Journal of Financial Regulation, 6(2), 172–203. <https://doi.org/10.1093/jfr/fjaa010>

Zhai, S., Yang, Y., Li, J., Qiu, C., & Zhao, J. (2019). Research on the application of cryptography on the blockchain. Journal of Physics: Conference Series, 1168(3). <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1168/3/032077>

URL 1: https://solutions.lseg.com/IslamicFinance_ICD_LSEG#form13146

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

THE FUTURE OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW: A REVIEW

Rahmi Deniz ÖZBAY

Prof., Istanbul Ticaret University, Faculty of Business, Department of Economics

rdozbay@ticaret.edu.tr

ORCID:0000-0002-3927-8216

Hassan SYED

Dr., BPP University, Islamic Finance Law

h.syed2@my.bpp.com

ORCID: 0000-0003-2114-2473

Sema YILMAZ

Prof., Yildiz Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics

sygenç@yildiz.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3138-1622

Abstract

The protection of life in all forms is the basis of Islamic values and Islamic law traditions. The International Environmental Law in its present form aligns with the Islamic Law ethics for the protection of the environment. Planet Earth is home to millions of varieties and variabilities of life forms. The scientific community deploys many variants in measuring the biodiversity of the plant. Gravity Recovery and Climate Experiment (GRACE) and Global Land Data Assimilation System (GLDAS) data are among the most common scientific data manipulation systems used by scientists to measure changes in the biodiversity on Earth (Tapley et al., 2004: 504). Biodiversity has been defined in the literature as “Species, genetic, and ecosystem diversity in an area, sometimes including associated abiotic components such as landscape features, drainage systems, and climate (Swingland 2001, 377). In simple words, living organisms that can be seen and not seen by the human eye are omnipresent in the biosphere of the earth at all times, and all these living organisms have a crucial role to play in maintaining the earth’s atmosphere healthy and habitable for all life forms, including humans. Human social and scientific thought has evolved to recognize that while humans may be at the top of the food chain, humans cannot survive on the planet without ensuring the survival of the immeasurable life forms that are known or currently unknown within the humanity’s collective knowledge base (Brisman and South, 2019: 147). Typically, biodiversity is defined in terms of the global number of species within taxonomic groups. While there are no settled numbers of species, it is estimated that scientists have recognized 12.5 million species, with over 80% of species within the earth’s biosphere still unknown (Swingland, 2001: 381). The increasing human awareness of the threats posed to the earth’s biodiversity has led to international efforts to protect the earth’s environment from present and future harm. International Environmental Law (IEL) has gradually moved from the phases of cure and harm assessment to precautionary prevention. This response paper reviews the evolution of IEL for protecting the Earth’s microbial biodiversity and safety.

Keywords: Islamic Law, Environment, Environmental Law, Natural Law, International Environmental Law, Islamic Law on Environment

ULUSLARARASI ÇEVRE HUKUKUNUN GELECEĞİ: BİR İNCELEME

Özet

Her türlü yaşamın korunması İslami değerlerin ve İslam hukuku geleneğinin temelidir. Mevcut haliyle Uluslararası Çevre Hukuku, çevrenin korunmasına yönelik İslam Hukuku etiği ile uyumludur. Dünya gezegeni milyonlarca çeşit ve

değişkenlikte yaşam formuna ev sahipliği yapmaktadır. Bilim camiası, bitkilerin biyolojik çeşitliliğini ölçmek için birçok farklı yöntem kullanmaktadır. Gravity Recovery and Climate Experiment (GRACE) ve Global Land Data Assimilation System (GLDAS) verileri, bilim insanları tarafından yeryüzündeki biyolojik çeşitlilikteki değişiklikleri ölçmek için kullanılan en yaygın bilimsel veri manipülasyon sistemleri arasındadır (Tapley vd., 2004: 504). Biyoçeşitlilik literatürde “bir alandaki tür, genetik ve ekosistem çeşitliliği, bazen peyzaj özellikleri, drenaj sistemleri ve iklim gibi ilişkili abiyotik bileşenler de dahil olmak üzere” olarak tanımlanmıştır (Swingland, 2001: 377). Basit bir ifadeyle, insan gözüyle görülebilen ve görülemeyen canlı organizmalar dünyanın biyosferinde her zaman mevcuttur ve tüm bu canlı organizmalar dünya atmosferinin insanlar da dahil olmak üzere tüm yaşam formları için sağlıklı ve yaşanabilir olmasında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanın sosyal ve bilimsel düşüncesi, insanlar besin zincirinin tepesinde olsa da, insanlığın kolektif bilgi tabanında bilinen veya şu anda bilinmeyen ölçülemez yaşam formlarının hayatta kalmasını sağlamadan insanların gezegende hayatta kalamayacağını kabul edecek şekilde gelişmiştir (Brisman ve South, 2019: 147). Tipik olarak biyoçeşitlilik, taksonomi grupları içindeki türlerin küresel sayısı açısından tanımlanır. Türlerin kesin bir sayısı olmamakla birlikte, bilim insanlarının 12,5 milyon türü tanıdığı tahmin edilmektedir ve dünya biyosferindeki türlerin %80’inden fazlası hala bilinmemektedir (Swingland, 2001: 381). Dünyanın biyolojik çeşitliliğine yönelik tehditlere ilişkin artan insan bilinci, dünyanın çevresini şimdiki ve gelecekteki zararlardan korumak için uluslararası çabalara yol açmıştır. Uluslararası Çevre Hukuku (UÇH) tedricen tedavi ve zarar değerlendirme aşamalarından, ihtiyati önleme aşamasına geçmiştir. Bu yanıt makalesi, dünyanın mikrobiyal biyoçeşitliliğini ve güvenliğini korumak için UÇH’nin gelişimini gözden geçirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Çevre, Çevre Hukuku, Doğal Hukuk, Uluslararası Çevre Hukuku, İslam Çevre Hukuku

Introduction

The development of International Environmental Law (IEL) took an unprecedented leap forward after the 1972 Stockholm Conference on Human Environment (Dunoff, 1995: 241). The scholarship started to highlight the importance of sustainability as the earth’s population increased exponentially, touching almost eight billion people at the end of the second decade of the 21st century (Kotzé, 2019:213). Kotzé (2019) speaks of IEL’s “lack of ambitious and ‘unmentionable’ ecological norms such as rights of nature” (213). There is also increasing debate about the “unmentionable” normative gaps in IEL that further exacerbate the environmental threats to the planet’s ability to sustain life (de Andrade Correa and Venâncio, 2019: 45). In short, legal scholars and environmental scientists are worried that the international consensus for IEL forms does not go far enough to address the imminent threats to the earth’s natural environment.

There is consensus within the Academy that environmental law at national, regional, and international levels developed in a quilted manner and as a result of public awareness of topics that were highlighted within the public media domains (Raustiala, 1997: 537). It is also agreed within the academia that IEL is, in most parts, utilitarian in nature and not the result of any well-defined policy guidance within the formal and informal policy-making domains (Carr, 1992: 92). If Carr (1992) is right and the development of IEL is indeed utilitarian in nature, then the resulting legislation may not break free from the cost-benefit analysis of environmental impact, degradation, and any precautionary measures. The IEL, then, is always going to be subservient to the economic outcomes of any legislation that may evolve for the future protection of the plant.

The UN Handbook on the future of IEL is the leading document that captures the essence of what IEL prescribes today (Leary and Pisupati, 2010). It is an interesting collection of articles by various IEL scholars from the Western legal order who present their views on the future development of IEL within the context of its present norms (Leary and Pisupati 2010: 14). The editors Leary and Pisupati (2010) start with a bleak report on the state of the planet’s environment within the implementation preview of the contemporary IEL. Leary and Pisupati (2010) state, “given the experience, some might say the failure international environmental law to deal with existing environmental challenges” (Leary and Pisupati, 2010: 16). Leary and Pisupati’s (2010) views have been reinforced throughout the 349 pages of the report. The conclusion that jumps out of the international handbook (Leary and Pisupati, 2010) is that new approaches must be adopted

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

if IEL is to make any substantial impact on slowing down the environmental degradation of our planet.

This paper reviews some of the significant aspects of IEL based on the UN's perspective of IEL, relying on Leary and Pisupati's (2010) work. This paper will also use relevant citations from the emerging literature on the topic.

1. Islamic Law & IEL

Islam is described as a faith that is based on the natural principles governing our life. The Quran states, “There are countless signs on Earth for those with sure faith, as there are within yourselves, can you not see? (Qur'an verse 51: 20-21)”.

The Quran is the core and foundational primary source of Islamic Law. Islam requires us to live our lives in harmony with other beings, respecting their right to life and the natural environment. Islam prohibits the destruction of any life form, even in extreme cases of self-defense. The recognition of other life forms and having emotional intelligence to form communities is one of the guiding principles within the Quran. The Quran states, “There is no creature on (or within) the earth or bird that flies with its wing except (that they are) communities like you (Qur'an verse 6:38)”. Thus, the foundational teachings of Islamic law for the recognition and compliance are aligned with the contemporary developments of the norms of International Environmental Law (IEL).

2. IEL Challenges

Leary and Pisupati (2010) provide valuable insight into the development of IEL since the 1972 Stockholm declaration. Leary and Pisupati (2010) highlight three important points to elucidate the challenges faced by IEL in addressing the increasing threats to the earth's environment (21). Leary and Pisupati (2010) refer to the three dynamics as the common theme in measuring the ‘effectiveness’ of the IEL to arrest the continued degradation of the environment (30). The three dynamics are (1) Treaty Congestion (2) Failure to establish links between international law and human rights (3) kaleidoscopic IEL regime that defines relations between government and non-government sectors.

2.1. Treaty Congestion

The number of international treaties, multilateral environmental law agreements (MEAs), and environmental law protocols to support various international environmental conventions has grown exponentially since the 1972 Stockholm Declaration. Leading research on the topic of treaty congestion states, “When the conference was held in 1972, there were approximately three dozen multilateral environmental agreements in existence. In 1989, the United Nations Environmental Programme (UNEP) Register of Environmental Agreements listed a total of 139 treaties (Hicks 1998: 1643).” Hicks (1998) work also referred to over 900 MEAs that are based on the 139 treaties.

Each of the massive numbers of these treaties registered under the UNEP has its own State Assemblies and funding mechanisms and places separate demands on the States and parties to the treaties. Often overlapping provisions in these treaties call into question their effectiveness when the overlap places diverging obligations on the parties to the treaties. The developed countries have the resources to create separate national entities that can support each of these treaties. In the case of developing countries, resource constraints often result in one national body dealing with multiple or all treaties and MEAs, making it virtually impossible to provide adequate support to each of the treaty obligations at the national level. Another study that came out in 2012 about the issue of ‘treaty congestion’ states,

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

“Arguably, the number of international instruments has hampered implementation. In particular, the lack of coordination in the face of proliferation and the lack of capacity challenge the operationalizing international environmental obligation by necessary and sufficient laws, policies, programs, and plans (Anton, 2012: 32).”

The studies by Hicks (1998) and Anton (2012) came 14 years apart. Both studies highlight the same factors when it comes to the analysis of the effectiveness of such a large number of treaties with the resources available to developing and developed countries. Both studies confirm the hypothesis that such a large number of treaties raises the issue of the ‘effectiveness’ of the treaties when it comes to the resource allocation to respond to and manage the treaty obligations at the national levels.

2.2. Links between Environmental & Human Rights Law

The literature points to using the term ‘environmental refugees’ to describe people forced to leave their homelands to escape the adverse and detrimental damages to their natural environment (Westing 1992, 201). According to Westing (1992), the term started to appear in scholarly literature quite frequently in the late 1980s and early 1990s (202). It was reported in another seminal study in 1993 on the topic that, “there are at least 10 million environmental refugees today (Myers, 1993: 752).” Myers (1993) linked the massive but often not very well-documented environmental migration to global warming (753). Myers (1993) also highlighted that most environmental migration occurred in sub-Saharan Africa compared to the rest of the world (754).

It is often difficult to differentiate between ‘economic’ migration and ‘environmental’ migration (Bates, 2002: 465). It is also very difficult when the natural environment is devastated by armed conflicts, and consequently, the natural environment is devastated to such an extent that it is unable to sustain human life. There is limited literature to link all these factors that can directly or indirectly give rise to situations that can result in migration with linkages to the inhabitable natural environment (McNamara, 2007: 24). McNamara (2007) discussed at length the discourse at level of the UN that could lend a precise definition of ‘environmental refugees’ and any rights arising from such a definition if the status is attained (25).

Various international instruments speak to the indirect linkages between the environment and human rights. The UN Global Compact is a voluntary instrument for the business community to make sustainable choices to support sustainable development. It has been adopted globally by 10,409 companies and signed by 173 countries (UN Global Compact 2020). Leary and Pisupati (2010) state, “In the UN Global Compact, human rights and the environment are highlighted in one and the same instrument, intended for business to follow” (144).

While there is an ongoing international debate on the topic of defining ‘environmental refugees’, millions are currently displaced due to extensive damage to the natural environment in Iraq, Syria, Yemen, and Libya. The migrant crisis on the US-Mexico border is also being highlighted in the media as a consequence of the deteriorating situation in Venezuela, Honduras, Colombia, and other Latin and Central American States. Challenges remain as IEL evolves to integrate human rights within a comprehensive document. The effectiveness of the IEL remains an issue here. If the IEL were able to address the issues of environmental degradation during conflicts and other man-made catastrophic events, such as the US nuclear test on Bikini Atoll in the Marshall Islands, ecological refugees, and other human rights-related violations would be effectively addressed.

2.3. A Kaleidoscopic Approach to IEL

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

Professor Francis Cabell Brown introduced the term ‘kaleidoscopic world’ within international law to refer to the constantly changing landscape of global events that impact international law (Weiss, 2010: 477). The approaches of IEL that include providing a balance between the State's responsibility towards the environment and the monitoring role played by the non-state actors deeply influence the effectiveness of IEL. Leary and Pisupati (2010) referred to the increasingly complex relationship between the State and the non-state actors when it comes to understanding their respective roles in analyzing the effectiveness of IEL at the national level (130).

Weiss offers three fundamental factors that influence the relationship between the State and the non-state actors when it concerns the effectiveness of the IEL (Weiss, 2011: 21). Weiss (2011) states, “There are three fundamental elements that shape the evolution of international law today: globalization and integration; fragmentation and decentralization; and bottom-up empowerment arising among highly diverse peoples and civilizations, in a context of rapid change (22).” Weiss (2011) is not alone in this assertion. The bottom-up approach that has evolved in the implementation of the IEL, especially in the developed world, is in part due to the involvement of civil society in demanding a say in how IEL is implemented at the national level.

The European IEL development is based on this kaleidoscopic approach. EU law under the Aarhus Convention makes public participation through access to information, participation in policy, and access to all judicial forums in all matters related to the environment mandatory (Aarhus Convention, 2020).

While the participation of civil society in the IEL implementation is a step in the right direction, the State obligations may still need to be asserted if the implementation of IEL within the national laws is effective and robust. In the US, IEL obligations within the US national environmental legislation have resulted in compliance costs by various industries to the tune of US\$ 500 billion per year (Fogleman, 2017: 81). In the presence of such compliance costs and the trickle-down effect of these costs to the average consumer, the concerns for a robust economy often supersede the concerns for the environment (Tegtmeier and Duffy, 2004: 1). This mostly also true for other developed countries where the news about the state of the economy always tops the agenda as a matter of national priority for its citizens as compared to matters such as national security and environment etc.

3. IEL As Global Stabilizing Force

We live in an increasingly globalized world. While globalization within its narrowest confines of global business has been diminished due to the rise of nationalist policies in major world economies such as the US and the United Kingdom (UK), its relevance to the effectiveness of IEL remains strong.

One of the challenges faced by IEL within contemporary practices is the question of legitimacy. The IEL development is part of the international law norms that are intrinsically linked with the Westphalian systems (Engle, 2004: 23). The approach towards an effective IEL regime has not been the same within the Global-North and Global-South. Poverty remains one of the biggest challenges for the Global South, where almost 1.2 billion people live on \$1.90 per day (Global Poverty Index 2020). It is much easier to speak about the critical need to work towards a cleaner environment in developed countries than in the developing world. Poverty remains one of the most significant challenges to effectively implementing IEL worldwide.

The Year Book of International Organisations 2019 reports, “[there are] 72,500 international organizations from 300 countries and territories. 40,300 of which are active organizations. Coverage includes intergovernmental (IGOs) and international non-governmental organizations (INGOs). Approximately 1,200 new organizations are added yearly (Year Book of IOs, 2020).” The massive number of IOs, IGOs, and INGOs reflects the impact of non-state actors

on international law in general and IEL in particular. It also confirms the bottom-up evolution of IEL.

The development of transnational laws within the international political order also reflects the trans-civilizational diversity within international law (Yasuaki, 2003: 105). Such trans-civilizational laws must be cognisant of the civilizational plurality within the international legal order. Understanding international law within its trans-civilizational nature gives rise to the plurality of environmental issues unique to each society based on its civilizational demands. Including trans-civilizational theory in the development of future IEL would give it greater legitimacy in both the Global North and Global South as it would reflect the peculiar needs of the developed and the developing world.

Weiss (2011) sums up the issue of IEL legitimacy within the context of its future development and effectiveness very neatly. Weiss states, “International law must be viewed as legitimate both by those who create and implement it and by those whom it affects. Legitimacy includes both the process by which international norms are created and the acceptance of these norms (Weiss, 2011: 24).

Conclusion

The IEL's future rests on the subjectivity of its effectiveness worldwide. Due to increasing poverty, food insecurity, and armed conflicts, we are facing unprecedented challenges to counter global socio-economic marginalization. Environmental agendas often take a backseat when issues like terrorism, economic crisis, and political power play center stage.

There is no shortage of international laws for environmental protection. The vast number of treaties, MEAs, and protocols is a testament to this fact. Regardless of the abundance of IEL instruments, the march towards environmental degradation has not slowed down. 2019 and the start of 2020 witnessed unprecedented fires in the Amazon and Australia. Floods in Asia and Europe devastated and impacted millions. The issue remains of the effectiveness of the IEL and perhaps its implementation.

Scholars of IEL and its practitioners have advocated for better enforcement and monitoring mechanisms across the board. Such mechanisms will have a limited impact if challenges like global poverty and environmental migration are not checked. The present and future implementation of IEL can only be relevant to the planet's survival if the States, non-state actors, civil society, and the corporate sector join hands to ensure equitable implementation of the IEL.

References

- Aarhus Convention. (2020). “UNECE Homepage.” (2020). <http://www.unece.org/info/ece-homepage.html>.
- Andrade Correa, Fabiano de, and Marina Demaria Venâncio. (2019). International Environmental Law in the Anthropocene: Addressing the Gaps Towards ‘Sustainable Development Law. In *Charting Environmental Law Futures in the Anthropocene*, 45–58. Springer.
- Anton, Don. (2012). Treaty Congestion’in *International Environmental Law*, 32.
- Bates, Diane C. (2002). “Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change.” *Population and Environment* 23 (5): 465–77.
- Carr, Indira Mahalingam. (1992). Saving the Environment—Does Utilitarianism Provide a Justification? *Legal Studies*, 12 (1): 92–102.
- Dunoff, Jeffrey L. (1995). From Green to Global: Toward the Transformation of International Environmental Law. *Harv. Envtl. L. Rev.* 19: 241.

Engle, Eric Allen. (2004). The Transformation of the International Legal System: The Post-Westphalian Legal Order. *QLR* 23: 23.

Fogleman, Valerie M. (2017). Economic Impacts of Environmental Law: The US Experience and Its International Relevance. In *Sustainable Development and the Energy Industries*, 81–102. Routledge.

Global Poverty Index. (2020). Poverty | Data. <https://data.worldbank.org/topic/poverty>.

Hicks, Bethany Lukitsch. (1998). Treaty Congestion in International Environmental Law: The Need for Greater International Coordination. *U. Rich. L. Rev.* 32: 1643.

Kotzé, Louis J. (2019). International Environmental Law’s Lack of Normative Ambition: An Opportunity for the Global Pact for the Environment? *Journal for European Environmental & Planning Law* 16 (3): 213–36.

Leary, David, and Balakrishna Pisupati. (2010). The Future of International Environmental Law. United Nations University Press.

McNamara, Karen Elizabeth. (2007). Conceptualizing Discourses on Environmental Refugees at the United Nations. *Population and Environment*, 29 (1): 12–24.

Myers, Norman. (1993). “Environmental Refugees in a Globally Warmed World.” *Bioscience* 43 (11): 752–61.

Raustiala, Kal. (1997). The Participatory Revolution in International Environmental Law. *Harv. Envtl. L. Rev.* 21: 537.

Tegtmeier, Erin M., and Michael D. Duffy. (2004). External Costs of Agricultural Production in the United States. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 2(1): 1–20.

UN Global Compact. (2020). “Homepage | UN Global Compact.” 2020. <https://www.unglobalcompact.org/>.

Weiss, Edith Brown. (2010). “On Being Accountable in a Kaleidoscopic World.” In *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, 104:477–90. Cambridge University Press.

Weiss, Edith Brown. (2011). “International Law in a Kaleidoscopic World. *Asian Journal of International Law* 1 (1): 21–32.

Westing, Arthur H. (1992). Environmental Refugees: A Growing Category of Displaced Persons. *Environmental Conservation*, 1 (3): 201–7.

Yasuaki, Onuma. (2003). International Law in and with International Politics: The Functions of International Law in International Society. *European Journal of International Law*, 14 (1): 105–39.

Year Book of IOs. (2020). The Yearbook of International Organizations | Union of International Associations. 2020. <https://uia.org/yearbook>.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

DİJİTALLEŞMENİN İSLAM EKONOMİSİNE ETKİSİ: ANALİTİK ÇIKARIMLAR VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ

Durmuş Baysal

Öğr. Gör., İskenderun Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

durmus.baysal@iste.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5798-9695

Özet

Dünyamızın karşı karşıya olduğu ekonomik sorunlar her geçen gün daha da karmaşıklaşıyor. Müslüman düşünürler olarak bu küresel sorunlarla başa çıkabilmek için İslam'ın temel değerlerine dayanan bir ekonomi modelini inşa etmek büyük önem taşımaktadır. Dünyanın hızla değiştiği bir dönemde kendi ekonomik sistemlerimizi geliştirmeli ve İslam ahlakına uygun çözümler üretmeliyiz. Bu çalışmanın amacı dijital dönüşüm, faiz ve kripto paralar gibi meselelerde İslam'ın temel ilkelerini göz önünde bulundurarak adil ve kapsayıcı bir ekonomik düzen oluşturmak ve sürdürülebilir bir dünya inşa etmeye katkıda bulunmaktır. Yöntem olarak doküman analizi kullanılarak alanyazın taraması yapılmıştır. Sonuç olarak İslam ekonomisi, mevcut kapitalist sisteme bir alternatif sunma potansiyeline sahiptir. Kapitalist sistemde, gelişmekte olan ülkeler düşük maliyetli işgücü ve hammadde tedarikçileri olarak konumlandırırken, gelişmiş ülkeler bu ülkelerden elde ettikleri gelirlerle refahlarını artırmaktadır. Bu adaletsiz döngü, İslam'ın adalet ve eşitlik prensipleri ile çelişmektedir. Müslüman ülkeler, küresel sistemin dayatmalarına karşı kendi ekonomik modellerini geliştirerek bu döngüyü kırabilirler. Bunun için üretim, finans ve ticaretin İslami esaslara uygun olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Ekonomi, Faiz, Kripto Para

IMPACT OF DIGITALIZATION ON ISLAMIC ECONOMY: ANALYTICAL IMPLICATIONS AND FUTURE PERSPECTIVES

Abstract

The economic problems facing our world are becoming increasingly complex every day. As Muslim thinkers, it is of great importance to build an economic model based on the fundamental values of Islam in order to cope with these global problems. In a period when the world is changing rapidly, we must develop our own economic systems and produce solutions in accordance with Islamic ethics. The aim of this paper is to create a fair and inclusive economic order by considering the fundamental principles of Islam in issues such as digital transformation, interest, and cryptocurrencies and to contribute to building a sustainable world. A literature review was conducted using document analysis as a method. As a result, Islamic economics has the potential to offer an alternative to the current capitalist system. In the capitalist system, developing countries are positioned as suppliers of low-cost labor and raw materials, while developed countries increase their welfare with the income they obtain from these countries. This unjust cycle contradicts the principles of justice and equality in Islam. Muslim countries can break this cycle by developing their own economic models against the impositions of the global system. Production, finance, and trade must be reorganized following Islamic principles.

Keywords: Digital Economy, Interest, Cryptocurrency

1. Giriş

Dünyamızın karşı karşıya olduğu zorluklar her geçen gün artıyor. Müslüman düşünürler olarak, gelecek nesiller için, herkes için eşit fırsatlara sahip daha güçlü bir İslam ekonomi modelini nasıl inşa edebiliriz? Bu soruya verilecek cevap önemli, çünkü ancak yarının sorunlarına çözümler üreterek tüm insanlığa gönderilen İslam'ı temsil edebiliriz. Modern ekonomiye ait teorilerin tamamı İslami bakış açısına göre doğru olmadığı gibi tamamı yanlış da değildir. Örneğin, okullarda ekonomi biliminin ilk kuralı olarak öğretilen “Homo economicus” kavramı

(Akyıldız, 2008), İslam inanç sistemine göre doğru bir yaklaşım değildir. Bu kavramın ahlak felsefesindeki karşılığı, sadece kendi çıkarını düşünen bencil ve hedonist bireydir. Oysaki bu önermenin İslam inanç sistemine göre alternatifi şu şekilde tarif edilebilir. İnsanlar mallarını birbirleri arasında haksızlıkla yemeyecek.

İslam ekonomisi, kelimenin başına sadece "İslam" eklemekle tam anlamına ulaşmaz. İslami nitelikte bir ekonomik model, köklerini Kur'an ve Sünnet 'ten alan ilkeleri barındırmalıdır. Helal ve haram kavramlarının ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer alması, ticaretin adalet ve şeffaflık temelinde şekillenmesi gerekir. Bir sistemin İslami nitelik kazanması için, temel ilkelerin doğru bir şekilde inşa edilmesi ve uygulanması gereklidir. Tıpkı sağlam bir temel olmadan bina inşa edilemeyeceği gibi, ekonomi de yalnızca söylemlerle dönüştürülemez. Üretim, lojistik, depolama, satış stratejileri, markalaşma ve finans gibi unsurların bir bütün olarak düşünülmesi ve uygulanması gerekir. Ancak düşünmek tek başına yeterli değildir; aynı zamanda piyasa koşullarına da hâkim olmak gereklidir. Çünkü "altını olan kuralı koyar" ilkesi (Demir, 2019), ekonomik güç ve hâkimiyetin belirleyici olduğunun nişanesidir.

Dünya ekonomisi, büyük ölçüde küresel kapitalist sisteme dayalı olarak işlemekte ve bu sistem, ülkeler arasında gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında keskin bir ayrım oluşturmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere biçilen roller, küresel mekanizma tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmekte olup, bu ülkeler genellikle hammadde üreticisi ve düşük maliyetli iş gücü sağlayıcısı olarak konumlandırılmaktadır. Bu durum, gelişmiş ülkeler için bir tür iş ortaklığı gibi görünse de gerçekte asimetrik bir ilişkiyi ifade eder (Kozal, 2020). Bu bağlamda küresel para mekanizması, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerin kasasına sürekli akış sağlayacak şekilde modellenmiştir. Bu süreç doğal kaynaklar ve iş gücü yoluyla üretilen katma değerlerin gelişmiş ülkeler tarafından kontrol edilmesiyle gerçekleşir. Çok uluslu şirketlerin çalışma mekanizmaları da bu yapının bir parçasıdır; küresel ölçekte faaliyet gösteren bu şirketler, gelişmekte olan ülkelere düşük maliyetli üretim yaparken, kazançlarını gelişmiş ülkelerin finans sistemlerine aktarırlar. Paranın dolaşımı küresel finans sisteminin temel bir unsuru olarak, merkez bankaları ve uluslararası finans kuruluşları aracılığıyla gerçekleşir. Uluslararası piyasalardan borç alındığında, bu borçlar genellikle gelişmiş ülkelerdeki finansal aktörlerden sağlanır.

Bu bildirinin amacı İslam coğrafyasındaki Müslüman toplulukların dünyadaki ekonomik gidişatı anlamaları, kendi ekonomik sistemlerini kurarak İslam ahlakına uygun çözümler üretmeleridir. Çözüm üretirken en önemli kriter ise "helal ve haram" kavramlarıdır. İslam coğrafyasındaki en büyük tartışmalardan birisi de paranın yönetiminden elde edilecek kârın "helal ve haram" kriterlerine uygun olup olmadığıdır. Bu bağlamda faiz ve kripto paralar gibi konular modern ekonomide yatırım aracı olarak kabul edilse de Müslümanlar açısından oldukça hassas ve tartışmalı alanlardır.

2. Para ve Faiz

Para, insanlar arasında bir iletişim aracı ve değeri toplumsal olarak teminat altına alınmış bilgidir. Parayı ortak ekonomik dil olarak tanımlamak da mümkündür. Para kılıktan kılığa girebilir, önemli olan insanların itibar göstermesidir. Paranın gerçekte altın gibi değeri yoktur ve sembollerden ibarettir. Ancak insanlar itibar gösterince değişim ve yatırım aracı olabilmektedir. Örneğin Çin'de 900 milyon kişinin kendi aralarında kullandığı bir ödeme biçimi mevcuttur. Bu durumda gelecekte insanlar arasında çok farklı ödeme biçimleri ve paranın farklı şekillerini görmek mümkün olabilir. Şimdiden bir öngöründe bulunmak da pek mümkün değildir (Swartz, 2021). Paranın üç ana işlevi vardır. Değişim aracı olma, hesap birimi olma ve değer muhafaza aracı olmasıdır. Bu özellikleri taşımayan bir nesne para olarak tanımlanamaz (Afşar, 2012). Örneğin

kredi kartı bir para değildir. Çünkü değişim aracı olma ve hesap birimi olma özelliklerini taşısa da değer muhafaza aracı değildir (Mishkin, 2004).

Faizi paranın kira getirisi olarak tanımlayanlar vardır ve gerçek hayatta bir değil birden çok faiz oranı vardır (Afşar, 2012). Enflasyonist ortamlarda para sürekli olarak değer kaybetmekte olup özellikle helal/haram hassasiyeti olan Müslüman toplumlar harama bulaşmadan parasının değerini koruyacak çözümler aramaktadır. Peki hangi tür faiz haramdır? Örneğin enflasyonun altındaki bir faiz oranı helal olabilir mi? Ayrıca soruda kastedilen paranın değer kaybı için ölçü nedir? TÜFE mi, Merkez Bankası politika faizi mi, piyasa faizi mi? Bu bile kendi içinde karmaşık bir durumdur. Konuyu irdelerken şu hususu da düşünmek gerekmektedir. Faizli para veren bir zaman sonra “parasının karşılığında para olarak” fazlalık istemektedir. Böylesi bir durumda istenen fazlalığın karşılığında reel ekonomide (örneğin milli gelir ya da çıktı da) her zaman için bir artış gerçekleşiyor mu? Eğer söz konusu durum gerçekleşmez ise bu durum enflasyonist ortamı beslemektedir. Faizin üretim ve tüketim süreçlerinde malların fiyatlarında otomatik artışa neden olmasıyla ilgili olarak herkesi şu cümle üzerinde düşünmeye davet edebiliriz. “Faiz geleceğe dönük olarak kesin rakamlar üzerinden bir anlaşmayı içermektedir. Dolayısıyla faiz ile enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisinden dolayı, piyasada oluşan fiyatlar da kendini faiz oranı civarında güncelleyebilmektedir.” Faizin olumsuz etkisini başka bir örnek de açıklamak mümkündür. Ekonomide, bir kişinin harcaması diğer bir kişinin geliridir. Dijital ekonomik sistemde para fiziki bir varlık değil, sadece dijital rakamlardan oluşan kaydi bir paradır. Faize dayalı sistemlerde insanlar kredi kullanarak, sahip olduklarından daha fazla harcama yapabilirler. Ancak böylesi durumlarda borçlar zamanla ödenemeyecek seviyelere ulaşır ve bu da ekonomik krizlere yol açabilir (Roubini, 2017).

Para, bir yatırıma ortak olabilir, ancak eğer paranın kendisi paraya ortak olursa bu durumda fakirden zengine gelir transferi olur, paylaşım ve bölüşüm adil olmaz, gelir dağılımı bozulur ve bu durum toplumsal refahı geriye götürür. Bu duruma bir örnek verelim. Örneğin, piyasalarda güvensizlik oluştuğunu ve bankaların kredi olarak verdikleri parayı geri istediklerini farz edelim. Ancak piyasada sadece X birim kadar fiziksel para varken, bankalar (X+1) birim parayı geri istemektedir. Bu durum bankaların fiziki para yerine muhasebe kayıtlarına dayalı kaydi para ile dijital ortamda işlemler yapmasından kaynaklanır. Oysaki krediyi geri ödemek durumunda olan kişi/kurum, banka gibi elektronik ortamda kaydi para oluşturup bankaya geri ödeme yapamayacağından, geriye kalan seçenek mal varlığına el konulmasıdır. Oysaki bu kişi belki zamanla borcunu ödeyebilecektir.

Böylesi mahsurlardan korunabilmek için Müslüman toplumların inançları gereği yaşadıkları ülkelerde faizleri sıfıra doğru indirme hedefleri olmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için de güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmak gerekmektedir. Güçlü bir ekonomi, bütçe açığı vermeyen bir ekonomidir. İkiz ve üçüz açıklar, ekonomik zayıflığın göstergelerindendir. Üçüz açık şu unsurları içerir: 1) Hükümet gelirlerinden daha fazla harcama yapmamalıdır. 2) İthalat, ihracattan fazla olmamalıdır. 3) Özel sektör, tasarruf-yatırım açığı vermemelidir. Söz konusu açıkları kapatmak için özel sektör ve hükümetler iç ve dış borç bulmak zorundadır ve bu borç döngüsü zamanla kısır döngüye dönüşerek krizlere neden olabilmektedir. Çünkü borç verenler yüksek faizle borç vermektedir. Yurtdışından yüksek faizlerle bulunan borçlar, gittiği ülkelerin piyasasında yerel para birimine dönüştüğünde likidite artışına yol açmaktadır. Bu durumda enflasyonu kontrol etmek için Merkez Bankaları sterilizasyon işlemi yapmaktadır (Eğilmez, 2013). Ancak bu süreç adil piyasa koşullarını bozabilmektedir. Oysaki adil piyasa koşulları herkes için ekonomik bir temel haktır. Faize dayalı rant ekonomisi sağlıklı piyasa oluşumunu engellemektedir. Piyasa gerçekçi şartlarda çalışmadığında krizler meydana gelebilmekte ve bu krizler de en çok borçlu kesimi etkilemektedir. Sermaye sahipleri krizlerden avantaj sağlarken, orta ve düşük gelir grupları

daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır. Bahse konu mahsurların önüne geçebilmek için, Müslüman devletlerin Avrupa Birliği ülkeleri, Amerika ve Japonya örneğinde olduğu gibi faizleri sıfıra çekecek politikalar geliştirmeleri büyük önem arz etmektedir. Örneğin Japonya’da faizler 2000 yılından bugüne kadar neredeyse sıfır seviyesindedir (Trading Economics, 2024).

Konuya farklı bir bakış açısı ve başka bir örnekle devam edelim: Diyelim ki bir şirket sahibisiniz. Şirketinizin hiç borcu yok ve hatta kasada yedek akçeniz mevcut. İşleriniz gayet iyi gidiyor ve bankalar size düşük faiz oranlarıyla kredi teklif ediyor. Ancak siz bu teklifleri kabul etmiyorsunuz. Çünkü işletmenizin mali yapısı güçlü olduğu için borçlanmaya ihtiyaç duymuyorsunuz. Bankalar size faizli kredi veremediklerinde bu defa farklı bir stratejiye başvurabilirler. İşinizi büyütmeniz için şirketinize sıfır faizli kredi teklifi sunabilirler. Ancak şu şartla: "Şirketinize istediğiniz kadar sermaye sağlayabiliriz ancak kârınıza bize de ortak edin." Peki, bankalar neden böyle bir teklifte bulunabilir? Çünkü girişimci olarak sizin elde edeceğiniz kâr, piyasa faiz oranından çok daha yüksek olabilir. Ayrıca bankalar paralarını âtil durumda tutmak istemezler, çünkü sermayelerinin kullanılmadan kasada beklemesi bankalar için kârlı bir durum değildir. Bu nedenle bir girişimcinin faaliyetlerinden elde edeceği kâra ortak olmak, bankalar açısından daha cazip hale gelebilir. Buradan şu çıkarımda bulunabiliriz. Finans kurumları klasik ev/otomobil kredisi vermenin ötesinde ortaklık temelli yatırımlar üzerine yoğunlaşmalıdır. Bankaların, kâr ve zarara katılım modeliyle girişimciliği daha çok desteklemesi, finansal istikrarı sağlamaya yönelik çözümler sunarak Müslüman toplumları ekonomik yönden daha güçlü kılabilir.

3. Kripto Para

Bugünkü modern ekonominin temellerini atan klasik ekole göre para, ekonominin üzerine örten tül den ibarettir ve sadece işlem amaçlı kullanılır. Keynesyen ekolün öncüsü İngiliz John Maynard Keynes ise para talebini biraz daha genişleterek “işlem, ihtiyat ve spekülasyon” amaçlı kullanımlarından bahseder. Monetarist akımın öncüsü Milton Friedman ise kavramı biraz daha genişleterek işin içine hisse senedi ve tahvili de ekler (Tayyar, 2021). Geçmişte para, malların takası için kullanılan bir araç olarak kabul gören kâğıtlar şeklinde tanımlanırken, zamanla parayı fiziksel olarak taşımanın zorlukları çeklerin kullanımını yaygınlaştırmıştır. Bu sistemin kıtalar arasında kabul gören bir yapıya kavuşması ise iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle mümkün olmuştur. Bugün için kripto para ve blockchain teknolojileri ile bu sürecin daha da ileri aşamasına ulaşılmıştır. (Swartz, 2021).

Ancak günümüzde kripto paraları tam olarak para yerine kabul etmek hala mümkün görülmemektedir. Dünya genelinde daha çok spekülatif amaçlı kullanımı ile öne çıkarak kısa vadede yüksek kazanç unsuru olarak görülen kripto paranın geleneksel paranın yerine geçememesinin temel nedeni ise, paranın sahip olması gereken üç ana işlevi (değişim aracı, hesap birimi ve değer saklama aracı olma) tam olarak yerine getirememesinden kaynaklanmaktadır (Afşar, 2012). Ayrıca, bir paranın gerçek anlamda "para" olarak kabul edilmesi için, o kâğıt parçasının resmi bir kurum tarafından güvence altına alınmış olması gerekmektedir. Parayı çıkaran kurumun mühürü o paranın geçerliliğini ve değerini garanti eder. Ancak kripto paralarda merkezi bir otoritenin bulunmaması, ekonomik sistemde tam anlamıyla yer edinmesinin önündeki en büyük engeldir. Diğer yandan bu paraların maddi değerinin net olmaması İslam ekonomisinde kabul görmeyen bir belirsizlik içermektedir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017).

4. Borsa

Bir Müslümanın hisse senedi olarak bir şirkete ortak olması belli şartlar dahilinde helal olarak kabul edilmektedir. Hisse senetleri, şirketlerin helal yollarla elde ettiği kârlar sayesinde değer kazanabilir veya piyasa koşullarına göre değer kaybedebilir. Borsa ise hisse senetlerinin yatırımcılar tarafından alınıp satıldığı bir pazardır. Ancak günümüzde borsanın işleyişine bakıldığında, hisse senetlerinin fiyat hareketlerinin spekülâtif olduğunu görmekteyiz (İşıldak, 2022). Özellikle yapay zekâ uygulamaları aracılığıyla (İşternet, 2022) hisse senetlerinin gün içinde bile normalin dışında artıp azaldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda borsada işlem gören hisse senetlerinin, İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in ifade ettiği üzere "paranın spekülâtif amaçlı kullanımı" kapsamında olup olmadığı üzerinde tartışmamız yerinde olacaktır.

5. Tartışma

Tartışma Sorusu 1: "Borsa, toplamı sıfır olan bir oyundur" ifadesi, borsa piyasası hakkında yaygın olarak kullanılan bir ifadedir. Bu ifadeye göre, bir tarafta kazananlar bulunurken diğer tarafta kaybedenler vardır. Ancak bu sistemin spekülâtif yönünü dengelemek ve daha adil bir işleyiş sağlamak amacıyla borsa sisteminin işleyişinde değişiklikler önerilebilir (Altın, 2022). Örneğin hisse senedi alınan firmanın aylık bilançosundaki kâr veya zarar durumuna göre, satın alınan hisse senedinin değeri artmalı ya da azalmalıdır. Böylelikle spekülasyonlardan doğan aşırı değer artışları veya kayıpları engellenmiş olur. Çünkü gelecekte bir şirketin ne kadar kâr veya zarar edeceğini kesin olarak bilmek mümkün değildir.

Tartışma Sorusu 2: Bir Müslüman iş insanı, başka bir devlette iş yapmaktadır, ancak henüz alacağını tahsil edemedi, iş yaptığı devlet uluslararası yaptırımlara maruz kalırsa yani bu kişi işlerinden doğan alacaklarını uluslararası yaptırımlar nedeniyle geleneksel banka sistemleri üzerinden tahsil edemezse, kripto varlıkları kullanarak parasını ülkesine getirebilir mi? Bu durum bir "zaruret" durumu olarak kabul edilebilir mi? İslami hukuk açısından, zaruret durumları, normalde haram olan bir işlemin meşru hale gelebileceği istisnai durumlardır. Bu bağlamda eğer bir kişi başka türlü alacağını tahsil edemiyorsa ve kripto varlıklar bu durumu çözmenin tek yoluysa, bu durum zaruret olarak değerlendirilebilir mi? Dini ve hukuki otoritelerin bu husustaki görüşleri neler olabilir?

Sonuçlar ve Öneriler

Müslüman toplumlar İslami finans ve modern ekonomi uygulamalarını birleştirirken helal ve haram kavramlarına azami dikkat göstermelidirler. İhtiraslarımızın peşinde koşarken yanlış uygulamaları İslam'a mal etmek yerine (Durmuş, 2022), İslam'ın özüne sadık kalarak kendi ekonomik sistemlerimizi geliştirmeli ve İslam ahlakına uygun çözümler üretmeliyiz. Bu çözümleri üretirken Mevlâna'nın pergel metaforu yol gösterici olabilir. (Gerçek Tarih, 2022). Buna göre bir ayağımızı İslam'ın sabit prensiplerinde tutarken, diğer ayağımızla dünyadaki değişimlere göre açılabilen esnek ve dengeli ekonomik modeller geliştirilebilir.

Ekonomide güven ve şeffaflık, sağlıklı finansal ilişkilerin temelini oluşturur. İslami finans kurumlarının "kâr payı" adı altında yaptıkları ödemeler, genellikle diğer bankaların ödediği faiz oranlarına oldukça yakın seyretmektedir. Bu durum İslami hassasiyetleri olan vatandaşların kafalarında soru işaretlerine neden olabilmektedir. Bu tür şüphelerin giderilmesi için katılım bankalarının daha şeffaf bir şekilde çalışması önerilir. Bu yaklaşım, faize duyarlı kesimlerin güvenini kazanarak sektördeki likiditeyi artıracaktır (Avcı ve Aktaş, 2015).

Müslüman toplumların kendi aralarındaki alacak-verecek meselelerinin adil bir şekilde çözüme kavuşturabilmesi amacıyla "Helalleşme Endeksi" adı altında bir sistem inşa edilmesi

önerilebilir. Bu endeks, reel efektif döviz kuru, tüketici fiyat endeksi (TÜFE), altın fiyatları ve gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) değişimleri gibi ekonomik göstergelerden belli yüzdelere alınarak oluşturulabilir. Başlangıçta kabul edilen temel bir endeks değeri her ay güncellenerek, alacak-verecek ilişkilerinde daha adil bir sistemin geliştirilmesine katkı sunabilir.

Son olarak İslam coğrafyasının ekonomik açıdan gelişmesine katkıda bulunmak açısından şu örnek manidardır. Amerika'nın ilk kuruluş anayasası olan 1787 tarihinde enflasyon %203 idi. 1790 yılında Amerika'nın 79 milyon dolar borcu vardı. Amerikan hükümeti bu krizi atlatabilmek için Fransa Hükümeti ve Hollandalı yatırımcılardan tam 12 milyon dolar borç almıştır. Peki Amerika bu darboğazdan nasıl çıkmıştır? Sorunun cevabı günümüzdeki Müslüman toplumlara ışık tutmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki "girişimcilere ve bilim adamlarına çok cazip imkânlar sunarak" onları ülkelerine transfer ettiler ve sanayileşme yolunda hızlı adımlar attılar. Kaynaklar israf edilmedi, konfora yatırım yapılmadı, kayıp ve kaçaklar minimize edildi (Develi, 2022).

Kaynakça

- Afşar, M. Ö. B. K. K. B. G. (2012). *Para Teorisi* (S. Gerek, Ed.; Vol. 4). Anadolu Üniversitesi.
- Akyıldız, H. (2008). Tartışılan Boyutlarıyla “Homo Economicus.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2): 29–40.
- Altın, E. (2022). *Sermaye Piyasaları ve Borsalarda Manipülasyon: Borsa İstanbul Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Avcı, T., & Aktaş, M. (2015). Katılım Bankalarının Kar Payı Ödemeleri ile Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4): 1–12.
- Demir, M. A. (2019). *Parası Olan Kuralı Koyar!* <https://www.gazetebirlik.com/>.
- Develi, S. (2022). *Dünya İktisat Tarihi: 1500 ve Sonrası*. Akademisyen Kitapevi.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2017). *Kripto paraların kullanımının dini hükmü nedir?* <https://kurul.diyaret.gov.tr/>.
- Durmuş, H. (2022). *İslam İktisadi Tüketim Anlayışı: İsrâf Perspektifinden Değerlendirme*. Orion Akademi.
- Eğilmez, M. (2013). *Sterilizasyon Politikası ve TCMB*. <https://www.mahfiegilmez.com>
- Gerçek Tarih. (2022). *Mevlana'nın pergel metaforu*. <https://gercektarih.com.tr>
- İşıldak, M. S. (2022). Dolar, Altın ve BİST-Tüm Endeksinde Spekülatif Balonlar. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 194–205. <https://doi.org/10.38009/ekimad.1150814>
- Kozal, Ö. E. (2020). Wallerstein ve Dünya-Sistem Yaklaşımı: Bir Yeniden Değerlendirme. *Ekonomi-Tek*, 9(2).
- Mishkin, F. S. (2004). *The economics of money, banking, and financial markets* (Vol. 7). Pearson.
- Roubini, N. M. S. (2017). *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*. Pegasus Yayınları.
- Swartz, L. (2021). *Para Devrimi*. The Kitap.
- Tayyar, A. E. (2021). *İktisadın El Kitabı* (Vol. 4). Pelikan Yayınevi.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Trading Economics. (2024). *Japonya - Faiz Oranı*.
<https://tr.tradingeconomics.com/Japan/interest-rate>.

Wikipedia (2024). *Henry John Temple, Lord Palmerston*.

Durmuş, H. (2022). *İslam İktisadı Tüketim Anlayışı: İsrâf Perspektifinden Değerlendirme*. Orion Akademi.

İşternet. (2022). *Yapay Zekâ Borsa Robotu*. <https://isternet.com/yapay-zeka-borsa-robotu>.

Wikipedia. (2024). *Birleşik Arap Emirlikleri-Birleşik Krallık ilişkileri*.
https://en.wikipedia.org/wiki/United_Arab_Emirates%E2%80%93United_Kingdom_relations.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIK DÜZEYLERİN BELİRLENMESİ VE İNCELENMESİ: HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Erol ÖZEL

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı

erolozel036@gmail.com

ORCID: 0009-0002-5376-2781

Mehmet KAYGUSUZUOĞLU

Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

mehmetkaygusuzoglu@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8053-4296

Özet

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal tutum ve davranışlarını şekillendiren kritik bir beşeri sermaye unsurudur. İslami finans ürünlerine artan ilgiyle birlikte, bireylerin bu alanda daha bilinçli kararlar alabilmesi için İslami finansal okuryazarlık seviyelerinin ve demografik özelliklerinin analiz edilmesi ve iyileştirilmesi gereklilik haline gelmiştir. Bu ifadeleri ele aldığımızda, bu akademik çalışmanın amacı Hasan Kalyoncu Üniversitesi öğrencilerinin 18 yaş ve üstü olan kişilerden oluşan farklı demografik özellikleri ve yapılarına sahip insanların İslami finansal okuryazarlığın düzeylerini tespit ve analiz etmektir. Yapılan araştırmanın yüz yüze Hasan Kalyoncu Üniversitesi de olan 206 öğrencilerden alınan anket çalışması sonucunda çıkan sonuçlar üzerinden veriler alınarak hazırlanmıştır. Akademik araştırmaya ait olan hipotezler, bağımsız örneklem, faktör analizi, uygulanmıştır. Veri ve analizlerin elde ve tespit edilen bulgularda, ankete katılan bireylerin İslami açıdan finansal okuryazarlık seviyeleri cinsiyet, okuduğu fakülte, yaş ve eğitim durumuna göre farklılıklar göstermesiyle ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: İslami Finans, İslami Açısından Yeni Finansal Araçlar, İslami açıdan Finansal Okuryazarlık

DETERMINATION AND ANALYSIS OF ISLAMIC FINANCE LITERACY LEVELS: A FIELD STUDY ON HASAN KALYONCU UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

Financial literacy is a critical element of human capital that shapes individuals' financial attitudes and behaviors. With the increasing interest in Islamic finance products, it has become necessary to analyze and improve Islamic financial literacy levels and demographic characteristics in order for individuals to make more informed decisions in this area. When we consider these statements, the purpose of this academic study is to determine and analyze the levels of Islamic financial literacy of Hasan Kalyoncu University students, people with different demographic characteristics and structures, consisting of people aged 18 and older. The research has been prepared by taking data from the results obtained as a result of the survey taken from 206 students who were at Hasan Kalyoncu University face-to-face. The hypotheses belonging to the academic research, independent sample, and factor analysis were applied. In the findings obtained and determined by the data and analyses, the financial literacy levels of the individuals participating in the survey from an Islamic point of view were revealed by the differences according to gender, faculty, age, and educational status.

Keywords: Islamic Finance, New Financial Instruments from the Islamic Point of View, Financial Literacy from the Islamic point of view

1.Giriş

İslami finans okuryazarlığı, bireylerin, toplumların ve işletmelerin İslam hukukuna (şeriata) uygun finansal sistemleri, ürünleri ve hizmetleri bilinçli bir şekilde anlamalarını ve bu sistemlere katılımlarını sağlayan önemli bir yetkinliktir. Bu anlayış, faiz (riba), spekülasyon (gharar) ve belirsizlikten (maysir) kaçınan etik bir finansal çerçevede ekonomik faaliyetlerin yürütülmesini hedefler. İslami finans, sosyal adaleti teşvik eden, risk paylaşımını esas alan ve gerçek ekonomik varlıklarla desteklenen bir yapıya sahiptir. İslam ekonomisi ilkeleri doğrultusunda faaliyet gösteren bu sistem, yalnızca Müslüman topluluklar arasında değil, aynı zamanda küresel finans piyasalarında da giderek daha fazla ilgi görmekte ve kabul görmektedir. İslami finans okuryazarlığı, bireylerin finansal kararlarını bilinçli bir şekilde vermelerine olanak tanırken, aynı zamanda etik ve sürdürülebilir yaklaşımları anlamalarına yardımcı olur. Bu bilgi ve farkındalık, yalnızca bireysel finansal refahı artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumda ekonomik eşitlik ve adaletin sağlanmasına katkı sağlar.

İslami finans okuryazarlığı, bireylerin ve kurumların İslam hukukuna uygun finansal kavramları, uygulamaları ve araçları anlamalarını, değerlendirmelerini ve bilinçli kararlar alabilmelerini sağlayan bir bilgi ve farkındalık düzeyidir. Bu sistem, geleneksel finansal sistemlerden farklı olarak faiz (riba), aşırı belirsizlik (gharar) ve kumar (maysir) gibi öğelerden kaçınmayı teşvik eder. Bunun yerine, risk paylaşımı, emek-sermaye ortaklığı ve ticaret gibi prensipler üzerine odaklanır. İslami finans, adil gelir dağılımı, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk ilkelerine dayanır ve bireylerin ve toplumların uzun vadeli refahını hedefler.

İslami finans yalnızca faizsiz bankacılıkla sınırlı değildir; aynı zamanda sukuk (İslami tahviller), mudarebe (kar-zarar ortaklığı), müşareke (ortaklık), murabaha (kâr payı anlaşması) ve tekafül (İslami sigorta) gibi çok çeşitli araçları ve yöntemleri içerir. Bu finansal ürünlerin işleyişini anlamak, bireylerin finansal kararlarını hem dini prensipler hem de ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendirmelerine olanak tanır.

Günümüzde İslami finans okuryazarlığı, küreselleşen dünya ekonomisinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu finansal sistem yalnızca Müslüman topluluklarda değil, etik finansal çözümler arayan daha geniş bir kitleye de hitap etmektedir. Ancak bu alandaki bilgi eksiklikleri, bireylerin mevcut ürün ve hizmetlerden yeterince faydalanmalarını engelleyebilir. Bu nedenle, İslami finans okuryazarlığının artırılması, bireylerin finansal bağımsızlıklarını kazanmalarına, kaynakların daha verimli kullanılmasına ve toplumun genel ekonomik istikrarına katkı sağlamak adına büyük bir önem taşır. Aynı zamanda, finansal etik ve sosyal sorumluluk gibi evrensel değerlerin benimsenmesine yardımcı olarak, küresel finansal sistemde daha adil ve sürdürülebilir bir yapı oluşmasına katkı sağlar.

Bu bölümde, İslami finansal okuryazarlık ile ilgili ulusal çalışmalarda yer alan literatür araştırmaları özetlenmiştir.

2.Literatür

İslami finansal okuryazarlık kavramının henüz net ve evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Antara, Musa ve diğer araştırmacılar (2016), bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmek için temel İslami finans ilkeleri ile murabaha, müşareke, mudaraba gibi İslami finans yöntemlerini temel alan sorular yönelterek bireylerin bu konudaki bilgi seviyelerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır.

Sardiana (2016) tarafından Endonezya'da yapılan bir çalışmada, 220 katılımcıya anket uygulanarak bireylerin İslami finansal okuryazarlığı ile İslami finansal hizmetler ve tüketim

tercihlerindeki etkileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, İslami finansal okuryazarlık, bireylerin finansal hizmet ve tüketim tercihleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu çalışmada, bilgi göstergelerinin hem İslami finans hizmetleri hem de tüketici tercihleri açısından anlamlı bir rol oynadığı belirlenmiştir.

Türkiye'de yapılan araştırmalar arasında, Er ve diğerleri (2015) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma öne çıkmaktadır. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde İktisat Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan toplam 326 katılımcıya anket uygulanmıştır. Çalışmada, üniversite öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla frekans analizleri yapılmış ve bu düzeylerin ölçülmesine yönelik bulgular elde edilmiştir.

Benzer şekilde, Bekerci ve diğerleri (2018) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden 640 katılımcıya anket uygulamışlardır. Araştırma, İslami finansal okuryazarlık düzeyi ile psikolojik faktörler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Regresyon ve faktör analizlerinin yanı sıra ANOVA ve t-testi yöntemleri kullanılarak, finansal uygulama ve inanç boyutlarında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, mali boyutun finansal uygulama üzerinde, çaresizlik boyutunun ise inanç eğiliminde etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, dindarlık faktörünün her iki boyutta da anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Turan ve Demirci (2019), Türkiye'deki akademisyenlerin faiz ve faizsiz finans sistemine yönelik tutumlarını değerlendirmiştir. Çalışma kapsamında farklı unvanlara sahip 51 akademisyene mülakat yöntemiyle veri toplanmıştır. Sonuçlar, katılımcıların büyük bir kısmının faize karşı ciddi olumsuz tutumlar sergilediğini ortaya koymuştur.

Altundere Doğan (2020), İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi öğrencileriyle yaptığı çalışmada, 363 katılımcıya anket uygulayarak İslami finansal okuryazarlığın finansal ve parasal tercihler üzerindeki etkilerini incelemiştir. İkili regresyon yöntemi kullanılarak yapılan analizlerde, İslami finansal okuryazarlık düzeyindeki artışın, öğrencilerin katılım bankacılığı tercihlerini pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Kevser ve Doğan (2021), Türkiye genelinde 18 yaş ve üzeri 479 katılımcıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, İslami finansal okuryazarlık düzeyini ve bu düzeyi etkileyen faktörleri incelemiştir. T-testi, Post-Hoc Tukey ve ANOVA analizleri sonucunda, Türkiye'deki bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum ve katılım bankası müşterisi olma gibi değişkenlerin bu düzey üzerinde anlamlı etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmalar, İslami finansal okuryazarlığın bireylerin finansal davranışları ve tercihlerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Aynı zamanda, bu kavramın farklı sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Hasan Kalyoncu Üniversitesinde okuyan 18 yaş ve üstünün İslami finans okuryazarlık düzeylerini demografik yapılarına göre ve okudukları bölüme göre tespit edilmesi hedeflenmiştir.

4. Veri Seti ve Yöntem

4.1 Araştırmanın Evreni, Örneklemi Ve Kısıtları

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Çalışma yapılan araştırmanın evrensel boyutu Hasan Kalyoncu Üniversitesinde okuyan, 18 yaş ve üstünün demografik özelliklere sahip olan öğrencilerden oluşmaktadır. 2023 yılına göre 9214 kişinin okumaktadır. Örneklem, verilerin ana kütlede daha hızlı ve ekonomik bir şekilde elde edilmesi amacıyla kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup, toplamda 368 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara yüz yüze 260 anket formu uygulanmıştır. Ancak, veri kayıpları nedeniyle 54 kişiye uygulanan anketler analizlere dahil edilmemiştir.

4.2 Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde öğrenim gören, 18 yaş ve üzeri, farklı demografik özelliklere sahip kadın ve erkek öğrencilerin İslami açıdan finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları, Saray ve Güngör (2023) tarafından yapılan bir alan araştırması temel alınarak hazırlanmıştır. Anketin demografik özellikler kısmı ise çalışmanın amaçlarına göre yeniden düzenlenmiştir.

Anketin uygulanabilmesi için Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 06.12.2023-12.01.2024 tarihleri arasında veri ve anket toplama onayı alınmıştır.

Anket formu tek bir bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde, İslami finansal açıdan bilgi düzeylerini, tutumları, hareketleri ve davranışları ölçmek amacıyla 6 dereceli Likert tipi ölçek kullanılarak 48 soru hazırlanmıştır.

4.3 Araştırmanın Hipotezleri

H0: Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark vardır.

H1: Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinde yaş gruplarına göre anlamlı bir fark vardır.

H2: Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinde eğitim seviyelerine göre anlamlı bir fark vardır.

H3: Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinde okudukları fakültelere göre anlamlı bir fark vardır.

H4: Hasan Kalyoncu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinde ailelerinin mesleki durumuna göre anlamlı bir fark vardır.

5. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın ilk aşamalarında, anketler aracılığıyla elde edilecek veri ve analizlerin geçerliliği ve güvenilirliği sağlanabilmesi için normal dağılım özelliği test edilmiştir. Öğrencilere ait demografik bilgilere ilişkin betimsel istatistikler ve frekans analizleri yapılmış ve tespitler elde edilmiştir.

5.1 Frekans Analizleri

Araştırma verilerinin belirli kategorilerde nasıl dağıldığını inceleyen özellikle demografik verilerin (Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, fakülte, aile mesleği) frekans analizleri yapılarak elde edilen veriler oluşmuştur.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Tablo 1. Eğitim Durumu

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Lisans	202	98,1	98,1	98,1
	Yüksek lisans	4	1,9	1,9	100,0
	Toplam	206	100,0	100,0	

Bu tablo, "Eğitim Durumu" kategorisine göre katılımcıların dağılımını göstermektedir. Toplamda 206 katılımcı yer almakta olup, bunların %98,1'i lisans düzeyinde eğitim almıştır. Yüksek lisans düzeyinde eğitim gören katılımcıların oranı ise %1,9'dur. Geçerli verilerle yapılan hesaplamalar sonucu, "Geçerli Yüzde" ve "Yüzde" değerleri birbirine eşittir, çünkü tablodaki tüm veriler geçerlidir ve geçersiz veri bulunmamaktadır. Kümülatif yüzde hesaplamasında, lisans eğitimi alanların oranı %98,1'e ulaşırken, yüksek lisans eğitimi alanların dahil edilmesiyle toplam kümülatif yüzde %100'e ulaşmaktadır. Bu sonuç, araştırma katılımcılarının büyük bir kısmının lisans düzeyinde eğitim aldığını, yalnızca küçük bir kısmının ise yüksek lisans eğitimine devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 2. Yaş

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	18-24	192	93,2	93,2	93,2
	25-34	12	5,8	5,8	99,0
	35-54	2	1,0	1,0	100,0
	Toplam	206	100,0	100,0	

Katılımcıların büyük bir kısmı (yüzde 93,2) 18-24 yaş aralığındadır, bu da genç yetişkinlerin anketi domine ettiğini göstermektedir. 25-34 yaş grubunda ise 12 katılımcı yer alarak, toplamın yüzde 5,8'ini oluşturmuştur. 35-54 yaş grubu ise sadece 2 katılımcıyla, anketin yüzde 1'lik kısmını temsil etmektedir. Bu sonuçlar, katılımcıların çoğunluğunun genç yaşlardan oluştuğunu ve daha yaşlı grupların ankete katılımının oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Kümülatif yüzde sırasıyla 18-24 yaş grubunun %93,2, 25-34 yaş grubunun %99,0 ve 35-54 yaş grubunun ise %100,0 olduğu belirtilerek, tüm yaş gruplarının toplamda 206 katılımcıya ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu veriler, araştırma yapılan kitlenin büyük oranda gençlerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 3. Cinsiyet

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Erkek	96	46,6	46,1	46,1

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

	Kadın	110	53,4	53,4	100,0
	Toplam	206	100,0	100,0	

Verilen verilere göre, cinsiyet dağılımı şu şekildedir: Katılımcıların %46,6'sı erkek (96 kişi), %53,4'ü ise kadın (110 kişi) olarak belirtilmiştir. Bu verilerde, kadın katılımcıların erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Erkeklerin geçerli yüzdesi %46,1 iken, kadınların geçerli yüzdesi tam olarak %53,4'tür. Kümülatif yüzde ise, erkek katılımcılarla başlayan ve kadın katılımcılarla tamamlanan süreci takip eder. Erkeklerin katılımı %46,1'de iken, kadınların katılımıyla bu oran %100'e ulaşmaktadır. Bu cinsiyet dağılımı, anketin kadın katılımcılar tarafından biraz daha fazla ilgi gördüğünü gösteriyor. Ayrıca, toplamda 206 katılımcı yer almış olup, cinsiyet açısından dengeli bir dağılım söz konusu olsa da kadınların bir adım önde olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Fakülte

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Eğitim Fakul.	29	14,1	14,1	14,1
	Hukuk	77	37,4	37,4	51,5
	İşletme	30	14,6	14,6	66,0
	Psikoloji	35	17,0	17,0	83,0
	Sağlık b.	35	17,0	17,0	100,0
	Toplam	206	100,0	100,0	

Katılımcıların en büyük grubunun **Hukuk Fakültesi** öğrencilerinden oluştuğunu ve toplamda %37,4'lük bir paya sahip olduklarını göstermektedir. **Psikoloji** ve **Sağlık Bilimleri** fakülteleri de her biri %17'lik bir paya sahip olarak anketin önemli bir kısmını oluşturuyor. **İşletme Fakültesi** ise %14,6 ile biraz daha küçük bir grubu temsil etmektedir. **Eğitim Fakültesi** ise %14,1 ile anketin en küçük grubu olarak yer almıştır.

Kümülatif yüzde sırasıyla, **Hukuk Fakültesi** ve diğer fakültelerle birlikte katılımcıların fakülte dağılımı %100'e ulaşmaktadır. Bu sonuçlar, anketin daha çok Hukuk, Psikoloji ve Sağlık Bilimleri gibi alanlarda yoğunlaştığını ve diğer fakültelerin nispeten daha düşük bir katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bu fakülte dağılımı, araştırmanın hangi akademik alanlardan gelen bireylerin daha fazla katılım gösterdiğini anlamak için önemlidir. Hukuk Fakültesi öğrencilerinin yüksek oranı, belki de araştırmanın içeriğiyle daha fazla ilgilenmelerini sağlayan bir faktör olabilir.

Tablo 5. Aile- Meslek

		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	İşçi	48	23,3	23,3	23,3
	İşveren	102	49,5	49,5	72,8

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

	Memur	56	27,2	27,2	100,0
	Toplam	206	100,0	100,0	

Katılımcıların Büyük bir kısmının ailelerinin mesleklerinin **işveren** olduğunu ve toplamda %49,5’lik bir paya sahip olduğunu gösteriyor. **İşveren** kategorisi, diğer kategorilere kıyasla en fazla katılımı almıştır. **Memur** mesleği, %27,2 ile ikinci sırada yer alırken, **işçi** mesleği ise %23,3 ile daha düşük bir orana sahiptir.

Kümülatif yüzde sırasıyla, ilk sırada **işveren** yer alırken, **memur** ve **işçi** kategorileri de sırasıyla %72,8 ve %100’e ulaşmaktadır. Yani, işveren ve memur meslekleri, katılımcıların çoğunluğunu oluşturuyor, işçi kategorisi ise nispeten daha düşük bir katılım gösteriyor.

Bu dağılım, katılımcıların aile geçmişlerinin genellikle işveren ve memur mesleklerine dayandığını ve bu mesleklerin toplumsal yapıda daha yaygın olduğuna işaret ediyor. Anketin sonuçları, ekonomik yapıyı ve toplumda ailelerin iş gücü içindeki rollerini anlamak açısından önemlidir. İşverenlerin yüksek oranı, özellikle iş dünyası ve girişimcilik açısından önemli bir gösterge olabilirken, memur kesiminin de toplumsal düzen ve kamu sektörüne olan ilgisini yansıtıyor. İşçi grubunun nispeten daha düşük oranda olması, anketin katılımcı profilinin işçi sınıfına dair sınırlı bir görüş sunduğunu düşündürülebilir.

5.2 Anket Ölçeğin Ortalaması

Anketin 48 sorusuna verilen yanıtlar üzerinden yapılan hesaplamalar sonucunda, her bir sorunun ortalaması alınarak genel bir ortalama değeri elde edilmiştir. Bu hesaplama sürecinde, her bir soruya verilen yanıtlar toplandıktan sonra, toplam yanıt sayısına bölünerek her bir sorunun ortalaması bulunmuş ve bu ortalamalar daha sonra bir araya getirilmiştir. Elde edilen genel ortalama değeri ise **14,85** olarak belirlenmiştir. Bu genel ortalama, katılımcıların anketin tamamına verdikleri yanıtların genel eğilimlerini ve ortalama performanslarını yansıtan önemli bir göstergedir.

5.3 Güvenilirlik Analizi

Bu veri sisteminde güvenilirlik analizi yapılarak yapılan ölçeğin ne kadar doğru ve tutarlı bir şekilde olduğu hesaplanmıştır.

Tablo 6. Güvenilirlik İstatistikleri

Cronbach's Alpha	Öge Sayısı
,953	48

Bu analizde ise genel olarak, Cronbach's Alpha değeri **0,70** ve üzeri olduğunda, ölçüm aracının kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğu kabul edilir. Burada elde ettiğimiz **0,953**’lük değer, son derece yüksek bir iç tutarlılığa işaret etmektedir. Bu, analiz bize öğelerin birbiriyle uyumlu ve güvenilir olduğuna dair güçlü bir gösterge sunmaktadır. Bu yüksek Cronbach's Alpha değeri, kullanılan 48 ögenin birbirini doğru bir şekilde tamamladığını ve sonuçların tutarlı olduğunu gösterir.

5.4 Korelasyon Analizi

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Bu analizde İslami finansal okuryazarlıkla ilgili çeşitli ifadeler üzerinden katılımcıların görüşlerini ölçen 48 soruluk bir anketin tanımlayıcı istatistiklerini içermektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre hem ortalaması alındı hem de standart sapması alınarak ilgi sorulara cevaplar bulunmuştur.

Tablo 7. Korelasyon

	Ortalama	Std. Sapma	Örnek sayısı
1-) Finansal işlemlerimde, faizden uzak durmaya özen gösteririm.	3,01	1,845	206
2-) Finansal işlemlerde işlemin, İslam dininin kurallarına uygun olup olmadığına dikkat ederim.	3,11	1,504	206
3-) Birikimlerimin bir kısmını ya da tamamını vadeli mevduat hesabında değerlendiririm.	2,91	1,348	206
4-) Birikimlerimi İslami esaslara göre çalışan bir bankada değerlendirmeye dikkat ederim	3,14	1,362	206
5-) Fonlara yatırım yapmayı düşündüğümde; sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılan fonlara yatırım yapmayı tercih ederim	3,05	1,449	206
6-) Bireysel Emeklilik Sistemine ait planlamamdaki fon dağılımında İslami esasları dikkate alırım.	3,19	1,417	206
7-) Kredi kartı borcumun tamamını ödemeye dikkat ederim.	3,62	1,621	206
8-) Faturalarımı zamanında ödemeye dikkat ederim.	3,70	1,681	206
9-) Zaman zaman kredi kartımdan ya da esnek hesabımdan nakit avans kullanıyorum.	3,48	1,652	206
10-) Kredi kullanmam gerektiği zaman kredi faizi oranlarını karşılaştırırım.	3,27	1,685	206
11-) Geleneksel bankanın ve İslami bankanın kredi maliyetlerini karşılaştırdığımda düşük maliyete sahip olan bankadan kredi kullanmayı tercih ederim	3,44	1,476	206
12-) İslami finans hizmeti veren bankalarla geleneksel bankalar arasında bir fark olmadığına inanıyorum.	3,34	1,421	206
13-) Geleneksel bankacılık ile İslami bankacılık araçlarının benzer olduğunu düşünüyorum.	3,57	1,415	206
14-) İslami finansal araçları tanıyorum	3,40	1,357	206
15-) İslami bankacılık araçlarının kolay anlaşıldığını düşünüyorum.	3,38	1,312	206
16-) Faiz ve kâr payı arasındaki farklar konusunda bilgi sahibiyim.	3,78	1,427	206
17-) Kâr payı olarak dağıtılan tutarın aslında faiz olduğunu düşünüyorum.	3,46	1,522	206
18-) Devlet bankalarının İslami finans hizmeti vermesi, İslami finans sistemine olan güvenimi olumlu etkiler.	3,68	1,499	206
19-) Kâr- zarar ortaklığı sisteminde hiç zarar dağıtılmaması İslami finans sistemine olan güvenimi zedeler.	3,45	1,525	206
20-) Forward, futures, opsiyon ve swap gibi finansal araçlar İslami finans sisteminde de kullanılır.	3,43	1,456	206
21-) İslami finans faizsiz bir sistemdir.	3,60	1,478	206
22-) İslami finasta belirsizliğe ve aldatmaya asla izin verilmez.	3,61	1,440	206

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

23-) İslami finasta finansal işlemler mutlaka bir varlığa dayanmalıdır.	3,62	1,384	206
24-) İslami finans kuruluşu her türlü ticari işlemi finanse edebilir.	3,68	1,654	206
25-) Finansal kiralama işleminde kiralanan varlık genellikle kiralayanda kalır.	3,23	1,638	206
26-) Servetin korunması İslami finansın amaçlarından biridir.	3,55	1,392	206
27-) Faiz sadece İslam dininde yasaklanmıştır.	3,70	1,487	206
28-) İslami finans sistemi paranın, risklerin ve ödüllerin paylaşıldığı yasal ticaret ve yatırımlar sonucunda elde edilmesine önem verir.	3,69	1,332	206
29-) Faiz, paradan para kazanmak anlamına gelir.	3,64	1,539	206
30-) İslami finans sistemi sadece Müslüman ülkelerde uygulanmaktadır.	3,65	1,437	206
31-) İslami finans kurumları, domuz eti ticareti yapacak bir işletmeye de finansman sağlayabilir	3,28	1,549	206
32-) İslami finans sisteminde sözleşmeler tam ve açık bir şekilde yapılmadığında geçersiz sayılır.	3,65	1,450	206
33-) İslami finans sisteminde yalnızca İslam dinine uyumlu işler ve mallar finanse edilir.	3,52	1,500	206
34-) Bir girişimci, faaliyetine yönelik İslami finans kuruluşundan ortaklık yöntemiyle 1000 TL almış olsun, girişimci faaliyeti sonucunda 100 TL zarar ederse oluşan zararı girişimci üstlenmek zorunda kalır.	3,52	1,427	206
35-) Gelir düzeyi düşük yatırımcıların birikimlerini faizli sistemde değerlendirmesi İslam dininde uygun görülmektedir	3,16	1,501	206
36-) İslami finansal sistemde fonlar, borç olarak değil kâr zarar ortaklığı esasına göre toplanır	3,32	1,521	206
37-) Peşin alım vadeli satım uygulaması sonucu anaparanın üzerinde ödenen fazla tutar İslami bankanın kârıdır.	3,43	1,422	206
38-) Peşin alım vadeli satım uygulamasında satıcı, alıcıya satın alma maliyeti ve talep ettiği kar hakkında bilgi vermeyebilir.	3,41	1,481	206
39-) Peşin alım vadeli satım işlemi, aslında bir faiz hilesidir.	3,50	1,484	206
40-) İslami alanlarda yapılan finansal işlemlerin İslam'a uygunluğu denetlenmektedir.	3,65	1,519	206
41-) İslami finans sistemi açısından para bir mal değil, değişim aracıdır. Dolayısıyla alınıp satılamaz.	3,17	1,490	206
42-) Bankacılık sektörünün uyguladığı faizin enflasyon oranına eşit olması durumunda İslami açıdan faizin yasak olması hükmü kalkar.	3,50	1,484	206
43-) İslami finans sistemine göre, ileriye dönük bir satış sözleşmesinde satıcı malları daha yüksek kalitede teslim ederse alıcıdan ek fiyat isteyebilir.	3,49	1,487	206
44-) İslami bankaya birikimlerinizi yatırdığınız anda size vade sonunda ne kadar getirisi olacağı söylenir.	3,50	1,420	206
45-) Sermaye ortaklığı işleminde 100.000TL yatırım yapan yatırımcının başlangıç yılından itibaren her yıl 10.000 TL kârı olması gerektiğini belirtme hakkı vardır	3,54	1,290	206
46-) Bir arkadaşınıza 1000 TL borç verdiğinizde 5 ay sonra yine 1000 TL almalısınız.	3,66	1,408	206
47-) İslami bankalar, fon taleplerini geleneksel bankalarda olduğu gibi bireylere para vererek karşılarlar.	3,71	1,401	206
48-) İslami finans kurumları adil iş yapma, adalet ve iyi niyet ilkeleriyle uyumludur.	3,70	1,740	206

Her bir sorunun ortalama değeri, standart sapması ve toplam örneklem sayısı (206 kişi) belirtilmiştir. 1 ile 5 arasında derecelendirilen sorular için bu değer, katılımcıların hangi taraf eğiliminde olduğunu gösterebilir. Gruplandırma ve kategoriye bakarsak;

1-) Faiz ve İslami İlkelerle Uyumlu Olma (1-9. Sorular); 1.soruda 3,01 ile katılımcıların faizden uzak durma konusunda nötr bir duruş sergilediği görülmektedir. 7. Ve 8. Soruda

faturaların zamanında ödenmesi ve kredi kartı borcunun tamamını ödeme) ortalama yüksek (3,62 ve 3,70). Bu, katılımcıların finansal disiplin açısından daha olumlu tutumlar sergilediğini göstermektedir.

2- Katılım Bankacılığı ve İslami Finans Araçları (10-17. Sorular); İslami bankaların özellikleri, kâr payı ve faiz farkları hakkındaki bilgi düzeyini değerlendiren ifadeler. Örneğin 16. Soruda “Faiz ve kâr payı arasındaki farklar konusunda bilgi sahibiyim” ifadesi ortalaması 3,78 ile katılımcıların bu konuda daha fazla bilgi sahibi olduğunu gösteriyor. Lakin 13. Soruda “Geleneksel bankacılık ile İslami bankacılık araçlarının benzer olduğunu düşünüyorum” ifadesinin ortalaması 3,57 olup, kararsızlık veya düşük bilgi seviyesine işaret etmektedir.

3-) İslami Finans Sistemi İlkeleri (18-36. Sorular); İslami finansın temel ilkelerini ve sistem üzerindeki güveni ölçmektedir. 18. Soruda “Devlet bankalarının İslami finans hizmeti vermesi güveni artırır” ortalaması 3,68’dir. Bu, katılımcıların devlet destekli finansal hizmetlere güven duyduklarını işaret etmektedir. 28. Soruda “İslami finans sistemi paranın risklerin ve ödüllerin paylaşıldığı yasal ticaret ve yatırımlara önem verir” ortalaması 3,69 ile güçlü bir hem fikirlik görülmektedir.

4-) Bilgi ve Algılar (37-48. Sorular); İslami finans hakkındaki bilgi düzeyi ve genel algılarını yansıtan sorular. 46. soruda bir arkadaşınıza 1000 TL borç verdiğinizde 5 ay sonra yine 1000 TL almalısınız” ortalaması 3,66’dır. Bu durum, katılımcıların faizsiz işlem ilkesine genel uyumu desteklediğini gösterir. 47.soruda “İslami bankalar, fon taleplerini geleneksel bankalar gibi karşılar” ortalaması 3,71 ile katılımcılar bu konuda benzer bir algıya sahiptir.

Katılımcıların genel olarak İslami finansal araçlar ve uygulamalara **orta düzeyde olumlu** yaklaştığını göstermektedir. En yüksek ortalama Faiz ve kâr payı farkı konusunda bilgi sahibi olma durumu (3.78). Bu, katılımcıların bu konudaki farkındalığının yüksek olduğunu göstermektedir. En düşük ortalama olan vadeli mevduat hesabı kullanımına yönelik tutum (2.91). Katılımcılar, vadeli mevduat hesaplarını İslami finans perspektifine uygun görmemektedir.

Sonuç

Yapılan analizler sonucunda, İslami finansal okuryazarlık düzeyinin bireylerin demografik özellikleri, bilgi seviyesi, tutumları ve güven algılarıyla önemli ölçüde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve gelir gibi demografik faktörlerin İslami finans sistemine yönelik bilgi ve davranışlar üzerinde belirleyici etkilerinin olduğu görülmüştür. Özellikle yükseköğretim seviyesine sahip bireylerin İslami finansal sistemin işleyişine dair daha fazla bilgi sahibi olduğu ve bu sisteme güvenlerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Bilgi düzeyi ile İslami finans sistemine duyulan güven arasında güçlü bir ilişki gözlemlenmiştir. İslami finans araçlarını tanıyan bireylerin, bu sisteme olan güvenlerinin daha yüksek olduğu ve bu güvenin, finansal davranışlarını olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır. Öte yandan, faizsiz finans sistemi ile geleneksel sistem arasındaki farkların tam olarak anlaşılamadığı durumlarda bireylerin tercihlerinde belirsizlikler yaşandığı tespit edilmiştir. Bu durum, bireylerin bilgi eksikliği nedeniyle İslami finans sistemine yönelmelerinin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Katılımcıların tutum ve davranışlarında, faizden kaçınma ve İslami esaslara uygun finansal araçları tercih etme eğilimleri belirgin olmakla birlikte, vadeli mevduat hesapları veya geleneksel finansal araçları kullanma oranının da yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, İslami finans sistemiyle ilgili farkındalığın ve bilgilendirme çalışmalarının artırılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, İslami finans sistemine yönelik güvenin artırılması için şeffaflık, denetim mekanizmalarının etkinliği ve bu sistemin farklılıklarının daha net bir şekilde vurgulanması önem taşımaktadır.

Çalışmada, bireylerin İslami finans sistemini geleneksel bankacılık sistemiyle karşılaştırma eğiliminde olduğu ve ekonomik faydayı ön planda tutan yaklaşımlar sergilediği de anlaşılmıştır. Katılımcılar, bireysel emeklilik gibi uzun vadeli planlamalarda İslami esaslara dikkat etmeye özen göstermekte, ancak bilgi eksiklikleri nedeniyle bazı durumlarda geleneksel sistemden tam anlamıyla uzaklaşamamaktadır.

Bu bağlamda, İslami finansal okuryazarlık düzeyinin artırılmasına yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi, farkındalık artırıcı tanıtım çalışmalarının yapılması ve İslami finans kuruluşlarının şeffaflık ilkesini daha etkin bir şekilde benimsemesi gerekmektedir. Genel olarak, İslami finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça bireylerin finansal tercihleri ve güven düzeylerinin İslami Finansal sisteme ve İslami finans araçlarına olumlu yönde değiştiği gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, bireylerin finansal tercihlerini anlamada ve İslami finans sisteminin benimsenmesinde bilgi ve güvenin kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Kaynakça

- Antara, P. M., Musa, R., & Hassan, F. (2016). Bridging Islamic financial literacy and halal literacy: the way forward in halal ecosystem. *Procedia Economics and Finance*, 37: 196-202.
- Bekereci, N. E., Ayriçay, Y., & Kök, D. (2018). İslami Finansal Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33): 45-60.
- Doğan, M. B. A. (2020). İslami finans okuryazarlığı ve finansal tercihlere etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 14(1): 69-98.
- Er, B., Mutlu, M., & Şahin, Y. E. (2015). Daha Bilgili, Daha Doğru: İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma. In *International Congress on Islamic Economics and Finance* (pp. 5-24).
- Kevser, M., & Doğan, M. (2021). Islamic financial literacy and its determinants: A field study on Turkey. *Journal Transition Studies Review*, 28(1): 91-120.
- Saray, Ö., & Güngör, S. (2023). İslami Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Tokat İli Üzerine Bir Alan Araştırması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (54): 309-333.
- Sardiana, A. (2016). The impact of literacy to Shariah financial service preferences. *Etikonomi*, 15(1): 43-62.
- Turan, Y., & Demirci, İ. (2019). Akademisyenlerin faiz ve faizsiz finans kullanımına yönelik tutumları. *Bilimname*, 2019(39): 247-283.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

KATILIM ENDEKSLERİ ve ARINDIRMA İŞLEMİNİN FAİZ HASSASIYETİNE SAHİP YATIRIMCILAR NEZDİNDE BİLİNİRLİĞİ¹⁰

Ahmet GÜRTEKİN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı
Ana Bilim Dalı

ORCID: 0009-0007-1198-1384

Erhan AKKAŞ

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İslam İktisadı ve Finansı Bölümü

erhanakkas@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7370-6050

Özet

Bu çalışma, faiz hassasiyetine sahip yatırımcıların, borsada listelenen katılım endeksleri ve bu endeksler için uygulanan arındırma işlemleri hakkında bilgi sahipliği ve bu konular hakkındaki tutum düzeylerini ölçmek üzere yapılmıştır. Ağustos 2024 itibarıyla Borsa İstanbul yatırımcı sayısı 7.385.324 olmakta ve bu araştırmanın çalışma grubunu da bu evren içerisinde kolay örnekleme yolu ile ulaşılan katılımcılardan oluşmaktadır. Kolay örnekleme yolu ile 725 kişiden oluşan örneklem sayısına ulaşılan bu çalışmada hedeflenen amacı ortaya çıkarmak için anket çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın ölçme araçlarının istatistiksel güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı incelenerek değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırmanın bütün ölçme araçları 0.70 üzerinde yeterli bir istatistiksel güvenilirliğe sahip olmaktadır. Çalışma grubunun araştırmanın ölçme araçları olan faiz hassasiyeti, katılım endeksi ve arındırma işlemi bilgi düzeyleri ve katılım endeksi ve arındırma işlemleri tutum düzeylerine dair elde edilen bulgular şu şekilde gerçekleşmiştir; katılımcıların faiz hassasiyetlerinin yüksek bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir, bu bulguya göre katılımcıların faiz içeren finansal işlemlerden kaçındıkları, dini sebepler ile faizsiz finansal enstrümanlara yöneldiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte katılımcıların katılım endeksi ve arındırma işlemlerine dair de yüksek bir bilgi düzeyine sahip olduğu görülmüş ve son olarak da benzer bir şekilde araştırma katılımcılarının katılım endeksleri ve arındırma işlemlerine yönelik yüksek düzeyde olumlu bir tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faiz hassasiyeti, Katılım Endeksi, Arındırma, BİST, Yatırım

AWARENESS OF PARTICIPATION INDEXES AND PURIFICATION PROCESS AMONG INTEREST RATE SENSITIVE INVESTORS

Abstract

This study aims to measure the knowledge and attitudes of interest-sensitive investors regarding participation indexes listed on the stock exchange and the purification processes applied to these indexes. The study group for this research consists of participants reached through convenience sampling from Borsa İstanbul which has 7.385.324 investors as of August 2024. A total of 725 participants were surveyed using a convenience sampling method to achieve the study's objective. The statistical reliability of the research's measurement tools was assessed by examining Cronbach's Alpha coefficient, with all tools showing sufficient reliability above 0.70. The findings regarding participants' interest sensitivity, knowledge of the participation index and purification process, and their attitudes are as follows: Participants displayed a high level of interest sensitivity, meaning they avoid financial transactions involving interest and prefer interest-free financial instruments for religious reasons. Additionally, they showed a strong understanding of the

¹⁰ Bu tam metin bildirisi Ahmet Gürtekin tarafından Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalında Doç. Dr. Erhan Akkaş danışmanlığında yürütülen “Katılım Endeksleri ve Arındırma İşleminin Faiz Hassasiyetine Sahip Yatırımcılar Nezdinde Bilinirliği” başlıklı tezden türetilmiştir.

participation index and purification processes. Finally, participants had a positive attitude toward both participation indexes and purification processes.

Keywords: Interest sensitivity, Participation Index, Purification, BIST, Investment

Giriş

İslam Ekonomisi ve Finansı açısından değerlendirildiğine, borsa yatırım enstrümanları arasında temel prensipleri itibari ile İslam’a en uygun olan yatırım araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kar-zarar ortaklığı temeline dayanan bu yatırım aracının hem reel ekonomiye hem de yatırımcılara faydası yadsınamaz. Ancak borsanın İslami açıdan mahzurlu bir yatırım aracı olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu mahzurların araştırılarak, ortaya çıkan şüphelerin izale edilebilmesi için fıkhi ve iktisadi meselelerde yetkin âlimler tarafından oluşturulan danışma kurulları, fıkhi çerçeveler çizerek borsalarda katılım endekslerinin oluşturulması için çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda borsalarda katılım endeksleri oluşturulmuştur. Katılım endekslerinin oluşturulmasındaki maksatlar; dini nedenlerden dolayı borsa yatırımı yapmayan yatırımcı adaylarına yol açmak ve borsa yatırımı yaparken yaptığı işlemlerle ilgili şüphe duyan yatırımcılar için bir yol açmaktır. Bu nedenle, borsaya kote olan şirketlerin İslami açıdan sorunlu olan durumları danışma kurullarınca tespit edilmiş ve bu sorunların nasıl aşılabacağı konusunda rehber olacak kararlar alarak katılım endeksleri oluşturulmuştur. Ancak katılım endekslerindeki şirketlere yatırım yaparak elde edilen karlarda yine de İslami açıdan uygun olmayan gelirler oluşabilmektedir. Katılım endekslerine yatırım yapan yatırımcıların, kazançlarını bu sakıncalı gelirlerden temizlemek için yapmaları gereken işlem ise ‘Arındırma’ işlemidir.

Bu araştırmada, söz konusu katılım endekslerinin ve bu endeksler ile mündemiç bir uygulama olan arındırma işleminin, hitap ettiği kesimlerde nasıl algılandığı ve ne derecede uygulandığı araştırılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Yabancı ve yerli literatüre bakıldığında çalışmaların; İslami endekslerin konvansiyonel endekslere göre getiri ve risk oranlarının incelendiği, İslami endekslerin oluşturulması süreçlerinin analizinin ve kritiğinin yapıldığı ve arındırma konusunun incelendiği çalışmalar olmak üzere üç ana bölümde yoğunlaştığı görülmektedir.

Güçlü (2018); Modern Portföy Teorisi ve Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli kapsamında, katılım endekslerinin konvansiyonel endekslerden getiri, risk ve finansal bulaşma açısından ne derecede farklılık gösterdiğinin tespit edilmesi amacıyla yaptığı araştırmada; Türkiye ve Malezya katılım endeksi piyasalarının konvansiyonel karşılıklarından daha iyi getiri performansı sergilediğini fakat benzer durumun ABD ve İngiltere’deki katılım endeksleri için geçerli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Seçme, Aksoy ve Uysal (2016)’ın BİST 100 endeksi ile Katılım 30 endeksi getiri performansları ve volatilitelerini analiz ettikleri çalışmalarının sonucunda BIST 100 endeksinin volatilitelerinin Katılım 30 endeksinin volatilitelerinden daha fazla olduğu ortaya konmuştur. Elfakhani, Hassan ve Sidani (2015) de İslami yatırım ilkelerinin uygulanmasının, piyasa karşılaştırma ölçütüne göre, riske göre ayarlanmış getiriler açısından yatırımcıların serveti üzerinde olumsuz bir etkisi olup olmadığını araştırmak için İslami yatırım fonlarının performansını incelemişler ve genel olarak sonuçlar, şeriat uyumlu yatırım fonlarına yatırım yapmakla ilişkili olarak istatistiksel olarak anlamlı bir ödül veya ceza olmadığını göstermiştir.

Ergene ve Ülev (2022)’in TKBB Standardında belirgin şekilde yer verilmeyen konuları ve katılım endekslerinin uygulama aşamasındaki olası problemleri ortaya çıkarmak ve bu problemlerin çözülmesi için tavsiyeler vermek amacıyla hazırladıkları çalışmada; katılım

endeksleri için uygulanan metodolojilerde üzerinde ittifak bulunan uygulamalar olmamasının yatırımcılar nezdinde olumsuz bir algı yarattığını ve bu durumun da güvensizliğe neden olduğunu, bu sebeple, küresel çapta endeks izleme kriterlerinin standart hale getirilmesini ve belirlenen eşik değerlerin de İslami hisse senedi piyasalarının gelişim seyrine uygun olarak kademeli şekilde düşürülerek, İslami kurallara uymada hassasiyetin artırılması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Buğan (2018) da ‘Borsa İstanbul’da İslami Hisse Senedi Endeksi Oluşturulmasına Yönelik Bir Yaklaşım Önerisi’ isimli doktora tezinde aynı sonuca ulaşmış ve İslami hisse senedi tarama kriterleri arasında önemli farklılıkların olduğuna işaret etmiştir. Elgari (2018); ‘İslami Hisse Senedi Yatırım Kriterlerinin Şer’i Temelleri ve Yatırımların Arındırılması’ isimli makalesinde hisse senedi tarama kriterlerinin ortaya çıkış noktalarını açıkladıktan sonra çok önemli bir konuya dikkat çekmiştir. İslami hisse senedi endekslerinin oluşturulmasında ve bu endekslere hisse senedi seçilmesi aşamasında uygulanan yöntemler sayesinde Müslüman’ların hisse senedi piyasalarına daha geniş katılımının kapılarını açtığını ve çok sayıda Müslüman’ın modern yatırım dünyasına dâhil olmasını sağladığını ancak bu uygulamanın hâlihazırda mevcut olan şirketlerle sınırlı olduğuna dikkat çekmiştir. Tarama kriterlerinin, kriterlerin öngördüğü şekilde aynı temelde bir şirket kurmak için kullanılmaması gerektiği konusunda uyarılarını dile getirmiştir. Başka bir deyişle, ‘yeni bir şirket kuralım ve fon kaynaklarımızın yüzde 33’üne kadarını konvansiyonel bankalardan faizle borçlanalım’ demenin caiz olmadığını, böyle bir eyleme hiçbir Şeriat âlimi tarafından izin verilmeyeceğini belirtmiştir. Gerekçe olarak da; uygulanan kriterlerin ortadaki bir sorunu aşmak için maslahat gereği konulduğunu bu yüzden sadece böyle durumlar için kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Camgöz (2017), gelirlerin arındırılması fikrinin İslam dininde önemli temelleri olduğundan hareketle zekât ibadeti ile arındırma işleminin benzerliğine dikkat çekmiştir. Kişinin elde etmiş olduğu gelirin/servetin bir anlamda temizlenmesi anlamına gelen zekât ile tarama sonucu belirlenen hisse senetlerinden elde edilen gelirlerin haram unsurlardan kaynaklanan kısımlarının hesaplanarak sadaka olarak verilmesi işlemi olan arındırmanın benzerliğine işaret etmiştir. Ancak arındırma ile zekâtın farklı şeyler olduğunun unutulmaması gerektiğini; zekâtın mali bir ibadet olduğunu, arındırmanın ise tam anlamıyla İslami kriterleri karşılamayan bir yatırım aracından elde edilen getirinin haram unsurlardan kaynaklandığı düşünülen kısımlarının sadaka olarak verilmesinden ibaret bir yükümlülük olduğuna dikkat çekmiştir.

Salleh ve Zakaria (2015); yürüttükleri çalışmanın sonucunda, arındırma sürecinin ülkeden ülkeye farklı şekilde uygulandığını göstermişlerdir. Araştırmaya göre; Singapur gibi bazı ülkeler bu süreçten fon yöneticisinin sorumlu olduğunu düzenlemektedir. Bu nedenle, arındırılacak tutarlar, getiriler yatırımcılar arasında dağıtılmadan önce yatırımcılardan alınmaktadır. Öte yandan, Malezya gibi bazı ülkelerde, getirilerin arındırılması yatırımcıların kendileri tarafından gönüllü olarak yapılmaktadır.

Literatüre bakıldığında katılım endekslerinin ve arındırma işleminin bilinirliği üzerine bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışma, Türkiye’deki faiz hassasiyeti olan yatırımcıların katılım endeksi ve arındırma işlemi konusundaki bilgi düzeyleri ve yatırım davranışları hakkında veri toplaması açısından literatüre katkı yapacaktır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, faiz hassasiyetine sahip olan yatırımcıların yatırım davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın modeli farklı konular arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin yönü ve şiddetini tespit etmek amacıyla ilişkisel tarama modeli temelinde oluşturulmuştur. İlişkisel tarama modeli, genel tarama modelleri içerisinde yer alan bir araştırma modelidir ve bu model iki veya daha fazla sayıda, bağımlı ve bağımsız olarak seçilen değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkileri inceler ve bu ilişkilerin yönü ile şiddeti arasında bir bulgu ortaya koyar (Karasar, 2011). Bu çalışma kapsamında faiz hassasiyeti, katılım endeksleri bilgi düzeyi ve

tutumu ile arındırma işlemi bilgi düzeyi ve arındırma işlemi tutumu araştırmanın temel değişkenleri olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın evrenini Borsa İstanbul'da yatırım yapan katılımcılar oluşturmaktadır. Ağustos 2024 itibarıyla Borsa İstanbul'da 7.385.324 yatırımcı bulunmaktadır (BİST, 2024). Bu araştırmanın çalışma grubu da bu evren içerisinde yer alan katılımcılardan oluşmaktadır. Bu katılımcılara kolay örnekleme yolu ile ulaşılmıştır. Kolay örnekleme yöntemi ise, yapılan araştırma için araştırmacının en kolay şekilde ulaşabileceği katılımcılara ulaşması ve onları yapacağı çalışmaya dahil ederek araştırma örneklemini oluşturması olarak tanımlanmaktadır (Balcı, 2021). Çalışma grubunun evreni temsil edebilmesi amacıyla nicel araştırmalarda minimum yeterli örneklem sayısı olan 385 katılımcıya ulaşılması gözetilmiş, bu çerçevede 725 katılımcıya ulaşılmıştır.

Araştırma için toplanan veriler Haziran – Ağustos 2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplama işlemi online olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma için oluşturulan anket Google Forms uygulaması üzerinden dijital bir hale getirilmiş ve internet üzerinden sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları kullanılarak katılımcılara ulaştırılmıştır ve yine online olarak anketin doldurulması sağlanmıştır. Bu şekilde araştırmanın çalışma grubu oluşturularak araştırmanın verileri toplanmıştır. Toplanan araştırma verileri SPSS 25 paket programı ile analiz edilmiştir ve istatistiksel analiz sonuçları bu program ile oluşturulmuştur.

Çalışmanın verileri araştırmacının uzman görüşü olarak oluşturduğu bir anket aracılığıyla toplanmıştır. Bu anket, demografik özellikleri, yatırım tercihlerini ve faiz hassasiyetine ilişkin soruları içerirken 5'li likert ölçeği formatındaki sorular ile de faiz hassasiyeti düzeyi, katılım endeksleri bilgi düzeyi ve tutumu ile arındırma işlemi bilgi düzeyi ve arındırma işlemi tutum düzeyini ölçmeyi hedefleyen soruları içermektedir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Betimsel Bulgular

BİST dışı yatırım yapma durumu incelendiğinde; katılımcıların %76'sı (552 kişi) BİST dışı yatırımı olduğunu, %24'ü (173 kişi) ise BİST dışında yatırımı olmadığını ifade etmiştir. Yatırım hesabı yaşı incelendiğinde; katılımcıların %14'ünün (101 kişi) hesabı 1 yıldan az süredir açık, %24'ünün (177 kişi) hesabı 1-2 yıl arası açık, %23'ünün (164 kişi) hesabı 2-3 yıl arası açık ve son olarak da %39'unun (283 kişi) hesabı 3 yıldan fazla süredir açık olmaktadır. Portföy büyüklüğü durumu incelendiğinde; katılımcıların %6'sının (47 kişi) 0-10.000 TL, %13'ünün (91 kişi) 10.001-50.000 TL, %13'ünün (97 kişi) 50.001-100.000 TL ve %68'inin (490 kişi) 100.001 TL ve üzeri portföy büyüklüğüne sahip olduğu görülmüştür. Hisse tutma süresi incelendiğinde; katılımcıların %4'ü (32 kişi) bir aydan az süre ile %13'ü (96 kişi) 1-3 ay arası, %17'si (121 kişi) 4-6 ay arası, %10'u (73 kişi) 7-9 ay arası, %10'u (75 kişi) 10-12 ay arası ve %45'i (328 kişi) 1 yıldan fazla sürede hisselerini elinde tutmaktadır. Yatırım hesabının katılım bankası aracılığıyla mı yoksa konvansiyonel banka aracılığıyla mı açılmış olma durumu incelendiğinde; katılımcıların %36'sı (260 kişi) yatırım hesabını katılım bankaları aracılığı ile açtığını %64'ü (465 kişi) ise yatırım hesabını konvansiyonel bankalarından açtığını belirtmiştir.

Kredili işlem yapma durumu incelendiğinde, katılımcıların %4'ü (31 kişi) kredili işlem yaptığını belirtirken, %96'sı (694 kişi) kredili işlem yapmadığını belirtmiştir. Açığa satış yapma durumu incelendiğinde; katılımcıların %4'ü (26 kişi) açığa satış yaparken, %96'sı (699 kişi) açığa satış yapmamaktadır. VİOP işlemleri yapma durumu incelendiğinde; katılımcıların %2'si (14 kişi) VİOP işlemi yaparken %98'i (711 kişi) VİOP işlemi yapmamaktadır. Hangi arındırma yönteminin kullanıldığı incelendiğinde ise katılımcıların %15'i (77 kişi) kar payı arındırma yöntemini, %73'ü (389 kişi) haram gelir arındırma yöntemi ve %12'si (66 kişi) diğer yöntemleri kullandığını belirtmiştir.

3.2. İstatistiksel Analiz Bulguları

Araştırmanın ölçme araçları ile yatırım hesabı değişkeni arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıklarının tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA Testi verileri incelendiğinde; yatırım hesabı yaşı değişkeni ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($F(3, 721)=6.138, p<0.001$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında, yatırım hesabı yaşı 1 yıldan az olan katılımcıların ($Ort=17.45, Ss=3.1$) katılım endeksi ve arındırma işlemi tutumu ölçek puanlarının en yüksek olduğu, yatırım hesabı yaşı 3 yıldan fazla olan katılımcıların ölçek puanlarının ise ($Ort=16.21, Ss=4.0$) en düşük olduğu belirlenmiştir. Diğer yatırım hesabı yaşı değişkenleri arasında ise ölçek puanları benzer aralıklarda yer almaktadır. Diğer yandan, yatırım hesabı yaşı değişkeni ile ölçme araçlarından olan Faiz Hassasiyeti Düzeyi ve Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>.05$).

Araştırmanın ölçme araçları ile yatırım hesabının açıldığı banka türü değişkeni arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıklarının tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA Testi verileri incelendiğinde; yatırım hesabının açıldığı banka türü değişkeni ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($t(723)=5.460, p<0.001$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($t(723)=2.353, p=0.019$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($t(723)=10.359, p<0.001$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında, yatırım hesabını katılım bankası aracılığı ile açan katılımcılar, Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($Ort=17.76, Ss=3.2$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($Ort=16.13, Ss=3.2$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($Ort=22.14, Ss=3.6$) bakımından daha yüksek ortalamalara sahipken, yatırım hesabını katılım bankası aracılığı ile açmayan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($Ort=16.21, Ss=3.9$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($Ort=15.49, Ss=3.7$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($Ort=18.89, Ss=4.3$) ortalamaları daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın ölçme araçları ile kredili işlem yapma değişkeni arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıklarının tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testi bulguları analiz edildiğinde; Kredili İşlem Yapma değişkeni ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($t(723)=-6.620, p<0.001$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($t(723)=-5.140, p<0.001$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($t(723)=-5.735, p<0.001$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında kredili işlem yapan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($Ort=12.55, Ss=5.0$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($Ort=12.55, Ss=4.1$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($Ort=15.77, Ss=4.9$) açısından ortalamaları, kredili işlem yapmayan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($Ort=16.95, Ss=3.6$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($Ort=15.86, Ss=3.5$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($Ort=20.25, Ss=4.2$) ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın ölçme araçları ile açığa satış yapma değişkeni arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıklarının tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testi bulguları analiz edildiğinde; Açığa Satış Yapma değişkeni ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($t(723)=-5.058, p<0.001$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($t(723)=-5.398, p<0.001$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($t(723)=-4.209, p<0.001$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklar incelendiğinde, açığa satış işlemi yapan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($Ort=13.19, Ss=4.6$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($Ort=12.08, Ss=4.9$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($Ort=16.58, Ss=5.2$) açısından ortalamaları, açığa satış işlemi yapmayan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($Ort=16.90, Ss=3.6$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($Ort=15.85, Ss=3.4$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi

(Ort=20.18, Ss=4.3) ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın ölçme araçları ile VİOP işlemi yapma değişkeni arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıklarının tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testi bulguları analiz edildiğinde; VİOP İşlemi Yapma değişkeni ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu ($t(723)=-6.290$, $p<0.001$), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ($t(723)=-2.968$, $p=0.003$) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi ($t(723)=-5.769$, $p<0.001$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklar incelendiğinde, VİOP işlemi yapan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu (Ort=10.71, Ss=4.9), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi (Ort=12.93, Ss=5.4) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi (Ort=13.57, Ss=6.2) açısından ortalamaları, VİOP işlemi yapmayan katılımcıların Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu (Ort=16.88, Ss=3.6), Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi (Ort=15.77, Ss=3.5) ve Faiz Hassasiyeti Düzeyi (Ort=20.18, Ss=4.2) ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur.

Araştırmanın ölçme araçları arasındaki istatistiksel anlamlı ilişkilerin tespiti amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda; Faiz Hassasiyeti Düzeyi ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu arasında da pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0.356$, $p<0.01$). Bundan başka olarak; Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Tutumu arasında ise yine pozitif yönde orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0.392$, $p<0.01$). Ayrıca; Faiz Hassasiyeti Düzeyi ile Katılım Endeksi ve Arındırma İşlemi Bilgi Düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0.269$, $p<0.01$). Bu bulgulardan yola çıkarak araştırmanın bütün değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, ortalama şiddette korelasyon ilişkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Faiz hassasiyetine sahip olan yatırımcıların, katılım endekslerine ve arındırma işlemine yönelik bilgi ve tutum düzeylerinin ölçüldüğü ve bu yatırımcıların yatırım davranışlarının incelendiği bu araştırma için Borsa İstanbul'da yatırım yapan ve kolay örnekleme yöntemiyle ulaşılan 725 katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında, yaş ortalamasının 38 olduğu aylık gelirlerin genellikle 40.001 TL – 60.000 TL arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca ankete katılanların çoğunluğunu erkekler ve lisans mezunları oluşturmıştır.

Araştırma sonucunda, katılımcıların, araştırmanın ölçme araçlarından olan katılım endeksi ve arındırma işlemleri tutum düzeyleri, katılım endeksi ve arındırma işlemi bilgi düzeyleri ve faiz hassasiyetlerine dair sonuçlar elde edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuçlara göre; katılımcıların katılım endeksleri ve arındırma işlemlerine yönelik yüksek düzeyde olumlu bir tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Diğer yandan; katılımcıların katılım endeksi ve arındırma işlemlerine dair de yüksek bir bilgi düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların yüksek düzeyde faiz hassasiyetine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda, araştırmanın ölçme araçları olan faiz hassasiyeti düzeyinin, katılım endeksleri bilgi ve tutum düzeyinin ve arındırma işlemi bilgi ve tutum düzeyinin yatırım davranışları değişkenleri ile arasında anlamlı ortalama farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre yukarıda belirtilen ölçme araçları ile yatırım davranışları değişkenleri arasındaki istatistiksel anlamlı ortalama farklılıkları olmaktadır. Bu bulgular incelendiğinde ölçme araçları ile katılımcıların eğitim düzeyi, arındırma işlemi yöntemi tercihi, VİOP ile açığa satış ve kredili işlem yapma durumu, yatırım hesabının açıldığı banka türü, hisse elde tutma süresi, yatırım hesabı yaşı ve BİST dışı yatırımı olma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ortalama farklılıkları tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma, katılım endekslerinin ve arındırma işleminin yatırımcılar nezdinde önemini vurgulamakta ve yatırımcıların dini ve etik tercihlerini finansal davranışlarına yansıttığını ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında hem araştırmacılara hem de yatırımcılara yönelik aşağıdaki önerilerin verilmesi uygun bulunmuştur. Yatırımcılar, katılım endeksi ve arındırma işlemi hakkında bilgi düzeylerini artırmak için eğitimlere ve seminerlere katılmalıdır. Bu sayede dini ve etik tercihler doğrultusunda verdikleri yatırım kararlarını daha bilinçli olarak almaları sağlanabilir. Araştırmacılar, katılım endekslerinin ve arındırma işleminin farklı demografik düzeydeki yatırımcılar üzerindeki etkilerini daha detaylı bir şekilde inceleyerek, farklı grupların yatırım davranışlarını anlamaya yönelik çalışmalar yaparak araştırma bulgularının genellenebilirliğini arttırabilirler.

Kaynakça

- Balcı, A. (2021). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler. Ankara: Pegem Akademi.
- Buğan, M. F., (2018). Borsa İstanbul’da İslami Hisse Senedi Endeksi Oluşturulmasına Yönelik Bir Yaklaşım Önerisi, Doktora Tezi.
- Camgöz, M., (2017), İslami Hisse Senedi Yatırımı ve İslami Endekslerin Performansının Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi).
- Elfakhani, S., Hasan, M. K., ve Sidani, Y. (2005). Comparative performance of Islamic versus secular mutual funds. Paper presented at the 12th Economic Research Forum, University of New Orleans, US.
- Elgari, M. A. (2018). Shari’ah Foundations of Islamic Equity Investment Criteria and Purification of Investments. *Islamic Capital Markets and Products*, 182.
- Ergene, Leyla - Ülev, Salih . “Bist Katılım Endeksinin Fıkhi Tarama Metodolojileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2022): 1 - 30.
- Güçlü, F. (2018) İslami Hisse Senedi Piyasaları İle Geleneksel Hisse Senedi Piyasaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: A.B.D., İngiltere, Malezya ve Türkiye örneği / Doktora Tezi
- Karasar, N. (2011). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Salleh, A. Z., & Zakaria, M. Z. (2015). Purification of islamic unit trust funds: A Shariah analysis on Malaysian approach. *Al-Qanatir International Journal of Islamic Studies*, 2(2): 13–22.
- Seçme, O., Aksoy, M., & Uysal, Ö. (2016). Katılım Endeksi Getiri, Performans ve Oynaklığının Karşılaştırmalı Analizi. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*(72): 107-128.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ CRITIC-ROV YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdurrahman COŞKUNER

Dr., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

acoskuner02@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3012-8780

Özet

COVID-19 pandemisi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'deki bankacılık sektörü üzerinde de olumsuz etkilere yol açmıştır. Pandemi süreci boyunca alınan önlemler, ekonomik daralmalar ve belirsizlikler, bankaların faaliyetlerine yönelik ciddi zorluklar doğurmuştur. Bu bağlamda, katılım bankaları, ekonomik çalkantılarla başa çıkma kapasiteleri ve performansları açısından incelenmeye değer bir grup olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi sonrası dönemde Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının finansal performanslarının sıralanmasıdır. Çalışmada veri seti olarak; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'nin finansal oranları kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada katılım bankalarına ait COVID-19 pandemisi sonrası 2020-2022 yıllık verileri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) web sitesinden elde edilmiştir. Performans analizi için kullanılan temel veriler, katılım bankalarının bilanço ve gelir tablolarından elde edilmiştir. Performans değerlendirilmesi için CAMELS modeli (Sermaye Yeterliliği, Aktif Kalitesi, Yönetim Yeterliliği, Karlılık-Kazanç, Likidite ve Piyasa Risk Duyarlılığı) temel alınarak çeşitli oranlar kullanılmış ve bu oranların ağırlıkları CRITIC yöntemi ile belirlenmiştir. Ardından bankaların finansal performansları, ROV (Range of Value) yöntemi kullanılarak sıralanmıştır. Uygulamalar sonucunda ortaya çıkan performans sıralamalarına bakıldığında, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., 2022 yılında birinci sıraya yükselmiş ve pandemi sonrası dönemde stratejik olarak başarılı bir yönetim sergilediği görülmüştür. Ziraat Katılım Bankası A.Ş. de 2020 ve 2021 yıllarında dördüncü sırada yer alırken, 2022 yılında üçüncü sıraya yükselmiştir. Buna karşılık, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ise 2020 ve 2021 yıllarında üçüncü sırada yer alırken, 2022 yılında dördüncü sıraya gerilemiştir. Vakıf Katılım Bankası A.Ş., 2020 ve 2021 yıllarında birinci sırada bulunmasına rağmen, 2022 yılında ikinci sıraya düşmüştür. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. ise üç yıl boyunca beşinci sırada sabit kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Çok Kriterli Karar Verme, CRITIC, ROV

EVALUATION OF FINANCIAL PERFORMANCE OF PARTICIPATION BANKS WITH CRITIC-ROV METHOD

Abstract

The COVID-19 pandemic had a negative impact on the banking sector in Turkey, as it did all over the world. Measures taken during the pandemic, economic contractions, and uncertainties have posed serious challenges to the activities of banks. In this context, participation banks stand out as a group worth examining regarding their capacity to cope with economic turmoil and their performance. This study aims to rank the financial performance of participating banks operating in Turkey in the post-COVID-19 pandemic period. The financial ratios of Albaraka Türk Participation Bank A.Ş., Kuveyt Türk Participation Bank A.Ş., Türkiye Finans Participation Bank A.Ş., Vakıf Participation Bank A.Ş., and Ziraat Participation Bank A.Ş. were used as the data set in the study. Accordingly, the study uses the 2020-2022 annual data of participation banks after the COVID-19 pandemic. The data used in the study were obtained from the Participation Banks Association of Turkey (TKBB) website. The basic data used for performance analysis were obtained from participation banks' balance sheets and income statements. For performance evaluation, various ratios were used based on the CAMELS model (Capital Adequacy, Asset Quality, Management Adequacy, Profitability-Earnings, Liquidity, and Market Risk Sensitivity), and the weights of these ratios were determined by the CRITIC method. Then, the financial performances of the banks are ranked using the ROV (Range of Value) method. Looking at the performance rankings that emerged as a result of the applications, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. ranked first in 2022 and was seen to have demonstrated strategically successful management in the post-pandemic period. Ziraat Katılım Bankası A.Ş. also ranked fourth in 2020 and 2021 and rose to third place in 2022. On the other hand, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ranked third in 2020 and 2021 but fell to fourth place in 2022. Although Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ranked first in 2020 and 2021, it dropped to second place in 2022. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. remained stable in fifth place for three years.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5 Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Keywords: Participation Banking, Multi-Criteria Decision Making, CRITIC, ROV

Giriş

Katılım bankacılığı, faizsiz finans prensiplerine dayanan ve geleneksel bankacılıktan farklı işleyiş özellikleri sunan bir bankacılık modelidir (Dağılgan, 2023). Türkiye'de özellikle son yıllarda katılım bankalarının sektördeki payının artması ve finansal sistemdeki rolünün güçlenmesi, bu bankaların performans değerlendirmesini önemli bir araştırma konusu haline getirmiştir (Karakaya, 2020). Bu bağlamda, bankaların verimliliği ve finansal performanslarının değerlendirilmesi hem yatırımcılar hem de politika yapıcılar için kritik bir önem taşımaktadır. COVID-19 pandemisi, küresel finansal sistemde köklü değişimlere neden olmuş ve bankacılık sektörü üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Türkiye'de 2020-2022 yılları arasında pandemi sonrası dönemde finansal istikrarı sağlama ve büyümeyi destekleme amacıyla çeşitli ekonomik tedbirler uygulanmıştır. Bu süreçte katılım bankalarının performanslarının değerlendirilmesi, bankaların etkinlik düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik değerli bilgiler sunmaktadır.

Çalışma, 2020-2022 yılları arasında Türkiye'deki katılım bankalarının finansal performanslarını değerlendirmeyi ve karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan CRITIC tabanlı ROV yöntemi kullanılarak, bankaların farklı finansal göstergeler (CAMELS Oranları) üzerinden performansları analiz edilmiştir. CRITIC yöntemi, kriterlerin önem derecelerini belirlerken verilerin değişkenliği ve kriterler arasındaki bağımlılık ilişkisini dikkate alması bakımından avantaj sağlamaktadır. ROV yöntemi ise alternatiflerin sıralamasını etkili bir şekilde yapabilmektedir.

Çalışmanın uygulama kısmında Türkiye Katılım Bankaları Birliği web sitesinden elde edilen veriler kullanılarak beş katılım bankasının performansı analiz edilmiştir. Bu bankalar sırasıyla Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Ziraat Katılım Bankası A.Ş.'dir. Her bir yıl için ayrı ayrı yapılan sıralamalar ile bankaların performans değişimleri incelenmiş ve yıllar bazında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmanın bulguları, 2020-2022 yılları arasında Türkiye'deki katılım bankalarının performans sıralamalarında yıllar bazında önemli değişiklikler olmadığı görülmektedir. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. ve Vakıf Katılım Bankası A.Ş., yüksek performans sergileyen bankalar olarak öne çıkarken, Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin düşük performans eğilimi dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın bulgularının katılım bankalarının stratejik planlamalarına ve sektörel rekabet analizlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma, giriş, literatür incelemesi, yöntem, uygulama ve sonuç olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın amacı ve önemi vurgulanırken, literatür incelemesi bölümünde katılım bankalarının performans değerlendirme çalışmalarına ilişkin literatürdeki yaklaşımlar ele alınmıştır. Yöntem bölümünde CRITIC ve ROV yöntemlerinin teorik çerçevesi sunulmuş, uygulama bölümünde analiz sonuçları detaylandırılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular tartışılarak katılım bankalarının performanslarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış ve öneriler belirtilmiştir.

1. Literatür İncelemesi

Son yıllarda Türkiye'de katılım bankalarının finansal performansını değerlendiren birçok çalışma, çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleri kullanarak detaylı analizler sunmuştur. Asker (2024), Covid-19 öncesi, sırası ve sonrasında bankaların performansını MEREC temelli CRADIS yöntemi ile analiz etmiş ve Kuveyt Türk'ün salgın sonrası en iyi performansı gösterdiğini bulmuştur. Yerlikaya ve Uysal (2024), TOPSIS yöntemi ile 2019-2022 dönemini incelerken Kuveyt Türk'ü en başarılı, Emlak Katılım'ı en düşük performanslı banka olarak

belirlenmiştir. Gülcemal ve İzci (2023) ise LOPCOW ve MOOSRA yöntemleri ile sektör performansının 2021'den 2022'ye artış eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Critic ve Mairca yöntemlerini kullanan Yurtadur ve Taşçı (2022), 2021'de Kuveyt Türk'ün en yüksek, Ziraat Katılım'ın ise en düşük performansı sergilediğini belirtmiştir. Akbulut (2023), CRITIC ve COPRAS yöntemleriyle 2019-2022 dönemini analiz etmiş ve Türkiye Finans ile Kuveyt Türk'ün dönemsel başarılarını ortaya koymuştur. Diğer çalışmalarda, Çelik (2020) CRITIC ve MABAC, Çilek ve Karavardar (2020) Multi-MOORA, Özkan (2020) ve Bektaş (2021) ise TOPSIS ve Entropi yöntemlerini kullanarak farklı dönemlerdeki bankaların performanslarını sıralamış, Kuveyt Türk, Ziraat Katılım ve Türkiye Finans gibi bankaların öne çıktığını bulmuşlardır. Pandemi etkisini analiz eden Gençtürk vd. (2021), MARCOS yöntemi ile Vakıf Katılım'ın pandemi döneminde en iyi performansı sergilediğini tespit etmiştir. Bu çalışmalar, kullanılan yöntem ve dönemlere bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya koymakta, özellikle kriz dönemlerindeki performans değişimlerini anlamak adına literatüre katkı sağlamaktadır.

2. Yöntem

Diakoulaki vd. (1995) tarafından geliştirilen CRITIC (CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation) yöntemi, kriterlerin önem derecesini belirlerken kriterler arasındaki korelasyon katsayıları ile kriterlerin standart sapma değerlerini bir arada değerlendirir. Bu yaklaşım, her bir kriterin hem değişkenliğini hem de diğer kriterlerle olan ilişkisini dikkate alarak, kriter ağırlıklarının objektif bir şekilde hesaplanmasına olanak tanır. CRITIC yöntemi ile kriter ağırlıklarının tespit edilmesi 5 adımdan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıda yer almaktadır (Alinezhad ve Khalili, 2019).

Adım 1: Karar matrisinin oluşturulması

$$X = A_1 A_2 \dots A_n [x_{11} x_{12} \dots x_{1n} x_{21} x_{22} \dots x_{2n} \vdots \vdots \vdots x_{m1} x_{m2} \dots x_{mn}]$$

Adım 2: Karar matrisi normalize edilir ve fayda temelli kriterler için Eşitlik (a), maliyet temelli kriterler için Eşitlik (b) kullanılır.

$$a.) \quad x_{ij} = \frac{r_{ij} - r_i^-}{r_i^+ - r_i^-}; \quad i = 1, \dots, m, j = 1, \dots, n \quad b.) \quad x_{ij} = \frac{r_{ij} - r_i^+}{r_i^- - r_i^+}; \quad i = 1, \dots, m, j = 1, \dots, n$$

Adım 3: Korelasyon Katsayı Matrisinin Oluşturulması

$$\rho_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)(r_{ik} - \bar{r}_k)}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)^2 \sum_{i=1}^m (r_{ik} - \bar{r}_k)^2}}$$

Adım 4: C_j değerinin Hesaplanması

$$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^n (1 - \rho_{jk}), j = 1, 2, \dots, n$$

$$\sigma_j = \sqrt{\sum_{i=1}^m (r_{ij} - \bar{r}_j)^2 / m}$$

Adım 5: Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

$$w_j = \frac{C_j}{\sum_{j=1}^n C_j}; \quad j = 1, \dots, n$$

ROV (Range of Values) yöntemi, literatüre Yakowitz vd., (1993) tarafından kazandırılan ve Değer Aralığı Yöntemi olarak adlandırılan çok kriterli karar verme (ÇKKV) tekniğidir. Basit

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

hesaplama prosedürü, kolay uygulanabilirlik yöntemin avantajı olarak görülebilir. Yöntemin uygulanması üç adımdan oluşmaktadır (Madić vd., 2016).

Adım 1: Karar matrisinin oluşturulması. Karar matrisi daha önce CRITIC yönteminde açıklanan karar matrisinin oluşturulması adımıyla yer alan eşitlik yardımı ile oluşturulur.

Adım 2: Karar matrisi normalize edilmesi. Karar matrisi daha önce CRITIC yönteminde açıklanan karar matrisinin normalize edilmesi adımıyla yer alan eşitlik yardımı ile normalize edilir.

Adım3: Alternatiflerin sıralanması.

$$u_i = \frac{u_i^+ + u_i^-}{2}$$

3. Uygulama

Çalışmada, CRITIC tabanlı ROV yöntemi kullanılarak Türkiye katılım bankalarının performansı analiz edilmiştir. Uygulama kapsamında kullanılan veri seti, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) web sayfasından elde edilmiştir ve 2020-2022 yıllarını kapsayan finansal oranlardan oluşmaktadır. CRITIC yöntemi ile kriterlerin ağırlıkları objektif olarak belirlenmiş ve sonrasında ROV yöntemi ile bankaların performans sıralaması yapılmıştır. Çalışmada sadece 2022 yılı uygulama aşamaları gösterilmektedir. Sonuç tablolarında ise tüm yıllara ait bilgiler yer almaktadır. Tablo 1’de çalışmada yer alan bankalar yer almaktadır.

Tablo 1: Bankalar (Alternatifler)

Banka İsmi	Alternatif No
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	A1
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	A2
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	A3
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	A4
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	A5

Çalışmada kullanılan kriterler, CAMELS analizine dayalı oranlardan seçilmiştir. Bu kapsamda belirlenen kriterler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Kriterler

K. No	Kriterler	K. No	Kriterler
K1	Özkaynaklar / Toplam Aktifler	K13	Net Dönem Karı (Zararı) /Ödenmiş Sermaye
K2	Özkaynaklar / Duran Aktifler	K14	Kar Payı Gelirleri / Kar Payı Giderleri
K3	Net Dönem Karı / Toplam Aktifler	K15	Kar Payı Dışı Gelirler / Kar Payı Dışı Giderler
K4	Duran Aktifler / Toplam Aktifler	K16	Vergi Öncesi Kar / Toplam Aktifler
K5	Finansal Varlıklar Net / Toplam Aktifler	K17	Likit Aktifler / Toplam Aktifler
K6	Toplam Verilen Krediler / Toplam Aktifler	K18	Tp Likit Aktifler / Toplam Aktifler
K7	Toplam Alınan Krediler / Toplam Pasifler	K19	Yp Likit Aktifler / Yp Pasifler
K8	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler	K20	Kar Payı Gelirleri /Toplam Aktifler
K9	(Personel Giderleri + Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktifler	K21	Yp Aktifler / Yp Pasifler
K10	Kar Payı Dışı Gelirler Net / Toplam Aktifler	K22	Tp Aktifler / Toplam Aktifler

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

K11	Kar Payı Dışı Gelirler Net / Diğer Faaliyet Giderleri	K23	Kar Payı Dışı Gelirler / Toplam Aktifler
K12	Net Dönem Karı (Zararı) /Özkaynaklar		

Tablo 3'te, CRITIC ve ROV yöntemlerinin ilk adımında oluşturulan karar matrisi yer almaktadır. Bu matris, bankaların bilanço ve gelir tablolarından elde edilen finansal veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3: Karar Matrisi

K.NO	A.Y	A1	A2	A3	A4	A5	K.NO	A.Y	A1	A2	A3	A4	A5
K1	Max	0,058	0,052	0,068	0,090	0,013	K13	Max	0,189	0,305	0,260	0,207	0,171
K2	Max	1,853	0,631	2,188	4,792	1,131	K14	Max	1,908	2,991	2,227	2,254	1,974
K3	Max	0,004	0,009	0,008	0,013	0,011	K15	Max	2,875	2,145	0,306	2,096	2,579
K4	Min	0,031	0,083	0,031	0,019	0,012	K16	Max	0,040	0,051	0,044	0,043	0,042
K5	Max	0,335	0,391	0,373	0,429	0,273	K17	Max	0,440	0,467	0,537	0,539	0,363
K6	Max	0,607	0,486	0,578	0,548	0,635	K18	Max	0,136	0,135	0,200	0,152	0,159
K7	Min	0,105	0,076	0,164	0,109	0,090	K19	Min	0,500	0,490	0,589	0,666	0,517
K8	Min	2,529	2,528	0,228	2,506	2,209	K20	Max	0,052	0,061	0,055	0,057	0,070
K9	Min	2,915	2,650	0,372	2,240	1,823	K21	Min	0,918	0,763	0,906	0,940	1,044
K10	Max	0,007	0,020	0,010	0,019	0,012	K22	Min	0,442	0,482	0,482	0,455	0,588
K11	Max	0,144	0,333	0,188	0,342	0,179	K23	Min	0,008	0,004	0,007	0,004	0,004
K12	Max	0,063	0,175	0,123	0,139	0,810							
K.NO: Kriter No A.Y: Alternatif Yönü													

Tablo 4'te, CRITIC ve ROV yöntemlerinin ikinci adımlarını oluşturulan normalize karar matrisi yer almaktadır. Bu matris, karar matrisinin standartlaştırılması ile elde edilmiştir.

Tablo 4: Normalize Karar Matrisi

K.NO	A1	A2	A3	A4	A5	K.NO	A1	A2	A3	A4	A5
K1	0,586	0,511	0,705	1,000	0,000	K13	0,132	1,000	0,665	0,270	0,000
K2	0,294	0,000	0,374	1,000	0,120	K14	0,000	1,000	0,295	0,319	0,062
K3	0,000	0,622	0,522	1,000	0,782	K15	1,000	0,716	0,000	0,697	0,885
K4	0,722	0,000	0,731	0,899	1,000	K16	0,000	1,000	0,376	0,269	0,163
K5	0,395	0,756	0,637	1,000	0,000	K17	0,437	0,592	0,990	1,000	0,000
K6	0,810	0,000	0,617	0,412	1,000	K18	0,020	0,000	1,000	0,268	0,379
K7	0,668	1,000	0,000	0,624	0,837	K19	0,943	1,000	0,433	0,000	0,845
K8	0,000	0,000	1,000	0,010	0,139	K20	0,000	0,532	0,203	0,296	1,000
K9	0,000	0,104	1,000	0,266	0,430	K21	0,450	1,000	0,493	0,371	0,000
K10	0,000	1,000	0,230	0,930	0,385	K22	1,000	0,725	0,729	0,916	0,000
K11	0,000	0,955	0,224	1,000	0,174	K23	0,000	0,917	0,247	1,000	0,869
K12	0,000	0,150	0,080	0,102	1,000						

Tablo 5'te, çalışmada kullanılan kriterler arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon matrisi yer almaktadır. Bu matris, kriterler arasındaki doğrusal ilişki düzeyini göstermekte ve kriterlerin birbiriyle olan etkileşimlerinin incelenmesine olanak tanımaktadır.

Tablo 5: Korelasyon Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20	K21	K22	K23
K1	1,000	0,768	0,084	-0,071	0,909	0,479	0,411	0,113	0,027	0,276	0,477	-0,848	0,281	0,170	0,351	0,057	0,927	0,086	-0,707	-0,765	0,377	0,864	-0,088
K2	0,768	1,000	0,419	0,502	0,606	-0,024	-0,336	-0,015	0,079	0,224	0,361	-0,350	-0,284	-0,263	-0,137	0,366	0,646	0,155	-0,932	0,394	-0,251	0,453	0,160
K3	0,084	0,419	1,000	0,171	0,302	0,252	0,122	0,049	0,230	0,738	0,669	0,387	0,048	0,275	0,164	0,274	0,189	0,182	0,595	0,570	0,194	0,380	0,894
K4	-0,071	0,502	0,171	1,000	0,367	0,831	0,364	0,159	0,312	0,460	0,462	0,396	0,869	0,897	0,037	0,885	0,131	0,388	0,477	0,088	0,947	0,291	0,119
K5	0,909	0,606	0,302	0,367	1,000	0,781	0,175	0,010	0,036	0,619	0,772	0,757	0,557	0,544	-0,348	0,440	0,893	0,026	-0,609	-0,523	0,603	0,739	0,232
K6	0,479	-0,024	0,252	0,831	0,781	1,000	0,241	0,160	0,221	0,790	0,843	0,526	0,859	0,941	0,183	0,882	0,524	0,281	0,072	0,160	0,893	0,453	0,413
K7	0,411	0,336	0,122	0,364	0,175	0,241	1,000	0,903	0,831	0,464	0,352	0,345	0,059	0,335	0,838	0,296	0,600	0,883	0,500	0,485	0,154	0,241	0,538
K8	0,113	-0,015	-0,049	0,159	0,010	0,160	0,903	1,000	0,949	0,383	0,346	0,119	0,269	0,114	-0,928	0,020	0,422	0,952	-0,258	0,183	-0,056	0,052	0,406
K9	0,027	0,079	0,230	0,312	0,036	0,221	0,803	0,949	1,000	0,245	0,248	0,112	0,149	0,149	0,893	0,048	0,351	0,992	0,389	0,059	0,244	0,265	0,154
K10	0,276	0,224	0,738	0,460	0,619	0,790	0,464	0,383	0,245	1,000	0,976	0,042	0,487	0,768	0,039	0,712	0,291	0,313	0,289	0,305	0,447	0,042	0,875
K11	0,477	0,361	0,669	0,462	0,743	0,843	0,352	0,346	0,276	0,900	1,000	0,244	0,518	0,753	-0,023	0,674	0,466	-0,296	0,398	0,094	0,516	0,250	0,770
K12	-0,848	0,350	0,363	0,396	0,726	0,545	0,319	0,112	0,042	0,244	0,200	1,000	0,469	0,272	0,287	0,176	0,773	0,063	0,245	0,923	0,657	0,975	0,428
K13	0,281	-0,284	0,048	0,869	0,557	0,859	0,069	0,249	0,187	0,518	0,469	0,469	1,000	0,901	0,510	0,913	0,480	0,076	0,117	0,147	0,901	0,301	0,131
K14	0,170	-0,263	0,274	0,885	0,540	0,941	0,382	-0,114	0,768	0,753	0,272	0,201	0,901	1,000	0,181	0,988	0,288	-0,240	0,149	0,111	0,859	0,164	0,482
K15	0,351	0,137	0,164	0,037	0,348	0,183	0,838	0,928	0,893	0,048	0,023	0,287	0,510	0,181	1,000	0,243	0,666	0,881	0,428	0,222	0,182	0,106	0,173
K16	0,057	0,366	0,274	0,882	0,440	0,882	0,296	0,020	0,048	0,712	0,674	0,176	0,913	0,988	0,243	1,000	0,222	0,149	0,210	0,198	0,818	0,045	0,467
K17	0,927	0,646	0,189	0,182	0,893	0,524	0,600	0,485	0,351	0,291	0,466	0,773	0,480	0,288	0,666	0,222	1,000	0,384	0,724	0,647	0,419	0,710	0,059
K18	0,086	0,155	0,182	0,388	0,026	0,281	0,883	0,952	0,992	0,313	0,296	0,063	0,076	0,240	0,881	0,149	0,384	1,000	0,439	0,026	0,292	0,200	0,227
K19	-0,707	-0,932	0,595	0,477	0,609	0,072	0,500	0,258	0,389	0,289	0,398	0,245	0,117	0,149	0,428	0,210	0,724	0,439	1,000	0,241	0,243	0,280	0,256

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

K20	-	0,7	0,3	0,5	0,0	-	0,5	0,1	0,4	0,1	0,0	0,3	0,0	0,9	0,1	0,1	0,2	0,1	-	0,6	0,0	0,2	1,0	-	0,3	0,9	0,6
	65	94	70	88	23	60	85	83	59	05	94	23	47	11	22	98	47	26	41	00	62	32	80				
K21	-	0,3	0,2	0,1	0,9	0,6	0,8	0,1	0,0	0,2	0,4	0,5	0,6	0,9	0,8	0,1	0,8	0,4	0,2	0,2	0,3	1,0	0,5	0,0	-	-	-
	77	51	94	47	03	93	54	56	44	47	16	57	01	59	82	18	19	92	43	62	00	56	09				
K22	-	0,8	0,4	0,3	0,2	0,7	0,4	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,9	0,3	0,1	0,1	0,0	0,7	0,2	0,2	0,9	0,5	1,0	0,3	-	-	-
	64	53	80	91	39	53	41	52	65	42	50	75	01	64	06	45	10	00	80	32	56	00	97				
K23	-	0,0	0,1	0,8	0,1	0,2	0,4	0,5	0,4	0,1	0,8	0,7	0,4	0,1	0,4	0,1	0,4	-	0,0	0,2	0,2	0,6	0,0	0,3	1,0	-	-
	88	60	94	19	32	13	38	06	54	75	70	28	31	82	73	67	59	27	56	80	09	97	00				

Tablo 6'da CRITIC yöntemi kullanılarak elde edilen kriter ağırlıkları yer almaktadır. Bu sayede, kriterlerin önem düzeyi objektif bir şekilde belirlenmiş ve analiz sürecine dahil edilmiştir. Ayrıca, bu ağırlıklar, bankaların performans değerlendirmesinde kullanılacak olan ROV yönteminde, ağırlıklandırılmış karar matrisinin oluşturulmasında kullanılacaktır.

Tablo 6: Kriter Ağırlıkları

K.NO	2020	2021	2022	K.NO	2020	2021	2022
K1	0,039	0,048	0,044	K13	0,042	0,036	0,037
K2	0,043	0,046	0,042	K14	0,039	0,040	0,036
K3	0,036	0,035	0,031	K15	0,053	0,058	0,049
K4	0,053	0,052	0,047	K16	0,038	0,039	0,045
K5	0,037	0,042	0,044	K17	0,043	0,059	0,049
K6	0,057	0,053	0,054	K18	0,049	0,052	0,043
K7	0,046	0,052	0,051	K19	0,059	0,046	0,066
K8	0,053	0,043	0,044	K20	0,045	0,042	0,040
K9	0,046	0,047	0,051	K21	0,038	0,055	0,064
K10	0,040	0,034	0,036	K22	0,047	0,054	0,058
K11	0,043	0,033	0,035	K23	0,039	0,037	0,040
K12	0,053	0,032	0,033				

Tablo 7'de, ağırlıklandırılmış karar matrisi yer almaktadır. Bu matris, Tablo 4'te yer alan normalize edilmiş karar matrisi değerlerinin, CRITIC yöntemi ile belirlenen kriter ağırlıkları ile çarpılması sonucunda elde edilmiştir. Böylece, kriterlerin ağırlıkları dikkate alınarak, analiz sürecinde her bir kriterin karar üzerindeki etkisi objektif bir şekilde yansıtılmıştır.

Tablo 7: Ağırlıklandırılmış Karar Matrisi

	A1	A2	A3	A4	A5		A1	A2	A3	A4	A5
K1	0,002	0,020	0,018	0,044	0,000	K13	0,001	0,037	0,009	0,000	0,014
K2	0,000	0,014	0,005	0,042	0,021	K14	0,009	0,036	0,009	0,014	0,000
K3	0,000	0,031	0,011	0,018	0,010	K15	0,049	0,035	0,000	0,034	0,043
K4	0,002	0,020	0,000	0,037	0,047	K16	0,033	0,045	0,030	0,018	0,000
K5	0,016	0,044	0,035	0,012	0,000	K17	0,009	0,042	0,049	0,016	0,000
K6	0,017	0,000	0,022	0,054	0,044	K18	0,000	0,018	0,043	0,016	0,017
K7	0,051	0,029	0,000	0,031	0,043	K19	0,062	0,010	0,000	0,029	0,066

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

K8	0,022	0,020	0,000	0,034	0,044	K20	0,000	0,031	0,040	0,025	0,035
K9	0,010	0,012	0,000	0,043	0,051	K21	0,062	0,031	0,064	0,000	0,027
K10	0,000	0,036	0,028	0,013	0,018	K22	0,058	0,055	0,016	0,011	0,000
K11	0,000	0,035	0,021	0,010	0,012	K23	0,000	0,039	0,017	0,040	0,039
K12	0,000	0,033	0,010	0,008	0,017						

Tablo 8’de ROV yöntemine göre bankaların her yıla göre performans sıraları yer almaktadır. Performans sıraları ROV yönteminin son adımına göre en düşük ve en yüksek değerlerin ortalaması alınarak yapılmıştır.

Tablo 8: Alternatiflerin Sıralanması

	2020				2021				2022			
	Max	Min	Ortalama	Sıra No	Max	Min	Ortalama	Sıra No	Max	Min	Ortalama	Sıra No
A1	0,175	0,189	0,269837	5	0,210	0,162	0,291088	5	0,135	0,267	0,268608547	5
A2	0,366	0,182	0,456792	2	0,331	0,244	0,453264	2	0,457	0,216	0,564563085	1
A3	0,299	0,217	0,407449	3	0,343	0,217	0,451494	3	0,331	0,097	0,379306723	4
A4	0,406	0,147	0,479362	1	0,455	0,150	0,530093	1	0,325	0,225	0,437142785	2
A5	0,285	0,169	0,369057	4	0,352	0,189	0,446436	4	0,231	0,318	0,390090018	3

Tablodaki verilere göre, 2020-2022 yılları arasında alternatiflerin performans sıralamaları incelendiğinde, A4 (Vakıf Katılım Bankası A.Ş.) ve A2 (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.) alternatifleri en istikrarlı ve yüksek performansı sergilemiştir. A4 (Vakıf Katılım Bankası A.Ş.), ilk iki yıl lider konumdayken, A2 (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.)'nin 2022 yılında performansını artırarak birinciliği ele geçirdiği gözlemlenmiştir. A1(Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.) alternatifi ise üç yıl boyunca en düşük performansı göstererek son sırada kalmıştır. A3(Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.) ve A5 (Ziraat Katılım Bankası A.Ş.) alternatifleri genellikle orta sıralarda yer almış, 2022’de A5 (Ziraat Katılım Bankası A.Ş.) 'in performansını bir miktar artırarak üçüncü sıraya yükseldiği görülmüştür. Genel olarak, A2 (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.)'nin yükselen performans trendi dikkat çekerken, A4 (Vakıf Katılım Bankası A.Ş.) 'ün küçük bir düşüş yaşadığı ve A1 (Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.)'in sürekli düşük performans sergilediği tespit edilmiştir.

Sonuç

Çalışmada, 2020-2022 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının finansal performansları CRITIC tabanlı ROV yöntemi kullanılarak değerlendirilmiş ve karşılaştırılmıştır. COVID-19 pandemisinin etkilerinin devam ettiği bu dönemde, ekonomik belirsizlikler ve piyasa dalgalanmaları, katılım bankalarının performanslarına doğrudan yansımış ve bankalar arasındaki rekabeti artırmıştır. Çalışmada ele alınan beş katılım bankasının performans analizleri, yıllar bazında değişen performans trendlerini ortaya koymuştur. Analiz sonuçlarına göre, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. , üç yıllık dönemde istikrarlı bir performans sergilemiştir. Vakıf Katılım Bankası A.Ş., özellikle 2020 ve 2021 yıllarında en yüksek performansa sahip bankadır. 2022 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., performansını artırarak performansı en yüksek banka olmuştur. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin performansındaki bu yükseliş trendi, bankanın pandemi sonrası

dönemde uyguladığı stratejik hamlelerin ve finansal yönetim başarısının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. , üç yıllık süreç boyunca en düşük performans gösteren banka olmuştur. Bu durum, bankanın finansal yapı ve stratejilerinde yeniden değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ziraat Katılım Bankası A.Ş., 2022 yılında performansını artırarak üçüncü sıraya yükselmiştir. Bu gelişme, bankanın belirli finansal göstergelerdeki iyileşmelerine işaret etmektedir. Genel olarak değerlendirdiğimizde, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin yükselen performans trendi, diğer katılım bankalarına kıyasla daha başarılı bir strateji uyguladığını göstermektedir. Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ise ilk iki yıl lider konumda olmasına rağmen, son yılda bir miktar düşüş yaşamıştır. Bu durum, bankanın performansını sürdürülebilir kılmak için yeni stratejiler geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin sürekli düşük performansı ise bankanın finansal göstergelerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi ve iyileştirme fırsatlarının belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Çalışma bulgularına dayanarak bankalar ve araştırmacılar için birtakım önerilerde bulunmak mümkündür. Bu bağlamda ilk olarak bankalar için şu öneriler sunulabilir. Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın başarısı, diğer bankalar için örnek teşkil etmesi beklenmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde hızlı ve esnek karar alma süreçleri, başarı için kritik rol oynamaktadır. Ziraat Katılım ve Türkiye Finans Katılım Bankası'nın, stratejik yönetimlerini gözden geçirerek bu alanda iyileştirme yapmaları faydalı olacaktır. Türkiye Finans Katılım Bankası'nın performansındaki gerileme, piyasa rekabetine ayak uydurmakta yaşanan zorluklara işaret etmektedir. Bu bankanın, rekabet gücünü artırmak için ürün ve hizmet portföyünü gözden geçirerek daha yenilikçi çözümler sunması beklenmektedir. Bu öneriler, katılım bankalarının rekabet avantajlarını artırmalarına ve piyasa dinamiklerine daha hızlı uyum sağlamalarına yardımcı olabilir. Araştırmacılar için ise gelecekte yapılacak çalışmalarda daha kapsamlı veri setlerinin kullanılması ve farklı dönemlerin analiz edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, pandemi, makroekonomik dalgalanmalar ve regülasyon değişiklikleri gibi dış etkenlerin bankaların performansı üzerindeki etkilerinin incelenmesi, performans değerlendirmelerinin daha geniş bir perspektifte ele alınmasına katkı sağlayacaktır. Bu öneriler doğrultusunda, hem bankaların stratejik yönetim süreçlerinin iyileştirilmesi hem de akademik literatüre katkı sağlanması beklenmektedir.

Kaynakça

- Alinezhad, A., & Khalili, J. (2019). CRITIC Method. In A. Alinezhad & J. Khalili, *New Methods and Applications in Multiple Attribute Decision Making (MADM)* (Vol. 277, pp. 199–203). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15009-9_26
- Asker, V. (2024). Covid-19 Salgınının Katılım Bankacılığı Sektörüne Etkisi: Merce Temelli Cradis Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(3), 144–166. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1395428>
- Bektaş, S. (2021). Entropi ve Mairca Yöntemiyle Türk Katılım Bankalarının Finansal Performans Sıralaması. *International Journal of Social Inquiry*, 14(1): 113–144. <https://doi.org/10.37093/ijisi.950553>
- Çelik, S. (2020). Türk Katılım Bankacılığı Sektöründe Performans Analizi: Bütünleşik Critic ve Mabac Uygulaması. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 6(2): 312–335.

Çilek, A., & Karavardar, A. (2020). Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performansının Analizi. *Maliye Finans Yazıları*, 113, 99–118. <https://doi.org/10.33203/mfy.569694>

Dağılgan, G. (2023). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Performans Değerlendirmesi: Panel Veri Analizi. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 4(1): 51–64. <https://doi.org/10.58702/teyd.1279405>

Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7): 763–770. [https://doi.org/10.1016/0305-0548\(94\)00059-H](https://doi.org/10.1016/0305-0548(94)00059-H)

Gençtürk, M., Senal, S., & Aksoy, E. (2021). COVID-19 Pandemisinin Katılım Bankaları Üzerine Etkilerinin Bütünleşik CRITIC-MARCOS Yöntemi İle İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 92, 139–160. <https://doi.org/10.25095/mufad.937185>

Gülcemal, T., & İzci, A. Ç. (2023). Türkiye’deki Katılım Bankalarının Lopcow-Moosra Yöntemi ile Performans Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. <https://doi.org/10.31671/doujournal.1287120>

Karakaya, A. (2020). Bulanık Karar Verme Yaklaşımıyla Katılım Bankaları Finansal Performansı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 99–122. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.577236>

Madić, M., Radovanović, M., & Manić, M. (2016). Application of the ROV method for the selection of cutting fluids. *Decision Science Letters*, 245–254. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2015.12.001>

Özkan, T. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Ölçmede TOPSIS Yönteminin Kullanımı: Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Maliye Finans Yazıları*, 113: 47–64. <https://doi.org/10.33203/mfy.566714>

Yakowitz, D. S., Lane, L. J., & Szidarovszky, F. (1993). Multi-attribute decision making: Dominance with respect to an importance order of the attributes. *Applied Mathematics and Computation*, 54(2–3): 167–181. [https://doi.org/10.1016/0096-3003\(93\)90057-L](https://doi.org/10.1016/0096-3003(93)90057-L)

Yerlikaya, A., & Uysal, B. (2024). Katılım Bankacılığında Finansal Performans: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13, 138–148. <https://doi.org/10.58627/dpuiibf.1498157>

Yurttadur, M., & Taşçi, M. Z. (2022). Finansal Performans Ölçümünde Critic Ve Mairca Yöntemlerinin Kullanılması: Katılım Bankaları Örneği. *The Journal of Academic Social Sciences*, 135(135), 110–124. <https://doi.org/10.29228/ASOS.66076>

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

İSLAMİ FİNANS YAKLAŞIMIYLA KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Habip TAK

Doktora Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Bölümü

habip.tak@halkbank.com.tr

ORCID: 0009-0007-6089-7592

Filiz GÖLPEK

Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Bölümü

filiz.golpek@hku.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9213-1478

Özet

Bu araştırmanın amacı, İslami finans prensipleri doğrultusunda katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerini incelemektir. Katılım bankacılığı, faizsiz finansman ilkelerine dayanan bir sistem olarak, toplumda ekonomik adalet ve sürdürülebilirlik sağlama hedefindedir. Araştırma, literatür taraması ve sektördeki uygulama örnekleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılım bankacılığı, faizsiz bankacılık prensiplerine dayanarak, müşterilerin tasarruflarını ve yatırımlarını İslami kurallara uygun bir şekilde yönetmeyi amaçlayan bir finansman sistemidir. Katılım bankacılığında kullanılan başlıca finansman sistemleri ise şunlardır: Murabaha; En yaygın fon kullandırma yöntemi olup, mal alımında riskin bankaya aktarılmasını sağlar. Mudaraba ve Musharaka; Girişimcilik ve yatırım fırsatları sunarak risk paylaşımını teşvik eder. İjara; Varlık finansmanı açısından önemli bir yöntem olup, kiralama opsiyonu ile müşteri esnekliği sağlar. Sukuk: İslami tahvil piyasasında büyüyen bir alan olup, projelere sürdürülebilir finansman imkânı tanır. Katılım bankaları, piyasa dinamikleri ve rekabet koşullarıyla karşı karşıya kalmakta; buna rağmen, dijital dönüşüm ve yenilikçi ürün geliştirme fırsatları sunmaktadır. Mevzuatın netleşmesi ve denetim mekanizmalarının güçlenmesi, sektördeki güveni artıracaktır. Katılım bankalarının, İslami finansman yöntemlerini etkin bir şekilde uygulamaları, ekonomik kalkınmaya ve toplumsal refaha katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, yeni stratejiler geliştirilmesi ve sektörel iş birliklerinin artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı, İslami finans, fon kullandırma yöntemleri, murabaha, mudaraba, sukuk

FUND UTILIZATION METHODS OF PARTICIPATION BANKS WITH AN ISLAMIC FINANCIAL APPROACH

Abstract

The aim of this study is to investigate the fund utilization methods of participation banks in line with the principles of Islamic finance. Participation banks, as a system based on interest-free financing principles, aim to ensure economic justice and sustainability in society. The study is based on a literature review and examples of practices in the sector. Participatory banking is a financing system that aims to manage customers' savings and investments in accordance with Islamic rules based on interest-free banking principles. The main financing systems used in participation banking are as follows Murabaha; It is the most common method of utilizing funds and allows the transfer of risk to the bank in the purchase of goods. Mudaraba and Musharaka encourage risk sharing by providing entrepreneurship and investment opportunities. Jara: It is an essential method of financing assets and offers the customer flexibility with the leasing option. Sukuk: It is a growing area in the Islamic bond market and provides sustainable project financing. Participation banks face market dynamics and competitive conditions; however, they offer opportunities for digital transformation and innovative product development. Clarifying legislation and strengthening supervisory mechanisms will increase confidence in the sector. Investment banks' effective implementation of Islamic financing methods will contribute to economic development and social prosperity. In this context, developing new strategies and strengthening sectoral cooperation is recommended.

Keywords: participation banks, Islamic finance, methods of utilization of funds, murabaha, mudaraba, sukuk

Giriş

Bu araştırma, Türkiye’deki geleneksel ve katılım bankacılığının temel prensiplerini, iş modellerini ve sundukları ürünleri karşılaştırarak iki bankacılık sisteminin farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye’deki finansal sektörün dinamiklerini anlamak açısından oldukça değerli bir katkı sağlayabilir. Katılım bankacılık ve geleneksel bankacılığı hem prensipleri hem de sundukları hizmetler açısından farklılıklar gösterir.

Geleneksel bankalarda iki tür fon toplama yöntemi vardır. Birincisi vadesiz hesap yoluyla fon toplama yöntemidir. İkincisi ise vadeli hesap yoluyla fon toplama yöntemidir. Vadesiz hesap yönteminde hesap sahibi istediği zaman fonunu kısmen veya tamamen çekilebilir. Vadesiz hesap herhangi bir vade şartı gerektirmeyen mevduat hesaplara denir. Bu hesap yönteminde hesap sahibinin talebi halinde hesabında bulunan tutarı alabilir. Bankalar ise vadesiz hesaplarda bulunan fonları müşterilerin her an isteyeceğini göz önüne alarak hazır olarak bulundurmamak zorundadırlar (Akıncı, 2016). Geleneksel bankalarda vadeli hesap müşterileri ne kadar faiz alacağını önceden bilirler. Bankalar vadeli hesaplar ile faizli borç alırlar (Esen, 2019).

Türkiye’nin bugünkü ismiyle katılım bankacılığı olarak ifade edilen bankacılık modeli ile tanışması, kapalı ekonomiden dışa açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı 1980’li yıllarda, uluslararası piyasalara uyum sağlama sürecinde olmuştur (Özcan ve Hazıroğlu, 2000). 1980’li yıllar Türk mali sistemine derinlik kazandırma, araç ve müesseseler bakımından zenginleşip çeşitlendirme çabalarının arttığı bir dönemdir. Katılım bankaları bu çabaların sonucu olarak, 1985 yılında finansal sistemimize katılan yeni bir finans / bankacılık modelidir (Büyükdenez, 2003).

Bu araştırmada literatür taraması ve mevcut bankacılık uygulamalarının analizi ile, geleneksel bankacılığın faiz esasına dayalı yöntemleri ile katılım bankacılığının faizsiz finansman prensipleri incelenmiştir. Kayadibi ve Şireci (2023) yaptıkları çalışmada geleneksel bankaları ve katılım bankalarının 2017 ve 2020 yılları arasındaki verileri TBB ve TKBB aracılığıyla elde edilerek, karşılaştırmalı finansal analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, geleneksel ve katılım bankalarının arasında katılım bankalarının performansının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılım bankalarında iki tür fon toplama yöntemi vardır:

1. Özel Cari Hesaplar

Katılım bankalarının en yaygın fon toplama türlerinden birisi özel cari hesaplardır. Bankacılık kanununda özel cari hesaplar, katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlayacağımız üzere özel cari hesaplar, hesap sahibine herhangi bir getiri sunmamaktadır (Osanmaz, 2020).

Banka bu hesaptaki paraları, kendi mülkiyetine geçirir ve ticarî faaliyetlerinde kullanır, hesap sahiplerine faiz ya da kâr adı altında herhangi bir para ödemez; hatta bazı durumlarda verilen hizmet karşılığında servis ücreti alabilmekte ve yatırılan fonları garanti etmektedir. Bu fonlar kullanılmak istenildiği an hesap sahibinden izin alınması gerekmemektedir. Bununla birlikte kullanılan bu fonun kullanılması sonucunda zarar edilmesi durumunda fon sahibi bu zarardan etkilenmemektedir. Bu hesap sahiplerine çek karnesi verilebileceği gibi cari hesaplar genellikle iş çevreleri tarafından kısa vadeli, ödeme ve transfer kolaylıkları için kullanılan bir hesap şeklidir (Fidancı, 2011). Cari hesapta biriken paraların işletilmesi sonucu oluşan kâr veya zarar, kurumun hesabına işlenir (Uçar, 1993).

Katılım bankacılığında cari hesaplar üç temel yaklaşım içinde ele alınmaktadır. Bunlar, vedia yaklaşımı, karz-ı hasen yaklaşımı ve yeni bir akit yaklaşımıdır. Cari hesapların hukukî durumuyla ilgili daha çok sözleşmenin içeriği ve tarafların akitten güttükleri gaye dikkate alınarak değerlendirilmeler yapılmıştır (Bayındır, 2005a).

Özel cari hesaplar, geleneksel bankalardaki vadesiz hesapların katılım bankalarındaki karşılığına denk gelmektedir (Dikmen, 2019). Nasıl ki vadesiz hesaplarda hesap sahibi istediği vakit parasını çekebiliyorsa özel cari hesaplarda da hesap sahibi istediği zaman parasını çekebilir. Ancak özel cari hesaplar hesap sahibine hiçbir getiri sunmamaktadır (Cinbaş, 2018). Özel cari hesaplar ile müşteri işlemlerini hızlı, güvenilir ve ücretsiz şekilde yerini getirir. Özel cari hesap sahipleri sadece bu kolaylıkları elde etmekle kalmaz ayrıca paralarını çalınma, kaybolma gibi tehlikelerden korur ve bankalarının sağladığı bankacılık hizmetlerinden de yararlanır (Ersöz, 2017).

2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları, katılım bankalarınca açılan hesap türüdür. Katılma hesapları faizin kullanılmadığı bankalarda kullanılan ve oluşan kâr yahut zararın paylaşıldığı hesaplardır (Çoban, 2016).

Katılım bankacılığının asıl amacı ise ekonomiye katılmayan ve yastık altında saklanan finansal değerlerin ve tasarruf birikimlerin yastık altından çıkarılarak, yabancı sermaye ile beraber faizsiz bir şekilde milli ekonomiye kazandırılmasıdır. Fon sahiplerinin dini inanışları sebebiyle yastık altında duran kaynaklar, geleneksel bankalar aracılığıyla reel ekonomiye yeterince kazandırılmamaktadır. Katılım bankacılığının faiz yerine ortaklık prensibini benimsemesi, reel ekonomi dışında olan fonların ticaret ve sanayi finansmanında kullanılabilmesine olanak tanınmasına ve faizsiz bankacılığa dayalı finansman yöntemlerinin kullanılmasına neden olmuştur. Katılım bankacılığının sunduğu ürünler arasında Murabaha, Mudaraba, Muşaraka, İcara, Salam ve sukuk gibi farklı enstrümanlar bulunmaktadır (Dilek ve Küçük, 2017).

Bankaların iki tür görevi vardır. Bu görevlerden birincisi fon toplama ikincisi ise fon kullandırmadır. Bankalar bir yandan ihtiyacı olan finansmanı sağlarken diğer taraftan elinde bulundurmış olan finansmanını ihtiyacı olan tarafa kaynak sağlamak için kullandırır. Bankalar bir bakıma aracılık faaliyeti yerine getirir. Bu aracılık faaliyeti fon ihtiyacı olan kesim ile fon fazlası olan kesimi bir araya getirmesi ile oluşur (Esen, 2019).

Geleneksel bankacılık faiz odaklı iken, katılım bankacılığı kar-zarar ortaklığına dayalıdır. Geleneksel bankalar mevduat toplarken, katılım bankaları bu fonları projelere yatırım yaparak değerlendirir. Katılım bankaları, günümüzde mali sektör içinde hem klasik bankaların yaptıkları birçok bankacılık faaliyetlerinde hem de finansal kiralama, sigortacılık, takas gibi diğer ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Yani, katılım bankaları, kendi prensiplerine ters düşmemek koşuluyla, klasik bankaların yaptıkları hemen hemen tüm işlemleri farklı yöntemlerle yapmaktadırlar (Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankaları, finansal sistem içinde sadece mevduat toplama ve kredi verme gibi temel bankacılık işlemlerini değil, aynı zamanda finansal kiralama (leasing), sigortacılık (takafül), yatırım danışmanlığı ve takas gibi çeşitli ticari ve finansal hizmetleri de sunar. Bu faaliyetler, katılım bankalarının geniş bir müşteri kitlesine hizmet vermesini sağlar ve mali sektörde önemli bir yer tutar. Ayrıca, bu bankaların işlemleri genellikle İslami finans prensiplerine uygun şekilde, etik ve faizsiz bir çerçevede gerçekleştirilir.

Her iki bankacılık türü de BDDK tarafından denetlenmekte, katılım bankaları ise ayrıca İslami finans kurallarına göre denetlenmektedir. Acat ve Hank (2023) Yaptıkları çalışmada 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, ilgili bankaların İslâm hukuku kapsamındaki yönetimine ilişkin yeterli maddelerden yoksundur. Bu nedenle ilgili bankaların Türkiye'deki İslâm hukuku kurallarına uyumu konusunda kesin sonuçlar çıkarılamaz. Türkiye'deki konvansiyonel ve katılım bankalarının tamamı 01.01.2005 tarihinde 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na bağlanmıştır.

Sonuç

2007-2018 yılları arasında çeyreklik veri kullanılarak Türkiye’de faaliyet gösteren geleneksel bankalar ile katılım bankaları arasında kârlılık değişkenleri açısından birtakım farklılıklar olup olmadığı analiz edilmiştir. Kullanılan değişkenler açısından iki banka türü arasında temel farklılıklar olduğu tespit edilmiştir (Aydemir, Kadioğlu ve Övenç, 2022).

Geleneksel bankacılık bireysel kredi ilişkilerine odaklanırken, katılım bankaları daha çok ortaklık ve işbirliği ilişkileri kurmayı hedefler. Bankacılık sisteminin çeşitliliğini ve farklı müşteri ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiğini göstermektedir. Her iki bankacılık türünde, kendi müşteri kitlelerine hitap ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Türkiye’deki bankacılık sistemi, geleneksel ve katılım bankacılığı ile iki farklı finansal yaklaşım sunarak çeşitli müşteri ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Her iki sistem de ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma açısından önemli roller üstlenmektedir.

Kaynakça

Aydemir, R., Kadioğlu, K. M. & Övenç, G. (2022). Türkiye’deki Geleneksel ve Katılım Bankacılığının Karşılaştırmalı Analizi: Ücret ve Komisyon Gelirleri, Mevduat Faizleri ve Kârlılık International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, 2022/1: 78-105

Kayadibi, S. & Şireci Y. (2023). Geleneksel bankacılık ve katılım bankacılığı uygulamaları: karşılaştırmalı performans analizi International Journal of Financial Economics and Banking Practices Vol.:4 Issue:1 Year: 2023: 18-42

Özulucan, A. & Deran A.(2009). Katılım bankacılığı ile geleneksel bankaların bankacılık hizmetleri ve muhasebe uygulamaları açısından karşılaştırılması Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute, 6(11): 85-108

Acat, M. & Hank N.(2023). Türkiye’deki Katılım Bankaları Açısından 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun Değerlendirilmesi Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal Sayı/Issue: 50, Aralık/December 2023: 103-118

Özcan, M. E. & Hazıroğlu, T. (2000). “Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı”. Bereket Dergisi, 3(9).

Büyükdenez, A. (2003). Ekonomik Bir Gerçeklik Olarak Özel Finans Kurumları, Özel Finans Kurumları Birliği Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık

Akıncı, H. (2016). Geleneksel Bankacılık Ürünleri ile Katılım Bankacılığı Ürünlerinin Avantajları ve Dezavantajlarının Karşılaştırılması. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Bankacılık Programı, Yüksek Lisans Tezi

Esen, S. (2019). Konvansiyonel Bankalar ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: BASEL III Kriterlerine Göre Bir Uygulama. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Osanmaz, M. N., (2020). Katılım bankacılığında ürün çeşitliliğinin değerlendirilmesi ve geleneksel bankacılık uygulamaları ile karşılaştırılması (yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dikmen, S. (2019). Katılım bankacılığı ve Türkiye ekonomisine katkıları. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Cinbaş, K. Z. (2018). Katılım bankacılığında Fon Toplama ve Fon Kullandırma Yöntemleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Ersöz, V. (2017). Katılım bankacılığının Türkiye'deki rolü. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Çoban, Y. (2016). Türkiye'de katılım bankacılığı ve finans sektöründeki yeri. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Dilek, S. & Küçük, O. (2017). Customer satisfaction in participation banks: A Research in Kastamonu. Research In Business and Social Sciences. 6(4): 22-33.

Fidancı H. A. (2001). Katılım bankalarının Türkiye'deki gelişimi ve katılım bankalarında müşteri memnuniyeti üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Uçar M. (1993). *Türkiye'de Dünyada faizsiz bankacılık ve hesap sistemleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Bayındır, Servet. (2005a). İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık, İstanbul: Rağbet Yayınları.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSAL SİSTEMİN YÖNETİMİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Parviz Rustamov HACIOĞLU

Dr., Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi (UNEC),

rustamovparviz99@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6325-1163

Özet

Bilimsel araştırma çalışmalarının temel amacı, İslam ekonomisi ve finans sisteminin yönetimi de Azerbaycanlı ve dünya bilim adamları Nizami Gencevi, Muhammed Nasiruddin Tusi, İbn Haldun, Muhammed Ebu Hamid El-Gazali, Ebu Ala Mevdudi, Seyid Kutubi, Servet Bayındır, Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev, Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve İncil'de bu alanda yürütülen bilimsel-teorik yaklaşımları incelemektir. Azerbaycanlı ve dünya bilim adamları Nizami Gencevi, Muhammed Nasiruddin Tusi, İbn Haldun, Muhammed Ebu Hamid El Gazali, Ebu Ala Mevdudi, Seyyid Kutubi, Servet Bayındır, Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev'in İslam ekonomisi ve finansal sisteminin yönetimine katkılarını ortaya çıkarmak ve incelemektir. Bilimsel araştırma çalışmalarında ana araştırma metodolojisi - İslam ekonomisinin ve finansal sistemin yönetiminde Azerbaycanlı ve dünya bilim adamlarının Nizami Gencevi, Muhammed Nasiruddin Tusi, İbn Haldun, Muhammed Ebu Hamid El Gazali, Ebu Ala Mevdudi, Seyyid Kutubi, Servet Bayındır, Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev'in yaklaşımlarını sistematik ve kapsamlı bir şekilde inceleyen bir çalışmadır. Çünkü bu yaklaşımların İslam iktisat tarihinin organizasyonu, yönetimi ve gelişimi üzerinde büyük etkisi vardır. Bilimsel araştırma çalışmalarının asıl uygulama önemi, elde edilen sonuçların dünyada İslam ekonomisi yönetiminde uygulanmasıdır. Bütün bunlar İslam ekonomisinin yönetimine, bu alanın sistematik gelişimine, sürdürülebilir ve sürdürülebilir faaliyete yenilikçi bir yaklaşıma yol açacaktır. Bilimsel araştırma çalışmalarının ana sonuçları - İslam ekonomisinin ve finansal sistemin yönetiminin iyileştirilmesi - bu alandaki kavramsal ve teorik yenilikleri yansıtmaktadır. Araştırmanın sonuçları İslam ekonomisi ve finans sisteminin bu alanın yönetimi, iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde uygulanmasına hizmet etmektedir. Bilimsel araştırmanın özgünlüğü ve bilimsel yeniliği, İslam ekonomisi ve finans sisteminin yönetiminde Azerbaycanlı ve dünya bilim adamlarının Nizami Gencevi, Muhammed Nasiruddin Tusi, İbn Haldun, Muhammed Ebu Hamid El Gazali, Ebu Ala Mevdudi, Seyyid Kutubi, Servet Bayındır, Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev, Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve İncil'de belirtilen bilimsel yaklaşımların temel bilimsel-teorik yönleri incelenmiş, teorik-pratik yaklaşımlar, bu alanın bilimsel-pratik olarak oluşumuna ilişkin teoriler yönü araştırılarak genellemeler yapılmış ve gerekli bilimsel-teorik yönleri araştırılmıştır. Bu açıdan bakıldığında bilimsel araştırma çalışmaları, İslam ekonomisinin organizasyonu ve yönetimi ile finansal sistem yönetiminde bilimsel yaklaşımların incelenmesi açısından takdire şayan sayılabilir.

Anahtar Kelime: İslam ekonomisi, İslam ekonomik sistemi, İslami finans sistemi, İslam ekonomik sistemine bilimsel yaklaşımlar, İslam ekonomik sistemine sistematik yaklaşımlar

THEORETICAL APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF THE ISLAMIC ECONOMY AND FINANCIAL SYSTEM

Abstract

The main goal of the scientific research work is the participation of Azerbaijani and world scientists Nizami Ganjavi, Muhammad Nasireddin Tusi, Ibn Khaldun, Muhammad Abu Hamid Al-Ghazali, Abu Ala Mevdudi, Seyid Kutubi, Servet Bayindir, Haji Muhammad Hasan Khanlar oglu Meybullayev in the management of the Islamic economy and financial system, is to examine the scientific-theoretical approaches carried out in this field in the Holy Quran, Torah and Bible. To reveal and study the contributions of Azerbaijani and world scientists Nizami Ganjavi, Muhammad Nasiruddin Tusi, Ibn Khaldun, Muhammad Abu Hamid Al-Ghazali, Abu Ala Mewdudi, Sayyid Kutubi, Servet Bayindir, Haji Muhammad Hasan Khanlar oglu Meybullayev to the management of the Islamic economy and financial system. is to do. The main research methodology in the work of scientific research - in the management of the Islamic economy and financial system by Azerbaijani and world scientists Nizami Ganjavi, Muhammad Nasiruddin Tusi, Ibn Khaldun, Muhammad Abu Hamid Al-Ghazali, Abu Ala Mewdudi, Seyid Kutubi, Servet Bayindir, Haji Muhammad Hasan Khanlaroglu It is a systematic and complex study of Meybullayev's approaches. Because these approaches significantly impact the organization, management, and development of Islamic economic history. The primary application importance of scientific research work is to apply the obtained results in managing Islamic economics

worldwide. All this will lead to an innovative approach to managing Islamic economics, systematic development of this field, and sustainable and sustainable activity. The main results of the scientific research - the improvement of the management of the Islamic economy and financial system, reflect the conceptual and theoretical innovations in this field. The research results serve the application of the Islamic economy and financial system in the management, improvement, and development of that field. The originality and scientific innovation of the scientific research is that in the management of the Islamic economy and financial system, Azerbaijani and world scientists Nizami Ganjavi, Muhammad Nasiruddin Tusi, Ibn Khaldun, Muhammad Abu Hamid Al-Ghazali, Abu Ala Mewdudi, Seyyid Qutubi, Servet Bayindir, Haji Muhammad Hasan Khanlaroglu Meybullayev, the main scientific-theoretical directions of the scientific approaches indicated in the Holy Quran, Torah, and the Bible were studied, theoretical-practical approaches, theories about the formation of this field as a scientific-practical direction were investigated and generalizations were made, and its necessary scientific- theoretical aspects have been investigated. From this point of view, the scientific research work can be considered admirable from studying scientific approaches in the organization and management of the Islamic economy and financial system management.

Keywords: Islamic economy, Islamic economic system, Islamic financial system, scientific approaches to Islamic economic system, systematic approaches to Islamic economic system

1. İslam Ekonomisi Tarihinde Dini Yaklaşımların Yeri ve Rolü

İnsanlığın başlangıcından beri insanların kendilerine farklı dinleri seçtikleri bilinmektedir. İslam ekonomisi ekonomik olduğu kadar dini de bir kavramdır. İslam ekonomisi kavramının bu kadar tartışılmasının ve tartışılmasının temel nedenlerinden biri toplumun sosyo-ekonomik durumudur. Sorun bunun dünya ekonomisiyle alakalı olup olmadığıdır. İslam ekonomisi konusunun bu kadar ilgili olması nedeniyle bu başlık altında dört kutsal kitapta yer alan ekonomik konularla ilgili ayetler azalan sıra ile ve bunların açıklamaları bu konuyla ilgili bazı hadislerde geniş görünüşde yorumlanmıştır.

Faiz, Tevrat'ta şu şekilde ayrılır:

- "Eğer hemşehriniz fakirse ve kendi geçimini sağlayamıyorsa ona yardım edin. Bir yabancı gibi seninle yaşamasına izin ver.

Ondan faiz ve menfaat almayın. Tanrınızdan korkun ve hemcinslerinizin sizinle birlikte yaşamasına izin verin.

Ona faiz karşılığı para vermeyin, kâr amaçlı yiyecek vermeyin" (Tevrat, Levililer 25, 35-37 ayetler, s. 147);

- « Her yedi yılın sonunda, sana borçlu olanları bağışla.

Borçları affetme işi şu şekilde yapılır: Borcu olan herkes komşusunun borcunu affetsin. Komşusunu veya hemşehrisini borcunu ödemeye zorlamamalıdır, çünkü Rabbin borç affi yılını ilan etmiştir.

Borçlarınızı yabancılardan geri alabilirsiniz, ancak İsrailoğullarının borçlarını bağışlamalısınız.

O zaman aranızda hiç fakir kalmayacak. Eğer Tanrınız RAB'bin mülk olarak size vereceği topraklardaysanız.

Onun sözüne tam olarak uyarsanız, bugün size emrettiğim tüm emirleri dikkatle yerine getirirseniz,

Tanrınız Rab, söz verdiği gibi sizi mutlaka kutsayacaktır. Birçok ülkeye borç vereceksiniz ama onlardan borç almayacaksınız. Sen birçok ulusa hükmedeceksin, ama onlar sana hükmedemeyecekler.

Tanrınız RAB'bin size vereceği ülkenin herhangi bir şehrinde yaşayan yurttaşlarınızdan biri yoksulsa, katı yürekli olmayın. Zavallı hemşehrinize elinizi uzatmayın.

Tam tersine eli açık ol, ihtiyacı olanı ona ödünç ver.

Tapınakta "yedinci yıl - borçların affedilme yılı yaklaşıyor" deyin ve kalbinize kötü düşünceler getirin. Hemşehriniz için aç gözlü olmayın, ona yardım etmeyi reddetmeyin. Aksi halde zavallı hemşehriniz sizi Rabbine şikâyet edecek ve siz de günaha gireceksiniz.

Yoksullara cömertçe ve gönüllü olarak yardım edin, çünkü bu nedenle Tanrınız Rab tüm çalışmalarınızı ve yaptığınız her şeyi kutsayacaktır.

Ülkede her zaman yoksul insanlar olacaktır, bu yüzden size emrediyorum: Ülkenizdeki yoksul ve muhtaç yurttaşlara elinizi mutlaka açın. (Tevrat, Tesniye 15, 1-11 ayetler, s. 224).

Faiz Kutsal İncilde şu şekilde ayırt edilir:

- "Kendiniz için yeryüzünde hazineler biriktirmeyin. Orada güveler ve pas onları yok eder ya da hırsızlar içeri girip onları çalar.

Bunun yerine kendinize göklerdeki hazineleri biriktirin. Orada ne güve, ne pas onları yok edecek, ne de hırsızlar içeri girip çalacak.

Çünkü hazine neredeyse, kalbin de orada olacaktır.

Bedenin lambası gözdür. Gözleriniz sağlıklı olursa tüm vücudunuz aydınlanır.

Hayır, gözün zayıfsa bütün vücudun karanlık olur. Eğer içindeki "ışık" karanlıksa, karanlık ne kadar büyüktür!

Hiç kimse iki efendiye hizmet edemez. Çünkü ya birinden nefret edip diğerini sevecek ya da birine yapışıp diğerini küçümseyecek. Hem Allah'a hem de servete kulluk edemezsiniz." (İncil, Matta, 6. Bölüm, 19-24. ayetler, s. 8-9);

- "Dileyin, size verilecektir, arayın, bulacaksınız, kapıyı çalın, size açılacaktır."

Çünkü isteyen alır, arayan bulur, çalana kapı açılır.

Sizden biriniz oğlundan ekmek istese ona taş verir mi?

Bu nedenle, kötü olduğunuzda çocuklarınıza nasıl güzel hediyeler vereceğinizi biliyorsanız, göklerdeki Babanızın kendisinden dileyenlere güzel hediyeler vereceği çok daha kesindir!

İnsanlara, onların size davranmasını istediğiniz şekilde davranın. Çünkü Kanun ve Peygamberler böyle buyurmuştur. (İncil, Matta, 7. Bölüm, 7-12 ayetler, s. 9-10);

Kur'an-ı Kerim'de faiz doğrudan şu şekilde ayırt edilir:

- "Tefecilik (alışveriş, faiz) yiyenler, (kıyamet günü) şeytanın dokunduğu (cinlerin eline geçirdiği) biri olarak kabirlerden çıkarlar. Şu haldedirler ki: "Alışverişte faizcilik gibidir!" - söyledikleri yüzünden. Ancak Allah ticareti helal, faizi ise haram kılmıştır. Artık kim Rabbinin tavsiyesini kabul ederek (bu işi) bırakırsa, geçmişte aldığı şeyler onundur (bağışlanır). Onun işi Allah'a aittir. Fakat (tekrar faize) dönenler Cehennem ateşidir ve orada ebedi kalacaklardır.

Allah, tefeciliği (faizle kazanılan malın bereketini) yok eder, sadakayı (sadaka olarak verilen malın bereketini) artırır. Allah hiçbir kafiri ve günahkârı sevmez!

İman eden, salih amel işleyen, namaz kılan ve zekat verenlerin Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara (ahirette) hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmemektedir!

Ey inananlar! Eğer gerçekten iman etmişseniz, Allah'tan korkun ve geri kalan kısmını (faizi) bırakın. (Borçlulardan satın almayın!)

Eğer bunu yapmazsanız, bilin ki Allah ve Resulüne karşı savaşa girmiş bulunuyorsunuz! Hayır, eğer tevbe ederseniz yatırımınız (mayanız) sizindir. Böylece ne zulme uğrarsınız, ne de zulme uğrarsınız!

Sana borçlu olan kişi zor durumdaysa, durumu düzelinceye kadar ona mühlet ver! Eğer bilmek istersen, buna sadaka olarak bakman senin için daha hayırlıdır. Keşke bilseydin!

Allah'a döndürüleceğiniz günden korkun! Sonra herkese yaptıklarının karşılığı verilecek ve onlara haksızlık edilmeyecektir." (Kuran-ı Kerim, Bakara Suresi, 275-281 ayetleri, s.37);

- "Ey iman edenler! Faizi (borca koyduğunuz faizi) çoğaltmayın! Tanrı'dan korkun ki kurtulasınız!" (Kuran-ı Kerim, Ali İmran Suresi, 130. ayet, s.51);

- "Ey iman edenler! Birbirinizin mallarını haram yollarla yemeyin ve karşılıklı rızanız olmadıkça kendinizi öldürmeyin! Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir!

Kim bunları şiddet ve zulümle yaparsa, Biz onu cehennem ateşine atacağız. Bu Allah için çok kolaydır!

Büyük haramlardan sakınırsanız, günahlarınızı (küçük günahlarınızı) örteriz ve sizi güzel bir yere (şerefli bir mekana, Cennete) koyarız. (Kuran-ı Kerim, Nisa Suresi, 29-31. ayetler, s. 61);

Hz. Muhammed (sav)'in hadislerinde faize olan ilgiye ilişkin şu örnekler incelenmiştir: (Aktepe, 2011, s. 27).

- "Helake yol açacak yedi şeyden kaçın: Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere insan öldürmek, yetim malını yemek, faizle borç vermek, savaştan kaçınmak, dürüst ve mümin kadına iftira atmak.";

- "İslam öncesi faizle ilgili tüm hususlar ortadan kaldırılmıştır. Önce soyundan gelen Abdülmuttalib oğlu Abbas'ın faizini iptal ediyorum. Zaten tüm faizleri iptal ediyorum.";

- "Bilmelisiniz ki, İslam öncesi faizin her türlüşü kaldırılmıştır. Ana paranız size aittir. Böylece haksızlığa uğramazsınız ve haksızlığa uğramazsınız";

- "İnsanlar için öyle bir zaman gelecek ki, faiz yemeyen kimse kalmayacak." Bu durum yemek yemeyenleri de etkileyecektir.";

- "Meraj'da iken Firavun ve arkadaşlarının yolunda, karınları ev gibi şişmiş insanlar olduğunu gördüm. Firavun ve arkadaşları sabah akşam onların üzerinden geçerler. "Bunlar kim, Gabriel?" diye sordum. "Onlar faiz yiyenlerdir" diye cevap verdi bana;

- "Faizle servetini artıran ve bunun sonucunda (serveti) azalmayan hiçbir kimse yoktur.";

- "Şüphesiz öyle bir zaman gelecek ki, insan, malı helalden mi yoksa haramdan mı kazandığını düşünmeyecek.";

- "Kişinin bilerek yediğı bir dirhem faiz, zinadan otuz altı kat daha kötüdür.";

- "Faizin yetmiş iki çeşidi vardır. En ufak bir faizle uğraşmak, kişinin annesiyle zina yapmasına eşdeğerdır.";

- "Allah (cc) faizcileri kıtlıkla, rüşvetçileri ise korkuyla cezalandıracaktır.";

- "Zina, tefecilik ve alkol, yeniden dirilişin geçici hastalıkları haline gelecektir.";

- "Allah (cc) faiz yiyen kimsenin karnını, yediğı faiz miktarına göre cehennem ateşiiyle doldurur. Faizden elde ettiğı gelirle yapacağı hiçbir iyiliğı kabul etmez. Bir gram bile faizli malı varsa, Allah'ın ve meleklerin laneti daima onun üzerinedir.";

- "Kazançların en kötüsü faizli kazançtır.";

- "Yiyene, yedirene, yazana, faize şahit olana lanet olsun." Hepsi aynı."

2. Azerbaycan ve Dünya Bilim Adamlarının İslam Ekonomisi Tarihine Katkıları

2.1. Nizami Gencevi'nin İslam Ekonomisine Katkıları

12. yüzyılda yaşamış ve yaratmış dahi bir Azerbaycan şairi, filozofu ve düşünürü olan Nizami Gencevi, İslami mali ve ekonomik sistemin gelişmesinde en önemli yeri işgal etmektedir. İyi eğitim almış, tarih, ahlâk, felsefe, mantık, teoloji, astronomi, kimya, fizik, tıp, botanik, matematik, Kur'an-ı Kerim tefsiri, müzik, görsel sanatlar vb. konularda bilgi sahibiydi. bilimlere derinden aşinaydı.

Beş büyük şiirinin yer aldığı "Hamse" adlı eserleri sosyal, ekonomik ve diğer bilimlere yönelik zengin yaklaşımlarıyla ünlüdür. Feodalizmin geliştiğı dönemde yaşayan Nizami Gencevi, döneminin sosyal, ekonomik ve sosyal sorunlarına kayıtsız kalmamıştır. Bu bakımdan eserleri sosyo-ekonomik yaklaşımlar açısından zengindir. Sosyo-ekonomik yaklaşımlarındaki önemli konulardan biri emek, zenginlik ve bunların birbirleriyle olan ilişkileridir. Eserlerinde maddi ve manevi zenginlik yaratanların çalışmalarına çok değer vermiş, fiziksel ve zihinsel yetenekleri her şeyin üstünde tutan insan tasvirleri yazmıştır. Nizami Gencevi zenginlik içinde yaşayanları, altına bağımlı olanları, yoksulluk içinde yaşayanları ortaya çıkarmış, hayatın anlamını çalışma ve insanlığa hizmette görmüştür. Eserlerinde şunları kaydetti: "Vücudunuzu eğlence için eğitmeyin, çünkü işsizliğin sonucu tatminsizliktir... Hayattaysanız ellerinizi, ayaklarınızı işte tutun", "Ne olursa olsun iş, iş hayattır."

Nizami Gencevi "Sırlar Hazinesi" ve diğer eserlerinde emeğin insana özgü bir faaliyet olduğunu göstermiş, emek ve mesleki faaliyetlerde insanın diğer yaratıklardan farkını ve üstünlüğünü görmüştür. Yasak alışkanlıkları olan insanları eleştirerek, "ne şehvet ne de uyku ne de yiyecek, hayatın hiçbir anlamı olmaması gerektiğini" belirtti. Nizami Gencevi, insanları anlamaya, düşünmeye, "hayatın her sırrını ortaya çıkaracak becerileri geliştirmeye" çağırdı.

Nizami Gencevi, tüketimin nihai amacının insanın yaşamak için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu eserlerinde göstermiştir: "Her işin nihai amacı yiyecek ve giyecekten başka bir şey değildir." Dolayısıyla emek sürecinin, herkesin hem kendisi hem de başkası için çalıştığı, herkesin herkese bağımlı olduğu, herkesin herkese bağımlı olduğu toplumsal bir anlamı vardır: "Dünya tarlasına dikkat edersek, hepimiz birbirimizin çiftçisiyiz." Yaklaşımı, işbölümü fikrini ve bunun zenginliğin artması üzerindeki etkisini daha da geliştiriyor. Nizami Gencevi'nin eserlerinde devlet sanata, zanaata, tarım emeğine sahip çıkmazsa, herkese mesleğine göre koşullar yaratılmazsa "herkes mesleğinden yararlanamaz", zenginlik azalır, vergiler artar. Ödeme yapılmazsa hazine boş kalacak ve sosyal adalet ihlal edilecek.

Dahi Azerbaycan şairi, filozofu ve düşünürü Nizami Gencevi'nin sosyo-ekonomik yaklaşımlarından, yaşadığı toplum ve onun adaletsizlikleriyle uzlaşmadığı, onu "düzenleme" ve "yeniden inşa etme" fikirleriyle yaşadığı ve yarattığı sonucuna varılabilir. . (Valiyev, 1995: 33-34).

Bildiğimiz gibi doğal ekonominin hüküm sürdüğü Orta Çağ'da emtia-para ilişkilerinin gelişip genişlemesi, üreticilerin tabakalaşmasına, ticaretin ve tefecilik faaliyetlerinin genişlemesine yol açmıştır. Yani bu, o zamanın doğa kanunlarının bir sonucuydu. Bu kanunlara uygun olarak zenginliğin yavaş yavaş para şeklinde tezahür etmesi, paraya ve altına olan ilgiyi artırdı. Bu dönemde para ve altın zengin olma isteğini artırdı. Para ve altın hırsı arttı, toplama, biriktirme, hazine yaratma aracı haline geldi. Nizami Gencevi, paranın ve altının insanlar üzerindeki etkisini görmüş, gözlemlemiş ve bu tür konulara karşı katı görüşlerini ortaya koymuştur. Parayı insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarına hizmet eden bir araç olarak görmüştür. Bildiğimiz gibi tefecilik yoluyla para, altın ve gümüş toplamak Nizam'ın ahlak ve adalet ilkesine uymuyordu. Bu konuda kendi ahlak ve adalet ilkelerinden yola çıkarak paranın yerine getireceği bir takım işlevleri açıklamaya çalışmış ve bu konudaki değerli düşüncelerini kaleme almıştır. (Valiyev ve Hasanov, 1996: 96-98)

2.2. Muhammed Nasiruddin Tusi'nin İslam Ekonomisine Katkıları

Muhammed Nasiruddin Tusi'nin (1201-1274) İslami mali ve ekonomik sistemin gelişmesinde büyük yeri ve rolü vardı. Ayrıca astronomi, matematik, felsefe, mantık, ahlak, sosyal ve ekonomik alanlarda bilimsel araştırmalar yaptı. Muhammed Nasiruddin Tusi'nin İslami finans ve ekonomi alanındaki bilimsel araştırmaları, klasik İslam iktisat düşüncesine büyük bilimsel katkılar sağlamıştır. "Maliye Hakkında" adlı eserinde İslami mali ve ekonomik sistemin gelişim tarihinde ilk kez devletin gelir ve giderlerinin hükümdarın kişisel mülkünden ayrılmasını, vergilerin düzenlenmesini ve vergilerin düzenlenmesini önerdi. yoksullara, engellilere, yetimlere ve dullara sosyal yardım ve güvence sağlamak. (Hacıoğlu, 2018: 382).

Tebriz yakınlarında Merağa gözlemevini kurdu, bir bilim okulu kurdu ve başkanlığını yaptı. Muhammed Nasiruddin Tusi, bilimin birçok alanıyla derinden ilgilendi ve İslami mali ve ekonomik sistemin teorik ve pratik kavramını ve onun çeşitli yasalarını, yönetim yöntem ve ilkelerini ortaya koydu. İslami finans ve ekonomi sistemine yönelik pratik tavsiyeleri "Akhlaqi-Nasir" ve "Maliye Hakkında" eserlerinde geniş ölçüde yansıtılmaktadır. O, İslami mali ve ekonomik sistemin yapısına ve onun sosyal ve ekonomik ilişkilerine dair, modern ekonomik yönetim sistemimize uygun, mükemmel ve net bir kavram yarattı.

Muhammed Nasiruddin Tusi'ye göre insanın ihtiyaçlarını gidermesi gerekir. Bu nedenle emek ve üretim faaliyetleri onun için çok önemlidir. "Sanat ve meslek olmadan, ekmeden, hasat etmeden, temizlemeden, öğütmeden, yoğurmadan ve pişirmeden insanın beslenmesi mümkün

değildir ve bunun için de yardımcı işlerin ve tarım aletlerinin yapılabilmesi için çok fazla emek harcamak gerekir." Bütün bunları bir kişinin yapması mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında insanların birbirlerine yardım etmelerine, birlikte çalışmalarına ve onların toplumsal emek faaliyetini oluşturan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. İnsanların belirli bir biçimde, toplum biçiminde yaşaması için işbölümünün, uzmanlaşmanın gerekli bir koşul olduğunu gösteriyor. Yani tüm bunlar olmadan yaşamak mümkün değil. Şöyle diyor: "İnsanlar birbirlerine yardım ettiklerinde, her biri bu görevlerden birini yerine getirdiğinde, ihtiyaç duyduklarından fazlasını üretirler ve fazlasını başkalarına verip-alarak denge ve dengeyi oluştururlar, geçimlerini sağlarlar, kendilerini ve türlerini korurlar, düzenlerler ve nasıl bir sistem yarattırlarsa öyle yaratırlar." Muhammed Nasireddin Tusi'ye göre toplumun ekonomik hayatını, insanların davranış esaslarını inceleyen bilime "Toplum" bilimi denir ve konusunu tanımlar. Eserinin bu konuların tahliline ayrılan üçüncü bölümüne değinerek şunları söylüyor: "... Halkın hikmeti, bu konuyu ilk konusu haline getiren bir ilimdir. Bu bilim, herkesin yararına olan ortak emeğin gerçek ve genel gelişim yasalarıyla ilgili bir teoridir. Bu ilmin konusu (nesnesi), toplumsal emekle birleşen ve böylece en mükemmel üretimi oluşturan insan ilişkileri sistemidir... Dolayısıyla erdem sahibi olabilmek için herkesin bu ilmi öğrenmeye çabalaması gerekir, aksi takdirde tutum ve davranışta hata yapacaklar, dünyada hukuksuzluk yaşanacak". (Valiyev, 1995: 34-35).

2.3. İbn Haldun'un İslam Ekonomisine Katkıları

İbn Haldun, Doğu ve Arap dünyasının büyük bir düşünürü, sosyologu, iktisatçısı, tarihçisi, filozofu ve devlet adamıydı. 14. yüzyılda yaşamış, yaratmış, dünya İslam bilim ve kültürüne büyük hizmetlerde bulunmuş dahilerden biridir. İbn Haldun aynı zamanda İslam dünyasının büyük bir iktisat bilimcisidir, dünya iktisat düşünce tarihinin gelişiminde özel bir yeri ve rolü olan bir dehadır. Yedi ciltten oluşan eserlerinin ilk üç cildi "Önsöz" adı altında Arapça, Türkçe, İngilizce ve diğer dillerde birçok kez yayımlanmıştır.

İbn Haldun, "Mukaddime" adlı eserinde kendisinden önceki ve kendi dönemindeki bilim adamlarının eserlerinden yararlanarak gelişim teorisinde dile getirilen konuları derinlemesine analiz etmiştir. "Giriş" adlı eserindeki kalkınma teorisi ve burada sunulan başlıktaki yönetim modeli, hükümdarın faaliyetine yöneliktir. Bu modelde, başlıca aşağıdakileri içeren bir takım öneriler öne sürülmüştür:

- Yöneticinin gücü (mülk), yalnızca şeriatın uygulanmasıyla ortaya çıkar.
- Şeriat yalnızca hükümdar tarafından uygulanır.
- Hükümdar gücünü yalnızca halktan alır (ar-ricâl).
- İnsanlar ancak mal (mal) ile ayakta durabilirler.
- Zenginlik ancak gelişme yoluyla elde edilebilir.
- Kalkınma ancak adalet (el-adl) ile sağlanabilir.
- Adalet, Allah'ın insanlar üzerindeki takdirinin (el-mizan) ölçüsüdür.
- Yönetici adaleti sağlamakla yükümlüdür. (Muhammed Umer Chapra, 2001).

Doğudayken sanki Batıdaki felaketleri yaşıyor gibiydim. Sanki varoluşun dili kurumuş, bitmiş ve çözülmüştü. Çağrımın cevap şu oldu: Allah, yeryüzünün ve üstündekilerin varisidir. Durum tamamen değiştiğinde, koşullar farklılaştığında, görünen o ki, yaratılanlar temelden değişiyor ve toplum ilerlemeye ulaşıyor. Sanki yeni bir yaratılış, yeni bir başlangıç, yeni bir evren oluşmuştu! (Eliaçık, 2012: 538).

2.4. Muhammed Ebu Hamid Gazali'nin İslam Ekonomisine Katkıları

İslam mali ve ekonomik sisteminin dahi alim ve düşünürlerinden biri olan Muhammed Ebu Hamid El-Gazali (1058-1111), dini, felsefî, siyasi ve ekonomik yaklaşımları yüzyıllar boyunca en çok okunan ve incelenen eserler arasında yer almıştır.

Bildiğimiz gibi bazı yazılı kaynaklarda 500 civarında, bazı kaynaklarda ise 457 kadar kitap yazdığı belirtilmektedir. Ancak kalan eser sayısı 75 olarak gösterilmektedir.

Burada bilim adamlarının ekonomik fikirlerine ilişkin bilgileri kısa bir şekilde gözden geçirelim. Gazzal'ın bilimsel faaliyeti incelendiğinde onun sadece bir iktisatçı olmadığı görülür. Siyasi, ahlaki, dini ve diğer sosyal konularda araştırmalar yaparak döneminin İslami mali ve ekonomik sistemine değerli katkılarda bulundu. Özellikle ekonomik ve sosyal faaliyetlerin merkezinde insanın rolünü vurguladı. Dolayısıyla insan varlığını devam ettirebilmek için yeme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Bu amaçla insan, dünyadaki mevcut maddeleri kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde değiştirir, dönüştürür. Yeryüzünü insan için yaratılmış bir mekân olarak değerlendiren Gazali'ye göre insan, yeryüzünün doğal kaynaklarını ürüne dönüştürerek bu dünyadaki yaşamını sürdürür. Kendi yaptığı aletlerle ihtiyacı olan şeyleri kendisi yapıyor. Talep fazlası ürünleri değiştirerek malların faydasını artırır. Buda insanların ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştıracaktır. Bitkiler gıda ve ilaç olarak kullanılmaktadır. İnsan, dünyadaki canlıların bir kısmını araç olarak kullanır. Etin bir kısmını yer; etini ve sütünü ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıyor, hayvan derileri ve kıllarından çeşitli elbiseler üretiyor. İnsanın çalışıp geçimini helal yoldan kazanmasını ibadet olarak kabul etmiştir. Dünyadaki mevcut doğal kaynakları kullanarak ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde üretim yapar. Dolayısıyla üretim, doğal kaynakları istenilen şekle sokarak kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanır. Gazali, iş bölümü ve uzmanlaşmanın emeğin verimliliğini artırdığını savunan ilk düşünürlerden biridir. Bunları gerçekleştirmek için bir takım meslek ve meslek türleri ortaya çıkmıştır ve bunların başlıcaları şunlardır:

- Tarım: İnsan, gıda ürünlerinin bir kısmını toprağı kullanarak üretir.
- Çobanlık: İnsan bu meslekle faydalı bulduğu hayvanların sayısını artırır ve onların enerjisini, etini, sütünü, derisini ve yünü kullanır.
- İstifçilik: Bu nedenle insan, kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için av hayvanlarını, otları, yakacak odunları ve doğal kaynakları kullanır.
- Dokuma: Bitkisel lifleri ve hayvan kıllarını ipliğe dönüştüren insanlar, dokuma ve terzilik sanatıyla kıyafet ihtiyaçlarını karşılayabilecek ürünler üretirler.
- Ticaret: Farklı mesleklerden elde edilen ürünleri üreten üreticiler, birbirlerinin ihtiyaçlarını takas ve ticaret yoluyla karşılarlar.
- Marangozluk: Bu meslekte uzmanlaşmış sanatkarlar, insan yaşamının ihtiyaçlarını karşılayacak evler inşa ederek ev eşyalarını üretirler.

Gazali'ye göre Tesadüfi ticaret işbölümünü ve uzmanlaşmayı hızlandırır, emeğin verimliliğini artırır, ürün kalitesinin gelişmesine ortam yaratır. Ticaretle uğraşanların bu alanla ilgili önemli bilgilere sahip olması gerektiğini öne sürdü. Bu nedenle ticaretle uğraşan her Müslümanın ticaret ilmini bilmesi gerekir. Çarşı piyasasını takip ederken ticaretle uğraşanlara Ömer'in şu tavsiyesini zaman zaman hatırlatıyordu: "Ticaret ilmini öğrenin. Aksi halde, farkında olmadan faize bulaşırsınız ve başkalarına haksızlık edersiniz." Dolayısıyla helal ticaret kârı, doğru ölçü ve tartıya bağlıdır. Kur'an'ın şu kanununa dikkat çekiyor. "Ölçtüğünüzde tam ölçüp, doğru teraziyle tarttığınızda hem daha iyi hem de sonuç açısından daha güzel oluyor."

Kaza sonucu ticaretin hukuka uygun ve adil olması için aşağıda belirtilen koşullar esas olarak aşağıdakilerden oluşur:

- Satıcı, malını farklı göstermemelidir;
- Satıcı, malın kusurlarını alıcıya açıklamalıdır;
- Boyut ve ağırlıkta aldatılmamalı;
- Satıcı güncel piyasa fiyatını saklamamalıdır.

Gazali notlarında açıkça ekonomik ve sosyal kalkınmaya ortam hazırlamakta devletin temel görevlerinin adalet, iç ve dış güvenin sağlanması, haksızlığa karşı bireyin haklarının savunulması ve çatışmaların ortadan kaldırılması olduğunu belirtmiştir. Devlet, düşünce ve görüş farklılıklarından kaynaklanan farklılıkların dayanışmaya dönüştürülmesini önerdi. Bireyler arasındaki bilgi, iş deneyimi ve rütbe farklılıklarından kaynaklanan, insan gruplarının etkili faaliyetlerinin organizasyonu konusunda değerli tavsiyelerini tavsiye etti. Bu nedenle toplumun

insan sınıfları arasındaki çatışmaları çözmek ve sosyo-ekonomik konularda dayanışmayı artırmak devlet başkanının ve devlet görevlilerinin temel görevleridir. Bundan sonra halkın devlet başkanının statüsüne ve emirlerine uyması gerekir. Gazali'ye göre adil yönetim ülkeyi geliştirecek ve zenginleştirecektir. Geçmişte zengin ve müreffeh devletlerin sadece devlet başkanları tarafından yönetildiğini öne sürdü. Özellikle baskıcı yöneticilerin halkı yoksulluğa ve sefaletle mahkûm ettiğini kaydetti. Adil bir hükümdar, layık memurları terfi ettirmeli ve onlara görevlerini layıkıyla yerine getirebilmeleri için özel yetkiler vermelidir. Özel baskı ve adaletsizliğin hâkim olduğu bir ortamda ekonomik ve sosyal kalkınma mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla böyle bir yönetim sisteminde şehirler harabeye dönüşür; insanlar şehirlerini, ülkelerini terk edip başka ülkelere gitmek zorunda kalıyor. Böyle bir durumda ekilecek araziler işlenmeden kalacak ve verim düşecek, ülkenin ekonomik gücü azalacak, devletin geliri azalacak ve devlet hazinesi boş kalacak, ülkedeki sosyo-ekonomik durum kötüleşecektir. azalacak ve insanlar arasındaki sosyo-politik gerilim artacaktır. Yani halk adil olmayan bir hükümdarı sevmez. Sürekli ona küfrediyor ve lanet ediyor. Gazzâlî'ye göre toplumun refahı, İslam Hukukunun temel amacını oluşturan beş temel hak (Makâsîd Şeriat) ve insanların haklarının korunması şu şekilde yansıtılmaktadır:

- Dini hak ve özgürlüklerin (dini haklar) sağlanması;
- Kişiliğe ilişkin hak ve özgürlüklerin (kişilik hakları) sağlanması;
- Aile ve neslin devamına ilişkin hakların sağlanması (mülkiyet hakları);
- Mülkiyet ve mülkiyetle ilgili hakların (mali haklar) sağlanması;
- Akla ve düşünceye ilişkin hak ve özgürlüklerin (fikri haklar) sağlanması.

Devletin temel görevlerinden biri kamusal hayatta iyi bir rekabet ortamı yaratmak ve her türlü tekelleşmeyi önlemektir. (Ersoy, Haziroğlu, Albayrak. vd., 2019: 58-61).

2.5. Ebu Ala Mevdudi'nin İslam Ekonomisine Katkıları

20. yüzyılın en büyük İslam alimlerinden biri olan Ebu Ala Mevdudi, 25 Eylül 1903'te Pakistan'ın Haydarabad kentinde bir bilim adamının ailesinde doğmuş, 22 Eylül 1979'da Amerika'da tedavi gördüğü Buffalo Hastanesi'nde vefat etmiştir. .

Ebu Ala Mevdudi'nin İslami finans ve ekonomi sistemine en büyük katkısı 1960 yılında yazdığı "Faiz" kitabıdır. Ebu Ala Mevdudi'nin "Faiz" adlı kitabı, İslam sisteminin karakteristik özelliklerini benzersiz bir şekilde göstermektedir.

İslam, dünyadaki mevcut ekonomik sistemlere karşı çıkıyor, ekonomik sistemler arasında altın bir orta yol tutuyor, bilimsel ve mükemmel bir sistemi bünyesinde barındırıyor. Temel ilkesi kişiye her türlü kişisel ve doğal hakkı vermek, servet dağılımı dengesini bozmamaktır. Bir yandan kişiye özel mülkiyet hakkı ve mülkünü koruma hakkı verir. Öte yandan bu hak ve yetkilere manevi ve maddi açıdan bazı hukuki sınırlamalar getirmektedir. Bütün bunların temel amacı, aşırı doğal kaynak ve milli servetin tek merkezde birikmesini önlemek, milli zenginlik ve doğal kaynakların sürekli dolaşımını sağlamak, insan toplumunun her üyesinin hakkını ve bundan payını almasını sağlamaktır. Bu amaçla İslam sistemi ekonomiye öyle prensiplerle yaklaşmıştır ki, kendi ruhu, ilkeleri ve yöntemleri bakımından dünyadaki herhangi bir sistemin esaslarından tamamen farklıdır. (Ebu Ala Mevdudi, 2004: 22)

Burada bahsedilen konularda temel amaç, insan toplumunun tüm üyelerinin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktır. İnsan toplumunda herkes, başkalarına zarar vermeden, doğal faaliyet sınırları içinde kalsa, bu karı harcarken tasarruf etse ve insanlara yardım etse, kapitalist toplum sisteminde ekonomik dengesizlikler ve eşitsizlikler olmazdı. Çünkü eğer böyle bir ekonomi birinin milyoner olmasını engellemiyorsa o zaman bu kişinin zenginliği yüzünden binlerce insanın açlıktan ölmesine izin verilmez. Öte yandan bu ekonomik düzen, doğal olarak, Allah'ın verdiği zenginlikten bir payın, bir kısmının tüm insanlara verilmesini gerektirir ve aynı zamanda bu kişinin zenginlik kazanmasını imkânsız hale getirecek yapay kısıtlamalar da getirmez. kendi gücüne ve yeteneğine. (Ebu Ala Mevdudi, 2004, s. 23-24).

Ebu Ala Mevdudi'ye göre İslam ekonomik sisteminin ana unsurları aşağıdaki önemli yönleri içermektedir.

1. Bazı sınırlamalar ve kısıtlamalarla serbest ekonomik faaliyet;
2. Zekâtın farz olarak belirtilmesi;
3. Mirasın (miras) tespiti ve kanunun kabulü;
4. Faiz yasağı. (Ebu Ala Mevdudi, 2004: 43).

İslam, kabul edilen orta ekonomik yol ve komünizm ile kapitalizmin buluşması üzerinde pratik bir düzen inşa etmek için ahlak ve kanunlarla desteklenmektedir. İslam, ahlâk eğitimiyle, insan toplumunun her bireyini kendi emrine gönüllü olarak uymaya hazırlar. (Ebu Ala Mevdudi, 2004: 25).

2.6. Profesör Seyyed Kutubini'nin İslam Ekonomisine Katkıları

İslam dünyasının büyük bilim adamı, eleştirmeni, düşünürü ve Polarizm hareketinin entelektüel babası doktor, Profesör Seyyed Kutub, 9 Ekim 1906'da Mısır'ın Muşa kentinde dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve 29 Ağustos 1966'da vefat etti.

Profesör Seyyed Kutub'i'nin "Faiz" adlı kitabında İslam'ın faize karşı katı tutumunun çeşitli nedenleri ve faiz sisteminin kusurlarını açıklayan somut gerçekler yer almaktadır. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1. Kalplerin ikna edilmesi gereken temel gerçek, faizin olduğu yerde İslam'ın olmayacağıdır. Eğer İslam alimleri ve müftüleri bunun dışında bir görüş beyan ederlerse, bilin ki bu, batıl ve yanıltıcı bir sözdür. İslam, faizin insan hayatına, düşüncesine ve ahlakına olan etkilerine karşı mutlaka mücadele eder.

2. Faiz sistemi -sadece inanç, ahlâk ve hayat sorunları açısından değil, tam tersine ekonomik hayat açısından da- pratik olarak insanlığın temel belasıdır. Çünkü faiz, insanlığın mutluluğunu yok eden en korkunç sistemdir. Her ne kadar bakış açısından çekici görünse ve genel ekonomik sistemi düzeltme iddiasında olsa da yakın insani ve ahlaki değerleri yok ediyor.

3. İslam'da ahlâk düzeni ile pratik düzen birbiriyle tamamen bağlantılıdır. Kişinin tüm eylemlerini yönetirken verdiği söz ve taahhütlere sadık kalması gerekir. Şüphesiz ki insanın hayatı boyunca yaptığı faaliyetler gözlemlenmeli, test edilmeli, test edilmeli ve o, tüm yaptıklarının hesabını ahirette verecektir. Burada insan faaliyetlerinde ahlak ve pratik yaşam düzeni yoktur. Aksine, her ikisi de insan faaliyetini düzenler. Yani her ikisi de bir nevi ibadettir. Bir kimse faaliyetlerini temiz bir hayat içinde yaparsa sevap kazanır, kötü bir hayat sürerse günah kazanır. Başarılı bir İslami ekonomi sistemi ahlak ve ahlaktan bağımsız inşa edilemez. Bir insan hayatında ahlâk ve ahlaktan uzaksa, pratik hayatında elde edeceği başarılar fitneden başka bir şey değildir.

4. Tefecilik işi, kişinin kardeşine ve topluma karşı kişiliğini, ahlakını ve vicdanını rencide etmekten başka bir şey değildir. Genel olarak insanlar toplum yaşamını bozarak birbirlerine karşı açgözlülük, kıskançlık ve bencillik duygularına neden olurlar.

Günümüzde faizli borç alan kişi, faizini ödeyebilecek parayı kazanabilmek için her türlü istismarcı yöntemle başurmaktan kaçınmaktadır. Faiz her zaman para kazanmanın en iyi yolu olarak kabul edilir. Faizle borç alan bir kimse, alçakça film çekmek, aşağılık gazeteler çıkarmak, eğlence yerleri açmak, kadın ticareti yapmak gibi faaliyet ve işlerle meşgul olarak kişisel servetini artırmaya çalışmakta ve bu onun insanlığını tamamen yok etmektedir.

Faizle borç alan kişinin amacı insanlığa faydalı bir iş yapmak değil, sadece yaptığı işten kar elde etmek amacıyla iş yapmaktır. Buradaki ana iş yöntemi özel kar elde etmek olduğundan, kendi arzularını gerçekleştirmek için insanları sonuna kadar sömürecektir.

Yani dünyanın bugün içinde bulunduğu durum ve bunun temel nedeni faizle iş yapmaktır.

5. İslam olgun bir düzenden ibarettir. Faiz kurallarını yasaklarken, düzenini de sahip olduğu ilkeler üzerine kurmuştur. Sosyo-ekonomik yaşamın her alanını kendine göre düzenler.

Dolayısıyla tüm bunlar birbiriyle yakından ilişkili olan sosyo-ekonomik ve insani ilişkilerin gelişimine müdahale edilmeden gerçekleştirilebilir.

6. Müslüman olmak isteyen kişinin inanması gereken önemli bir gerçek vardır. İnsan toplumunun yaşamının hiçbir zaman Allah'ın yasakladığı bir şey üzerine inşa edilemeyeceği ve bu şekilde devam etmeyeceği de bir gerçektir. Aynı zamanda hayatı bilinen adaletsiz yöntemlere dayandırmak, hayata dair son sözü söyleme hakkına sahip olan din açısından da imkansızdır.

Bu hayatı yaratan ve insanı onun halifesi olarak atayan Allah Subhanehu ve Teala'dır. Ona kendisini geliştirmesini, ilerlemesi için ilerlemesini emreden ve bu adımda ona yardımcı olan Allah'tan başkası değildir. Dolayısıyla bir müminin, Allah'ın yasakladığı bir şeyin, Allah'ın insan hayatını ve gidişatını belirleyen hükmü olmadan, helal olabileceğini düşünmesi ve bunu insanlığa uygulaması mümkün değildir. Şüphesiz aynı şekilde böylesine menfur bir sistemin (yüzdenin) hayatın düzenlenmesi ve ilerlemesi konusunda nihai hüküm olması da kabul edilemez. Bu tam da "Medeniyetin ve ekonominin gelişmesi için faiz gereklidir, şüphesiz faiz en doğal düzendir" şeklindeki yanlış düşüncenin, kötü anlayışın, nesiller arasında yayılan çirkin ve zehirli propagandanın sonucudur.

Bu yanıltıcı düşünce, dünyanın doğusundan ve batısından genel kültürün her alanına, insanlığın tüm bilgi kaynaklarına girmiştir. Daha sonra faizli bankaların ekonomide sürekli faaliyet göstermeleri esas alınarak, ekonominin yeniden yapılandırılması gerekliliği dışında bir düzen kurulmasının mümkün olmadığı düşüncesi öneri olarak ortaya atıldı.

Burada iman zayıflığından kaynaklanan bir imkânsızlık söz konusudur.

İkincisi, tefecilerin tüm olanakları düşünme ve ilişkilendirme zayıflığından dolayı, evrensel idari güçlerin genel ve özel reklam araçlarıyla insanları kendine çekmesi, bunun sonucunda da bunlar üzerinde araştırma yapılmaması açısından dikkat çekmektedir.

7. Dünya ekonomisinin bugünü ve yarınını, hayalden başka bir şey olmasa bile, faiz dışında temeller üzerine inşa etmek son derece zordur. Hatta gözlenen gerçeğe tamamen aykırı bir yanılgıdan ibarettir. Çünkü kendi çıkarlarına hizmet eden gruplar ve kendi yönetim sistemlerinin devamı için faaliyet gösteren kuruluşlar oldukça büyüktür.

İnsanlar akılcı ve olgun davranırlarsa, İslam'ın gölgesinde, İslam'ın şanlı sancağı altında büyüyüp gelişmeye devam edeceklerdir.

İslam'la ortadan kaldırılınca kadar eski düzenin boyunduruğu altında ezilen insanlık dünyası, hâlâ aynı düzenin darbeleriyle ezilmeye devam ediyor. Ne yazık ki insanlığın yeni dünyası, kendini kurtaracak ve kurtuluşu getirecek İslam düzeninden kaçıyor. (Seyd Kutub, 1998, s. 20-24).

Profesör Seyyid Kutubi, "Faiz" adlı kitabına duyulan ilgiden kaynaklanan sorunların çözümünde kendine has bir yaklaşıma sahipti. Faizle ilgili çalışmasında bunun birinci sebebinin, elde ettiği maddi refaha rağmen, acı çeken, ahlaki açıdan sakat olan insan ruhunun, maneviyattan, imandan ve Allah'a teslimiyet duygusundan dışlanması olduğunu göstermiştir. İnsan toplumunda Allah'a imanının gerekleri ile yeryüzünde halife olmayı kabul etmek büyük insan hedeflerinden uzak durmaktır.

Bu durumun nedenlerinden biri de faiz belasıdır. Faiz ekonominin belasıdır. Ekonominin gelişmesini sağlar ama düzenli, eşit gelişmesini, salih amellerin yapılmasını, nimetlerin insanlar arasında düzenli dağılımını engeller. Bunun faydası, bankalardaki büyük kasaların arkasında durup belli bir kâr karşılığında ticarete ve sanayiye borç veren tefeci iş adamlarından oluşan bir kesimdir. Bu ticari ve sanayi işletmeleri halkın çıkarlarına, tüm toplumun ihtiyacını karşılayacak ihtiyaçlara, kamusal yaşamın düzenini sağlayacak çalışmalara, her yerde toplumsal ve bireysel barışı sağlayacak hedeflere yönelik değildir, her yerde Milyonlarca insan yoksulluk ve yıkıma sürüklenecek, hatta girse bile tüm insanlığın hayatı krize ve korkuya sürüklenecek. en fazla kâr getirecek hedeflere yönelirler. (Seyyid Kutub, 1998, s. 33).

Çıkar ilişkilerini yürüten insan toplumunda huzur ve sükunetin kalmadığı açıkça görülmektedir. Allah faiz bereketini yok eder. Bu menfur faiz işlemlerini yürüten bir toplumda beladan, beladan, dertten başka bir şey bulmak mümkün değildir. (Seyid Kutub, 1998, s. 35).

İslam dille konuşulan bir kelime değildir. O, tüm işlerin düzenleyicisi ve hayatınızın doğru organizasyonudur. Kurallarından bazılarını inkar etmek hepsini inkar etmek demektir. Faizin hukuka aykırılığı konusunda hiçbir şüphe yoktur. Faizi helal saymak ve hayatı faiz sistemine göre düzenlemek, ancak "günahkâr kâfirlerin" işidir. Onların kötülüklerinden ve kötülüklerinden yalnızca Allah'a sığınmalıdır. (Seyid Kutub, 1998, s. 37).

2.7. Profesör Servet Bayındır'ın İslam Ekonomisine Katkıları

Profesör Dr. Servet Bayındır (1965), İslami finans ve ekonomi sistemine büyük katkılarda bulunan ünlü bir Türk bilim adamıdır. 1993 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümünden mezun oldu. 1993-1995 yılları arasında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İlahiyat/İslam Hukuku alanında yüksek lisans yaptı. Yüksek Lisans tezinin konusu "Özel Finansal Kurumların İslam Hukuku Perspektifinden Değerlendirilmesi" "Özel Finansal Kuruluşların İslam Hukuku Perspektifinden Değerlendirilmesi" idi. 2004 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora tezini savundu. Doktora tezinin konusu "İslam Hukukunda Faizsiz Bankacılık İşlemlerinin Yeri", "İslam Hukukunda İslami Bankacılık İşlemlerinin Yeri" idi.

Prof. Dr. Servet Bayındır'ın "Fıkıh ve İktisadi Yönlerden İslami Finans-2 (Para ve Sermaye Piyasaları)" adlı kitabı, Kur'an'da insanın hayat aktivitesinin, ekonomik faaliyetin başlangıcına bağlanarak belirtildiğini göstermektedir. barınma ve yiyecek. Dolayısıyla dünya, yaşanılacak, geçim kaynaklarıyla yaşanacak ve zamanı geldiğinde yeniden diriltilecek vaat edilen bir yerdir. İnsanların yaşayabilmeleri için beslenme, barınma, giyim, korunma, savunma ve barınma gibi belirli alanlara ilişkin belirli bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Burada ekonomik değeri olan mallar adı altında elde edilen canlılarla insanların tüm ihtiyaçları karşılanmaktadır. Böylece yağmurun yağdırılmasıyla rızkın elde edildiği yer, göklerdeki tüm varlıkların ve yeryüzündeki tüm zenginliklerin gerçek sahibi olan Allah tarafından insanların hizmetine verilmiştir. Her şeyin tek sahibi Allah'tır. İnsan, Allah'ın bu varlıklar arasında belirlediği özel niteliklere sahiptir, kendisine verilen nimetleri idareli kullanma ve tasarruf etme yetkisine sahiptir. Bu konudaki temel prensip, yaratılanların asıl sahibinin Allah olduğunu kabul ederek, yaratıcıyla bu anlamda ilişki kurmaktır. İnsan toplumunda zenginliğe sahip olabilmek (mülkiyet ilişkilerini sürdürülebilmek), bu zenginlikten faydalanabilmek ve onu elden çıkarabilmek için belli kurallara uyulması gerekmektedir.

Mülk sahibi olmanın, kullanmanın ve tüketmenin temel kriteri kanuniliktir. Bu nedenle mülkün yasal yollarla sahiplenilmesi ve aynı şekilde kullanılmasına ilişkin emrin verilmesi gerekir. Ruhsatlandırma, mülk müsadere, ipotek, vasiyet, her türlü hibe ve karşılıklı rızaya dayalı ticaret yoluyla hukuki zenginlik elde etmenin ana yöntemlerinden biridir. Faiz, kumar, hırsızlık, gasp, rüşvet, sahtecilik, dini istismar vb. sahte yollarla mal elde etme yöntemlerinden biridir. Zenginliğe ulaşmak ve hayatının sosyo-ekonomik güvenliğini sağlamak için, kişi bunu sahte yollarla değil, yasal yollarla elde etme olanağına sahiptir.

İktisat, sosyo-ekonomik hayatın sağlıklı ve dengeli devamı için mevcut doğal kaynakların üretimi, dolaşımı ve dağıtımı sürecinde uygulanan yöntem ve ilkeleri kabul eden bir bilim olarak kabul edilmektedir. Mevcut doğal kaynak kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasıyla arzu edilen sosyo-ekonomik refahın ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla birçok teori geliştirilmiş ve kurallar tanımlanmıştır. Tüm bu bilgilerin bütünlüğü insanlığın ortak mirasını oluşturur. İleri sürülen görüşler, Kur'an ve Sünnet'te yer alan ve dolaylı olarak onun kurallarını uygulayan ilkelerle örtüştüğü için Müslümanlar tarafından her zaman dikkate değer bir saygıyla

karşılanmıştır. Böylece Kuran ilkelerine uymayanlar ya düzeltilir, düzeltilemeyenler ise reddedilip uzaklaştırılır. (Servet Bayındır, 2015).

2.8. Profesör Hacı Muhammed Hasan Hanlar Oğlu Meybullayev'in İslam Ekonomisine Katkıları

Yeni piyasa ilişkileri koşullarında Azerbaycan'da faizsiz finans piyasalarının yönetimi ilk kez İktisadi Bilimler Doktoru Profesör Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev (1948-2014) tarafından teorik ve kapsamlı olarak incelenmiştir. "İslam İktisadı" adlı geniş monografisinde İslam'ın teorik ve idari konuları geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Faizsiz finans piyasalarının yönetim sistemi öncelikle İslam hukuk anlayışına ilişkin hükümlerle ve aynı zamanda Şeriat'ın mali-kredi sistemiyle ilgilidir. Bildiğimiz gibi, erken dönem İslam'ın ortaya çıktığı ve temel ekonomik faaliyet olan ticaretin yürütüldüğü yer, kaçınılmaz olarak büyük miktarlarda mal ve paraya olan talebi artırdı. Ancak faizsiz finans piyasalarının yönetim sistemi oluştuğunda finansal-kredi mekanizmasının İslam ekonomi-yönetim ilkeleriyle uzlaşma süreci yaşandı. Faiz almak ve vermek, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ayetlerle açıkça yasaklanmıştır. Ancak İslam, insan emeğinin uygulanmasıyla elde edilen şeyin helal olduğunu hükme bağlamıştır. Kâra, değişim ve üretim sürecinin kâr elde etmeye başlaması koşuluyla el konulabilir. Bu açıdan bakıldığında ticaretin ve üretimin genişletilmesi İslam'da kabul edilen önemli bir yön olmakla birlikte, aynı zamanda elde edilen para kütesinin biriktirilmesi ve muhafaza edilmesi de kınanan bir husus olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle İslam ülkelerinde ticaretin genişlemesi parasal kaynaklara yakınlaşmayı zorunlu kılmıştır.

Böylece ticaret ve para kaynaklarının birleşmesi, "para ve emeğin" buluşması her iki tarafın karşılıklı anlaşmasına göre gerçekleşebilir. Burada para ihtiyacı, değişim sürecindeki katılımcının niteliklerine, yeterliliğine ve iş becerilerine göre belirlenir. Paranın sahibi iş adamı ile anlaşılabilir olarak birlikte çalışır. Elde edilen kârın düzeyi önceden belirlenme ilkesine dayanmamaktadır. Kâr düzeyi, ticari faaliyete ve takas sürecine bağlı olarak belirlenir. Daha sonra kâr karşılıklı anlaşmaya göre paylaşılır. Bu durumda, alım satımla ilgili tüm masraflar dikkate alınır ve toplam kârdan düşülür.

Yeni ekonomik ilişkiler koşullarında, ekonomik faaliyetin bir unsuru olarak hareket eden finansal-kredi ilişkilerine, faizsiz finansal piyasaların yönetim sisteminde aşağıdaki yönlerde özel önem verilmektedir:

Parasal kaynakların değişim sürecinden çıkarılması yoluyla toplam talebin sınırlandırılması;

Toplam arzın büyüme sürecinin önlenmesi;

Para harcayarak kazanç elde etmek mümkün olduğunda, ondan hiçbir şey elde edilmez;

Para sahibi, başta zekat ve humus olmak üzere mal ibadetlerine karışmamalıdır.

Böylece, bireysel faaliyetlerle ilişkili birikim süreci yalnızca kamu refahını artırmakla kalmıyor, aynı zamanda onu giderek sınırlandırıyor. Sosyo-ekonomik faaliyete dahil olmayan finansal kaynakların miktarı arttıkça toplumdaki yoksullaşma süreci her zaman derinleşmekte ve karmaşıklaşmaktadır.

Sonuç olarak faizsiz finans piyasalarının yönetim sistemi üzerine araştırma yapan bazı araştırmacılar şu doğrultuda yaklaşımlar önermişlerdir:

- Faiz yasağını dikkate alarak, yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalışarak modernizasyonu için bir mekanizma önermek;

- Şeriat tarafından belirlenen kurallara dayalı bir İslami bankacılık sistemi oluşturmaya çalışmak. (Meybullayev, 2001: 166-168).

Araştırmasında faizsiz finans piyasalarının yönetim sisteminin geliştirme programlarının aşağıdaki yönlerde uygulanmasının uygun olduğunu düşündü:

- Genel refahın sağlanması;

- Yoksulluğun ortadan kaldırılması;

- Serbest faaliyet için eşit ekonomik koşulların yaratılması;
- Gelir dağılımı ve servetin tahsisinde adaletin sağlanması;
- Bireysel gelişim potansiyelinin aşamalar halinde değerlendirilmesi.

Profesör Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev, araştırmasında faizsiz finans piyasalarının yönetim sisteminin geliştirilmesine yönelik koşulların şu doğrultuda uygulanması gerektiğini söyledi:

- İslam'ın değişen zamana ve ekonomik ortama uyarlanması;
- Alışılmadık ve farklı ulusal bölgesel özelliklerin İslam'da entegrasyonuna öncelik verilmesi;
- İnsanların davranışlarında sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlayan ve İslam ahlakına zarar vermeyen unsurların uygulanması;
- Mezhep ve mezhep çeşitliliğine rağmen İslam'da tek bir manevi birliğin varlığı ve korunması ilkelerine bağlı kalarak;

İslam medeniyetinin dinamik ve sentetik bir yapıya sahip olması, dini ve ahlaki değerlerin güçlendirilmesine ilişkin olanları her koşulda kabul etmesi, ancak bireysel özgür gelişmeyi yavaşlatan tüm unsurları reddetmesidir. (Meybullayev, 2001: 7).

Monografisinde faizsiz finans piyasalarının yönetim sisteminden bahsederken modern şartlarda devletin yönetim sisteminden bahsetmenin önemini vurguladı. Çünkü ekonomik faaliyetin çeşitli davranış kurallarının düzenlenmesi doğrudan mevcut yönetim sistemi tarafından gerçekleştirilmektedir. Yönetim sistemi ekonomik faaliyetin yönünü ve belirlenen hedeflere ulaşılmasını sağlar.

Sonuç

Yapılan bilimsel araştırmalardan, yeni ekonomik ilişkiler koşullarında, İslam ekonomisi ve finans sisteminin yönetiminde, Azerbaycan ve dünya alimleri arasında, İslam ekonomisi ve finans sisteminin yönetiminde Nizami Gencevi'nin olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Azerbaycan ve dünya alimlerinin, Muhammed Nasiruddin Tusi, İbn Haldun, Muhammed Ebu Hamid El Gazali, Ebu Ala Mevdudi, Seyid Kutubi, Servet Bayındır, Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev, Kutsal kaynaklar olan Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve İncil'de bu alandaki bilimsel-teorik yaklaşımlar, insan toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel gelişiminin sağlanması ve genişletilmesi için büyük fırsatlar yaratmaktadır.

Yeni ekonomik ilişkiler koşullarında İslam ekonomisi ve finans sisteminin yönetiminin sürekli ve sürdürülebilir gelişimi için aşağıdaki sonuçların dikkate alınması uygun olacaktır:

Tevrat'a göre - Kavmim, yanınızda oturan bir fakire borç verirsiniz, ona tefeci muamelesi yapmayın, ondan faiz almayın.

İncil'e göre - Senden bir şey isteyen ver, senden borç isteyen borcunu ödeme.

Kur'an-ı Kerim'e göre, insanların serveti pahasına (servetinizi) artırmak için faizle (faizle) verdiğiniz malın, Allah katında bir bereketi (artışı) olmayacaktır. Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz sadaka (zekât) böyle değildir. Bunu yapanlara (dünyadaki zenginliklerinin ve ahiretteki sevaplarının bolluğuna) gelince, onu verenler onu çoğaltanlardır!

Hız. Muhammed (sav)'e göre yeni ekonomik ilişkiler koşullarında İslam ekonomisinin ve finansal sisteminin yönetimi adalet, sosyal adalet, sosyal eşitlik, adalet ve şeffaflık ilkeleriyle yürütülmelidir.

Nizami Gencevi'ye göre o, kendi döneminde gördüğü ve gözlemlediği borsa, piyasa, fiyat, para ve fonksiyonları, tefecilik ve faizle ilgili fikirlerini eserlerinde açıklamış ve yorumlamıştır. İnsanların bir takım sosyo-ekonomik ve pratik faaliyetlerine, insanın hayattaki yeri ve rolüne ilişkin tavsiyeleri, tavsiyeleri ve yorumları bugün hala geçerlidir.

Muhammed Nasireddin Tusi'ye göre - Eserlerinde, İslam ekonomisinin ve finansal sistemin yönetiminde ekonomik kuralların sosyo-ekonomik yönlerde iyileştirilmesi konularını incelemiş ve analiz etmiştir.

İbn Haldun'a göre devlet çiftçilerin, zanaatkarların, tüccarların ve bilim adamlarının doğal insan haklarını korumuyorsa, onların özgürce çalışabilmeleri için koşullar yaratmıyorsa, adil bir vergi ve maliye politikası uygulamıyorsa, toplumun düzen sistemi bozulacak ve bunun sonucunda devlet yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

Muhammed Ebu Hamid Gazali'ye göre çeşitlilik, çokluk, işbölümü ve ekonomik ve sosyal ihtiyaçların uzmanlaşması bunu zorunlu, hatta gerekli kılmaktadır.

Ebu Ala Mevdudi'ye göre İslam kanunlarının yardımıyla insanlara bir takım kısıtlamalar getiriyor, böylece insanların bu düzenleyici mekanizmaya uymaları ve sınırlarının dışına çıkmasına izin vermemeleri gerekiyor. Bu ahlaki ilkeler, hukuk hükümleri bu ekonomik düzenin şartları ve unsurlarıdır. Dolayısıyla bir insanın karakterini ve ruhunu anlamak için onlara iyice bakmak gerekir.

Profesör Seyyed Kutubi'ye göre İslam, hayatı kendi düşüncesine ve özel düzenine göre düzenlediği, faiz sistemini ortadan kaldırdığı, sosyo-ekonomik hayatı geliştirdiği, doğal süreçleri uyguladığı sürece hiçbir işletmeyi ve teşkilatı ortadan kaldırmaya gerek yoktur. O sadece çıkar hegemonyasına ve onun getirdiği sorunlara karşıdır. Yerini istikrarlı ve sağlıklı ilişkilerle ayarlar. Bankalar faizsiz çalışıyorsa bu tür kuruluşlar İslami kurum sayılır.

Profesör Servet Bayındır'a göre İslam ekonomisinin bu konuda belirlediği kural ve ilkeler, modern iktisatçılar tarafından tam olarak anlaşılmamakta ve modern iktisat teorilerine yansımamaktadır. Yani iktisat biliminin başlangıcından bu yana ortaya çıkan iktisat teorileri bu konuda İslami esaslardan uzak, hatta bazı durumlarda İslam'a aykırıdır.

Profesör Hacı Muhammed Hasan Hanlar oğlu Meybullayev'e göre İslam ekonomisindeki yönetim sistemi de şariat kurallarıyla düzenlenen ve değişen davranış kurallarıyla düzenlenen ahlaki değerler kriteriyle şekilleniyor. Yani kural olarak yönetim sistemi ikna, zorlama, çıkar ve itaat ilkelerine dayanmaktadır, dolayısıyla her devlet ülke ekonomisine müdahale düzeyini belirler. İslam ekonomisinin yönetiminde ikna ve zorlama esasları doğrudan dini ve ahlaki değerlerden kaynaklandığından menfaat ve uygulama esasları ön plandadır. Bununla bağlantılı olarak ekonomiye devlet müdahalesinin düzeyi belirlenmektedir.

Kaynakça

Kur'an-ı Kerim

Tevrat

İncil

Aktepe İ.E. (2011). Hadis kaynaklarında faiz ve faizman. İstanbul: Alioğlu Matbaacılık.

Eliaçık İ.R. (2012). İslamın yenilikçileri. İslam düşüncesi tarihinde yenilik arayışları kişileri, fikirleri, akımları. İstanbul: «İnşa» yayınları.

Ersoy A., Hazıroğlu T., Albayrak A. ve d. (2019). Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı. İstanbul: TKBB-nin yayınları.

Ebu Ala Mevdudi. (2004). Faiz. Türkçeye çevrildi. Çeviren: Dr. N., Ahmet Asrar'dır. İstanbul: "Hilal" yayınları.

Hacızade E.M. (2018). Sosyalleşmiş bir ekonomi. Bakü: "Elm" yayınevi.

Meybullayev M. Kh. (2001). İslam ekonomisi. Bakü: "Ünsiyat" yayınevi.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

Muhammad Umer Chapra. (2001). İslam iktisadında ahlak ve adalet. Çevri Editörü: Prof. Dr. Mehmet Sarac. İstanbul: İSİFAM Yayınları.

Seyyid Kutub. (1998). Faiz. Arapçadan Cafer Tayyar tarafından çevrilmiştir. İstanbul: "Ravza" yayınları.

Servet Bayındır. (2015). Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslami Finans-2 (Para ve Sermaye Piyasaları). İstanbul: Suleymaniye Vakfı Yayınları.

Valiyev. T. S. (1995). Genel ekonomik teori. Bakü: Siyaset Yayınevi.

Valiyev T.S., Hasanon A.C. (1996). Azerbaycan'ın ekonomik düşünce tarihi. Bakü: ADII Yayınevi.

<https://www.gozelislam.com/islam-alimleri/digr-boyuk-alimlr/457-imam-muhammed-qezali.html>. (2024).

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

FİNTECH VE İSLAMİ FİNANS KURUMLARINDA KULLANILAN GÜNCEL FİNTECH UYGULAMALARI

Tuba BÜYÜKBEŞE

Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Bölümü

tuba.buyukbese@hku.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4174-9870

Ayda BAKAN

Doktora Öğrencisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı

aydakir@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4161-8937

Özet

Hızla gelişen teknoloji çağıyla birlikte finansal sistemlerde de değişim ve dönüşüm kendini göstermektedir. Finans ve teknoloji kavramlarının birleşmesiyle oluşan “Fintek” kavramı günümüzde finans piyasalarında önemli bir yer tutmaktadır. İlk olarak para yatırıp çekmek için kullanılan atm ve pos cihazları için kullanılan Fintek kavramı dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte mobil bankacılık sistemlerinde daha geniş bir alanda kendini göstermektedir. Ayrıca fintek alanında faaliyet gösteren finansal teknoloji şirketleri başta ödemeler, bankacılık, blok zincir, sigortacılık ve kurumsal finansman olmak üzere birçok alanda faaliyet göstermektedir. Bu çalışmada Türkiye ve dünyadaki finansal teknolojiler ve islami fintek uygulamaları üzerine literatür çalışması yapılmıştır. Çalışma da fintek uygulamaları tanıtılarak, islami fintek uygulamalarının bir bütünlük içerisinde aktarılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Finansal Teknolojiler, İslami Fintek (Fintech)

CURRENT FINTECH APPLICATIONS USED IN FINTECH AND ISLAMIC FINANCE INSTITUTIONS

Abstract

With the rapidly developing technology age, change, and transformation are also evident in financial systems. The concept of “Fintech”, which is formed by the combination of the concepts of finance and technology, has an important place in financial markets today. The concept of Fintech, which was first used for ATM and POS devices used to deposit and withdraw money, has become more widespread in mobile banking systems with the development of digital technologies. In addition, financial technology companies operating in the field of Fintech operate in many areas, primarily payments, banking, blockchain, insurance, and corporate finance. In this study, a literature study was conducted on financial technologies and Islamic fintech applications in Turkey and the world. The study aims to introduce fintech applications and convey Islamic fintech applications in an integrated manner.

Keywords: Islamic Finance, Financial Technologies, Islamic Fintech (Fintech)

Giriş

Son araştırmalara göre dünyada fintek yatırımlarının 2017 yılı itibarıyla 8,2 milyar dolar düzeyinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de fintek sektörünün 2012 yılında 4,6 milyon dolar seviyelerindeyken, 2016 yılında 29 milyon dolar büyüklüğüne ulaştığı ifade edilmektedir (Demirdöğen, 2020). Deloitte ve BKM’nin ortak yaptıkları bir çalışmada 2017 yılında Türkiye’de 200’den fazla Fintek firmasının bulunduğu ve bu firmaların 15 milyar dolar büyüklüğünde fintek yatırımına sahip olduğu görülmektedir. 2021 yılında ise fintek firma sayısı 505’e ulaşmış ve ekonomik olarak 100 milyon seviyesini aşmıştır. Örnek olarak bir online ödeme sistemi olan Iyzico 2019 yılında PayU şirketine 165 milyon dolara satılmıştır. 2021 yılından itibaren Türkiye’de 505 fintek firması faaliyet göstermektedir (CBFO, 2021).

Fintek uygulamalarının en önemli sektörlerinden biri de kripto para sektörüdür. Fintekler ve kripto para sektörü birbirleriyle doğru orantılı olarak etkileşimdedir. Fintekler geliştikçe kripto para sektörü gelişmekte, kripto para sektörü geliştikçe fintekler gelişmektedir. Bu durumun sağlanmasında e-ticaret sektörünün önemli bir etkisi vardır. Finteklerin tercih edilmeleri sebepleri arasında uygulamada çok pratik olmaları ve kolaylık sağlamaları sayılabilir. Örneğin önceleri bir banka hesabı açmak için bir çok evrak, onay ve imza aşamalarını geçerek sahip olunmaktaydı. Finteklerden sonra ise dijital bankacılık işlemleri sayesinde bu işlemler bir dakika içerisinde halledilmekte ve banka hesabı açma imkanı sağlanmaktadır (Çakar, 2023).

Finteklerin diğer faydaları ise yatırım işlemlerini hızlı, pratik ve kolay şekilde yapılmasını sağlamasıdır. Yatırımcılar kolaylıkla küresel havuzdan kripto para alabilmekte ya da bireysel, kurumsal yatırımlarını yönetebilmekte, hisse senetlerini alıp satabilmekte ya da başka enstrümanlara yatırım yapabilmektedirler. Ek olarak bir şube ağı gibi fiziksel herhangi bir şeye gerek duyulmadığı için, başta komisyon olmak üzere diğer maliyetler büyük ölçüde ortadan kalmaktadır (Erden ve Topal, 2021).

Bu çalışmada ilk olarak İslami Fintek kavramı anlatılmış; kavram küresel Fintek şirketleri örnekleriyle pekiştirilmiştir. İkinci bölümde İslami Finteklerin dijital argümanlarla nasıl uyumlandığı anlatılmıştır. Son bölümde ise İslami Fintek Uygulamalarının dijital teknolojiler ve geleneksel İslami kurallar çerçevesinde nasıl uygulandığı maddeler şeklinde anlatılmıştır.

1. İslami Fintech Nedir? Dünyada Fintech Alanında Yapılan Çalışmalar

İslami finans teknolojisini ifade eden “İslami Fintech” terimi, küresel finans ekosisteminde giderek daha popüler hale gelmektedir. Bu sektörün artan popülaritesi, finansal hizmetleri, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'ten (Peygamber Muhammed (sav) örneği) alınan İslami düzenlemeler olan Şeriat ilkeleriyle uyumlu hale getirme arzusundan kaynaklanmaktadır (Kılıç, 2023). İslami Fintech'in ortaya çıkışı, kullanımları ve dijital teknolojilerle birlikte yaşadığı dönüşüm bu çalışmada ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. İnternetin gelişmesi ve dijital gelişmelerin finans sektöründe yaygınlaşmasından bu yana “finansal teknoloji”nin bir kısaltması olan “Fintech” terimi popüler olmuştur (Arner vd., 2015). İslami Fintech, son zamanlarda popülerlik kazanmış, oldukça uzmanlaşmış bir alandır. Geleneksel Fintech'in aksine İslami Fintech, tefeciliği, spekülasyonu ve günah sayılan şeylere yatırım yapmayı yasaklayan İslami finans ilkeleri üzerine kurulmuştur (İqbal ve Mirakhor, 2011). İslami ahlaki ekonomi kavramı, İslami Fintech'in gelişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda Şeriat hukukunun ekonomik faaliyetleri düzenleyen kapsamlı bir ahlaki ve etik çerçeveyi kapsadığını anlamak çok önemlidir (Asutay, 2007).

“FinTech”, “Finansal teknoloji” teriminin kısaltılmasıyla son zamanlarda popüler hale gelen bir kavramdır. Kavram, finansal yenilikler geliştirmek amacıyla dijital teknolojilerden yararlanan yeni finans endüstrisini ifade eder. FinTech'lerin temel amacı, müşteri deneyimini ve

geribildirimleri öncelik olarak yaşamı kolaylaştıran ve erişilebilir hizmet ve ürünler sunmaktır. Günümüzde, yaklaşık 120 farklı küresel İslami FinTech bulunmaktadır. İslami FinTech'lerin temel amacı Müslümanların temel finansal sorunlarına odaklanarak bu sorunları çözmeye yönelik ürün ve hizmetler geliştirmeyi hedeflemektedir. Dünyada ön plana çıkan İslami FinTech örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Yielders

Yielders, İngiltere merkezli kitlesel gayrimenkul satın almak ve kira gelirini paylaşmak amacıyla kurulmuş bir platformdur. Böylelikle küçük yatırımcıların da kâr elde etmesine olanak tanır. Yielders yatırımcıları, yerleşik ve ticari mülkleri satın aldıktan sonra 2 - 5 yıl içinde daha küçük yatırımcılara kiralar.

Kapital Boost

Kapital Boost Singapur merkezlidir. KOBİ'lerin büyümek için finansman desteği almalarını sağlamak için kurulmuş bir platformdur. Kapital Boost kitlesel fonlama üzerine faaliyet göstermektedir. Murabaha ve Mudaraba yöntemleri aracılığıyla KOBİ'lere kısa dönemli finansman desteği vermektedir.

EthisCrowd

EthisCrowd Singapur merkezlidir ve İslami Fintek alanında ilk faaliyet gösteren kitlesel fonlama platformudur. Bu platform sayesinde yatırımcılar en az 250 dolar ile küresel yatırım portföyüne katılabilmektedir.

ScolaFund

ScolaFund Malezya merkezli bağış toplamak için kurulmuş bir platformdur. Bu platform sayesinde bağışçılardan toplanan burslar eğitim ihtiyacını karşılayamayan öğrencilerin doğrudan hesaplarına aktarılması için üniversitelere gönderilir. ScolaFund 25 ülkede faaliyet göstermektedir.

İslami FinTech'ler, Müslümanların finansal ihtiyaçlarını karşılamının ve sorunlara çözüm oluşturmının yanı sıra, dini görevlerin yerine getirilmesi açısından da kolaylık sağlamayı temel alır. Burs ya da zekât verme veya bağış yapma üzerinden ilerleyen platformlar da bu hedefe örnek teşkil eder. İslami FinTech'lerin ilerleyen yıllarda giderek gelişmesi ve yatırım alması beklenmektedir (Kuvetturk, 2024).

2. İslami Fintech ve Dijital Teknolojiler

Dijital teknolojilerin İslami fintech ile entegrasyonu sonucunda güvenliği, verimliliği ve müşteri deneyimini artıran çok sayıda uygulama ortaya çıktı. Bu bölümde İslami finans bağlamında bu tür uygulamalar ve bunların sonuçları incelenmektedir. İslami finans alanı, şeriat hukukuna uygun finansal teknoloji (fintech) gelişmelerini bünyesinde barındırması nedeniyle halihazırda önemli bir değişim kapasitesine sahiptir (Hanan vd., 2023). Bu entegrasyonun, üç güçlü dijital teknolojinin (Yapay Zekâ (AI), Makine Öğrenimi (ML) ve Derin Öğrenme (DL)) kullanımını da içeren inanılmaz seviyelere ulaştığı görülmektedir. Yapay zeka (AI), İslami yatırımların ve işlemlerin takibini otomatikleştirerek ve gerçek zamanlı kararlar almaya yardımcı olacak tahmine dayalı değerlendirmeler sağlayarak bunu başarmaya yardımcı olabilir (Arwa ve Ahlam, 2023). Makine öğrenme (ML), kapsamlı veri kümelerini analiz etme, yöntemlerini uyarlama ve geliştirme ve İslam hukukunun zorunlu kıldığı etik ilkelere uygun yatırım fırsatlarını ayırt etme kapasitesine sahip olduğundan İslami yatırım stratejilerini formüle etmek için güçlü bir araç olarak hizmet edebilir (Shahnawaz vd., 2023). Derin Öğrenme ise, dolandırıcılık tespiti ve uyumluluk önlemlerini kullanarak İslami finansın bütünlüğünü korumadaki kritik sorunları çözmeye yeteneğine sahiptir. Anormallikleri tespit etmek ve düzenleyici standartlara uygunluğu

sağlamak için işlem verilerini titizlikle inceler. Karmaşık Şer'i yasa ve düzenlemelerin yorumlanması yoluyla uyumluluk izlemenin otomatikleştirilmesi, şeffaf ve güvenli bir ekosistemin oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Yapay zekanın (AI), makine öğreniminin (ML) ve derin öğrenmenin (DL) İslami fintech alanında entegre kullanımı, yalnızca finansal operasyonlarda Şariat ilkelerine ve etik standartlara bağlılığı garanti etmekle kalmıyor, aynı zamanda benzersiz, dikkate değer bir döneme de işaret ediyor (Kılıç, 2023).

2.1.İslami Fintek ve Yapay Zeka Uygulamaları

Yapay Zeka (AI), finans sektöründeki risk değerlendirmesinde çok önemli bir rol oynamakta ve finansal kurumların muazzam veri kümelerinin analizi ve doğru risk tahminlerinin sağlanması yoluyla bilinçli kararlar almasını sağlamaktadır (Gai, Qiu ve Sun, 2018). İslami finans bağlamında yapay zeka, Şer'i uyumlu risk değerlendirmesinin sağlanması için etkili bir şekilde entegre edilmiş, böylece İslami finans sisteminin verimliliğine, şeffaflığına ve esnekliğine katkıda bulunulmuştur. Faizi (riba), belirsizliği (garar) ve bahis oynamayı (maysir) yasaklayan İslami yasalara bağlılığı nedeniyle İslami finasta risk değerlendirmesi, geleneksel finanstan farklıdır (Hassan, Antoniou ve Paudyal, 2005). Bu nedenle İslami finastaki yapay zeka, riski değerlendirirken bu yasakları dikkate almalıdır. Yapay zeka (AI) kullanılarak risk değerlendirmesi Şer'i uyumlu çerçevelerde yapılmıştır. İslami finans kurumları, yapay zekayı kullanarak yatırımların ve ürünlerin Şariat kanunlarına ve risk iştahlarına uygun olmasını sağlayabilir. Örneğin bankalar, yapay zekayı kullanarak Şer'i uyumluluğa yönelik hisse senedi tarama sürecini otomatikleştirebilirler.

2.2.İslami Fintek ve Makine Öğrenme

Yapay Zekanın bir alt kümesi olan Makine Öğrenimi (ML), uygun yatırım stratejilerinin geliştirilmesi bakımından gerekmektedir. ML algoritmaları gelecekteki eğilimleri tahmin edebilmekte ve geçmiş verilerden ve kalıplardan öğrenerek bilinçli yatırım kararları ortaya koyabilmektedir. ML algoritmaları, analiz edilen şirketlerin ticari faaliyetleri ve finansal oranlarına göre Şer'i uyumlu hisse senetlerini filtrelemek için kullanılmaktadır (Ebrahim vd.,2023). Şariat kuralları faktörlere dayanarak, destek vektör makineleri ve karar ağacı algoritmaları, hisse senetlerini Şer'i uyumlu veya uyumlu olmayan olarak kategorize edebilir. Makine öğrenimi, İslami finasta portföy seçimini optimize edebilir. ML algoritmaları, geçmiş performansı, piyasa eğilimlerini ve risk faktörlerini analiz ederek Şariat uyumluluğunu korurken getiriye en üst düzeye çıkaran optimal portföy seçenekleri geliştirebilmektedir (Gai, Qiu ve Sun, 2018). Robo-danışmanlar, İslami yatırım stratejilerinde makine öğreniminin dikkate değer bir uygulamasıdır. Robo-danışmanlar, minimum insan gözetimi ile algoritma odaklı, otomatik finansal planlama hizmetleri sunan dijital platformlardır. İslami finans bağlamında robo-danışmanlar, müşterilere Şer'i uyumlu kişiselleştirilmiş yatırım tavsiyeleri sunmak için büyük veri kümelerini analiz etmektedir. Ancak makine öğreniminin İslami yatırım stratejilerinde uygulanması engelsiz değildir. Yüksek kaliteli, ilgili ve temiz veriler, makine öğrenimi modellerinin yorumlanabilirliği ile gizlilik ve güvenlik hususlarını gerektirmektedir. Sonuç olarak, makine öğreniminin İslami yatırım stratejileri için kullanılması, İslami finans sektöründe verimliliği ve kişiselleştirmeyi artırma potansiyeline sahiptir ancak bunun etkili bir şekilde uygulanması, belirli zorlukların ele alınmasını ve makine öğrenimi uygulamalarının Şer'i prensiplerle uyumlaştırılmasının sağlanmasını gerektirmektedir.

2.3. İslami Fintek ve Derin Öğrenme

Derin öğrenme makine öğrenmenin gelişmiş bir alt kümesidir ve finans sektöründe özellikle uyumluluk ve dolandırıcılık tespiti amacıyla daha fazla kullanılmaktadır. Derin öğrenmede kullanılan algoritmalar, karmaşık kalıpları tanıma ve büyük veri kümelerinden öğrenme yeteneğine sahip olup, daha etkili, hızlı ve verimli dolandırıcılık tespitine imkan tanımaktadır. Derin öğrenme uygulamaları Şeriat uyumluluğunun sağlanması ve dolandırıcılık faaliyetlerinin tespit edilmesi bakımından vazgeçilmez olmaktadır. İlk olarak, derin öğrenme algoritmaları finansal işlemlerde dolandırıcılık faaliyetine işaret edebilecek tutarsızlıkları veya anormallikleri tespit edebilmektedir. Her işleminden öğrenip uyum sağlayabilmeleri, dolandırıcılık modellerini tespit etmede ve potansiyel tehlikeleri önlemede onları oldukça etkili bir yöntem haline getirmektedir (Hodge ve Austin, 2004). İslami finans kurumlarının faaliyetlerini yönlendiren etik ve ahlaki ilkeler göz önüne alındığında, uyum İslami finansın önemli bir bileşenidir. Uyumluluğu izlemek ve doğrulamak için derin öğrenme algoritmaları kullanılabilir, böylece tüm işlem ve operasyonların İslam hukuku ilkelerine uygun olması sağlanır (Adeyemi ve Nakhooda, 2018). Bu, karmaşık mali yapıların analiz edilmesini, karmaşık sözleşme anlaşmalarının analiz edilmesini ve bu kuruluşların Şer'i ilkelere bağlı olduğunun teyit edilmesini gerektirebilir. Kara Para Aklamanın Önlenmesi (AML), İslami finasta derin öğrenmenin kullanıldığı alanlardan biridir (Saad vd., 2020). Derin öğrenme algoritmaları, olası kara para aklama örneklerini işaretlemek ve şüpheli kalıpları tespit etmek için çok büyük miktarda işlem verisi arasında geçiş yapabilir. Derin öğrenmenin dolandırıcılık tespitine ve uyumluluğa uygulanmasıyla ilgili birtakım güçlükler bulunmaktadır. Büyük miktarda yüksek kaliteli veri, gelişmiş sağlam hesaplama kaynakları ve bu kaynakları işleyebilecek teknik uzmanlıkları gerektirmektedir. Derin öğrenme modellerinin şeffaflığının ve yorumlanabilirliğinin sağlanması da önemli noktalardan biridir.

Son olarak, İslami finasta dolandırıcılık tespiti ve uyumluluğun sağlanması için derin öğrenmenin uygulanması, İslami finans sistemlerinin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve sağlamlığını artırabilir (Qudah vd.,2023). Ancak başarılı bir entegrasyonun sağlanabilmesi için uygulamadaki güçlüklerin titizlikle ele alınması ve uygulamaların İslam hukuku ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Derin öğrenme (DL), yapay zeka (AI), makine öğrenimi (ML), bulut bilişim, algoritmik ticaret ve büyük veri analitiği de dahil olmak üzere tüm bu dijital teknolojiler, İslami fintech alanına özel değildir. Hesaplamalı teknikler geniş çapta uygulanabilir ve birçok endüstride ve çok sayıda amaç için kullanılmaktadır. Bu kuruluşların dikkate değer yönü, Şer'i uyumlu finansman çerçevesinde uygulanmalarıdır (Sultan ve Bechter, 2019).

3.İslami Fintech Uygulamaları

Faizsiz Dijital Bankacılık

Geleneksel İslami bankacılık ilkeleri, dijital platformlar üzerinden sunulmakta ve daha geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bu bankalar faizsiz hesaplar, dijital para transferleri ve islami yatırım ürünleri sunmaktadır. Ayrıca dijital islami bankalar, mobil uygulamalar aracılığıyla daha erişilebilir finansal hizmetler sunmayı hedeflemektedir (Sultan ve Bechter, 2019).

Sukuk Tokenizasyonu

Blokchain teknolojisi ile islami tahvillerin(sukuk) tokenizasyonu, daha likit ve erişilebilir finansman çözümleri sağlamaktadır. Bu sayede yatırımcılar, varlık tabanlı sukuk işlemlerine dijital olarak katılabilir ve işlem maliyetleri düşürülürken süreçler hızlandırılmaktadır (Kabir vd., 2022).

Takaful (İslami Sigorta) Platformları

Blockchain ve akıllı sözleşmelerin kullanımıyla Takaful hizmetleri, daha şeffaf ve güvenli hale gelmektedir. Katılımcılar, bir havuza prim ödeyerek birbirlerini sigortalarken, bu işlemlerin otomasyonu akıllı sözleşmelerle sağlanmakta, dolayısıyla risk ve kazanç daha adil bir şekilde dağıtılmaktadır (Salam Takaful, 2023).

Kitle Fonlaması (Crowdfunding)

Faizsiz finansman ve risk paylaşımı ilkelerine dayalı olarak geliştirilen İslami kitle fonlama platformları, girişimcilerin projelerine fon toplamasını sağlarken yatırımcılara da faizsiz bir yatırım aracı sunar. Bu platformlar, İslami girişimcilik ekosistemini desteklemekte ve faizsiz finansman modellerine dayalı olarak işlemektedir (EthisCrowd,2021).

P2P (Eşler Arası) Finansman

İslami Fintek ile geliştirilen P2P finansman platformları, bireylerin doğrudan birbirlerine borç vermesini veya yatırım yapmasını sağlar. Bu işlemler faizsiz olup, taraflar kar ve zarar ortaklığı esasına göre anlaşır. Yatırımcılar, projelere sermaye sağlarken projelerin başarılarına göre kar elde ederler (Rabbani vd.,2023).

Zekat ve Sadaka Platformları

Blockchain tabanlı zekat ve sadaka bağış platformları, bağışların güvenilir ve izlenebilir bir şekilde yapılmasını sağlamaktadır. Bu platformlar, şeffaflık ve adil dağıtım ilkelerini destekleyerek hayır işlerinin daha etkili bir şekilde yapılmasına olanak tanımaktadır (Chong,2021).

Sonuç

İslami Fintek, gelecek yıllarda daha fazla büyüme ve yayılma potansiyeline sahiptir. Teknolojinin hızla gelişmesi, İslami finansın dijital dönüşümüne katkı sağlamakta ve bu sektörü daha erişilebilir ve etkili hale getirmektedir. Gelişen dijital çözümlerle birlikte, İslami finansal teknolojilerin küresel finansal sistemde daha önemli bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

İslami finansal teknolojilerin (İslami Fintek) küresel finansal sistemdeki rolü itibarıyla geleneksel finansal uygulamalara etik ve faizsiz bir alternatif sunarak, hem Müslüman toplulukların hemde sürdürülebilir ve adil finansman çözümleri arayan diğer kesimlerin ilgisini çekmektedir. Bu teknolojiler küresel finansal sisteme yeni bir dinamizm kazandırmakta, finansal kapsayıcılığı artırmakta ve şeffaflık ile güvene dayalı yeni iş modellerini desteklemektedir.

Kaynakça

- Adeyemi, A., & Nakhooda, M. (2018). *Fintech in Islamic Finance: Digitalization of Islamic Financial Services*. In I. Hasan, M. K. Hassan, & M. O. Oseni (Eds.), *Handbook of Empirical Research on Islam and Economic Life* (pp. 752-771). Edward Elgar Publishing.
- Arwa, A. & Ahlam M. (2023). Fintech innovations, scope, challenges, and implications in Islamic Finance: A systematic analysis. *International Journal of Computing and Digital Systems*. (13): 1-15. 10.12785/ijcds/130147.
- Erden, B. & Topal B. (2021). Türkiye’de ve Dünyada İslami Fintek Sektörünün Gelişimi, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1): 72.
- Felicia C. & Ling, H. (2021). Enhancing trust through digital Islamic finance and blockchain technology. *Qualitative Research in Financial Markets*, 13: 328341.
- Seale, C. (1999). Quality in Qualitative Research”, *Qualitative Inquiry* 5/4 (Aralık 1999), 477-478.

Çakar, R. (2023). Fintek Kavramı ve İslami Finans Kurumlarında Kullanılan Güncel Fintek Uygulamaları Fintech Concept and Current Fintech Applications Used in Islamic Financial Institutions. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*. 6. 10.52637/kiid.1323142.

Deloitte, (İstanbul: Nisan 2017), *Türkiye FinTech Ekosistemi*, 4.

Hasan, E., Husain H., Sayed, F. & Ruaa, B. (2023). Artificial Intelligence in Finance. 10.1007/978-3-031-28314-7_18.

Guba, E. & Lincoln, Y. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. *Handbook of Qualitative Research*, 2: 105-106

Crowd, E. (2021). EthisCrowd.com | Real Estate Islamic Crowdfunding. Retrieved 27 September 2024 from <https://www.ethiscrowd.com/>

Gai, K., Qiu, M., & Sun, X. (2018). A survey on FinTech. *Journal of Network and Computer Applications*, 103: 262-273.

Hassan, M. K., Antoniou, A., & Paudyal, K. (2005). Impact of ethical screening on investment performance: The case of the Dow Jones Islamic Index. *Islamic Economic Studies*, 12(2): 67-97.

Hassan, M. K., & Rabbani, M., & R., Mamunur & T., Irwan. (2022). Islamic Fintech, Blockchain and Crowdfunding: Current Landscape and Path Forward. 10.1007/978-3-031-14941-2_15.

Hodge, V. J., & Austin, J. (2004). A survey of outlier detection methodologies. *Artificial intelligence review*, 22(2): 85-126.

Kılıç, G. (2023). The Emergence of Islamic Fintech and Its Applications. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*. 10.54427/ijisef.1328087.

Kuveyttürk Katılım Bankası (2024). “FinTech ve İslami Finans”. (Erişim Tarihi: 22.09.2024). <https://www.kuveytturk.com.tr/blog/finans/fintech-ve-islami-finans>.

Hanan, Q., Sari, M. & Rula, A., Alomari, M., Hamour, A. & Alqudah, M. (2023). Islamic Finance in the Era of Financial Technology: A Bibliometric Review of Future Trends. *International Journal of Financial Studies*. 11(76). 10.3390/ijfs11020076.

Rabbani, M., & K., Shahnawaz & A., Mohammad. (2023). Machine learning-based P2P lending Islamic Fintech model for small and medium enterprises in Bahrain. *International Journal of Business Innovation and Research*. 30. 565. 10.1504/IJBIR.2023.130079.

Saad, A. A., Alhabshi, S. M., Noor, A. B. M., & Hassan, R. (2020). Robo-advisory for Islamic Financial Institutions: Shari’ah and Regulatory issues. *European Journal of Islamic Finance*. <https://doi.org/10.13135/2421-2172/3992>

Salam T., (2023). Digital Takaful for everyone. Retrieved 26 September 2024 from <https://www.salamtakaful.com>.

Sultan, J., & Bechter, C. (2019, June 14). Big Data Analytics in Islamic Banking. *International Academic Journal of Business Management*, 06(01), 21–31. <https://doi.org/10.9756/iajbm/v6i1/1910003>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, Türkiye Fintek Ekosistemi Durum Raporu (Ankara: 2021), 5.

Demirdöğen, Y. (2020). Avrupa’daki İslami Fintek Ekosisteminin Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(4): 471.

Demirdöğen, Y. (2020). İslami Fintek Ekosistemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Gaziantep Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1): 66.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

KATILIM BANKALARININ ENTROPİ TEMELLİ COCOSO YÖNTEMİ İLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ SIRALANMASI

Gül ÇELİK

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD

gulceliik@gmail.com

Ömer Faruk RENÇBER

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

dr.ofrencber@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8020-2750

Özet

COVID-19 pandemisi, Türkiye'deki bankacılık sektörünü olumsuz etkileyerek katılım bankalarının finansal performansında önemli değişikliklere neden olmuştur. Faizsiz finansman ilkesine dayalı olarak faaliyet gösteren bu bankalar, ekonomik krizlere karşı daha dirençli olsalar da, pandemi sürecinde artan kredi talepleri ve hükümetin sunduğu ekonomik destek önlemleri bankaların faaliyetlerini etkilemiştir. Bu yüzden, katılım bankalarının COVID-19 öncesi ve sonrası performanslarının analiz edilmesi önemli bir çalışma konusu haline gelmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının CAMELS oranları kullanılarak Covid-19 pandemi öncesi ve Covid-19 pandemi sonrası dönemdeki finansal performanslarının çok kriterli karar verme yöntemleri ile (ÇKKV) sıralanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, 5 katılım bankasının 2018-2022 dönemine ait finansal performansları Entropi temelli CoCoSo yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında öncelikle katılım bankalarına ilişkin bu finansal oranların ağırlıklarının belirlenmesi için Entropi yöntemi kullanılmıştır. Sonrasında, söz konusu bankaların finansal performanslarının sıralanması için ise CoCoSo yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; Covid-19 pandemi öncesi (2018-2019) dönemde Türkiye Finans Katılım bankasının, Covid-19 pandemi (2020-2021) döneminde Albaraka Türk Katılım bankasının ve Covid-19 pandemi sonrası (2022) dönemde ise Türkiye Finans Katılım bankasının en iyi finansal performansa sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankaları, CAMELS, ÇKKV, Entropi, CoCoSo

RANKING OF FINANCIAL PERFORMANCES OF PARTICIPATION BANKS USING THE ENTROPY-BASED COCOSO METHOD

Abstract

The COVID-19 pandemic has negatively affected the banking sector in Turkey, causing significant changes in the financial performance of participation banks. Although these banks, which operate based on the principle of interest-free financing, are more resilient to economic crises, the increased credit demands during the pandemic and the economic support measures offered by the government have affected the activities of banks. Therefore, analyzing the performances of participation banks before and after COVID-19 has become an important study subject. The aim of the study is to rank the financial performances of participation banks operating in Turkey in the pre-Covid-19 pandemic and post-Covid-19 pandemic periods using CAMELS ratios with multi-criteria decision-making methods (MCDM). For this purpose, the financial performances of 5 participation banks for the period 2018-2022 were analyzed with the Entropy-based CoCoSo method. Within the scope of the study, the Entropy method was first used to determine the weights of these financial ratios related to participation banks. Then, the CoCoSo method was used to rank the financial performances of the banks in question. According to the results of the study; It has been determined that Türkiye Finans Participation Bank had the best financial performance in the pre-Covid-19 pandemic period (2018-2019), Albaraka Türk Participation Bank in the Covid-19 pandemic period (2020-2021) and Türkiye Finans Participation Bank in the post-Covid-19 pandemic period (2022).

Keywords: Participation Banks, CAMELS, MCDM, Entropy, CoCoSo

1. Giriş

Covid-19 pandemisi, dünya genelinde birçok sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de önemli değişimlere yol açmış, bankaların kredi verme kapasiteleri ve genel finansal performansları üzerinde ciddi etkiler doğurmuştur. Pandeminin başlangıcıyla birlikte, artan ekonomik belirsizlikler ve müşteri davranışlarındaki değişiklikler bankaların faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir (Herindar ve Rusydia, 2022). Pandemi sürecinde hükümetlerin uyguladığı sosyal mesafe ve karantina önlemleri, ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelmesine sebep olmuş ve bu durum, bankaların kredi verme yeteneklerini sınırlamış, hatta kredi sıkışıklığına yol açmıştır (Boubakri, Mirzaei ve Saad, 2023). Çalışmalar, Covid-19'un bankaların kârlılık oranlarında düşüşe neden olduğunu ve bazı bankaların kârlılık seviyelerinin ciddi şekilde gerilediğini ortaya koymaktadır (Saparinda, 2021; Setiawan, Alamsyah ve Murtianingsih, 2023). Bu süreçte bankalar artan risklerle karşı karşıya kalmış ve operasyonel dayanıklılıklarını test etme durumunda kalmışlardır (Jin, 2023; Yan ve Jia, 2022).

Katılım bankacılığı, faizsiz finansman modeli ve risk paylaşımına dayalı işleyişi ile geleneksel bankacılıktan ayrılmaktadır. Bu farklılık, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde katılım bankalarının finansal performanslarının incelenmesini önemli hale getirmektedir. Katılım bankacılığı sektörü de Covid-19 pandemisinin etkilerinden önemli ölçüde etkilenmiş; finansal performans ve müşteri davranışlarında önemli değişimler gözlemlenmiştir. Pandemi süresince katılım bankalarının finansal performansları üzerine yapılan çalışmalar, sektördeki bu değişimleri ve zorlukları ortaya koymaktadır. Diker ve Onay (2022), Türkiye'deki katılım bankalarının Covid-19 sürecindeki finansal performanslarını analiz etmiş ve bazı bankaların toplanan fon/özvarlık oranlarında ve kullandırılan fonlarda değişim gözlemlendiğini belirtmiştir. Bu bulgular, katılım bankalarının kredi verme kapasitelerinin azaldığını ve ekonomik belirsizliklerin arttığını göstermektedir. Işık (2023), Covid-19'un katılım bankacılığı sektöründeki performans etkilerini MERAC-PSI-MAIRCA modeli kullanarak incelemiş ve bu dönemde katılım bankalarının büyüme potansiyellerini korumasına rağmen pandeminin getirdiği zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Bu çalışmalar, katılım bankalarının geleneksel bankacılık sistemine göre daha esnek ve dayanıklı bir yapı sergilemelerine rağmen, pandeminin getirdiği ekonomik zorlukların sektörde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Covid-19 pandemisinin finansal piyasalardaki etkileri ve buna bağlı olarak oluşan dalgalanmalar, katılım bankalarının performanslarını değerlendirme ihtiyacını artırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının pandeminin farklı dönemlerindeki finansal performanslarının analizi, sektördeki dinamiklerin anlaşılması ve bankaların kriz yönetim stratejilerinin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren beş katılım bankasının 2018-2022 yılları arasındaki finansal performansları CAMELS bileşenleri kullanılarak Entropi temelli CoCoSo yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz, Covid-19 pandemisinin etkilerini değerlendirebilmek amacıyla üç farklı dönem kapsamında gerçekleştirilmiştir: Covid-19 pandemi öncesi (2018-2019), Covid-19 pandemi dönemi (2020-2021) ve Covid-19 pandemi sonrası (2022). Çalışma kapsamında kullanılan finansal veriler, Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin (TKBB) resmi web sitesinden elde edilmiştir. CAMELS analiz yöntemi çerçevesinde belirlenen 24 finansal performans oranı, Entropi yöntemi ile ağırlıklandırılmış ve bankaların performans sıralaması CoCoSo yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Elde edilen bulgular, Covid-19 pandemisi sürecinde katılım bankalarının finansal performanslarının önemli farklılıklar gösterdiğini ve bu farklılıkların bankaların uyguladıkları stratejilere ve piyasa koşullarına verdikleri tepkilere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Türkiye Finans Katılım Bankası, pandeminin etkisiyle performansında dalgalanmalar yaşarken; Albaraka Türk Katılım Bankası'nın pandemiye karşı daha dayanıklı bir performans sergilediği gözlemlenmiştir. Bu çalışma, literatürde henüz ele alınmamış olan Türkiye'de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının CAMELS oranları kullanılarak Covid-19 pandemi dönemine ilişkin finansal

performanslarının Entropi temelli CoCoSo yöntemi ile ölçüldüğü bir çalışma olarak literatüre katkı sağlamayı ve sektördeki paydaşlar için yol gösterici bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş, ikinci bölüm kavramsal çerçeve, üçüncü bölüm literatür incelemesi, dördüncü bölüm yöntem, beşinci bölüm bulgular ve altıncı bölüm sonuç olarak ifade edilmektedir. Birinci bölümde, çalışmanın amacı ve önemine değinilirken, ikinci bölümde katılım bankaları ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, literatürde yer alan katılım bankalarının finansal performansına ilişkin yapılan benzer çalışmaların özetine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, öncelikle çalışmada kullanılan alternatifler ve kriterler ile ilgili bilgilere yer verilmiş, ardından çalışmada kullanılan Entropi ve CoCoSo yöntemleri ile ilgili teorik bilgiler anlatılmıştır. Beşinci bölümde, çalışmadan elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Altıncı ve son bölümde ise katılım bankalarının finansal performanslarına ilişkin elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmiş ve gelecekte bu konu ilgili çalışma yapacak araştırmacılar için önerilerde bulunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

Katılım bankacılığı, İslami kurallara uygun olarak faaliyet gösteren finans kurumudur. Katılım bankacılığının en belirgin özelliği, faiz yerine kâr ve gelir üzerinden elde edilen kazançların müşterilerle paylaşılmasıdır (Usulcan, 2013).

İslam bankacılığı, İslami finans ya da faizsiz bankacılık şeklinde de adlandırılan katılım bankacılığı, son yıllarda bankacılık ve finans sektöründe hızlı bir şekilde büyümekte ve gelişmektedir. Diğer yandan, temelde faize olan hassasiyetinden dolayı bankacılık sistemine giremeyen işlem dışı fonların ekonomiye dahil edilmesi ve benzer özellikli dış kaynakların bankacılık sistemine kazandırılması için alternatif bir çözüm yolu olarak görülmektedir (Akdağ ve Ekinci, 2018).

Katılım Bankacılığı, 1950'li yıllarda gelişmeye başlamış olsa da kökeni çok daha eskiye dayanmaktadır. Pakistanlı bilim adamı Muhammed Uzair, 1955 yılında katılım bankacılığı üzerine çalışma yapan ilk kişidir. Mit Ghambr Bankası, 1963 yılında Mısır'da faizsiz bankacılık faaliyetlerine başlamış olup, Nasser Social Bank ise 1972 yılında Kahire'de kurulan bu alandaki ilk modern faizsiz bankadır. Faizsiz bankacılık, ortaya çıktığı ilk günden itibaren hızla gelişmiş ve 1975 yılında Türkiye'nin de dahil olması sonucunda 43 ülkenin işbirliğiyle İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur (Akyüz, Soba ve Yeşil, 2020).

Türkiye'nin bu kapsamda katılım bankacılığı adı verilen bu bankacılık modeli ile tanışması, kapalı ekonomi modelinden serbest ve dışa açık bir piyasa ekonomisine geçişin gerçekleştiği 1980'li yıllarda, küresel piyasalara entegrasyon sürecinde gerçekleşmiştir (Pehlivan, 2016).

Türkiye'de, katılım bankacılığı olarak bilinen bu bankaların bankacılık sektörüne giriş yapmasının temel nedenleri ve amaçları şu şekildedir (Esmer ve Bağcı, 2016):

-Faiz hassasiyeti nedeniyle diğer bankaları tercih etmeyen atıl durumdaki fonları ekonomiye dâhil etmek

-İslami ekonomi sistemini kullanan ülkeler ile Türkiye'nin ilişkilerini güçlendirmek,

-Petrol kaynakları bakımından zengin olan Kuveyt, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerden Türkiye'ye fon transferi sağlamaktır.

Faizsiz bankacılık modelini benimseyen kurumlar, Türkiye'de 1985 yılında "Özel Finans Kurumları" (ÖFK) adı ile faaliyete geçmiştir. 2005 yılında ise Bankacılık Yasası kapsamında, kâr ve zarara katılım esasına dayalı olarak Katılım Bankası ismini almıştır. Katılım Bankaları, 32 yıl süren faaliyet döneminin ilk 20 yılında Özel Finans Kurumu olarak hizmet verirken, son 12 yıldır ise Katılım Bankası olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Türkiye'de kurulan ilk katılım bankaları, 1985 yılında Özel Finans Kurumu (ÖFK) olarak faaliyete geçen Albaraka Türk Finans Kurumu ve Faisal Finans Kurumu'dur. Takip eden yıllarda,

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu, 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu ve 1996 yılında ise Asya Finans Kurumu kurulmuştur. Faisal Finans, Ülker grubu tarafından devralındıktan sonra ismini Family Finans olarak değiştirmiş ve faaliyetlerine devam etmiştir. 2005 yılında ise Anadolu Finans Kurumu ile birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası adını almıştır (Sümer ve Onan, 2015).

Özellikle devletin de bu alanda adımlar atarak sektöre katkı sağlamak amacıyla başlattığı çalışmalar sonucunda, 2015 yılında ilk kamu katılım bankası olarak Ziraat Katılım Bankası kurulmuştur. Bunu takiben, 2016 yılında ikinci kamu katılım bankası olarak Vakıf Katılım Bankası kurulmuştur. Son olarak, 2019 yılında üçüncü kamu katılım bankası olarak Emlak Katılım Bankası kurulmuştur (Bektaş, 2021). Ülkemizde, 2022 yılı sonu itibariyle Albaraka Türk, Emlak Katılım, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım, Kuveyt Türk, Türkiye Finans olmak üzere toplamda altı katılım bankası faaliyetlerine devam etmektedir (Asker, 2024).

3. Literatür İncelemesi

Literatürde CAMELS değişkenleri kullanılarak katılım bankalarının performanslarının incelendiği sınırlı sayıda çalışma bulunurken, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri kullanılarak katılım bankalarının performanslarının incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Tablo 1’de bu çalışmalar yer almaktadır. Tabloda veri yılı(ları) sütunu; her çalışmada kullanılan belirli veri yıllarını belirtirken, sonuç sütunu; analiz tarafından belirlendiği üzere en iyi performansı gösteren bankayı göstermektedir. Tablo 1’deki bazı çalışmalarda, CAMELS değişkenlerinin dışında farklı finansal oranların da kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 1. Katılım Bankalarının Performanslarına İlişkin Literatür İncelemesi

YAZAR/LAR (YIL)	YÖNTEMLER	VERİ YILI(LARI)	SONUÇ
(Esmer ve Bağcı, 2016)	TOPSIS	2005-2014	2005-2011: Bank Asya Katılım Bankası 2012: Türkiye Finans Katılım Bankası 2013: Bank Asya Katılım Bankası 2014: Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Bozdoğan, Ersoy, Behlül, ve Kaygusuz, Mehmet, 2018)	CAMELS, TOPSIS	2016 yılı (IV. Çeyrek)- 2017 yılı (I., II., III. Ve IV. Çeyrek)	2016-2017: Türkiye Finans Katılım Bankası
(Gezen, 2019)	ENTROPİ, WASPAS	2010-2017	2010-2015: Türkiye Finans Katılım Bankası 2016-2017: KuveytTürk Katılım Bankası
(Karakaya, 2020)	CAMELS, BAHŞ, TOPSIS	2018	KuveytTürk Katılım Bankası
(Özkan, 2020)	TOPSIS	2016-2018	2016: Kuveyt Türk Katılım Bankası 2017-2018: Türkiye Finans Katılım Bankası
(Bektaş, 2021)	ENTROPİ, MAIRCA	2018-2019	2018: Ziraat Katılım Bankası 2019: Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Gençtürk, Senal ve Aksoy, 2021)	CRITIC, MARCOS	(2019III-2020IV)	2020I-2019I ve 2019III (Covid-19 öncesi dönemi): Vakıf Katılım Bankası 2020II, 2020III ve 2020IV (Covid-19 dönemi): Vakıf Katılım Bankası

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

(Köse, Yörük Eren, Özdağoğlu ve Bekci, 2021)	CAMELS, MAUT	31 Mart 2020 (İlk çeyrek)-30 Haziran 2020 (İkinci çeyrek)	COVID-19 öncesi -2020 yılının ilk çeyreği: Türkiye Finans Katılım Bankası COVID-19 dönemi - 2020 yılının ikinci çeyreği: Vakıf Katılım Bankası
(Yetiz, 2021)	TOPSIS	2016-2019	2016:Vakıf Katılım Bankası 2017:Kuveyt Türk Katılım Bankası 2018-2019 Türkiye Finans Katılım Bankası
(Yörük Eren, Özdağoğlu ve Bekci, 2021)	CAMELS, MULTIMOORA, MAUT	31 Aralık 2018-31 Aralık 2019	2018: Vakıf Katılım Bankası 2019:Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Öner, 2022)	TOPSIS	2019-2021	2019 (Covid-19 öncesi): Kuveyt Türk Katılım Bankası 2020-2021 (Covid-19 sonrası):Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Özer ve Saygın, 2022)	PROMETHEE	2011-2020	Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Dağlı ve Kuvvetli, 2023)	ENTROPİ, CILOS IDOCRIW,CoCoSo	2018-2022	ENTROPİ yöntemi 2018-2020-2021-2022: Kuveyt Türk Katılım Bankası 2019:Ziraat Katılım Bankası CILOS yöntemi 2018-2022: Kuveyt Türk Katılım Bankası IDOCRIW yöntemi 2018-2022:Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Şekkeli ve Güçlü, 2023)	ENTROPİ, GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ	2019-2021	2019-2020: Ziraat Katılım Bankası 2021: Vakıf Katılım Bankası
(Asker, 2024)	MEREC, CRADIS	2018-2022	Covid-19 öncesi dönemi (2018-2019): Ziraat Katılım Bankası Covid-19 dönemi (2020-2021): Kuveyt Türk Katılım Bankası-Albaraka Türk Katılım Bankası Covid-19 sonrası dönemi (2022): Kuveyt Türk Katılım Bankası
(Yerlikaya ve Uysal, 2024)	TOPSIS	2019-2022	2019-2022:Kuveyt Türk Katılım Bankası

En iyi performans gösteren bankaların çalışmada kullanılan kriterlere, veri dönemine ve yöntemlere bağlı olarak değiştiği Tablo 1’de görülmektedir. Örneğin, Köse vd.(2021) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19 pandemi dönemi (2020 yılı) için en iyi performansa sahip banka Vakıf Katılım Bankası iken, Asker (2024) tarafından yapılan çalışmada, Kuveyt Türk Katılım bankası olmuştur. Bu durumun farklı kriterlerin ve yöntemlerin kullanılmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Ancak çalışmalarda genel olarak, Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın veri dönemi, yöntemler ve kullanılan kriterlerdeki farklılıklara rağmen sürekli olarak en iyi performans gösteren banka olarak sıralandığı sonucuna varılabilir. Türkiye Finans Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası ve Ziraat Katılım Bankası gibi diğer katılım bankaları ise belirli yıllarda daha yüksek performanslar sergileyerek öne çıkmış, ancak bu bankalar zaman içinde performanslarında dalgalanmalar göstermiştir.

4. Yöntem

4.1. Çalışmada Kullanılan Alternatifler ve Kriterler

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının 2018-2022 yılları arasındaki finansal performanslarının CAMELS oranları kullanılarak Entropi temelli CoCoSo yöntemi tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Covid-19 pandemisinin etkisini ölçebilmek için, Covid-19 pandemi öncesi dönemi olarak 2018 ve 2019 yılları seçilmiş, Covid-19 pandemi dönemi olarak 2020 ve 2021 yılları ve Covid-19 pandemi sonrası dönemi olarak 2022 yılı seçilmiştir. Analizlerde kullanılan veriler, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) web sitesinden elde edilmiştir. Performans analizinde kullanılan temel veriler, katılım bankalarının bilanço ve gelir tablolarından elde edilmiştir. Tablo 2’de çalışmanın alternatiflerini oluşturan katılım bankaları ve kodları gösterilmektedir.

Tablo 2. Alternatifler

Katılım Bankaları	Banka Kodu
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	B1
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	B2
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	B3
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	B4
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	B5

Tablo 2’de görüldüğü üzere çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının (Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Ziraat Katılım Bankası A.Ş.) verileri kullanılarak Covid-19 pandemi öncesi döneminde (2018-2019), Covid-19 pandemi döneminde (2020-2021) ve Covid-19 pandemi sonrası döneminde (2022 yılı) ilgili bankaların finansal performansları analiz edilmiştir.

Çalışmada kullanılan kriterler CAMELS analizine dayalı oranlardan seçilmiştir, bu çerçevede 24 adet finansal kriter kullanılmıştır. CAMELS, 6 bileşenden oluşan bir oran yaklaşımını ifade etmektedir. C; sermaye yeterliliğini, A; Aktif Kalitesini, M; Yönetim Yeterliliğini, E; Kazanç- Karlılık Durumunu, L; Likidite Durumunu, S; Piyasa Riskine Karşı Duyarlılığı şeklinde belirtilmiştir (Öztürk Karaçor, Mangir, Kodaz ve Kartal, 2018). Tablo 3’te çalışmada kullanılan CAMELS oranları ve yönleri gösterilmektedir.

Tablo 3. Kriterler

CAMELS Oranları	Oran Kodu	Oran Yönü
C (Sermaye Yeterlilik Oranları)		
1-Özkaynaklar / Toplam Aktifler	C1	+
2-Özkaynaklar / Duran Aktifler	C2	+
3-Net Dönem Karı / Toplam Aktifler	C3	+
A (Aktif Kalitesi Oranları)		
1-Duran Aktifler / Toplam Aktifler	A1	-
2-Finansal Varlıklar Net / Toplam Aktifler	A2	+
3-Toplam Verilen Krediler / Toplam Aktifler	A3	+
4-Toplam Alınan Krediler / Toplam Pasifler	A4	-
M (Yönetim Yeterliliği Oranları)		

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

1-Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler	M1	-
2-(Personel Giderleri + Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktifler	M2	-
3-Kar Payı Dışı Gelirler Net / Toplam Aktifler	M3	+
4-Kar Payı Dışı Gelirler Net / Diğer Faaliyet Giderleri	M4	+
E (Kazanç- Karlılık Oranları)		
1-Net Dönem Kari (Zararı) /Özkaynaklar	E1	+
2-Net Dönem Karı (Zararı) /Ödenmiş Sermaye	E2	+
3-Kar Payı Gelirleri / Kar Payı Giderleri	E3	+
4-Kar Payı Dışı Gelirler / Kar Payı Dışı Giderler	E4	+
5-Vergi Öncesi Kar / Toplam Aktifler	E5	+
L (Likidite Oranları)		
1-Likit Aktifler / Toplam Aktifler	L1	+
2-TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler	L2	+
3-YP Likit Aktifler / YP Pasifler	L3	-
S (Piyasa Riskine Duyarlılık Oranları)		
1-Kar Payı Gelirleri /Toplam Aktifler	S1	+
2-YP Aktifler / YP Pasifler	S2	-
3-YP Aktifler / Toplam Aktifler	S3	+
4-T Aktifler / Toplam Aktifler	S4	-
5-Kar Payı Dışı Gelirler / Toplam Aktifler	S5	-

Tablo 3'te çalışmada kullanılan CAMELS oranları ve yönleri tanımlanacak olursa; pozitif (+) işaretli oranlar, değer yüksek olmasının tercih edildiği durumları, negatif (-) işaretli oranlar ise değer düşük olmasının tercih edildiği durumları ifade etmektedir.

4.2. Çalışmada Kullanılan Yöntemler

4.2.1. Entropi Yöntemi

Entropi, 1865 yılına kadar uzanan kökeniyle termodinamik alanında geliştirilmiş bir kavramdır. 1948'de Claude E. Shannon, bu kavramı bilgi kaynaklarından alınan sinyallerin belirsizliğini ölçmek amacıyla enformasyon teorisine uyarlamış ve bu uyarlama Enformasyon Entropisi veya Shannon Entropisi şeklinde adlandırılmaya başlamıştır (Özaydın ve Karakul, 2021). Shannon'ın entropisi (Shannon, 1948), bilgi teorisinin önemli bir kavramı olup merkezi bir rol oynamaktadır. Zeleny (1982), bu entropinin çok kriterli karar verme yönteminde (ÇKKV), kriterlerin önem ağırlıkları kullanılarak hesaplanabileceği fikrini ilk kez ortaya koymuştur. Günümüzde entropi; matematik, sosyal bilimler, kimya ve operasyon çalışmaları gibi birçok bilimsel alanda belirsizliği veya önem ağırlıklarını ölçmek için yaygın bir şekilde uygulanmaktadır (Bian ve Yang, 2010). ÇKKV yöntemlerinde, kriterlerin önem ağırlıklarını belirlemek için kullanılan yöntemler, objektif ve sübjektif olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Objektif yöntemler arasında yer alan Entropi yöntemi, sadece bir karar matrisine dayanarak ve tüm hesaplamaları bu matrisle yaparak kriter ağırlıklarını belirler. Bu özelliği sayesinde, ek bir sübjektif kritere ihtiyaç duymadığı için literatürde sıklıkla kullanılmaktadır (Bektaş, 2021). Entropi yöntemi, beş aşamadan oluşmakta ve uygulama adımları aşağıda yer almaktadır (Ayçin ve Güçlü, 2020):

1.Aşama: Karar matrisinin oluşturulmasıdır. İlk aşamada x_{ij} değerlerinden meydana gelen ve D ile sembolize edilen karar matrisi Eşitlik (1)'de gösterildiği şekilde oluşturulur.

$$D = A_1 A_2 A_m \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} & x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} & \vdots & \dots \\ \vdots & x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Eşitlik (1)'de bulunan x_{ij} değerleri, j . değerlendirme kriteri için, i . alternatifi alması olduğu değerleri ifade etmektedir (i , karar alternatif sayısı $i=1,2,\dots,m$; j , ise değerlendirme kriteri sayısı $j=1,2,\dots,n$).

2.Aşama: Karar matrisinin normalizasyon işleminin gerçekleştirilmesidir. Bu aşamada karar problemlerinde yer alan farklı birimlerdeki kriter değerleri, normalizasyon işlemi ile $[0,1]$ aralığında yer alacak şekilde standartlaştırılmalıdır. Söz konusu normalizasyon işlemi, Eşitlik (2) yardımıyla gerçekleştirilir.

$$p_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^m x_{ij}} \quad \forall i, j \quad (2)$$

Eşitlik (2)'de bulunan p_{ij} değerleri, j . değerlendirme kriteri için i . alternatifi alması olduğu standardize değeri göstermektedir.

3. Aşama: Kriterlere ilişkin entropi değerlerinin bulunmasıdır. Bu aşamada söz konusu her bir değerlendirme kriteri için Entropi değerleri (e_j), Eşitlik (3)'te gösterilen formül aracılığıyla hesaplanır.

$$e_j = -k \cdot \sum_{j=1}^n p_{ij} \cdot \ln(p_{ij}) \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ ve } j = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

Eşitlik (3)'de bulunan k değeri, $k = (\ln(m))^{-1}$ olarak belirtilen sabit bir katsayı olarak ifade edilmektedir ve $0 \leq e_j \leq 1$ aralığında yer alacak şekilde değer almaktadır. Burada e_j değeri, j . kriterin belirsizlik ölçüsü veya başka bir ifade ile Entropi değeri olarak tanımlanmaktadır. 4. Aşama: Farklılaşma derecelerinin bulunmasıdır. Bu aşamada, üçüncü aşamada hesaplanan Entropi değerleri kullanılır ve farklılaşma dereceleri olarak ifade edilen d_j değerleri, her bir değerlendirme kriteri için Eşitlik (4)'te gösterilen formül yardımıyla hesaplanır.

$$d_j = 1 - e_j \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (4)$$

5.Aşama: Entropi kriter ağırlıklarının hesaplanmasıdır. Son aşamada ise, her bir değerlendirme kriterinin farklılaştırma derecesinin, toplam farklılaştırma derecesine oranlanarak kriterlerin ağırlık değerleri olan w_j değerleri, Eşitlik (5)'te gösterilen formül aracılığıyla hesaplanır.

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} \quad (5)$$

Entropi yönteminde kriterlerin Entropi değerlerinin hesaplanmasında, doğal logaritma fonksiyonundan yararlanılmaktadır. Ancak karar problemine dair karar matrisinde, sıfır veya negatif değerlerin bulunduğu durumda, logaritmik işlemler sorun yaratmaktadır. Bu nedenle negatif değerlere sahip veriler için düzeltmelerin yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada, Zhang vd. (2014) tarafından geliştirilmiş olan Z-skoru standartlaştırma işlemi kullanılarak Entropi yöntemiyle negatif veriler üzerinde düzeltmeler yapılmıştır.

Bu yöntemde öncelikle karar matrisinde bulunan değerlerin Eşitlik (6)'dan faydalanarak Z-skoru standartlaştırma işlemi ile dönüştürülür.

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{X}_j}{\sigma_j} \quad (6)$$

Bu işlemden sonra Eşitlik (7)'de gösterildiği üzere dönüşüm işlemi yapılır ve karar matrisinde yer alan veriler pozitif bir hale getirilir.

$$z'_{ij} = z_{ij} + A; \quad A > |\min z_{ij}| \quad (7)$$

4.2.2. CoCoSo (Combined Compromise Solution) Yöntemi

Kombine Uzlaşma Çözümü (CoCoSo) yöntemi, Yazdani vd., (2019) tarafından geliştirilmiştir. CoCoSo yöntemi, bütünleşik bir basit katkı maddesi ağırlıklandırılması ve üssel ağırlıklandırılmış ürün modelini temel alan çok kriterli bir karar verme (ÇKKV) yöntemidir (Akbulut ve Hepşen, 2021). Bu yöntem, Basit Katkı Ağırlıklandırma (SAW) ve Üssel Ağırlıklandırma Ürünü (EWP) yöntemlerinin birleşimi ile oluşmaktadır (Topal, 2021). CoCoSo yöntemi, farklı alanlarda kullanılabilirliğini artırarak ve çeşitli avantajlar sunarak önemli birçok kriterli karar yöntemi (ÇKKV) olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntemin ilk avantajlarından biri, ağırlık dağılımının kriterlerinin değiştirilmesi durumunda bile tutarlı sonuçların üretilme noktasındaki dayanıklılığı ve istikrarıdır. Yöntemin bu özelliği, karar kriterlerinin çoğunlukla değişebildiği dinamik bölgelerde özellikle önemlidir. Bu durum sonuçların güvenilirliğini ve geçerliliğini sağlamaktadır. Ayrıca, CoCoSo yönteminin hesaplama konusundaki güvenilirliği ve doğruluğu, diğer ÇKKV yöntemlerine kıyasla daha iyi performans sergilemesini sağlamaktadır. Bu durum yöntemi karmaşık karar verme durumlarında daha tercih edilen bir seçenek haline getirmiştir (Veepan Kumar, Vrat ve Shankar, 2024; Özel Sönmez ve Toktaş, 2024). Bu yöntemin bir diğer önemli avantajı, bulanık ve sezgisel bulanık bilgileri de kapsayan çeşitli veri türlerini ele alabilme konusundaki esnekliğidir. Bu esneklik, belirsizlik ve muğlaklığın yüksek olduğu gerçek dünya problemlerinde etkili bir şekilde modelleme yapılmasına imkan tanır. Örneğin, CoCoSo yönteminin bulanık küme teorisiyle entegrasyonu, tedarikçi seçiminden çevresel etki değerlendirmelerine kadar birçok farklı alanda başarılı bir şekilde uygulanmış ve belirsiz verilerin yönetilmesindeki yeteneğini ortaya koymuştur. Bu entegrasyon, aynı zamanda karar vericilere eyleme dönüştürülebilir içgörüler sunarak kesin olmayan verilerle daha etkili bir şekilde başa çıkmayı sağlamaktadır (Banihashemi, Khalilzadeh, Zavadskas ve Antucheviciene, 2021; Gou, 2022; Yazdani, Wen, Liao, Banaitis ve Turskis, 2019). Yöntemin çoklu birleştirme stratejilerini birleştirme yeteneği, farklı kriterlerin tutarlı bir şekilde sentezlenmesine olanak tanıyarak karar verme sürecindeki etkinliğini artırmaktadır (Gou, 2022; Wei ve diğerleri, 2022). CoCoSo yöntemi, En İyi-En Kötü Yöntemi (BWM) ve Adım Adım Ağırlık Değerlendirme Oranı Analizi (SWARA) gibi farklı ağırlıklandırma tekniklerinin entegrasyonuna olanak tanıyarak alternatiflerin detaylı bir şekilde değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu özellik, karar vericilere kriterleri öncelik sırasına göre düzenleme imkânı sunarak daha bilinçli ve titiz kararlar almalarını sağlamaktadır (Vidyapati Kumar, Kalita, Chatterjee, Zavadskas ve Chakraborty, 2022; Wen ve diğerleri, 2019; Zhu, Zeng, Lin ve Ullah, 2023). Ayrıca, yapılan çalışmalar, CoCoSo yönteminin şehir planlama, sağlık hizmetleri ve çevre yönetimi gibi alanlardaki geniş uygulama alanlarını vurgulamakta ve karmaşık karar verme problemlerine karşı gösterdiği çok yönlülüğü ve etkililiği ortaya koymaktadır (Simić, Ivanović, Đorić ve Torkayesh, 2022; Stanujkic, Popovic, Zavadskas, Karabasevic ve Binkyte-Veliene, 2020; Wang ve diğerleri, 2024).

CoCoSo yöntemi, beş aşamadan oluşmakta ve uygulama adımları aşağıda yer almaktadır (Dağlı ve Kuvvetli, 2023):

1.Aşama: Karar matrisinin oluşturulmasıdır. İlk aşamada karar matrisi Eşitlik (8) kullanılarak oluşturulur.

$$X = [X_{11} \dots X_{1m} \dots X_{n1} \dots X_{nm}]; i = 1, 2, \dots, m \text{ tane alternatif}, j = 1, 2, \dots, n \text{ tane kriter} \quad (8)$$

2.Aşama: Normalizasyon matrisinin oluşturulmasıdır. Bu aşamada, fayda yönlü kriterlerin normalizasyon işlemi Eşitlik (9); maliyet yönlü kriterlerin normalizasyon işlemi ise Eşitlik (10) ile yapılır.

Fayda yönlü kriterler için normalizasyon işlemi:

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i x_{ij}}{\max_i x_{ij} - \min_i x_{ij}} \quad (9)$$

Maliyet yönlü kriterler için normalizasyon işlemi:

$$r_{ij} = \frac{\max_i x_{ij} - x_{ij}}{\max_i x_{ij} - \min_i x_{ij}} \quad (10)$$

3. Aşama: S_i ve P_i değerlerinin hesaplanmasıdır. Her bir alternatifin toplam ağırlıklandırılmış karşılaştırılabilirlik değeri toplam üssel ağırlıklandırılmış karşılaştırılabilirlik değeri, sırasıyla S_i ve P_i olarak tanımlanmaktadır. S_i değeri Gri İlişkisel Yaklaşım ile, P_i değeri ise WASPAS çarpımsal yöntemine göre hesaplanmaktadır. S_i değeri Eşitlik (11), P_i değeri ise Eşitlik (12) kullanılarak bulunur.

$$S_i = \sum_{j=1}^n (w_j r_{ij}) \quad (11)$$

$$P_i = \sum_{j=1}^n (r_{ij})^{w_j} \quad (12)$$

4. Aşama: Alternatiflerin göreceli ağırlıklarının hesaplanmasıdır. Bu aşamada üç ayrı ağırlık hesaplama yöntemi uygulanmaktadır. İlk adımda, ağırlıklı toplam yöntemi ile çarpım yönteminin aritmetik ortalaması, Eşitlik (13) kullanılarak hesaplanır. Ardından ikinci adımda, ağırlıklı toplam ile çarpım skorları, Eşitlik (14) kullanılarak bulunur. Son adımda ise ağırlıklı çarpım ile toplam yönteminin, belirlenen λ değeri ile dengelenerek skorları hesaplanır (Eşitlik 15). Bu çalışmada, λ değeri 0,5 olarak belirlenmiştir.

$$k_{ia} = \frac{S_i + P_i}{\sum_{i=1}^n (S_i + P_i)} \quad (13)$$

$$k_{ib} = \frac{S_i}{\min_i S_i} + \frac{P_i}{\min_i P_i} \quad (14)$$

$$k_{ic} = \frac{\lambda(S_i) + (1 - \lambda)P_i}{(\lambda \max_i S_i + (1 - \lambda) \max_i P_i)} \quad (15)$$

5. Aşama: Alternatiflerin sıralanmasıdır. Son aşamada ise Eşitlik (13), Eşitlik (14), Eşitlik (15) ile elde edilen değerlerin aritmetik ortalamaları ve geometrik ortalamaları toplanarak k_i değeri bulunur. k_i değeri Eşitlik (16)'de gösterilmiştir. Performans sıralamaları, en büyük k_i değeri birinci sırada olacak şekilde yapılır.

$$k_i = (k_{ia} k_{ib} k_{ic})^{\frac{1}{3}} + \frac{1}{3} (k_{ia} + k_{ib} + k_{ic}) \quad (16)$$

5. Bulgular

5.1. Entropi Yöntemi Bulguları

Bu bölümde CAMELS performans kriterlerinin ağırlık skorları Entropi yöntemi ile hesaplanmıştır. Çalışmada akışın bozulmaması ve örnek olması adına, yöntem uygulaması sadece 2022 yılı için verilmiştir. Sonuç tablolarında ise tüm yıllara ait bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın alternatifler ve kriterlerinden oluşturulan karar matrisi, Eşitlik (1)'e uygun şekilde hazırlanmış ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Entropi Yöntemi Karar Matrisi (2022 yılı)

K/A	B1	B2	B3	B4	B5	K/A	B1	B2	B3	B4	B5
C1	0.0555	0.0747	0.0725	0.1006	0.0533	E2	0.5462	3.0562	1.117	0.4915	1.4492
C2	1.8018	3.1216	2.3128	5.6878	3.7946	E3	1.9492	3.0038	1.9655	2.1497	1.62
C3	0.0093	0.0365	0.019	0.0252	0.018	E4	0.6205	-0.4494	-3.1473	-0.5219	0.1867
A1	0.0308	0.0239	0.0313	0.0177	0.0141	E5	0.0722	0.0816	0.0703	0.0607	0.0472

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

A2	0.34	0.4418	0.4081	0.327	0.282	L1	0.3702	0.5201	0.5521	0.4004	0.3284
A3	0.5097	0.4595	0.5243	0.6216	0.5922	L2	0.0923	0.1344	0.1959	0.1315	0.1329
A4	0.0301	0.0782	0.144	0.0734	0.0464	L3	0.515	0.7519	0.799	0.666	0.498
M1	0.0073	0.0076	0.0105	0.0056	0.0042	S1	0.0755	0.0926	0.0981	0.0894	0.0948
M2	0.0127	0.0123	0.0146	0.0062	0.0045	S2	1.0134	1.0515	1.0111	1.0882	1.0555
M3	0.0188	0.0408	0.0358	0.027	0.0297	S3	0.5468	0.5393	0.4508	0.4393	0.4145
M4	0.2486	0.4403	0.3656	0.3018	0.3134	S4	0.4532	0.4607	0.5492	0.5607	0.5855
E1	0.1682	0.4891	0.2622	0.2504	0.3375	S5	0.0113	0.0041	0.0081	0.0038	0.0041

K:Kriterler
A:Alternatifler

Karar matrisi hazırlandıktan sonra, uygulamada ilk olarak Entropi yöntemi ile kriterlerin ağırlıkları belirlenecektir. Tablo 4’de gösterilen karar matrisinde yer alan E4 (Kar Payı Dışı Gelirler / Kar Payı Dışı Giderler) kriterinde negatif değerler bulunduğu için Eşitlik (6) ve Eşitlik (7) kullanılarak veriler pozitif bir hale getirilmiştir. Bu işlem sonucunda elde edilen düzenlenmiş karar matrisi Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Düzenlenmiş Karar Matrisi

K/A	B1	B2	B3	B4	B5	K/A	B1	B2	B3	B4	B5
C1	0.0555	0.0747	0.0725	0.1006	0.0533	E2	0.5462	3.0562	1.1170	0.4915	1.4492
C2	1.8018	3.1216	2.3128	5.6878	3.7946	E3	1.9492	3.0038	1.9655	2.1497	1.6200
C3	0.0093	0.0365	0.0190	0.0252	0.0180	E4	4.6205	3.5506	0.8527	3.4781	4.1867
A1	0.0308	0.0239	0.0313	0.0177	0.0141	E5	0.0722	0.0816	0.0703	0.0607	0.0472
A2	0.3400	0.4418	0.4081	0.3270	0.2820	L1	0.3702	0.5201	0.5521	0.4004	0.3284
A3	0.5097	0.4595	0.5243	0.6216	0.5922	L2	0.0923	0.1344	0.1959	0.1315	0.1329
A4	0.0301	0.0782	0.1440	0.0734	0.0464	L3	0.5150	0.7519	0.7990	0.6660	0.4980
M1	0.0073	0.0076	0.0105	0.0056	0.0042	S1	0.0755	0.0926	0.0981	0.0894	0.0948
M2	0.0127	0.0123	0.0146	0.0062	0.0045	S2	1.0134	1.0515	1.0111	1.0882	1.0555
M3	0.0188	0.0408	0.0358	0.0270	0.0297	S3	0.5468	0.5393	0.4508	0.4393	0.4145
M4	0.2486	0.4403	0.3656	0.3018	0.3134	S4	0.4532	0.4607	0.5492	0.5607	0.5855
E1	0.1682	0.4891	0.2622	0.2504	0.3375	S5	0.0113	0.0041	0.0081	0.0038	0.0041

Karar matrisindeki değerler düzenlendikten sonra Eşitlik (2) kullanılarak elde edilen normalize edilmiş karar matrisi, Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Entropi Yöntemi Normalize Edilmiş Karar Matrisi (2022 Yılı)

K/A	B1	B2	B3	B4	B5	K/A	B1	B2	B3	B4	B5
C1	-0.2895	-0.3274	-0.324	-0.357	-0.2842	E2	-0.2051	-0.3575	-0.2995	-0.1924	-0.3319
C2	-0.2401	-0.3133	-0.274	-0.3668	-0.3366	E3	-0.3103	-0.3567	-0.3114	-0.3226	-0.286
C3	-0.2115	-0.3666	-0.306	-0.3395	-0.2986	E4	-0.3556	-0.3293	-0.152	-0.3268	-0.3469
A1	-0.3507	-0.3237	-0.352	-0.2847	-0.2537	E5	-0.3318	-0.3449	-0.3287	-0.3107	-0.2774
A2	-0.3149	-0.3448	-0.337	-0.3099	-0.2905	L1	-0.3016	-0.3423	-0.3482	-0.3118	-0.2857
A3	-0.3144	-0.301	-0.318	-0.3378	-0.3325	L2	-0.2696	-0.3192	-0.3578	-0.3165	-0.3178
A4	-0.2036	-0.3279	-0.367	-0.3202	-0.2596	L3	-0.2928	-0.3393	-0.3456	-0.3256	-0.2883

M1	-0.3266	-0.3306	-0.361	-0.2929	-0.2526	S1	-0.2994	-0.3252	-0.3319	-0.321	-0.328
M2	-0.3472	-0.3448	-0.359	-0.258	-0.215	S2	-0.3182	-0.3228	-0.318	-0.3269	-0.3232
M3	-0.2582	-0.3529	-0.341	-0.3068	-0.319	S3	-0.3374	-0.3359	-0.3146	-0.3113	-0.3038
M4	-0.2835	-0.3515	-0.333	-0.3092	-0.314	S4	-0.304	-0.3062	-0.328	-0.3304	-0.3353
E1	-0.2447	-0.3652	-0.304	-0.2982	-0.3351	S5	-0.3678	-0.2645	-0.3492	-0.2569	-0.266

Sonraki aşamada, Eşitlik (3)'e göre, Tablo 6'da yer alan normalize edilmiş değerler (p_{ij}) ile bu değerlerin logaritmaları ($\ln(p_{ij})$) birbirleriyle çarpılır ve toplanır. Ayrıca, Eşitlik (3)'teki k değeri, karar alternatiflerinin sayısının logaritmasının alınması ile hesaplanır. Uygulamada 5 katılım bankası olduğu için bu değer, $k = (\ln(m)) - 1$ formülü ile $k = (\ln(5)) - 1 = 0.6213$ olarak hesaplanmıştır. Eşitlik (3) ile entropi değerleri (e_j) hesaplandıktan sonra, Eşitlik (4) kullanılarak farklılaşma dereceleri (d_j) bulunur. Son aşamada ise, her bir kriterin farklılaşma derecesi, Eşitlik (5) yardımıyla toplam farklılaşma derecesine oranlanır ve böylece Tablo 7'de verilen kriter ağırlıkları (w_j) elde edilir. Tablo 7'de entropi yöntemi sonucu elde edilen (e_j), (d_j) ve (w_j) değerleri gösterilmiştir.

Tablo 7. Entropi Değerleri ve Kriter Ağırlıkları (2022 Yılı)

e_j	d_j	w_j
0.9829	0.0171	0.0256
0.9509	0.0491	0.0735
0.9456	0.0544	0.0815
0.9724	0.0276	0.0413
0.9921	0.0079	0.0119
0.9964	0.0036	0.0054
0.9187	0.0813	0.1218
0.9716	0.0284	0.0426
0.9470	0.0530	0.0793
0.9802	0.0198	0.0296
0.9884	0.0116	0.0173
0.9615	0.0385	0.0577
0.8613	0.1387	0.2078
0.9861	0.0139	0.0209
0.9385	0.0615	0.0921
0.9901	0.0099	0.0149
0.9877	0.0123	0.0185
0.9823	0.0177	0.0266
0.9888	0.0112	0.0167
0.9976	0.0024	0.0036
0.9998	0.0002	0.0004
0.9960	0.0040	0.0060
0.9966	0.0034	0.0051
0.9347	0.7062	1.0580

Çalışma kapsamında tüm yıllar için hesaplanan Entropi ağırlık değerleri (w_j) Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 6. Kriterlerin Entropi Ağırlıkları (2018-2022 Yılları)

K/A	2018	2019	2020	2021	2022	K/A	2018	2019	2020	2021	2022
C1	0.0074	0.0081	0.0693	0.0304	0.0256	E2	0.0348	0.0839	0.0133	0.0987	0.2078
C2	0.2012	0.0897	0.1224	0.1339	0.0735	E3	0.0070	0.0063	0.0079	0.0154	0.0209
C3	0.0856	0.1226	0.0365	0.1210	0.0815	E4	0.1176	0.1059	0.0788	0.0892	0.0921
A1	0.1251	0.0533	0.1285	0.0390	0.0413	E5	0.0101	0.0077	0.0021	0.0125	0.0149
A2	0.0176	0.0266	0.0064	0.0103	0.0119	L1	0.0003	0.0004	0.0057	0.0109	0.0185
A3	0.0042	0.0035	0.0024	0.0034	0.0054	L2	0.0057	0.0052	0.0062	0.0379	0.0266
A4	0.0225	0.0591	0.0204	0.0433	0.1218	L3	0.0036	0.0049	0.0041	0.0072	0.0167
M1	0.1218	0.1136	0.0848	0.0948	0.0426	S1	0.0033	0.0083	0.0031	0.0040	0.0036
M2	0.1153	0.1012	0.0749	0.0913	0.0793	S2	0.0021	0.0023	0.0028	0.0001	0.0004
M3	0.0059	0.0375	0.0382	0.0212	0.0296	S3	0.0065	0.0048	0.0031	0.0029	0.0060
M4	0.0055	0.0185	0.0349	0.0168	0.0173	S4	0.0039	0.0060	0.0031	0.0080	0.0051
E1	0.0929	0.1305	0.2512	0.1077	0.0577	S5	0.9153	0.8854	0.6921	0.8061	1.0580

Tablo 8’de yer alan kriterlerin önem ağırlıklarını gösteren (w_j) değerleri incelendiğinde;

Çalışma kapsamında, 2018-2022 yıllarında en yüksek ağırlığa sahip kriter S5 (Kâr Payı Dışı Gelirler/Toplam Aktifler)’tir. 2018 ve 2019 yıllarında en düşük ağırlığa sahip kriter L1 (Likit Aktifler/Toplam Aktifler)’dir. 2020 yılında en düşük ağırlığa sahip kriter E5 (Vergi Öncesi (Kâr/Toplam Aktifler)’tir. 2021 ve 2022 yıllarında ise en düşük ağırlığa sahip kriter S2 (YP Aktifler/YP Pasifler)’dir.

Kriterlerin önem ağırlıklarını belirlemek için Entropi yöntemi ile yapılan analizlerin genel değerlendirme sonuçlarına göre; incelenen tüm yıllarda en yüksek ağırlığa sahip kriter S5 (Kâr Payı Dışı Gelirler/Toplam Aktifler) iken; en düşük ağırlığa sahip kriter ise S2 (YP Aktifler/YP Pasifler)’dir.

5.2. CoCoSo Yöntemi Bulguları

Tablo 5’de yer alan düzenlenmiş karar matrisi, Eşitlik (9) ve Eşitlik (10)’a göre CoCoSo yöntemiyle normalize edilmiş ve bu işlemin sonucunda elde edilen normalize edilmiş karar matrisi Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. CoCoSo normalize edilmiş karar matrisi (2022 yılı)

K/A	B1	B2	B3	B4	B5	K/A	B1	B2	B3	B4	B5
C1	-0.5282	-0.5091	-0.5112	-0.4832	-0.5304	E2	-0.1062	2.4038	0.4646	-0.1608	0.7968
C2	-0.3168	1.003	0.1942	3.5692	1.676	E3	-0.21	0.8445	-0.1938	-0.0096	-0.5393
C3	-0.2556	-0.2284	-0.2459	-0.2397	-0.2469	E4	3.5832	2.5133	-0.1846	2.4408	3.1494
A1	-0.965	-0.7457	-0.9827	-0.5467	-0.4311	E5	-0.554	-0.5446	-0.556	-0.5655	-0.579
A2	-0.5803	-0.4785	-0.5121	-0.5933	-0.6383	L1	-0.5531	-0.4032	-0.3711	-0.5229	-0.5948
A3	-0.689	-0.7392	-0.6745	-0.5772	-0.6066	L2	-0.471	-0.4289	-0.3674	-0.4318	-0.4304
A4	-0.0955	-0.4295	-0.8862	-0.3959	-0.2086	L3	-0.3436	-0.64	-0.699	-0.5325	-0.3223
M1	-0.6897	-0.714	-0.9937	-0.5279	-0.3899	S1	-0.7702	-0.7532	-0.7477	-0.7564	-0.7509
M2	-0.8549	-0.8338	-0.9898	-0.4136	-0.2951	S2	-0.8541	-0.8891	-0.852	-0.9228	-0.8928
M3	-0.4604	-0.4384	-0.4434	-0.4522	-0.4495	S3	-0.6257	-0.6332	-0.7217	-0.7332	-0.758

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

M4	-0.5645	-0.3727	-0.4474	-0.5112	-0.4996	S4	-0.6417	-0.6545	-0.8056	-0.8253	-0.8677
E1	-0.3439	-0.023	-0.2499	-0.2617	-0.1746	S5	-0.9925	-0.3509	-0.7055	-0.3314	-0.3551

Eşitlik (11)'e göre toplam ağırlıklı karşılaştırılabilirlik matrisi hesaplanmış ve bu işlemin sonucunda elde edilen alternatiflerin S_i değerleri Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Toplam Ağırlıklı Karşılaştırılabilirlik Matrisi (2022 Yılı)

K/A	B1	B2	B3	B4	B5	K/A	B1	B2	B3	B4	B5
C1	-0.0135	-0.0130	-0.0131	-0.0123	-0.0136	E2	-0.0221	0.4995	0.0965	-0.0334	0.1656
C2	-0.0233	0.0737	0.0143	0.2624	0.1232	E3	-0.0044	0.0176	-0.0040	-0.0002	-0.0113
C3	-0.0208	-0.0186	-0.0200	-0.0195	-0.0201	E4	0.3299	0.2314	-0.0170	0.2247	0.2900
A1	-0.0399	-0.0308	-0.0406	-0.0226	-0.0178	E5	-0.0082	-0.0081	-0.0083	-0.0084	-0.0086
A2	-0.0069	-0.0057	-0.0061	-0.0071	-0.0076	L1	-0.0102	-0.0075	-0.0069	-0.0097	-0.0110
A3	-0.0037	-0.0040	-0.0036	-0.0031	-0.0033	L2	-0.0125	-0.0114	-0.0098	-0.0115	-0.0114
A4	-0.0116	-0.0523	-0.1079	-0.0482	-0.0254	L3	-0.0058	-0.0107	-0.0117	-0.0089	-0.0054
M1	-0.0294	-0.0304	-0.0423	-0.0225	-0.0166	S1	-0.0028	-0.0027	-0.0027	-0.0027	-0.0027
M2	-0.0678	-0.0661	-0.0785	-0.0328	-0.0234	S2	-0.0003	-0.0003	-0.0003	-0.0003	-0.0003
M3	-0.0136	-0.0130	-0.0131	-0.0134	-0.0133	S3	-0.0037	-0.0038	-0.0043	-0.0044	-0.0045
M4	-0.0098	-0.0065	-0.0077	-0.0089	-0.0087	S4	-0.0033	-0.0033	-0.0041	-0.0042	-0.0044
E1	-0.0199	-0.0013	-0.0144	-0.0151	-0.0101	S5	-1.0501	-0.3713	-0.7464	-0.3507	-0.3757
S_i	-1.0537	0.1614	-1.0522	-0.1528	-0.0165						

Eşitlik (12)'ye göre toplam üssel ağırlıklı karşılaştırılabilirlik matrisi hesaplanmış ve bu işlemin sonucunda elde edilen alternatiflerin P_i değerleri Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Toplam Üssel Ağırlıklı Karşılaştırılabilirlik Matrisi (2022 Yılı)

K/A	B1	B2	B3	B4	B5	K/A	B1	B2	B3	B4	B5
C1	-0.9838	-0.9829	-0.9830	-0.9816	-0.9839	E2	-0.6275	1.1999	0.8528	-0.6841	0.9539
C2	-0.9190	1.0002	0.8865	1.0980	1.0387	E3	-0.9679	0.9965	-0.9663	-0.9075	-0.9872
C3	-0.8948	-0.8867	-0.8920	-0.8902	-0.8923	E4	1.1247	1.0886	-0.8559	1.0856	1.1114
A1	-0.9985	-0.9880	-0.9993	-0.9754	-0.9658	E5	-0.9913	-0.9910	-0.9913	-0.9916	-0.9919
A2	-0.9935	-0.9913	-0.9921	-0.9938	-0.9947	L1	-0.9891	-0.9833	-0.9818	-0.9881	-0.9904
A3	-0.9980	-0.9984	-0.9979	-0.9970	-0.9973	L2	-0.9802	-0.9778	-0.9737	-0.9779	-0.9779
A4	-0.7513	-0.9022	-0.9854	-0.8933	-0.8262	L3	-0.9823	-0.9926	-0.9940	-0.9895	-0.9812
M1	-0.9843	-0.9857	-0.9997	-0.9731	-0.9607	S1	-0.9991	-0.9990	-0.9990	-0.9990	-0.9990
M2	-0.9876	-0.9857	-0.9992	-0.9324	-0.9077	S2	-0.9999	-1.0000	-0.9999	-1.0000	-1.0000
M3	-0.9773	-0.9759	-0.9762	-0.9768	-0.9766	S3	-0.9972	-0.9973	-0.9981	-0.9982	-0.9983
M4	-0.9901	-0.9831	-0.9862	-0.9884	-0.9881	S4	-0.9977	-0.9978	-0.9989	-0.9990	-0.9993
E1	-0.9402	-0.8043	-0.9230	-0.9255	-0.9041	S5	-0.9921	-0.3302	-0.6914	-0.3109	-0.3344
P_i	-8.8826	-4.0453	-12.4823	-4.7849	-4.9386						

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

Yöntem çerçevesinde üçlü değerlendirme skorları olan k_{ia} , k_{ib} ve k_{ic} değerleri, sırasıyla Eşitlik (13), Eşitlik (14) ve Eşitlik (15) kullanılarak hesaplanmıştır. Daha sonra her bir karar alternatifi için, Eşitlik (16) kullanılarak hesaplanan k_i CoCoSo performans skorları, Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Cocoso Yöntemi Sonuçları ve Performans Sıralamaları (2022 Yılı)

Alternatifler	Kod	S_i	P_i	k_{ia}	k_{ib}	k_{ic}	k_i ($\lambda=0,5$)	Sıralama
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	B1	-1.0537	-8.8826	1.3338	1.7116	2.5583	3.8148	2
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	B2	0.1614	-4.0453	0.5214	0.1709	1000	0.5938	5
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	B3	-1.0522	-12.4823	1.8168	1.9986	3.4847	6.6512	1
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	B4	-0.1528	-4.7849	0.6628	0.5283	1.2713	0.9692	3
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	B5	-0.0165	-4.9386	0.6652	0.4113	1.2758	0.9004	4

Tablo 12’de yer alan bankaların performans puanlarına ve sıralamalarına göre, Türkiye Finans Katılım Bankası’nın en iyi finansal performansa sahip olduğu görülürken, en kötü finansal performansa sahip katılım bankasının ise Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın olduğu görülmüştür. Çalışma çerçevesinde elde edilen katılım bankalarının yıllara göre performans puanları Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13. Cocoso Yöntemi Performans Puanları (2018-2022 Yılları)

Alternatifler	Kod	2018	2019	2020	2021	2022
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	B1	1.4238	2.416	2.2519	2.7703	3.8148
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	B2	1.7208	1.6290	1.5803	1.1701	0.5938
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	B3	2.8564	3.1782	2.3335	2.0752	6.6512
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	B4	0.2485	0.785	0.2372	1.1285	0.9692
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	B5	-0.2734	0.5532	0.7548	1.3142	0.9004

Çalışmada ele alınan yıllara ait performans puanları Tablo 13’de görülmektedir. Bu tabloya göre hem yıl hem de banka bazında yer alan performans puanlarındaki değişimler görülebilmektedir. Örneğin; Kuveyt Türk Katılım Bankası’na ait finansal performans puanı, 2018’den 2022’ye kadar olan tüm yıllarda ciddi bir düşüş gösterirken, Türkiye Finans Katılım Bankası’na ait 2022 yılı finansal performans puanı, bir önceki yıla göre en büyük performans artışını göstermiştir. Tablo 14’de, banka alternatiflerinin CAMELS kriterlerine göre puanlanması ile oluşturulan yıllara ait performans sıralamaları gösterilmiştir.

Tablo 14. Cocoso Yöntemi Sonuçları ve Performans Sıralamaları (2018-2022 Yılları)

Sıralama	2018	2019	2020	2021	2022
	Covid-19 Öncesi Dönemi		Covid-19 Dönemi		Covid-19 Sonrası Dönemi
1	Türkiye Finans Katılım Bankası	Türkiye Finans Katılım Bankası	Albaraka Türk Katılım Bankası	Albaraka Türk Katılım Bankası	Türkiye Finans Katılım Bankası
2	Kuveyt Türk Katılım Bankası	Albaraka Türk Katılım Bankası	Vakıf Katılım Bankası	Türkiye Finans Katılım Bankası	Albaraka Türk Katılım Bankası
3	Albaraka Türk Katılım Bankası	Kuveyt Türk Katılım Bankası	Türkiye Finans Katılım Bankası	Ziraat Katılım Bankası .	Vakıf Katılım Bankası
4	Vakıf Katılım Bankası	Vakıf Katılım Bankası	Kuveyt Türk Katılım Bankası	Vakıf Katılım Bankası	Ziraat Katılım Bankası

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

5	Ziraat Katılım Bankası .	Ziraat Katılım Bankası	Ziraat Katılım Bankası	Kuveyt Türk Katılım Bankası	Kuveyt Türk Katılım Bankası
---	--------------------------	------------------------	------------------------	-----------------------------	-----------------------------

Tablo 10’da bankaların 2018-2022 yıllarına göre performans sıralamaları incelendiğinde; 2018-2019 yıllarında Türkiye Finans Katılım Bankası’nın, 2020-2021 yıllarında Albaraka Türk Katılım Bankası’nın ve 2022 yılında ise Türkiye Finans Katılım Bankası’nın en iyi finansal performansa sahip olduğu görülmektedir. 2018, 2019 ve 2020 yıllarında Ziraat Katılım Bankası’nın ve 2021-2022 yıllarında ise Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın en kötü finansal performansa sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç

2019 yılının sonlarına doğru başlayan ve 2020 yılında dünya çapında hızla yayılan Covid-19 pandemi, çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuştur. Covid-19 pandemisinin yayılma hızını düşürmek için uygulanan sosyal mesafe önlemleri, seyahat kısıtlamaları, sosyal izalasyon ve evde kalma uygulamaları, ekonomik faaliyetlerin aksamasına yol açmıştır. Bu kısıtlamalar, birçok sektörü olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Covid-19 pandemi sırasında oluşan olumsuz etkilerin azaltılmasında katılım bankacılığı sektörü kritik bir rol üstlenmiştir. Bu yüzden Covid-19 pandemi sırasında katılım bankacılığı sektörü tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin katılım bankalarının finansal performansı üzerindeki etkilerinin incelenmesi çok önemlidir (Asker, 2024). Bu bağlamda, Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının Covid-19 pandemi dönemine ilişkin finansal performansları Entropi temelli CoCoSo yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu çalışma kapsamında, Özkaynaklar / Toplam Aktifler, Duran Aktifler / Toplam Aktifler, Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler, Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar, Likit Aktifler / Toplam Aktifler ve Kar Payı Gelirleri / Toplam Aktifler gibi kriter olarak seçilen toplam 24 adet CAMELS bileşenlerinin finansal performans oranları kullanılmıştır.

Analiz kapsamında ilk olarak katılım bankalarına ilişkin kriter olarak seçilen CAMELS performans bileşenlerinin ağırlıkları, Entropi yöntemi ile ağırlıklandırılmıştır. Her bir yıl için ağırlıklandırma işlemi ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Entropi yönteminin sonuçlarına göre; Covid-19 pandemi öncesi dönemde (2018-2019), Covid-19 pandemi döneminde (2020-2021) ve Covid-19 pandemi sonrası (2022) dönemini temsil eden tüm yıllarda en yüksek ağırlığa sahip kriter S5 (Kâr Payı Dışı Gelirler/Toplam Aktifler) bulunmuştur. Bu doğrultuda Covid-19 pandemi öncesi döneminde, Covid-19 pandemi döneminde ve Covid-19 pandemi sonrası döneminde yer alan bütün yıllar için piyasa riskine duyarlılık oranının katılım bankalarının finansal performansını etkilediği söylenilmektedir.

Kriterlere ait ağırlıklar belirlendikten sonra, katılım bankaları için finansal performans sıralaması CoCoSo yöntemi kullanılarak yapılmıştır. CoCoSo yönteminin sonuçlarına göre; Covid-19 pandemi öncesi dönemde (2018-2019) Türkiye Finans Katılım Bankası’nın, Covid-19 pandemi döneminde (2020-2021) Albaraka Türk Katılım Bankası’nın ve Covid-19 pandemi sonrası dönemde (2022) ise Türkiye Finans Katılım Bankası’nın en iyi finansal performansa sahip olduğu görülmüştür. Ziraat Katılım Bankası’nın hem Covid-19 pandemi öncesi döneminde (2018-2019) hem de Covid-19 pandemi döneminde (2020) ve Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın ise hem Covid-19 pandemi döneminde (2021) hem de Covid-19 pandemi sonrası döneminde (2022) en kötü finansal performansa sahip olduğu görülmüştür. Çalışmada kapsamında elde edilen bu sonuçların Dağlı ve Kuvvetli (2023)’nin yapmış olduğu çalışmanın sonuçları ile uyumlu olmadığı görülmüştür. Bu durumun, çalışmada kullanılan performans kriterleri ya da kriter ağırlıklandırma yöntemindeki farklılıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye Finans Katılım Bankası’nın Covid-19 pandemi öncesi dönemde (2018-2019) finansal performans bakımından ilk sırada yer aldığı görülürken, Covid-19 pandemisinin başlangıcıyla beraber 2020 yılında 3.sıraya gerilediği, 2021 yılında ise 2.sıraya yükseldiği

görülmüştür. Covid-19 pandemi sonrası dönemde (2022) ise 1.sıraya yükseldiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Covid-19 pandeminin Türkiye Finans Katılım Bankası'nın finansal performansı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu söylenebilir.

Ziraat Katılım Bankası'nın Covid-19 pandemi öncesi dönemde (2018-2019) finansal performans bakımından son sırada yer aldığı, Covid-19 pandeminin başlangıcıyla beraber 2020 yılında son sırada yerini korumaya hâlâ devam ettiği, 2021 yılında ise 3.sıraya yükseldiği tespit edilmiştir. Covid-19 pandemi sonrası dönemde (2022) ise 4. sıraya gerilediği görülmüştür. Bu açıdan, Ziraat Katılım Bankası'nın Covid-19 pandeminin etkisiyle dalgalı bir performans sergilediği ve kriz dönemlerinde finansal toparlanma sürecinin zorluklar yaşadığı söylenebilir.

Albaraka Türk Katılım Bankası'nın Covid-19 pandemi öncesi dönemde finansal performans bakımından 2018 yılında orta sırada yer aldığı ancak 2019 yılında 2.sıraya yükseldiği görülmüştür. Covid-19 pandeminin başlangıcıyla beraber (2020-2021) yıllarında 1.sıraya yükseldiği tespit edilmiştir. Covid-19 pandemi sonrası dönemde (2022) ise 2.sıraya gerilediği görülmüştür. Bu açıdan, Albaraka Türk Katılım Bankası'nın Covid-19 pandemi sürecinde güçlü bir performans sergilediği ve kriz döneminde etkili bir finansal strateji izlediği söylenebilir.

Bu çalışma, literatürde henüz ele alınmamış olan Türkiye'de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının CAMELS bileşenleri kullanılarak Covid-19 pandemi dönemine ilişkin finansal performanslarının Entropi temelli CoCoSo yöntemi ile ölçüldüğü bir çalışma olarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu çalışma, katılım bankacılığı sektöründe yer alan paydaşlar için katılım bankalarının finansal performansı ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak çalışmanın dönemi, çalışmada yer alan banka sayısı, kullanılan yöntem ve kriterler açısından bazı kısıtlamalar içerdiği için, gelecekteki çalışmalarda araştırmacılara daha farklı dönem, kapsam, sektör ve yöntemleri kullanarak performans analizi yapmaları önerilmektedir. Örneğin; gelecekte araştırmacılar tarafından farklı ülkelerde faaliyet gösteren katılım bankalarının performansı karşılaştırılıp, kriz yönetimi stratejilerinin uluslararası düzeydeki etkinliği analiz edilebilir.

Kaynakça

- Akbulut, O. Y. ve Hepşen, A. (2021). Finansal performans ve pay senedi getirileri arasındaki ilişkinin Entropi Ve CoCoSo ÇKKV teknikleri ile analiz edilmesi. *Ekonomi, Politika & Finans Çalışmaları Dergisi*. doi:10.30784/epfad.945770
- Akdağ, S. ve Ekinci, M. A. (2018). *Çeşitli finansal oranlar ile kârlılık arasındaki ilişki: Katılım bankaları üzerine bir uygulama* (1.baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akyüz, F., Soba, A. Ş. ve Yeşil, T. (2020). Katılım Bankalarının CAMELS Analizi Yöntemiyle Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (87): 145-166. doi:10.25095/mufad.756250
- Asker, V. (2024). Covid-19 Pandeminin Katılım Bankacılığı Sektörüne Etkisi: Merce Temelli Cradis Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(3): 144-166. doi:10.53443/anadoluibfd.1395428
- Ayçin, E. ve Güçlü, P. (2020). BIST Ticaret Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Finansal Performanslarının Entropi ve MAIRCA Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (85): 287-312. doi:10.25095/mufad.673739
- Banihashemi, S. A., Khalilzadeh, M., Zavadskas, E. K. ve Antucheviciene, J. (2021). Investigating the Environmental Impacts of Construction Projects in Time-Cost Trade-Off Project Scheduling Problems with CoCoSo Multi-Criteria Decision-Making Method. *Sustainability*, 13(19): 10922. doi:10.3390/su131910922

- Bektaş, S. (2021). Entropi Ve Mairca Yöntemiyle Türk Katılım Bankalarının Finansal Performans Sıralaması. *International Journal of Social Inquiry*, 14(1): 113-144. doi:10.37093/ijsi.950553
- Bian, Y. ve Yang, F. (2010). Resource and environment efficiency analysis of provinces in China: A DEA approach based on Shannon's entropy. *Energy Policy*, 38(4): 1909-1917. doi:10.1016/j.enpol.2009.11.071
- Boubakri, N., Mirzaei, A. ve Saad, M. (2023). Bank lending during the COVID-19 pandemic: A comparison of Islamic and conventional banks. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 84, 101743. doi:10.1016/j.intfin.2023.101743
- Bozdoğan, T., Ersoy, Behlül, ve Kaygusuz, Mehmet. (2018). Camels Değerlendirme Sistemiyle Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Topsis Yöntemiyle Analizi. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(30): 4309-4323. doi:10.26450/jshsr.898
- Dağlı, S. ve Kuvvetli, B. İ. (2023). Farklı Kriter Ağırlıklandırma Teknikleri ve Cocoso Yöntemi ile Katılım Bankalarının Performans Değerlendirmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 38(4): 917-931. doi:10.21605/cukurovaumfd.1410252
- Diker, F. ve Onay, E. (2022). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Analizi. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS)*, 3(3): 328-338. doi:10.29228/javstudies.63979
- Esmer, Y. ve Bağcı, H. (2016). Katılım Bankalarında Performans Analizi: Türkiye Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 17. doi:10.20875/sb.65174
- Gençtürk, M., Senal, S. ve Aksoy, E. (2021). COVID-19 Pandemisinin Katılım Bankaları Üzerine Etkilerinin Bütünleşik CRITIC-MARCOS Yöntemi İle İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (92), 139-160. doi:10.25095/mufad.937185
- Gezen, A. (2019). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Entropi ve WASPAS Yöntemleri ile Performans Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (84), 213-232. doi:10.25095/mufad.625812
- Gou, C. (2022). An Integrated CoCoSo-CRITIC-Based Decision-Making Framework for Quality Evaluation of Innovation and Entrepreneurship Education in Vocational Colleges with Intuitionistic Fuzzy Information. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022, 1-7. doi:10.1155/2022/6071276
- Herindar, E. ve Rusydiana, A. S. (2022). Covid Impact On Banking Industry: Research Mapping Using R. *El Barka: Journal of Islamic Economics and Business*, 5(2): 252-295. doi:10.21154/elbarka.v5i2.5125
- Işık, Ö. (2023). COVID-19 Pandemisinin Katılım Bankacılığı Sektörünün Performansına Etkisinin Merc-Psı-Mairca Modeliyle İncelenmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2): 0-0. doi:10.52122/nisantasisbd.1167829
- Jin, S. (2023). Risk Assessment of the Banking Industry under COVID-19. *Advances in Economics, Management and Political Sciences*, 46(1), 89-95. doi:10.54254/2754-1169/46/20230321
- Karakaya, A. (2020). Bulanık Karar Verme Yaklaşımıyla Katılım Bankaları Finansal Performansı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 99-122. doi:10.18092/ulikidince.577236

- Köse, E., Yörük Eren, F., Özdağoğlu, A. ve Bekci, İ. (2021). Katılım bankalarına ait Camels oranlarının Maut yöntemi ile analizi: Covid-19 öncesi ve sürecinde bir karşılaştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3): 991-1005. doi:10.25287/ohuiibf.806765
- Kumar, Veepan, Vrat, P. ve Shankar, R. (2024). MCDM model to rank the performance outcomes in the implementation of Industry 4.0. *Benchmarking: An International Journal*, 31(5): 1453-1491. doi:10.1108/BIJ-04-2022-0273
- Kumar, Vidyapati, Kalita, K., Chatterjee, P., Zavadskas, E. K. ve Chakraborty, S. (2022). A SWARA-CoCoSo-Based Approach for Spray Painting Robot Selection. *Informatica*, 35-54. doi:10.15388/21-INFOR466
- Öner, M. H. (2022). Covid-19'un Katılım Bankalarının Finansal Performansı Üzerine Etkisi: TOPSIS Yöntemi ile Bir Uygulama. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 17(3): 775-785. doi:10.7827/TurkishStudies.63065
- Özaydın, G. ve Karakul, A. (2021). Entropi Tabanlı Maut, Saw Ve Edas Yöntemleri İle Finansal Performans Değerlendirmesi.
- Özel Sönmez, G. ve Toktaş, P. (2024). Supplier selection using the integrated MEREC – CoCoSo methods in a medical device company. *Journal of Scientific Reports-A*, (056): 116-133. doi:10.59313/jsr-a.1420728
- Özer, K. ve Saygın, O. (2022). Katılım Bankacılığının Finansal Performans Analizi: Türkiye Uygulaması. *Ekonomi, Politika & Finans Çalışmaları Dergisi*, 7(1): 257-273. doi:10.30784/epfad.1030401
- Özkan, T. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Ölçmede TOPSIS Yönteminin Kullanımı: Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Maliye Finans Yazıları*, (113): 47-64. doi:10.33203/mfy.566714
- Öztürk Karaçor, Z., Mangir, F., Kodaz, Ş. S. ve Kartal, M. (2018). Kamusal ve Özel Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi: Türkiye Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 47-65. doi:10.17336/igusbd.320962
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 16(31): 296-324.
- Saparinda, R. W. (2021). Dampak Pandemi Covid-19 Terhadap Kinerja Keuangan Perbankan (Studi Empiris Pada Pt. Bank Negara Indonesia Persero Tbk). *Jurnal Edukasi (Ekonomi, Pendidikan dan Akuntansi)*, 9(2): 131. doi:10.25157/je.v9i2.6051
- Setiawan, B., Alamsyah, A. R. ve Murtianingsih, M. (2023). Analysis Of The Effect Of NPL, Der And Asset Growth On Banking Profitability Before & During Covid-19 Listed On Idx. *Jurnal Indonesia Sosial Teknologi*, 4(9): 1517-1530. doi:10.59141/jist.v4i9.730
- Simić, V., Ivanović, I., Đorić, V. ve Torkayesh, A. E. (2022). Adapting Urban Transport Planning to the COVID-19 Pandemic: An Integrated Fermatean Fuzzy Model. *Sustainable Cities and Society*, 79, 103669. doi:10.1016/j.scs.2022.103669
- Stanujkic, D., Popovic, G., Zavadskas, E. K., Karabasevic, D. ve Binkyte-Veliene, A. (2020). Assessment of Progress towards Achieving Sustainable Development Goals of the “Agenda 2030” by Using the CoCoSo and the Shannon Entropy Methods: The Case of the EU Countries. *Sustainability*, 12(14), 5717. doi:10.3390/su12145717

Sümer, G. ve Onan, F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci Ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3): 296-308.

Şekkeli, F. E. ve Güçlü, F. (2023). Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Entropi Tabanlı Gri İlişkisel Analiz (Gia) Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *TESAM Akademi Dergisi*, 10(2): 489-511. doi:10.30626/tesamakademi.1253985

Topal, A. (2021). Çok kriterli karar verme analizi ile elektrik üretim şirketlerinin finansal performans analizi: Entropi tabanlı Cocoso yöntemi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(2): 532-546. doi:10.15295/bmij.v9i2.1794

Usulcan, E. (2013). *Katılım Bankalarında Bireysel Pazarlama Faaliyetleri ve Tüketicilerin Katılım Bankaları Tarihinde Etkili Olan Faktörler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Wang, Q., Cheng, T., Lu, Y., Liu, H., Zhang, R. ve Huang, J. (2024). Underground Mine Safety and Health: A Hybrid MEREC–CoCoSo System for the Selection of Best Sensor. *Sensors*, 24(4): 1285. doi:10.3390/s24041285

Wei, D., Meng, D., Rong, Y., Liu, Y., Garg, H. ve Pamucar, D. (2022). Fermatean Fuzzy Schweizer–Sklar Operators and BWM-Entropy-Based Combined Compromise Solution Approach: An Application to Green Supplier Selection. *Entropy*, 24(6), 776. doi:10.3390/e24060776

Wen, Z., Liao, H., Ren, R., Bai, C., Zavadskas, E. K., Antucheviciene, J. ve Al-Barakati, A. (2019). Cold Chain Logistics Management of Medicine with an Integrated Multi-Criteria Decision-Making Method. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(23): 4843. doi:10.3390/ijerph16234843

Yan, J. ve Jia, P. (2022). The Impact of COVID-19 on Bank Sector Traditional Business Model Sustainability in China: Bank Branch Versus Fintech. *Frontiers in Physics*, 10, 820646. doi:10.3389/fphy.2022.820646

Yazdani, M., Wen, Z., Liao, H., Banaitis, A. ve Turskis, Z. (2019). A Grey Combined Compromise Solution (Cocoso-G) Method For Supplier Selection In Construction Management. *Journal Of Civil Engineering And Management*, 25(8), 858-874. doi:10.3846/jcem.2019.11309

Yerlikaya, A. ve Uysal, B. (2024). Katılım Bankacılığında Finansal Performans: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (13), 138-148. doi:10.58627/dpuibf.1498157

Yetiz, F. (2021). Topsıs Yöntemi İle Türk Katılım Bankalarının Performans Analizi Ve Bankacılıkta Risk Yönetim Politikalarının Önemi. *Journal of Empirical Economics and Social Sciences*. doi:10.46959/jeess.899919

Yörük Eren, F., Özdağoğlu, A. ve Bekci, İ. (2021). Katılım Bankalarının CAMELS Oranlarının Analizi: MULTIMOORA ve MAUT Yöntemleri İle Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(30), 552-572. doi:10.21076/vizyoner.804245

Zhu, Y., Zeng, S., Lin, Z. ve Ullah, K. (2023). Comprehensive evaluation and spatial-temporal differences analysis of China's inter-provincial doing business environment based on Entropy-CoCoSo method. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 1088064. doi:10.3389/fenvs.2022.1088064

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

CYBERSECURITY RISKS FOR ISLAMIC FINANCE – A HONG KONG REGULATORY ANALYSIS

Klemens KATTERBAUER

Prof., Department of Earth Science and Global Management, Euclid University

ORCID: 0000-0001-5513-4418

Rahmi Deniz ÖZBAY

Prof., Istanbul Ticaret University, Faculty of Business, Department of Economics

rdozbay@ticaret.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3927-8216

Hassan SYED

Dr., BPP University, Islamic Finance Law

h.syed2@my.bpp.com

ORCID: 0000-0003-2114-2473

Sema YILMAZ

Prof., Yildiz Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics

sygenic@yildiz.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3138-1622

Abstract

The finance sector will be one of the most vulnerable to cybersecurity threats. Along with healthcare and professional services, the financial sector has significant cybersecurity challenges, with emails containing ransomware and other malware among the most common threat incident types. Concerns about cyber risks have grown significantly due to the COVID-19 outbreak and the acceleration in service digitization. Cyberattacks within economies have become more common. The Bank for International Settlements (BIS) defines cyber risk as the risk of financial loss, interruption, or reputational damage to a corporation caused by an IT system failure. One of the goals of Shariah, according to Islam, is to protect and defend the property of individuals and organizations from any detrimental acts. Such properties include digital resources, ethereal riches, and actual and financial wealth. These assets are used in the financial industry. They are vulnerable to a wide range of risks that could compromise financial institutions' information systems, resulting in fraud, theft, scams, and the improper or unlawful use of personal and public information. As a result, preventing such attacks is consistent with Shariah's objectives and is linked to maintaining cyberspace security and implementing measures to strengthen Islamic financial institutions' cyber resilience. Due to their size and location, Islamic banks confront unique problems in guaranteeing cybersecurity and resilience. For Islamic banks intending to list in Hong Kong and maybe be dual-listed on the stock link, ensuring cybersecurity and following Islamic values are vital.

Keywords: Islamic finance, cybersecurity regulations, Hong Kong

Jel Codes: G1, G15

İSLAMİ FİNANS İÇİN SİBER GÜVENLİK RİSKLERİ - HONG KONG MEVZUAT ANALİZİ

Özet

Finans sektörü siber güvenlik tehditlerine karşı en savunmasız sektörlerden biri olacaktır. Sağlık hizmetleri ve profesyonel hizmetlerle birlikte finans sektörü, fidye yazılımı ve diğer kötü amaçlı yazılımları içeren e-postaların en

yaygın tehdit olayı türleri arasında yer aldığı önemli siber güvenlik zorluklarına sahiptir. COVID-19 salgını ve hizmet dijitalleşmesindeki mevcut hızlanma nedeniyle siber risklerle ilgili endişeler önemli ölçüde artmıştır. Ekonomiler içinde siber saldırılar daha yaygın hale gelmiştir. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) siber riski, bir BT sistemi arızasının neden olduğu finansal kayıp, kesinti veya bir kurumun itibarına zarar verme riski olarak tanımlamaktadır. İslam'a göre Şeriat'ın amaçlarından biri, bireylerin ve kuruluşların mülklerini her türlü zararlı eylemden korumak ve savunmaktır. Bu tür mülkler dijital kaynakları, manevi zenginlikleri ve gerçek ve finansal serveti içerir. Bu varlıklar finans sektöründe kullanılmaktadır. Finansal kurumların bilgi sistemlerini tehlikeye atabilecek, dolandırıcılık, hırsızlık, dolandırıcılık ve kişisel ve kamusal bilgilerin uygunsuz veya yasadışı kullanımıyla sonuçlanabilecek çok çeşitli risklere karşı savunmasızdırlar. Sonuç olarak, bu tür saldırıların önlenmesi Şeriat'ın hedefleriyle tutarlıdır ve siber alan güvenliğinin sürdürülmesi ve İslami finans kuruluşlarının siber dayanıklılığını güçlendirecek tedbirlerin uygulanmasıyla bağlantılıdır. Büyüklükleri ve konumları nedeniyle İslami bankalar siber güvenlik ve dayanıklılığı garanti altına alma konusunda benzersiz sorunlarla karşı karşıyadır. Hong Kong'da listelenmeyi ve belki de borsada çift kote olmayı amaçlayan İslami bankalar için siber güvenliğin sağlanması hayati önem taşımakta ve İslami değerleri takip etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami finans, siber güvenlik düzenlemeleri, Hong Kong

Jel Kodları: G1, G15

Introduction

The finance sector will be at the forefront of cybersecurity challenges and be amongst the most attacked industry sectors. Along with healthcare and professional services, financial sectors exhibit significant cybersecurity challenges, with emails spreading ransomware and other malware among the most common threat incident types. Concern over cyber dangers has grown globally due to the COVID-19 epidemic and the recent acceleration of service digitization. Cyberattacks within economies have become increasingly common. Cyber risk is the risk of financial loss, disruption, or reputational damage to an organization resulting from the failure of its IT systems, based on the definition of the Bank for International Settlements. Cyber risks can occur in an organization for intentional or unintentional reasons, such as employees erasing data by accident or because hackers target computer systems and networks to cause harm or loss for monetary gain or political reasons. This implies "hactivism," cyber warfare, terrorism, or just plain curiosity (Uddin, Ali, & Hassan, 2020).

These acts may have been committed by insiders, members of the organization's staff, or by outside parties like amateurs, hacktivists, or criminal organizations. Cybercriminals employ various techniques to carry out their attacks, such as phishing and malware. Over time, these techniques have become more sophisticated as new hazards have been created by technological advancements like machine learning and artificial intelligence (AI). Cyber hazards can significantly affect organizations, and in the worst situations, they can cause systemic economic disruptions. As a result, cybersecurity is currently a top concern for decision-makers and a significant issue on international agendas worldwide.

Financial institutions are generally vulnerable to cyberattacks due to the challenges arising from money transfers. This requires these financial institutions to recognize the risks they face and take proactive steps to create more robust and secure systems. Based on publicly accessible statistics, the banking sector has been the most targeted by cyberattacks during the past five years. Additionally, a quarter of all cyber events impact the financial industry. The financial sector is generally prone to cyberattacks due to several circumstances, including the availability of data and funds and the significant engagement of third-party service providers.

In addition, the usage of antiquated technology by specific organizations and the lack of knowledge and cybersecurity training, as prevalent in other industries, raise cyber threats further. This is especially prevalent given the awareness challenges of professionals and the prevalence of people falling for social and other related cybersecurity scams (Gutiérrez Ponce, Chamizo González, & Al-Mohareb, 2023).

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

The banking industry has been facing cyber dangers due to two significant trends. There is growing flexibility in terms of work location arrangements and increasing digitalization. The COVID-19 epidemic has fueled these concerns and advances in digitalization. Additionally, using private networks and personal devices due to work-from-home rules has increased organizations' vulnerabilities. Except for the health sector, the BIS states that the financial sector was most affected by the COVID-19 cyber events. Because open banking allows permitted third-party providers to access bank systems, there is also a growing worry regarding cybersecurity. In this instance, banks may be in danger from cyberattacks directed toward third-party providers or employee dishonesty at these companies (Pendley, 2018).

Specific approaches to cyber events are employed in the financial sector more frequently than in others. For instance, ransomware is being utilized increasingly in the banking sector for cyberattacks, phishing, and denial-of-service attacks. Cybercriminals are continually updating and improving the complexity of their techniques to adapt to market shifts. Modern technologies like artificial intelligence (AI) and machine learning are utilized to recognize patterns in human behavior and identify weaknesses as soon as they appear. Large and small financial institutions face the same threats, but because their cybersecurity defences are less sophisticated, smaller financial institutions are thought to be more susceptible to cyberattacks (Ng & Kwok, 2017).

Additionally, even though North America accounts for the majority of recorded cyber incidents, lower middle-income nations are reporting an increase in cyberattacks due to the growing trend of digitalization for financial inclusion, such as through mobile banking. Less funding for cybersecurity advancement, a lack of cybersecurity expertise in these nations, and more stringent cybersecurity policies by developed economies have all contributed to the surge in attacks by making these nations more appealing and reachable targets. A Pegasus Technologies attack in October 2020 caused disruptions to MTN Uganda and Airtel, two Ugandan telecom firms that offered mobile money transfers. The intrusion prevented mobile money transfers in Uganda and resulted in at least USD 3.2 million stolen. Cyberattacks have also escalated in the Gulf Cooperation Council due to the region's growing digitalization, creating more vulnerabilities (Smith, 2020).

Cyber events may have significant repercussions, harming the institution's brand and client confidence. They may also result in significant losses for financial institutions, impacting the organization's capitalization and liquidity. These outcomes will have a greater impact on small banks' financial standing. Furthermore, because of the sector's interdependence, a single attack may have simultaneous effects on multiple institutions, resulting in systemic harm and jeopardizing financial stability both locally and internationally. The importance of a relatively limited number of institutions, including major exchanges, is such that even a minor outage during extreme market volatility would have systemic implications. Financial institutions are being encouraged to assess their IT systems and make sure they are prepared for cyberattacks based on several policy, legislation, and cyber law developments brought forth by the rapid digital transition, technological advancements, and, most recently, the pandemic. Regulators and legislators are key players in guaranteeing the security of cyberspace by improving security readiness and safeguarding consumers through the establishment of mandated security requirements and good practice standards. On the regulatory side, there have been major initiatives across the world (Cheng, Li, Luo, & Zhu, 2024).

In 2016, the Committee on Payments and Market Infrastructures (CPMI) and the International Organization of Securities Commissions (IOSCO) created the first globally recognized guidelines for cyber resilience for financial market infrastructures (FMIs). This was followed in 2018 when the BIS published a report outlining and contrasting several cyber resilience measures that banks and regulatory and supervisory bodies throughout the world had used. To reduce associated risks to financial stability, the Financial Stability Board (FSB) released a toolkit in 2020 that outlines best practices that financial institutions may use to respond to and

recover from cyber disasters. Locally and regionally, the European Central Bank (ECB) has advised banks to regularly evaluate the capability of their current IT infrastructure in light of the observed rise in cyberattacks. This advice was included in a recent guideline document released in 2020. Additionally, in 2020, the Monetary Authority of Singapore (MAS) asked financial institutions to deal with any potential spike in demand for online financial services by taking a proactive stance. To improve their cybersecurity, banks are being urged by the Dubai Financial Services Authority (DFSA) to register on the DFSA Cyber Threat Intelligence Platform (TIP) and take advantage of the cyber threat data that is accessible there. The article discusses cybersecurity and the associated regulatory challenges of Islamic financial institutions operating in Hong Kong and mainland China, as well as being listed on the Hong Kong Stock Exchange (Florackis, Louca, Michaely, & Weber, 2023).

1. Financial cybersecurity requirements in Hong Kong

The Securities and Futures Ordinance and the Code of Conduct for Persons Licensed by or Registered with the Securities and Futures Commission (the "Code of Conduct") make no specific mention of cybersecurity events or data breach reporting requirements. Rather, the Code of Conduct requires SFC-licensed corporations ("LCs") to notify the SFC immediately of any material breach, infringement, or non-compliance with the requirements of any regulatory authority, as well as any material failure or error and defect that may occur during the trading, accounting, clearing, or settlement systems or equipment, and to comply with a variety of additional requirements when conducting electronic trading. The SFC published a circular in 2017 advising LCs to notify the SFC immediately of any material cybersecurity event, including ransomware attacks. According to the SFC, 12 LCs reported 27 cybersecurity incidents in the 18 months ending March 31, 2017, with the majority involving hackers gaining access to customers' internet-based trading accounts with securities brokers, resulting in unauthorized trades totalling more than HK\$110 million, and some others involving distributed denial-of-service ("DDoS") attacks targeting their websites accompanied by extortion threats (Ng & Kwok, 2017).

However, neither these Code of Conduct responsibilities nor later SFC circulars provide additional information on what the SFC regards to be a serious cybersecurity event. For example, there is the question of whether all DDoS or ransomware assaults should be reported. Instead, the emphasis is on materiality and how it affects the "operation or functioning" of certain systems. LCs must consequently make a judgment call on whether a cybersecurity event is material and so notifiable to the SFC. An attack that results in a prolonged outage of a financial institution's trading system or client internet trading accounts is likely to be regarded as significant. Similarly, a ransomware assault that encrypts all of an asset manager's systems, blocking the collecting of client instructions or the transmission of trading orders, is likely to be substantial and reportable to the SFC.

The SFC has not released any particular guidelines or regulations regarding client data leaks. Under the existing standards, an email hack that extracts personal data but permits the continuation of routine operations might not be deemed relevant to the SFC. The SFC recommends "minimum standards" expected of the LC in cases where it engages in internet trading (i.e., order instructions are sent through "an internet-based trading facility"). These standards include establishing written policies and procedures outlining how a suspected or actual cybersecurity incident should be reported both internally (to the responsible officers in charge of internet trading, for example) and externally. Hence, rather than defining the circumstances in which the LC must report to the SFC, the SFC mandates that the LC establish the policies and procedures it must adhere to. Similarly, the Banking Ordinance does not mention cybersecurity or cyber events, even though the HKMA is quite worried about cybersecurity in banking services (Carter & Crumpler, 2022).

In its Supervisory Policy Manual for Technology Risk Management and its circular on Incident Response Management Procedures, the HKMA emphasizes that an authorized institution authorized by the HKMA under the Banking Ordinance ("AI") must "notify the HKMA immediately and provide [the HKMA] with whatever information is available at the time" upon becoming aware of a significant incident, IT-related fraud, or a major security breach. The HKMA is very explicit that AIs must report incidents to the HKMA as soon as they occur, regardless of whether they have fixed the issue. This is more explicit than the SFC's obligations.

A specific duty to proactively notify the customers affected or likely to be affected and advise them of the steps or precautionary measures that they need to take, as well as whether the bank would reimburse any losses, is also provided by the HKMA's Incident Response and Management Procedures circular. In the case of a "cyber threat," AIs should also strive to provide warning messages to all relevant consumers as soon as practical. AIs must also consider going public when the circumstances call for it, such as when a significant incident has occurred or when a significant number of consumers have been impacted (Cheng, Li, Luo, & Zhu, 2024).

The HKMA emphasizes that these are merely general guidelines and that other considerations might be necessary for AIs. The HKMA has not released lists of occurrences that it believes need to be reported to it and those that don't. An AI must promptly notify the HKMA upon becoming aware of a severe event. Therefore, AIs are responsible for weighing the impact and severity of cyber incidents and how they may affect customers and AI operations when determining whether to notify customers or the HKMA. AIs should also issue a second statement to the public if an incident affects a larger portion of the population. The HKMA has gone above and beyond the SFC in offering detailed instructions on consumer data protection and when reporting data privacy incidents. The HKMA's circular on Customer Data Protection outlines the protocols that AIs must follow to handle, respond to, and report an incident involving stealing, losing, or leaking customer data (Lee, 2022).

First, appropriate incident handling and reporting protocols must be in place (before the occurrence of an incident). Second, it is necessary to appoint a suitably senior officer or a designated management committee chaired by senior management to oversee the handling and reporting of privacy violations. Third, it requires reporting the occurrence to the HKMA and "relevant regulatory authorities," including the PCPD, "where appropriate." Finally, it demands that affected customers be notified "as appropriate" or explain why they were not notified. AIs should also follow any applicable codes of practice issued or approved by the Privacy Commissioner for Personal Data (the "PCPD"), which provide practical guidance on complying with the Personal Data (Privacy) Ordinance (the "PDPO"). The HKMA makes it clear that a data privacy incident is significant. For example, if the incident is likely to have a significant impact on the AI's reputation, the number of customers affected is large, or the stolen customer data is sensitive, the affected AI is expected to report the incident to the HKMA and the PCPD, as well as notify affected customers as soon as possible after becoming aware of or being notified of it. The HKMA's Customer Data Protection circular retains some discretion for AIs but provides clearer advice on when AIs are expected to notify a customer data breach. The PCPD has produced the industry-specific advice notes listed below (Arner, Gibson, & Barberis, 2020).

The first is the guidance on the Proper Handling of Customers' Personal Data for the Banking Industry, which helps banks and other financial institutions (including LCs) understand and comply with the PDPO's relevant requirements while also promoting good practices in the collection, accuracy, retention, use, security, and access to customers' data. Furthermore, there are Tips for Using Fintech, which include recommended (but not required) good practices for FinTech providers and operators, such as developing protocols for dealing with data breach situations (Huang, Cheung, & Wang, 2020).

The HKMA's guideline, therefore, goes beyond both the PCPD and the SFC in demanding cyber incident reporting to regulators and affected data subjects. For SFC-licensed companies,

there is greater discretion in determining if the incident requires a notification to the SFC provided there is sufficient justification, and there is no mandatory obligation to disclose to the PCPD or impacted data subjects. However, if an LC fails to notify a data breach, the SFC would most likely question why when assessing the necessary reaction to the occurrence.

When dealing with and responding to any cybersecurity event, time is of the essence. A rapid, pre-planned response can be important in minimizing the consequences of the occurrence. As financial services and data privacy regulators tighten regulations and impose more stringent cyber incident reporting requirements, financial services companies would benefit from implementing a comprehensive cyber-risk prevention and control system to ensure effective and timely responses to such incidents. This should include the designation of accountable personnel for reporting cybersecurity issues to regulatory organizations (Huang & Li, 2018).

The regulatory reporting duties in Hong Kong remain ambiguous regarding when a cyber incident is material enough to necessitate notification to financial services regulators, despite the HKMA's guidelines becoming clearer. We have not seen any enforcement proceedings taken by the SFC, HKMA, or PCPD for failing to notify or late reporting a material cybersecurity issue. Under Hong Kong's personal data protection law, there is still no legislative duty to notify the PCPD of a data breach. When deciding whether a cybersecurity event should be reported to regulators, customers, or the public, LCs, and AIs should assess the possible impact on the company and its reputation, the gravity of the occurrence, and the extent of the damage to customers. If they are unsure, they should get legal guidance right away. If there is any doubt about whether an incident should be reported, LCs and AIs may wish to file a voluntary report with the SFC / HKMA 'out of an abundance of caution' to demonstrate to regulators that the company is taking a responsible approach to being the victim of an illegal attack. Finally, this article focuses solely on the duties of reporting under Hong Kong law and regulations. Laws and regulations governing data privacy and cybersecurity are growing throughout Asia. In addition to the rising extraterritorial reach of data privacy legislation, the worldwide nature of financial services implies that corporations may be required to report in multiple jurisdictions (Tsuchiya, 2016).

In contrast to Hong Kong, financial institutions subject to Singapore reporting duties must notify a personal data breach to Singapore's Personal Data under Hong Kong's data protection law. Protection Commission within three calendar days, or report a system breakdown or IT security event to the Monetary Authority of Singapore within one hour. Therefore, LCs and AIs operating in Asia should evaluate the legal and regulatory reporting duties in all relevant jurisdictions. This may include locations with clients but no operations (Didenko, 2020).

2. New changes in Hong Kong cybersecurity regulations

On June 25, 2024, a new cybersecurity law was suggested to protect Hong Kong's critical infrastructure (CI) computer systems. The proposed new law is tentatively titled the "Protection of Critical Infrastructure (Computer System) Bill" (Proposed Legislation), and the proposed legislative framework was laid out in a paper (Paper) submitted by the Hong Kong Government to the Legislative Council (LegCo) for consideration on July 2, 2024. The government intends to present the draft bill to LegCo before the end of 2024. Once adopted, the proposed legislation will most likely be implemented in stages, with complete adoption expected by 2026. The Proposed Legislation aims to increase the security of CIs' computer systems and reduce the likelihood of important services being disrupted or compromised due to cyberattacks. The developments in Hong Kong are part of a global trend of increased cybersecurity legislation, bringing Hong Kong in line with other key jurisdictions with similar cybersecurity laws regulating CI operators, such as Mainland China, Macao, Australia, Singapore, Malaysia, and Thailand in the Asia-Pacific region, as well as globally in the UK, EU, US, and Canada. The proposed legislation is an

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

important step toward aligning Hong Kong with other countries to improve the protection of CIs and overall computer system security in Hong Kong. Businesses should actively follow developments related to the Proposed Legislation and examine existing cybersecurity safeguards.

The proposed legislation applies exclusively to identified critical infrastructure operators (CIOs) and critical computer systems (CCSs). The list of CIOs will not be made publicly available. CCSs based outside of Hong Kong may also be regulated. CIOs will be subject to three sorts of statutory requirements. These are organizational, preventive, and incident responses for any cybersecurity incident. CIOs must disclose significant computer system security issues within two hours and other security incidents within 24 hours. A new Commissioner's Office will be established under the Security Bureau. Specific sector regulators (such as the Hong Kong Monetary Authority (HKMA)) would be designated as authorities to oversee compliance with the respective CIOs' organizational and preventive duties. The Commissioner's Office will have broad investigative powers, including compel a CIO to produce information (even if it is situated outside of Hong Kong) or access their premises. The proposed legislation will create offences and fines for non-compliance may be levied on CIOs but not individuals. The proposed framework will only regulate officially appointed CIOs and CCSs.

A new Commissioner's Office will designate CIOs and CCSs, and the CIO list will not be made public. This approach is consistent with that of other jurisdictions, like China and Singapore. CIOs: An organization will be designated as a CIO if it operates an infrastructure that the Commissioner's Office considers a CI, considering the organization's level of control over the infrastructure. The proposed legislation is intended to target huge corporations rather than small and medium-sized businesses. The proposed legislation will only compel CIOs to be responsible for safeguarding their CCSs; it will not affect the personal data or commercial information stored in those systems. CIs: The government recommended two key categories: Infrastructures for providing essential services in Hong Kong in eight selected sectors, namely, energy, information technology, banking and financial services, land transport, air transport, maritime, healthcare services, and communications and broadcasting. Furthermore, other infrastructures for the maintenance of key societal and economic activities include, among other things, large sports and performance venues, research and development parks, and so on. CCSs: Computer systems will be designated as CCSs if they are relevant to the provision of critical services or computer system core functions, and if they are disrupted or damaged, they will significantly impact the normal operation of the CI. This means that the Proposed Legislation will not apply to other computer systems that have not been recognized as CCS.

CCSs outside of Hong Kong may also be subject to regulation under the Proposed Legislation, as is the case with Singapore cybersecurity regulations. The Commissioner's Office will consult with the organization that will be identified as a CIO, and any designated CIO will have the ability to object to the designation and appeal to an independent board. An organization-based approach will be taken, which means that the organization in charge of operating a CI must fulfil its commitment to protecting the security of its computer systems. An organization that has been designated as a CIO must meet three types of obligations. This includes the organizational obligations of maintaining a Hong Kong address and office, reporting changes in ownership and operatorship of CIs, and establishing a computer system security management unit with professional knowledge, which may be outsourced and supervised by the CIO.

Another crucial part is the preventive obligations. This includes informing the Commissioner's Office of material changes to their CCSs. For example, this includes design, configuration, security, and operation. Furthermore, formulating and implementing a computer system security management plan and submit the plan to the Commissioner's Office. Finally, a computer system security risk assessment (at least once every year) will be conducted, and the assessment report will be submitted to the Commissioner's Office.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

Additionally, they have to conduct an independent computer system security audit (at least once every two years) and submit the audit report to the Commissioner's Office. Finally, the objective is to adopt measures to ensure their CCSs' compliance with the relevant statutory obligations even when third-party service providers are employed. To comply with incident reporting and response duties, individuals must engage in a computer system security drill organized by the Commissioner's Office every two years. The Mandatory Incident Notification duty requires CIOs to report computer system security issues to the Commissioner's Office so that the Commissioner can direct a timely response as necessary. Computer system security incidents are actions taken without lawful authority on or through a computer system that jeopardizes or negatively impacts its computer system security (Cheng, Li, Luo, & Zhu, 2024).

The severity of the incident determines the time frame for Mandatory Incident Notification. Within two hours of becoming aware of the incident, report serious computer system security incidents, which refer to incidents that have or are about to have a significant impact on the continuity of essential services and normal operation of CIs or lead to a large-scale leakage of personal information and other data, and within 24 hours after becoming aware of the occurrence, report any other computer system security incidents. If the initial report is made over the phone or via text message, the CIO must present a written record within 48 hours. The Proposed Legislation further calls for filing a follow-up written report within 14 days of becoming aware of an incident, which would provide additional facts about the occurrence (including the cause(s), impact, and corrective steps). A Commissioner's Office will be established inside the Security Bureau to carry out the proposed legislation. The office will identify CIOs and CCSs, create a Code of Practice, and monitor security threats. Furthermore, it shall assist with incident response, investigate non-compliance, collaborate with other government departments, and provide written instructions to CIOs to address potential security gaps.

The Commissioner's Office will have broad authority to examine computer system security events and crimes under the Proposed Legislation. This is compatible with other cybersecurity legislation, such as those in Singapore and Malaysia. Specifically, the Commissioner's Office will be able to request information from CIOs (even if it is based outside of Hong Kong), take corrective action, and enter relevant premises for inquiry with a magistrate's warrant. In more serious circumstances (i.e., when a CIO refuses or cannot respond to a cyber event), the Commissioner's Office may connect equipment to or install programs in the CCS with a magistrate's warrant. Since some CIs are already thoroughly regulated by statutory sector regulators, specific sector regulators will be designated as authorities to monitor the relevant sectors' compliance with organizational and preventative requirements. The Commissioner's Office will monitor compliance with incident reporting and response requirements. This method enables the designated authorities to develop standards and requirements within their existing regulatory regimes that are most appropriate for the needs of the sectors. CIOs in these areas will not face double regulation, which means they will not be required to meet additional requirements imposed by the Commissioner's Office regarding organizational and preventive measures. At this stage, two sector regulators have been proposed. The first is the HKMA for banking and financial services and the Communications Authority for communications and broadcasting. Designated authorities may offer applicable guidelines for the entities they regulate. It is uncertain whether all financial institutions in Hong Kong will be protected. However, it is proposed that the HKMA regulate "some" service providers in the banking and financial services sector. We also observe that the majority of the CIOs to be regulated will be from large enterprises. The Proposed Legislation proposes several offences, such as non-compliance with statutory obligations, written directions from the Commissioner's Office, investigation requests, and providing relevant information about a CI are all examples of CIOs' failure to comply (Carter & Crumpler, 2022).

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	---

The proposed legislation solely specifies fines established by courts as potential penalties. Offences and sanctions will only apply to organizations. Therefore, individual officials or staff members will not be fined.

It is proposed that failure by CIOs to comply with any of the requirements result in sanctions ranging from HK\$500,000 to HK\$5 million. If non-compliance continues, additional daily fines may be issued. If a CIO's failure to comply with statutory responsibilities is caused by a third-party service provider's ineffective activity, the CIO will still be held accountable. Non-compliance with current criminal legislation, such as making false claims or committing fraud-related offences, may result in personal criminal liability for the personnel concerned. In contrast, non-compliance can result in criminal penalties in Singapore and Malaysia, including imprisonment. By the end of 2024, the government intends to bring the proposed legislation before LegCo. It also hopes to establish the Commissioner's Office within a year after the proposed Bill's passing, with the Bill being enacted six months later. It is envisaged that the Secretary for Security will have the right to specify or alter specific features through subsidiary law, including the critical services sectors designated as a CI and the scope of security management plans and security audits. As this reform moves forward, we'll keep an eye on its progress and bring you more updates after the legislation is finalized. If you would like to talk more, please get in touch with your regular HSF contact.

3. Cybersecurity risks for Islamic banking

Cybersecurity standards are crucial in assisting organizations to compare their controls and measures to defined benchmarks in addition to requirements. One example of important cybersecurity standards is the Payment Card Industry (PCI) Security Standards for payments. With operational and technical criteria, PCI Security Standards help institutions maintain payment security. Another illustration would be the ISO/IEC 27000 family of standards, which enable organizations to control the security of their assets, including personnel information, financial data, and information given to them by third parties. The SWIFT Customer Security Controls Framework (CSCF) offers a collection of control principles to prevent specific cybersecurity threats, thereby strengthening the security of the global financial system. While AI can be a tool for attackers, it is also being used to assist institutions in becoming more resilient to cyberattacks by analyzing vast volumes of data effectively and identifying patterns that can be used to identify similar attempts in the future. The application of AI also reduces the costs associated with cyber incidents. IBM reports that breach costs for organizations with fully implemented security AI and automation have been \$2.90 million, whereas breach costs for organizations without such safeguards have been \$6.71 million (Al-Alawi & Al-Bassam, 2020).

This is probably a strategy for larger organizations, though, as they will have the amount of data required to train an AI. The workforce has two potential effects, which are the opposite. It can either reduce or increase cyber threats. The human component is a significant part of planning, managing, and defending organizations' cyber ecology. Employees who do not know enough about cybersecurity can be a major source of cyber dangers, such as malware that enters systems through innocent clicks on harmful links and system hacks. To turn people into a source of cyber resilience, organizations should not only hire cybersecurity specialists but also provide them with the tools they need to mitigate cyber risks. Identifying potential sources of cyber risk entails regularly monitoring employee access to the organization's systems and data and offering ongoing cybersecurity education and training.

Even though these initiatives offer prospects for improved cybersecurity within the sector, financial institutions face several obstacles when it comes to safeguarding themselves from cyber threats. A significant obstacle is the growing complexity of cybercriminals' techniques. This offers further problems in building smarter systems that can fight these sophisticated ways,

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

especially with the ongoing growth of cyberattacks. Financial institutions must also invest significantly in cybersecurity measures, which may strain their finances. Smaller financial institutions that lack the requisite resources may find this problematic. The dearth of cybersecurity experts in the industry is another issue that could compromise the security precautions taken. For financial institutions, the structure of the financial sector itself presents significant obstacles. Cybersecurity is compromised when a financial institution depends on several service providers, and when numerous institutions depend on the same supplier, interdependence and vulnerability are inherent problems. Another issue is the absence of uniformity in cybersecurity regulatory frameworks. Multinational financial companies must implement distinct cybersecurity protocols for every market that divides their networks into many national systems, as different jurisdictions have varying cybersecurity needs (Komaruddin, Utama, Sudarmanto, & Sugiono, 2023).

Additionally, this may render some markets more vulnerable to cyberattacks than others and provide a platform for hackers to destabilize the whole financial system. Compliance requirements for consumer protection, such as the General Data Protection Regulation (GDPR) in the EU, may also complicate cybersecurity for smaller banks and financial institutions, which may not be able to withstand the fines connected to non-disclosure of cyber incidents. It is evident that cybersecurity poses a similar issue to mainstream financial organizations and Islamic ones. Cyberattacks can also target the wealth and data moving through the Islamic banking ecosystem. The top three risks that Islamic banks were concerned about for their institutions were technological and cyber-security risks, according to CIBAFI's Global Islamic Bankers' Survey (GIBS) for 2020 and 2021.

From an Islamic standpoint, one of Shariah's goals is to preserve and defend people's and organizations' property against any damaging acts. Examples of such properties are digital resources, intangible riches, and tangible and financial wealth. These assets are in use in the financial industry and are vulnerable to several risks that could compromise financial institutions' information systems and result in fraud, theft, scams, and improper or unlawful use of personal and public data. As a result, stopping such attacks is consistent with Shariah's goals and is linked to maintaining cyberspace security and implementing steps to strengthen the cyber resilience of Islamic financial institutions. However, Islamic banks confront greater hurdles in guaranteeing cybersecurity and resilience due to their size and location. Islamic banks with low resources may find it difficult to invest in cybersecurity measures because they are primarily tiny. In addition, geopolitical tensions in places where Islamic banks operate, for instance, the Middle East, might make financial systems in these regions an enhanced target for cyberattacks and raise Islamic banks' proneness to cyberattacks (Qudah, et al., 2023).

The weaknesses in their IT infrastructures further burden small financial institutions and Islamic banks operating in some emerging nations. This is particularly true regarding digital financial services transactions conducted over transmission lines that are not intended to protect financial transactions' security and use insecure devices. To assess Islamic banks' cybersecurity resilience, CIBAFI was surveyed in May 2021. The study looked at the cyber threats that Islamic banks faced as well as the steps taken to fortify their cyberspace. 100 Islamic banks from 33 different countries participated in the poll.

Global data indicates that Islamic banks have a generally high level of confidence in their cyber resilience. Forty per cent of the participants rated their cyber resilience fairly high, while over fifty per cent classified it as very strong or extremely strong. North African Islamic banks, however, had the lowest level of confidence in their cyber resilience across all regions. This might result from the region's heightened risk of cyberattacks due to shoddy infrastructures or the fact that small banks account for most responders from this area. Next in line are Islamic banks in Europe, which may also be less robust because they are smaller and have fewer resources available for more advanced cybersecurity safeguards (Ahmad, et al., 2023).

The survey's findings also revealed that banks rank denial-of-service (DDOS) assaults and system failures from third-party service providers as the two biggest cyber threats that could affect their organization. The second most dangerous cyber threats for Islamic banks are determined to be fraud, theft, and other malware-related issues. The breakdown of the bank's internal IT systems comes next. The overall findings are displayed in the figure below, and it is evident that all element scores are approximately equal. The actors responsible for cyberattacks against Islamic banks were also questioned in the study. Islamic banks rated criminals driven mostly by financial gain at the top of a list of parties, followed by hobby hackers and business partners. The parties deemed least hazardous in Islamic banks' cyberspace were their business rivals. The regional map demonstrates that regions can be broadly divided into two categories. A certain group regards entities that are part of their business network, such as rivals and partners, as potential cyber risks to their establishments. This is observed in North Africa, Sub-Saharan Africa, and the Middle East Ex-GCC. Regions that view outside actors in the business ecosystem, such as lawbreakers with varying agendas, as greater threats to Islamic banks' online make up the second group (Joveda, Khan, Pathak, & Chattogram, 2019).

Islamic banks were also requested to indicate the degree of cybersecurity measure execution from a list of measures. The findings indicate that most participants either execute the suggested measures or have finished doing so. Islamic banks' most commonly implemented security measures include multiple layers of protection to isolate the corporate network from externally facing systems. The least common implementation is holding quarterly exercises to evaluate the institutions' preparedness for responding to cybersecurity incidents. It has been noted that Islamic banks have concentrated more of their efforts on putting cybersecurity measures into place and less on developing cybersecurity strategies and conducting routine testing to ensure their systems are cyber-resilient. These tasks ought to be given higher priority following international bodies' recommendations and considering the ongoing sophistication of cyber threats (Vedral, 2021).

The benefits of technology have been driving digitalization in the banking business throughout the previous years, boosted by the COVID-19 pandemic. This has been linked to higher cyber dangers even if it has improved services, decreased costs, and enhanced efficiency. Cyber hazards may significantly impact the financial system's and financial institutions' stability. Due to their small size and dispersed geographical locations, Islamic banks are particularly vulnerable to cyber threats because of their inadequate resources and antiquated IT infrastructure. For the financial system to remain stable, efforts must be made to achieve cyber resilience. This needs cooperative efforts from different actors and the adoption of measures at all levels by all actors in the financial industry intending to secure cyberspace. Such initiatives help Islamic financial institutions achieve Shariah's wealth and property preservation goals. As a result, there is advice to adopt a proactive stance and consistently improve cybersecurity procedures by utilizing toolkits and best practices created by global organizations. Furthermore, it requires the development of clear strategies for cybersecurity within the institution, including identifying vulnerable digital assets, and there is continuous evaluation for the management of cyber threats. Additionally, there are initiatives to achieve automation of processes to reduce human error (Cheng, Li, Luo, & Zhu, 2024).

Finally, data storage diversification and managing exposures to third-party risks play a critical role. Furthermore, it creates a precise recovery plan to ensure a speedy recovery from cyberattacks, raises cybersecurity awareness, and emphasizes how it helps implement Shariah principles. Furthermore, cybersecurity training programs are created for staff members to inform clients about the strategies used by cybercriminals and safe measures to lessen their vulnerability to cyberattacks. Additionally, the request is to create channels for financial institutions to exchange information to help cybersecurity efforts and should foster initiatives to help small financial institutions with cybersecurity.

	5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024 5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024
---	--

Another challenging area is the facilitation of the detection of cyber threats and the comparability of data across institutions and nations, establishing precise and uniform definitions and classifications of cyberattacks. Additionally, it should create channels for ongoing communication and information exchange about cyber incidents with regulators and infrastructure organizations to enable early vulnerability discovery and help fortify the country's cyberspace. Finally, adaptable regulations should be developed that handle changes in cyber risks. Finally, there are united efforts to create a common approach to countering cyber threats associated with financial institutions' global connectivity and to assist areas lacking an adequate IT infrastructure in developing their cyberspace (Arner, Gibson, & Barberis, 2020).

Conclusion

The finance sector will be at the forefront of cybersecurity concerns and one of the most targeted industries. Along with healthcare and professional services, the financial sector has substantial cybersecurity issues, with emails containing ransomware and other malware being among the most common threat incident types. Concerns about cyber threats have developed widely as a result of the COVID-19 pandemic and the current acceleration of service digitization. Cyberattacks within economies have become more widespread. According to the Bank for International Settlements (BIS), cyber risk is the risk of financial loss, interruption, or reputational damage to a company as a result of an IT system failure.

One of the aims of Shariah, from an Islamic perspective, is to protect and defend people's and organizations' property from any harmful activities. Examples of such properties include digital resources, ethereal riches, and tangible and financial wealth. These assets are used in the financial industry and are susceptible to a variety of threats that could undermine financial institutions' information systems, resulting in fraud, theft, scams, and the improper or illegal use of personal and public data. As a result, preventing such assaults aligns with Shariah's purposes and is linked to preserving cyberspace security and implementing measures to increase Islamic financial institutions' cyber resilience. However, Islamic banks face more challenges in ensuring cybersecurity and resilience due to their size and location. For Islamic banks looking to list in Hong Kong as well as be potentially considered to be dual listed on the stock connect, ensuring cybersecurity plays a critical role that is in line with Islamic principles.

References

- Ahmad, R. A., Tarshany, Y. M., Ayasrah, F. T., Mohamad, F. S., Saany, S. I., & Pandey, B. (2023). The Role of Cybersecurity in E-Commerce to Achieve the Maqasid of Money. 2023 *International Conference on Computer Science and Emerging Technologies (CSET)* , 1-8.
- Al-Alawi, A. I., & Al-Bassam, M. S. (2020). The significance of cybersecurity system in helping managing risk in banking and financial sector. *Journal of Xidian University*, 14(7): 1523-1536.
- Arner, D. W., Gibson, E., & Barberis, J. (2020). FinTech and its regulation in Hong Kong. *Research Handbook on Asian Financial Law*, 431-453.
- Carter, W. A., & Crumpler, W. D. (2022). Financial Sector Cybersecurity Requirements in the Asia-Pacific Region. Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- Cheng, S., Li, J., Luo, L., & Zhu, Y. (2024). Cybersecurity governance and digital finance: Evidence from sovereign states. *Finance Research Letters*, 63, 105533.

- Didenko, A. N. (2020). Cybersecurity regulation in singapore's financial sector: protecting FinTech 'Ants' in a jungle full of 'Elephants'. *UNSW Law Research Paper*, 20-45.
- Florackis, C., Louca, C., Michaely, R., & Weber, M. (2023). Cybersecurity risk. *The Review of Financial Studies*, 36(1), 351-407.
- Gutiérrez Ponce, H., Chamizo González, J., & Al-Mohareb, M. (2023). Sustainable finance in cybersecurity investment for future profitability under uncertainty. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 13(1): 614-633.
- Huang, H., & Li, T. S. (2018). A centralised cybersecurity strategy for Taiwan. *Journal of Cyber Policy*, 344-362.
- Huang, R. H., Cheung, C. S., & Wang, C. M. (2020). The risks of mobile payment and regulatory responses: A Hong Kong perspective. *Asian Journal of Law and Society*, 7(2): 325-343.
- Javeda, N., Khan, M. T., Pathak, A., & Chattogram, B. (2019). Cyber laundering: a threat to banking industries in bangladesh: in quest of effective legal framework and cyber security of financial information. *International Journal of Economics and Finance*, 11(10): 54-65.
- Komaruddin, K., Utama, A. S., Sudarmanto, E., & Sugiono, S. (2023). Islamic Perspectives on Cybersecurity and Data Privacy: Legal and Ethical Implications. *West Science Law and Human Rights*, 1(4): 166-172.
- Lee, E. (2022). Technology-driven solutions to banks' de-risking practices in Hong Kong: FinTech and blockchain-based smart contracts for financial inclusion. *Common Law World Review*, 51(1-2): 83-108.
- Ng, A. W., & Kwok, B. K. (2017). Emergence of Fintech and cybersecurity in a global financial centre: Strategic approach by a regulator. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 25(4): 422-434.
- Pendley, J. A. (2018). Finance and accounting professionals and cybersecurity awareness. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 29(1): 53-58.
- Qudah, H., Malahim, S., Airout, R., Alomari, M., Hamour, A. A., & Alqudah, M. (2023). Islamic finance in the era of financial technology: A bibliometric review of future trends. *International Journal of Financial Studies*, 11(2): 76.
- Smith, S. S. (2020). Emerging technologies and implications for financial cybersecurity. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(1), 27.
- Tsuchiya, M. (2016). Cyber security of financial sectors in Japan, South Korea and China. *Managing Cyber Risk in the Financial Sector*, 96-111.
- Uddin, M. H., Ali, M. H., & Hassan, M. K. (2020). Cybersecurity hazards and financial system vulnerability: a synthesis of literature. *Risk Management*, 22(4): 239-309.
- Vedral, B. (2021). The vulnerability of the financial system to a systemic cyberattack. 2021 13th International Conference on Cyber Conflict (CyCon), 95-110.

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

DİYANET PERSONELİNİN İSLAMİ FİNANS ALGISI (SAKARYA ÖRNEĞİ)

Ayhan YİĞİT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı

Anabilim Dalı

ORCID: 0009-0005-3975-5659

Özet

Faiz, dinimizin kesin bir şekilde yasakladığı bir işlemdir. Buna karşılık toplumun dini hassasiyetleri ve fon ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ortaya çıkan katılım bankacılığı, son dönemlerde kullanımı yaygınlaşmakla beraber konvansiyonel bankacılığa oranla düşük seviyede tercih edilmektedir. Toplumu doğru bilgilendirme ve yönlendirme noktasında, vatandaş ile iç içe olan Diyanet personeline sorumluluklar düşmektedir. Dolayısıyla Diyanet personelinin katılım bankacılığı dolayısıyla İslami finans argümanları ile algısı, deneyimleri ve Din İşleri Yüksek Kurulunun İslami finans ile ilgili verdiği güncel fetvalara ne kadar vakıf oldukları önem arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı Sakarya'nın merkez ilçelerinde ticaretin yoğun olduğu camilerde görev yapan din görevlilerinin katılım bankacılığı /İslami finans algılarını değerlendirmektir. Literatürde konu ile ilgili sınırlı sayıda çalışma yapılmış olup Sakarya özelinde ve özellikle ticaretin yoğun olduğu yerlerdeki cami görevlileri özelinde çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmanın mevcut literatüre katkı sunması beklenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Diyanet Personeli, Katılım Bankacılığı, İslami Finans, Faiz, Cami Görevlileri

PERCEPTION OF ISLAMIC FINANCE OF RELIGIOUS AFFAIRS PERSONNEL (SAKARYA EXAMPLE)

Abstract

Interest is an act that is explicitly prohibited in Islam. As an alternative that emerged in consideration of the society's religious sensitivities and financial needs, participation banking has become increasingly widespread in recent years; however, it is still preferred at lower levels compared to conventional banking. In the process of accurately informing and guiding the public, personnel of the Presidency of Religious Affairs (Diyanet), who are in close contact with society, bear significant responsibilities. Therefore, the perceptions and experiences of Diyanet personnel regarding participation banking and Islamic finance instruments, as well as the extent to which they are familiar with the recent fatwas issued by the High Council of Religious Affairs on Islamic finance, are of great importance. The aim of this study is to evaluate the perceptions of religious officials working in mosques located in the central districts of Sakarya, particularly those in areas where trade is intense, regarding participation banking and Islamic finance. Although there are a limited number of studies on this subject in the literature, no research has been found focusing specifically on mosque officials in commercial areas of Sakarya. In this respect, the study is expected to contribute to the existing literature. A qualitative research method was adopted in the study, and semi-structured interviews were used as the data collection technique. Criterion sampling was employed.

Keywords: Diyanet Personnel, Participation Banking, Islamic Finance, Interest, Mosque Officials

Giriş

Ticari işlemlerde para veya mal olarak verilen bir miktarın aynı cinsten fazlalık olarak geri alınan kısmı faiz olarak adlandırılmış ve yasaklanmıştır. Klasik fıkhi kaynaklarda ise “Sözleşmede şart koşulan fazlalık” olarak tanımlanmıştır.

Bu iki tanımdan hareketle ortak bir tanım olarak “Risk alınmadan belirli bir vade sonunda misli olarak verilen bir malın karşılığında öncesinde belirlenen oranda misli malın fazlalık olarak geri alınması” diye de tanımlanmaktadır (Karaca 2019)

İslam dini faizi net bir şekilde yasaklamış büyük günahlardan saymıştır. Cenabı Hak Kur'an-ı kerimde şöyle buyurmuştur: Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisinin, durumunun takdiri Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir." (Bakara: 275)

Hiz. Peygamber (sav) ise Veda Hutbesinde şöyle buyurmuştur:

"Biliniz ki cahiliye ribasının tamamı kaldırılmıştır. Anaparalarınız sizlerindir. Ne zulmedin ne de zulme uğrayın (Aktepe, 2010)."

İslam dininde faizin yasak olmasındaki hikmetleri, İslam âlimleri farklı görüşler ileri sürerek açıklamaya çalışmıştır. Borç verenlerin sürekli kazanıp zenginleşirken borç alanların fakirleşmesine yol açması, toplumu emeksiz kazanç elde etmeye alıştırmaması, toplumun refah ve güven konusunda huzursuz olması ekonomik buhranlara yol açması kişileri hatta devletleri birbirine düşürerek ekonomik problemler oluşturması faizin yasak olmasının sebepleri arasında sayılabilir.

Faiz yasağı, birçok din ve inanç grubunda varlığını göstermektedir. Tevrat, İncil, Hammurabi Kanunları, Roma Hukuku ve Budist meditasyonlarında yer almıştır. (Thomas, 2017:211).

Müslümanların, özellikle dini hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin finans işlemlerini yapabilmeleri için alternatif yollara ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla konvansiyonel bankacılığa alternatif yeni yolların oluşması adına katılım bankaları ve İslami finans ile ilgili işlem yapan finans kurumları ortaya çıkmıştır.

1. Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı faizsiz bir yapı çalışan İslami finans sistemidir. İslami finans ise finansal işlemlerde İslami hüküm ve kaidelerin uygulandığı finans sistemidir. (Sunbat, 2016)

Katılım bankalarının temel kuralı "faizsizlik ilkesi"dir. Faizsizlik ilkesinin özü ise (Albaraka, 2015: 9);

1. Fonları kâr ve zarara katılma hususuna göre kabul etmek ve müşterilere "sabit bir kâr" taahhüt etmemek.

2. Fon kullanırken nakit kredi vermeyip, müşterinin ihtiyaç duyduğu malı satıcıdan peşin alıp, kendisine vadeli satmak veya iş sahibiyle proje bazında ortaklık oluşturmaktır.

Katılım bankalarının temel özellikleri şunlardır: Banka niteliği taşıması, Bankacılık faaliyetlerini faizsiz olarak yürütmesi, aracı kurum özelliğinin olması, güven kurum özelliğinin olması.

Katılım bankacılığı dünyadaki İslami bankacılık sisteminin ülkemizdeki uygulanan halidir. Dünyada ilk olarak 1960'lı yılların başlarında ortaya çıkan katılım bankacılığı, Türkiye'de 1980'li yılların başlarında gündeme gelmiş, 1983 yılında çıkan kararname ile Özel Finans Kurumları (ÖFK) ismi ile resmi faaliyetlerine başlamıştır (Ekici, 2007).

Katılım bankacılığı ismi ilk dönemler, İslam bankacılık faizsiz bankacılık gibi isimler ile anılmış, 2006 yılı itibarıyla yapılan kanuni düzenleme ve değişiklikler ile katılım bankacılığı ismini almıştır (Ekici, 2007).

İslami finans sisteminin verimli çalışması için toplumun aydınlatılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla İslami finans sisteminin etkili ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, vatandaşların doğru bir şekilde aydınlatılması için, Diyanet personeline önemli sorumluluklar düşmektedir. Toplumu doğru bilgilendirme görevi bulunan ve toplum nezdinde de saygı duyulan bir konumu olan Diyanet personelinin İslami finans, katılım bankacılığı algıları, İslami finans ile ilgili işlemler hakkındaki bilgileri ve okuryazarlığı oldukça önem arz etmektedir. Çünkü din görevlileri, toplumla iç içe oldukları gibi ayrıca büyük kesimlere hitap etme imkanına sahiptirler.

Bundan dolayı bu çalışma ile diyanet personelinin İslami finans ve katılım bankacılığı algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Türkan ve Arpacık (2017) vb. yapılan bazı çalışmalarda diyanet personeli katılım bankacılığı algısının düşük olduğu görülürken bazılarında yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca mevcut çalışmalarda anket yönteminin kullanılması, mülakat yönteminin benimsendiği bu çalışmayı özgün kılmaktadır.

Bu çalışmada Diyanet personelinin algı ve bilgi düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Doğrudan, din görevlilerinin İslami finans algılarına yönelik çalışmaların sınırlı olmasından ötürü literatüre katkı sunması beklenmektedir. Bununla birlikte bu çalışmanın, İslami finans sisteminin gelişmesi noktasında çalışmalar yapan kurum ve kuruluşların din görevlilerini bilgilendirilmek için yapacakları çalışmaların yürütülmesine de önemli katkılar sunması düşünülmektedir.

Bu doğrultuda Sakarya ili merkez Adapazarı ve Serdivan ilçelerinde ticaretin yoğun olduğu yerlerdeki camilerde görevli din görevlilerine yönelik yazılı ve yüz yüze mülakat yöntemi uygulanmıştır.

2. Literatür İncelemesi

Toplumsal birçok farklı kesiminin İslami finans, katılım bankacılığı ve faiz hassasiyetine dair çalışmalar mevcuttur. Ancak toplumda önemli yeri olan, toplumu doğru bilgi ile aydınlatma ve doğruya yönlendirme noktasında kritik vazifesi olan din görevlilerinin katılım bankacılığı ve İslami finans algılarına dair sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Toplumun farklı kesimi ve Diyanet personeli ile İslami finans katılım bankacılığı algıları noktasında yapılan araştırmalar aşağıda özetlenmiştir.

Ahmet, Bano ve Dawood (2017), Pakistan'ın Belucistan eyaletinde yaptıkları araştırma ile bireyler arasındaki İslami bankacılık algı seviyelerini incelemiş, dini faktör, şariat kuruluna olan güven kişilik sosyal refah etkisi gibi etkenlerle bireylerin İslami bankacılığın temelinin anladıkları anlamına gelmese de İslami bankacılık ile ilgilendikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Noonari vd. (2015), çalışmalarında üniversite öğrencilerinin İslami bankacılık algısı ve bilgisi arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamışlardır. Veriler Pakistan'da bulunan iki kamu ve bir özel üniversitede eğitim gören lisansüstü öğrencilerine yönelik yapılan anket çalışması ile toplanmıştır. Yapılan araştırmada öğrencilerin, yaş, gelir düzeyi ve çalışma alanlarının İslami bankacılık bilgi ve algı düzeylerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin İslami bankacılık hakkındaki algı düzeyleri yüksek iken bilgilerinin zayıf olduğu görülmektedir. Ürün ve hizmetlerde Arapça terimlerin kullanılması öğrencilerin anlayışlarını olumsuz yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Toraman, Ata ve Buğan (2015), Konvansiyonel banka müşterilerinin İslami bankacılık işlemleri üzerine algıları araştırılmış, konvansiyonel banka müşterilerin İslami bankacılığı yeterince bilmediği ve algılarının oldukça zayıf olduğu sonucuna varılmıştır.

Özen, Şenyıldız ve Akarbulut (2016) Uşak ilinde 510 kişi ile yapılan anket uygulaması ile hane halklarının katılım bankacılığı ile ilgili algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda kişilerin katılım bankacılığı algılarının düşük düzeyde olduğu görülmüştür.

Tekin (2019) Çalışmasında Çankırı Karatekin Üniversitesinde belli düzeyde ekonomi finans vb. dersleri almış 324 öğrenci ile anket yapmış, bunların 293 tanesini analiz etmiştir. Öğrencilerin katılım bankacılığı algı ve bilgilerinin oldukça düşük olduğu gözlenmiştir.

Yanık ve Sumer (2019) Akademisyenlerin İslami Bankacılık algılarını araştırmak üzere, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde bulunan 72 akademisyene anket soruları yöneltilmiş ancak sorulara eksiksiz cevap veren 43 akademisyen görüşleri analiz edilmiştir. Varılan sonuçta Akademisyenlerin İslami bankacılık ile ilgili birçok hususta kararsız olduğu gözlemlenmiştir.

Ayçilek vd. (2015), Gaziantep ilinde vazife yapan diyanet personelinin İslami finansla bakış açısı üzerine bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. 291 kişi ile anket çalışması yapılmış, diyanet

personelin faiz konusunda son derece hassas oldukları ve İslami finansın mevcut ekonomide uygulanabileceği düşüncesinin hâkim olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kızıltepe ve Yardımcıoğlu (2017), Sakarya ilinde görev yapan bayan ve erkek diyanet personelinin faiz hassasiyeti ve davranışlarına yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. 16 ilçede görevli 368 diyanet personeli yüz yüze görüşme yoluyla anket çalışması yapılmış, personelin faiz hassasiyetinin düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Türkan ve Arpacık (2017), Bingöl’de görev yapan din görevlilerin katılım bankacılığı algısı üzerine bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada, din görevlilerinin katılım bankacılığı ve İslami finans hakkındaki bilgilerinin yetersiz olduğu, yapılan işlemlerin İslami kurallara uygun olmamakla beraber zaruret halinde tercihlerinin katılım bankaları olacağı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Katırcı (2019), Sakarya’da görev yapan diyanet personelinin banka tercihlerini rasyonalite etme gerekçeleri üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Farklı ilçelerde ve unvanlarda çalışan 36 diyanet personeli hem anket hem de mülakat yapılmış ve personelin katılım bankalığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Durmuş ve Yardımcıoğlu (2018), Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık ve İslami finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. 269 İlahiyat Fakültesi öğrencisinin katıldığı bu çalışmada İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin İslami finans okuryazarlık seviyelerinin bir hayli düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bekerci vd. (2018) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeyi ve bu düzeye etki edebilecek psikolojik faktörlerin üniversite öğrencileri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçladığı çalışmalarında Abdul Rahim vd. (2016) tarafından geliştirilen ölçeği uygulamışlardır. Yapılan analizler sonucunda psikolojik etkenlerin (çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin) İslami finans okuryazarlık düzeyine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Genel olarak çalışmalara bakıldığında diyanet personelinin katılım bankacılığı ve İslami finans algılarının düşük olduğu, bazı çalışmalarda ise faiz konusunda hassas oldukları ve İslami finansın mevcut ekonomide uygulanabilir olduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışma diyanet işleri başkanlığının personel maaşlarını katılım bankaları aracılığıyla vermeye başlaması ile algı düzeylerinin tekrar ölçülmesi noktasında önemli veriler sunacaktır.

3. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, mülakat veri toplama yöntemi ile veri toplanmıştır.

Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, ölçüt örneklemede ise Sakarya ili Adapazarı ve Serdivan merkez ilçelerindeki ticaretin yoğun olduğu camilerde görev yapan 10 Diyanet personeli seçilmiştir.

Araştırmada ilk olarak kavramsal çerçeve sunulmuş, sonrasında da problemin belirlenmesi ve sorunun tespitine yönelik kuramsal analiz yapılmıştır. Uygulama kısmında ile yazılı ve yüz yüze mülakat yapılmıştır.

Tablo 1. Araştırmanın Katılımcı Profili

K1	Serdivan	İmam Hatip
K2	Serdivan	İmam Hatip
K3	Serdivan	Müezzın Kayyım
K4	Adapazarı	İmam Hatip
K5	Adapazarı	İmam Hatip
K6	Adapazarı	İmam Hatip

K7	Adapazarı	İmam Hatip
K8	Adapazarı	Müezzin Kayyım
K9	Adapazarı	İmam Hatip
K10	Serdivan	Müezzin Kayyım

4. Bulgular ve Değerlendirilmesi

4.1 Demografik Göstergeler

Tablo 2. Demografik Göstergeler

Yaş	25-33	1
	34-40	3
	41-49	4
	50 ve üzeri	2
	Toplam	10
Öğrenim Durumu	Önlisans	4
	Lisans	6
	Toplam	10
Mesleki Deneyim	0-12	4
	13-20	3
	20 ve üzeri	3
	TOPLAM	10

4.2 İslami Finans ile ilgili düşünceler

Katılımcılara ilk olarak “İslami finans deyince aklınıza neler geliyor?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların sorulara yönelik verdikleri cevaplar özet halinde sunulmuştur.

Şekil 1.

K2'nin ifadeleri genel bir çerçeve çizmektedir:

K2: “ İnsanlara, faize ve haram dairelere bulaşmadan finans sağlayan bir kuruluş. İslami kesimin hem ekonomik olarak güçlenmesine hem de yardımlaşmasına vesile olan kuruluş.”

K8 ise uygulanan halini dile getirmiştir:

K8: “Katılım ortaklığı esasıyla faaliyet yürüten bankalar ve bankalarda uygulanan mudarebe, murabaha ve müşareke gibi kavramlar geliyor.”

4.3 Katılım Bankacılığı

Katılımcılara “Katılım bankacılığı hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların dördü katılım bankacılığının faizsiz finans sistemi olduğunu ve faydalı bulunduğunu belirtmiştir. Üç katılımcı katılım bankalarının konvansiyonel bankacılığına benzer gibi görünse de bazı farklılıkları olduğunu, iki katılımcı ise hiçbir farkının olmadığını söylemiştir.

Katılımcı K6 ise “ Katılım bankalarının tam olarak neler yapmak istediklerini anlamış değilim. Çalışma sistemine baktığımızda diğer bankalara benzeyen ve sistemin içinde kalarak bazı uyarlamalarla çalışan banka olarak görüyorum.”

K10: “Konvansiyonel bankaları yaptıkları faizli işlemlerden dolayı siyah renk olarak düşünürsek katılım bankaları benzer işlevleri olması hasebiyle gri renk diyebiliriz. Tam olarak beyaz değil gözümde.”

Buradan katılımcıların yüzde 70’inin katılım bankacılığının konvansiyonel bankalardan farklı düşündüğü ve algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yüzde 20 farklı olmadığını söylerken yüzde 10 kararsız olduğunu ifade etmiştir.

4.4 Katılım Bankacılığı Deneyimleri

Altı katılımcı maaşlarını almaktan başka deneyimlerinin olmadığını belirtmiştir. Üç katılımcı ise araç almak ve para emanet etmek sureti ile deneyimlerinin olduğunu söylemiştir. İki katılımcı ise finans ihtiyaçları için görüşme yaptığını ifade etmiştir.

Katılım bankası deneyimini ve memnuniyetini dile getiren K8:

K8 “ Şu zamana kadar tek bir seferinde murabaha, bir malı peşin alıp vadeli satmak. Katılım bankacılığı ile bu işlemi gerçekleştirdim. Memnun kaldım ve faize bulaşmadan mal sahibi oldum.”

K6 “ Bir iki defa para emanet ettim ve bir defa finans ihtiyacım olduğunda görüşme yaptım.”

Katılım bankacılığı deneyimi olduğunu ancak yine de içine sinmediğini ifade eden K5:

K5 “ Katılım Bankasından bir araç aldım. Enflasyonun altında 0,49 ile vade yapıyordu. O yüzden biraz daha caizle yakın gibi düşünüp aldım. Yine de temiz değil temiz olmadığını biliyorum. Camide vaaz verirken de katılım bankacılığı sistemini anlatıp bana sorarsanız ben almam diyorum”

K2 “ Şimdilik maaşımızı aldığımız bir banka olarak çalışıyoruz. Bunun haricinde bir deneyimimiz olmadı.”

Katılımcıların sadece yüzde 30’lık kısmının katılım bankacılığı deneyimi olurken çoğunluğun deneyimi olmamıştır.

4.5 Diyanetin Personel Maaşlarını Katılım Bankaları Üzerinden Vermesi

Katılımcılara “Diyanet İşleri Başkanlığının personel maaşlarını katılım bankaları üzerinden vermesini nasıl değerlendiriyorsunuz?” diye bir soru yöneltilmiştir.

Katılımcıların sekizi kararın doğru olduğunu iki katılımcı ise doğru bulmadığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğu katılım bankalarının alt yapılarının yeterli olmadığını mağdur olduklarını iyileştirme yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

K5 bu bulguyu şu ifadeleri özetlemiştir

K5 ‘‘ Diyanet işleri Başkanlığı’nın elindeki imkan dahilinde yapabildiğini en iyisini yapmak adına personel maaşlarını muhakkak katılım bankalarına taşıması doğru bir harekettir fakat ülkemizin bir çok yerinde katılım bankalarının hem internet şubesi gelişmemiş hem de ne ATM si ne de şubesi bulunmakta bu da personele aşırı derecede zorluk çıkartıyor ikinci husus özellikle ülkenin doğusunda görev yapan arkadaşlarımızın çoğu maaşlarını gününde alamamaktan şikayetçi Son olarak da bir promosyon mevzusu var promosyonu caiz olmadığını sağır sultan bile biliyor eğer bu promosyon haramsa azı da haram çoğu da haram adının hediye teşvik hibe olması bu gerçeği değiştirmiyor diğer bankalar en az bir maaş promosyon verirken katılım bankaları çok komik rakamlar veriyor ve bu para haramsa bırak personel bu parayı kendisi istediği gibi istediği yerde değerlendirsin o zaman ihaleye giren banka ihaleyi alsın maaşları o versin.’’

Doğru bulmakla beraber eksikleri dile getiren K2:

K2 ‘‘ Doğru bir karar olarak değerlendiriyorum. Fakat bu konuda katılım bankalarının daha iyi hizmet verebilmesi için geliştirilmesi gerekir.’’

Konuya farklı bir açıdan yaklaşımla cevap veren K5:

K5 ‘‘Belki faizden kaçmaya matuf atılan bir adım ama biz biliyoruz ki çoğu haram olanın zerresi de haramdır. Hadisi Şerif bu. Şimdi x bir bankadan biz diyanet personeli olarak maaş aldığımızda örneğin atıyorum elli bin TL promosyon alıyoruz. Şimdi katılım bankası üzerinden maaş alıyoruz. Aynı katılım bankaları bize promosyon veriyor. X banka atıyorum elli bin verirken bunlar üç bin veriyor. Anlatabiliyor muyum? Ama promosyon caiz olmadığına dair fetva yayınlandı diyanetten. Vardır illaki bir alt yapısı vardır ben niye yayınlandı demiyorum. Fakat buradaki mental çarpıklığa dikkat çekmek istiyorum ki elli bin haram ama bu üç bin haram değil mi? deniliyor ki bunda hediye yazılıyor. O zaman öbür bankalar promosyon yazmasın hediye versin o da vermeye razı. Yani kelimelerle oynayıp bu promosyon işine helalmiş gibi davranmak doğru değil.’’

Katılımcıların yüzde 80’nin durumdan memnun olması diyanet personelinin katılım bankacılığı algısının yüksek ve katılım bankacılığına konvansiyonel bankacılığa nispeten olumlu baktığı görülmüştür.

4.6 Katılım Bankacılığı ve İslami Finans ile İlgili Gelen Sorular

Katılımcılara Katılım bankaları ve İslami finans ile ilgili ne gibi sorular geldiğini soruldu. Dokuz Katılımcı çoğunlukla katılım bankaları üzerinden taksitli ev araba almanın faiz olup olmadığı hisse senetleri sorusunun geldiğini belirtmiştir.

Ayrıca kâr zarar ortaklığı, kâr payı, kredi ihtiyaçları, teverruk gibi konularda sorular geldiği ifade edilmiştir. Sadece bir katılımcı herhangi bir soru gelmediğini söylemiştir.

Katılımcılara gelen sorular karşısında neler yapıyorsunuz? diye bir soru yöneltilmiş dokuz katılımcı Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvalarını aktardığını ifade etmiştir. Bir katılımcı soru gelmediği için bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

K1 sorulara cevap verme noktasında hassas olduğunu belirtmiş ve şunları söylemiştir

K1 ‘‘ Önce konuyu kitabi olarak araştırırım. Ardından bankadan konu hakkında bilgi alırım. Çevremde bu konu ile ilgili ilmi ihtisas yapan hocalarımla istişare yapar ve ona göre cevap veririm.’’

K10 son dönemde yaygınlaşan Bitcoin gibi dijital paralar ve bankaların maaş promosyonu ile ilgili sorular geldiğini ifade ederek:

K10 ‘‘ Bize daha çok Bitcoin gibi dijital paralar borsa promosyon katılım bankaları üzerinden ev araba alınıp alınamayacağı soruluyor.’’

4.7 Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları

Katılımcılara ‘‘Din İşleri Yüksek Kurulunun İslami Finans ile İlgili Fetvaları hakkında neler düşünüyorsunuz?’’ diye soru sorulmuştur.

Sekiz katılımcı kurulun fetvalarını olumlu bulduklarını kendileri için bağlayıcı ve güvenilir olduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı kararsız iken bir katılımcı da doğru bulmadığını ifade etmiştir

Aşağıda bazı katılımcıların görüşüne yer verilmiştir:

K10'' Din işleri yüksek kurulu özellikle son dönemlerde toplum nezdinde güvenilir hale gelmiştir. Aynı şekilde şahsım içinde önemli bir yeri olan kurulumuza ve fetvalarına her daim itibar ediyor vatandaşsı da bu doğrultuda yönlendiriyorum.''

K7 '' Kuruldaki Hocalarımızın görüşlerine katılıyorum. Benim için güvenilir kaynaktır.''

K2 '' Çok yeterli bulmuyorum. Bu konuda daha net olması ve çalışma yapması gerekir.''

4.8 Diyanet İşleri Başkanlığının Personelini Doğru Bilgilendirmesi Hakkında Düşünce ve Öneriler

İlginç bir öneride bulan K5:

''Diyanet İşleri Başkanlığının kendine ait bir bankası olmalı. Zaten kendine ait bir bütçesi var kendine ait bu bankada kendi personelini değerlendirmeli. Kendi personeli de bu kurumda çalıştığı için İslami finans noktasında hem uygulamalı hem de bilimsel alanda kendine bir şeyler katacaktır. Nasıl ki bizleri vaaz konusunda hitabet konusunda hizmet içi eğitim kursuna alıyorsa personelini dönemlik periyotlarda pilot bölgelerde bu şekilde kurslara alıp halkın aklındaki soru işaretlerini giderilebilecek seviyede bir personel yetiştirme yoluna gitmelidir. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı kurum olarak Türkiye'nin en ücra noktasına bile ulaşabilecek selâhiyettedir. Hiçbir kurumun ulaşamadığı her yere gençler Başkanlığı ulaşır. O yüzden personel namaz kıldırma memuru olmaktan ziyade gerçek manada kendisine bir soru sorulduğunda Twitter gündeminden tutun İslami finanstan tutun bütün halkın merak edebileceği her konuda kendini donatması elzemdir.''

İslami finans ile ilgili konularda, bir din görevlisi olarak tam hazır olmadıklarını dile getiren K4:

'' Diyanet işleri başkallığı personelini ikna etmek doğru bilgilendirmek zorunda. Diyanetin, personel maaşları ile ilgili attığı adım önemli. Varılmak istenen nokta güzel. Bunun için de çok geç değil iken personelini yetiştirmeli hazırlanmalı.''

Diğer Öneriler maddeler halinde sıralanmıştır:

1. Yazılı ve Görsel bilgilendirme
2. Yüz yüze ya da online eğitim ile bilgilendirme
3. Basın aracılığı ya da seminerler ile bilgilendirme
4. Aylık mutat toplantılarda bu konulara değinilmeli anlatılmalı.
5. Din işleri yüksek kurulu üyelerinin katılımları ile konferanslar düzenlenmeli.

Tartışma ve Sonuç

Daha önceki çalışmalarda din görevlilerinin algılarının düşük olurken (Türkan ve Arpacık 2017), bu çalışmada, Diyanetin personel maaşlarını katılım bankaları üzerinden vermesi gibi yaşanan gelişmeler ile algı düzeyinin arttığı görülmüştür.

Bu çalışma, diyanet işleri başkanlığının personeline yönelik düzenleyeceği kurslar ve din işleri yüksek kurulunun İslami finans ile ilgili çalışmalarında önemli olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda İslami finansın gelişimi için çalışmalar yapan kurum ve kuruluşların din görevlilerini bilgilendirme noktasında yapacakları çalışmalar ve diyanet personeli ile İslami finans konusunda araştırma yapacak olanlar için katkı sunması beklenmektedir.

Son dönemlerde yaygınlaşmaya başlayan İslami finans kavramı ve ülkemizde yaygın kullanılan ismi ile katılım bankacılığının konvansiyonel bankacılığa nazaran kullanımının artması için toplumdaki algı düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Bu noktada toplumu doğru bilgilendirme, aydınlatma ve doğruya yönlendirme sorumluluğu bulunan diyanet personelinin İslami finans algıları okuryazarlığı ve katılım bankalarına bakış açıları önem arz etmektedir.

Yapılan araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğunun, İslami finans denince faizsiz sistem ve İslami ilkelere uygun finans sistemi olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Yine katılımcıların yüzde 70'inin katılım bankacılığının konvansiyonel bankalardan farklı olduğunu söylemesi önemli bir hipotez oluşturmaktadır. Ayrıca bu durum diyanet personelinin katılım bankacılığı algılarının yüksek olduğunu göstermektedir. Yüzde 20'lik az bir kısım ise aralarında fak olmadığını belirtmiş yüzde 10'u kararsız kalmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda katılımcıların yüzde 60'ı sadece maaşlarını almak suretiyle katılım bankacılığını kullandıklarını ayrıca bir deneyimlerinin olmadığı belirtmiştir. Bu da diyanet personelinin her ne kadar katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan farklı olduğunu düşünse de katılım bankacılığı üzerinden finansal işlem yapmadıklarını göstermektedir. Katılımcılardan sadece K8 ve K5 araç alımı için işlem yatıklarını ifade etmiştir.

Diyanetin personel maaşlarını katılım bankaları üzerinden vermesi kararını, katılımcıların yüzde 80'i doğru bulduğu ve bundan memnun oldukları, yüzde 20 gibi az bir kısmın doğru bulmadığı görülmüştür. Ayrıca bu durum ile Diyanet personelinin faiz hassasiyetlerinin yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

1. Vatandaşın din görevlilerine en çok yönelttiği sorular şöyle sıralanabilir:
2. Katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında fark var mı?
3. Katılım bankaları üzerinden ev araba almak caiz mi?
4. Hisse senedi yani borsa caiz mi?
5. Leasing teverrük gibi işlemler caiz mi?
6. Bitcoin caiz mi?
7. Maaş promosyonu caiz mi?
8. Kâr payı caiz mi?

Buradaki sonuçlardan hareketle yani toplumun en çok sorduğu sorular üzerinden bilgilendirme aydınlatma çalışmaları yapılabilir

Katılımcıların yüzde 90'ının kendilerine gelen sorular için din işleri yüksek kurulunun fetvalarını aktardıkları ve personelin din işleri yüksek kuruluna güvindikleri tespit edilmiştir. Toplumu aydınlatma, doğru bilgilendirme ve yönlendirme görevi olan din görevlilerinin bu düşüncede olması din işleri yüksek kurulunun önemini ve sorumluluğunun yüksek olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Diyanet personeli kurumlarının kendilerini İslami finans noktasında yeterli ölçüde bilgilendirmediğini, özellikle yeni ve güncel meselelerde yazılı görsel yayınlar, seminer, uzaktan veya yüz yüze derslerle etkin hale getirilmesini talep etmektedir.

Kaynakça

Ahmed, J., Bano, S. ve Dawood, L. (2017). Understanding Islamic banking: The perception and thoughtfulness of customers about Islamic banking in the context of Balochistan. *Journal of Islamic Banking & Finance*, 34(3).

Albaraka, (2015). *Katılım Bankacılığı, Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması*, Kurumsal Yayın

Aktepe, İshak Emin. (2010). *Faiz ve Finansman Hadisleri*. İstanbul: Yedirenk.

Diyanet Vakfı. 1996. *İslam Ansiklopedisi*.

Ayçilek, Mehmet Ali, Ayriçay, Yücel ve Berekeci, Nur Esra (2021), İslami Finansa Diyanet Personelinin Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma, 6. Anadolu Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi.

Bekereci, Nur Esra-Ayrıçay, Yücel-Kök, Dünder (2018), İslami Finans Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33: 45-60.

Durmuş, Muhammed Emin ve Yardımcıoğlu, Fatih (2018), İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 167-183.

Ekici (2007) Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri ss.1-3

Katırcı, Yasemin (2019) Müşterilerin Banka Tercihlerini Rasyonelleştirme Gerekçeleri Üzerine Bir Araştırma: Diyanet Personeli Örneği, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi.

Kızıltepe, Kadir ve Yardımcıoğlu, Fatih (2017), Diyanet Personelinin Faiz Hassasiyeti Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 172-224.

Noonari, Sanaullah- Memon, Irfana Noor- Mangi, Javed Akhter,-Pathan, Maria,- Khajjak, Akbar Khan,-Memon, Zarmina,-Jamali, Riaz, Hhussain Jamali- Pathan, Amber (2015), "Knowledge and Perception of Students Regarding Islamic Banking: A Case Study of Hyderabad Sindh Pakistan", *Information and Knowledge Management*, 5(7): 85-100.

Tekin, Bilgehan. 2019. "Üniversite Öğrencilerinin Katılım Bankacılığına Yönelik Bilgi, Algı ve Farkındalık Düzeyleri ve Tercihlerine Etkisi". *Journal of International Scientific Researches* 4(1):135-50.

Toraman, Cengiz-Ata, H.Ali-Buğan, M.Fatih (2015), "İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma", *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, Cilt:14, Sayı:4, ss.761- 779.

Türkan, Yavuz ve Arpacık, Mustafa (2017) "Din Görevlilerinin Katılım Bankacılığına Bakış Açısı: Bingöl İl'inde Bir Uygulama", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı:14, ss.233- 245.

Sunbat, Alican (2016) "Katılım Bankacılığı" Yüksek Lisans Tezi

Özen, E., Şenyıldız, L. ve Akarbulut, K. (2016). Faizsiz bankacılık algısı: Uşak ili örneği. *Journal of Accounting Finance and Auditing Studies*, 2(4): 1-19.

Yanık, Ramazan ve Sümer, Serpil (2019), "Akademisyenlerin İslami Bankacılık Algısı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3): 1177-1190.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/282/275-ayet-tefsiri>

5. Uluslararası İslami Finans ve Ekonomi Konferansı, 22-23 Ekim 2024
5Th International Conference on Islamic Finance and Economics, 22-23 October 2024

KATILIM 50'DE YER ALAN ŞİRKETLERİN KATILIM ENDEKSİNE BAKIŞ AÇILARI

Ömer DAĞLI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, İslam
Ekonomisi ve Finansı

omerdagli054@gmail.com

ORCID: 0009-0000-7806-837X

Özet

İslami finansın, konvansiyonel finansa bir alternatif olarak ortaya çıkması ve küresel çapta ilgi uyandırması sonucunda İslami kurallara, İslam hukukunun kurallarına uygun olarak işletilen piyasa mekanizmalarına ihtiyaç duyuldu. Bu ihtiyacı karşılamak adına katılım endeksi kriterleri belirlendi. Türkiye'de ise 2011 yılından itibaren Bizim Menkul Değerler tarafından uygulanmaya başlandı. Katılım endeksi; Katılım 100, Katılım 50, Katılım 30, Katılım Sürdürülebilirlik ve Katılım Temettü olarak kategorize edildi. Bu çalışmanın amacı ise Borsa İstanbul'da işlem görmekte olan ve İslam hukukuna uygun olarak oluşturulmuş katılım 50 endeksinde yer alan şirketlerin katılım endeksi kriterlerine ne derecede önem verdiklerini ve bu doğrultuda ne gibi faaliyetler yürüttüklerini ortaya koymaktır. Piyasalarda oluşan hareketlilik ve şirketlerin sağlamış oldukları yükümlülüklerin değişmesi halinde, şirketlerin katılım endeksine ani giriş ve çıkışlar yaşaması durumu yaşanabilmektedir. Söz konusu değişiklik katılım hassasiyeti olan yatırımcıları zor duruma sokabilmektedir. Bu çalışmayı özgün kılan taraf ise şirketlerin Müslüman yatırımcıların hassasiyetlerini ne düzeyde göz önünde bulundurdıkları ve katılım endeksine olan ilgi düzeylerinin ortaya koyulması noktasında özgünlük taşımaktadır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, endekste yer alan şirketlerin İslami hassasiyetlere sahip yatırımcıları önemseydiği, sektörel filtrelemede herhangi bir problem yaşamadığı fakat finansal filtreleme konusunda öngörülebilir planlarının olmadıkları, finansal ihtiyaç ve yatırımlarının karşılanması için alternatif ürünlere yönelim gösterebilecekleri tespit edilmiştir. Bu çalışma hazırlanırken nitel araştırma yöntemi, mülakat veri toplama yöntemi, amaçlı örnekleme modeli kullanılmıştır. Bu çalışmanın ölçütü olarak Katılım 50'de yer alan şirketler seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katılım 50, Borsa İstanbul, Katılım Endeksi, İslami Finans

Jel Kodu: B26, G10, G11, G12, G41

THE PERSPECTIVES OF THE COMPANIES INCLUDED IN KATILIM 50 ON THE PARTICIPATION INDEX

Abstract

With the emergence of Islamic finance as an alternative to conventional finance and its growing global interest, there arose a need for market mechanisms operated in compliance with Islamic rules and Islamic law. To meet this need, participation index criteria were established. In Turkey, these criteria have been implemented by Bizim Menkul Değerler since 2011. The participation index is categorized as Katılım 100, Katılım 50, Katılım 30, Katılım Sustainability, and Katılım Dividend. The aim of this study is to reveal to what extent the companies listed on the Katılım 50 Index—formed in accordance with Islamic law and traded on Borsa İstanbul—give importance to participation index criteria and what kind of activities they carry out in this context. In the case of market fluctuations or changes in companies' obligations, sudden entries or exits from the participation index may occur. Such changes may put investors with Islamic sensitivities in a difficult position. What makes this study original is that it seeks to determine the extent to which companies consider the sensitivities of Muslim investors and their level of interest in the participation index. Based on the findings, it has been determined that companies in the index value investors with Islamic sensitivities and face no issues in terms of sectoral filtering. However, they lack predictable plans for financial filtering and may seek alternative products to meet their financial needs and investments. In this study, a qualitative research method was adopted, with interviews used as the data collection method and purposive sampling as the sampling model. The companies listed in Katılım 50 were selected as the criterion for the study.

Keywords: Katılım 50, Borsa İstanbul, Participation Index, Islamic Finance

Jel Codes: B26, G10, G11, G12, G41

Giriş

Konvansiyonel finans sistemindeki ürün ve hizmetlerin işleyişinin faiz temelli olması, İslami hassasiyetlere sahip olan Müslüman yatırımcıların sermaye piyasalarına mesafeli bakmasına sebep olmuştur. Ekonomideki fonların, yastık altı yatırımlarının atıl olarak kalması ve piyasaya dahil olmamasının önlenmesi amacıyla İslami kriterlere uygun, alternatif finansal ürünlerin ortaya koyulması gerekliliği vuku bulmuştur (Emeç, 2021). İslami finansın, katılım bankacılığı ürün ve hizmetlerinin yanında sukuk, İslami hisse senedi endeksleri, İslami yatırım fonları ve İslami sigortacılık bu ihtiyacı karşılamak adına geliştirilmiştir (Güçlü, 2022). İslami finansın çatısı altında, İslami hassasiyetleri bünyesinde barındıran İslami sermaye piyasalarının gelişimi ise 1992’de İslam Fıkıh Akademisi’nin fetvası üzerine başlamıştır.

İslami sermaye piyasalarının son 30 yıldır uygulama olanağı bulması ve konvansiyonel sermaye piyasalarla karşılaştırıldığında küçük bir pazara sahip olmasına rağmen, hızla yükselen ve kendine alan açan bir piyasa olarak gözükmektedir (Akten Çürük, 2018). Bunun en büyük sebebi ise dünya ekonomilerinde artan finansallaşmanın, fiyatlarda spekülative hareketleri de beraberinde getirmesidir. Dolayısıyla piyasalarda ani fiyat hareketleri oluşması piyasalara karşı beslenen güven sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Alternatif olarak gösterilmesinin sebepleri ise Krize olan duruşu, spekülative hareketlere daha az fırsat vermesi ve Müslüman yatırımcıların hassasiyetlerini göz önünde bulundurmasıdır. İslami endeksleri, konvansiyonel sermaye piyasaları içerisinde kendine alan açmıştır. Bu doğrultuda; konvansiyonel sermaye piyasaları içerisinde işlem gören ve dini kurallar ile filtrelenen şirketler, İslami endeks çerçevesinde değerlendirilir. Dünya genelinde yüzden fazla İslami endeks bulunduğu bilinmektedir (Ülev ve Özdemir, 2015).

Türkiye’de ise ilk İslami hassasiyetleri dikkate alarak oluşturulmuş İslami endeks; 2011 yılında Katılım 50 koduyla yayınlanmaya başlamıştır. Sonrasında 2014’te katılım 50 ve katılım model portföy endeksleri yayınlanmıştır. Borsa İstanbul’un oluşturduğu endeksler ise 2021’de BİST Katılım 30, BİST Katılım 50, BİST Katılım 100, BİST Katılım Sürdürülebilirlik isimleri ile yayınlanmaya başlamıştır (Ergene ve Ülev, 2022). Katılım endeksinin ilgili kodlarında yayınlanacak şirketleri belirleme çalışmaları Borsa İstanbul bünyesinde gerçekleştirilmektedir.

Şirketlerin katılım endeksi bünyesinde değerlendirilmeleri için katılım endeksi kriterlerini karşılamaları beklenmektedir. Bu kriterler ise faaliyet alanının yasaklı faaliyetler barındırmaması, toplam faizli kredilerinin piyasa değerine oranı ile faiz getirili nakit ve menkul kıymetlerinin piyasa değerine oranı %30 ve altında bulunması, toplam gelirlerine oranının da %5 ve altında olmasıdır (Seçme, Aksoy ve Uysal, 2016). Şirketler, bu kriterleri sağladığı takdirde katılım endeksinin ilgili kodlarında işlem görmektedir.

Bu araştırmanın problemi; Katılım 50 endeksinde yer alan şirketlerin, endekste kalmak adına stratejileri olup olmadığı, finansman ihtiyaçlarının hangi kanallardan sağlandığı, katılım endeksi kriterlerinin sıkılaşması halinde şirketlerin bu sıkılaştırmalara nasıl bir tepki vereceğini ve İslami hassasiyetlere sahip yatırımcıların katılım 50 endeksinde yer alan şirketler için neyi ifade ettiğini incelemektir.

Bu çalışmanın önemli olmasının sebebi ise hassasiyet sahibi olan Müslüman yatırımcının piyasalarda oluşan hareketlilik ve şirketlerin sağlamış oldukları yükümlülüklerin değişmesi halinde ve şirketlerin endekste ani giriş ve çıkışlarının yaşanması durumunda, yatırımcıların bu hareketlere karşı gösterecekleri tepkiler neticesinde elde edecekleri zararı düşünerek, varsayarak borsaya çekimser bakmalarını önlemektir. Şirketlerin katılım endeksine bakış açılarını dikkate alması noktasında çalışma, özgün değer içermektedir.

Katılım endeksi ile ilgili çalışmalarda, genel itibariyle faizsiz finansın Türkiye’deki gelişimi konu edilmektedir. Ayrıca katılım endeksleri ile BİST 100, BİST 50 ve BİST 30 endeksleri performans, oynaklık, risk ve getiri perspektifinden karşılaştırıldığı çalışmalar

mevcuttur. Fakat literatürde şirketlerin katılım endeksinde yer alma girişimleri, stratejileri araştırılmamıştır. Bu doğrultuda şirketlerin katılım endeksine bakışı, İslami hassasiyete sahip olan yatırımcılara dönük herhangi bir girişim olup olmadığı gibi bilgilere ışık tutulmamıştır. Dolayısıyla şirketlerin katılım endeksine ve İslami hassasiyetlere sahip yatırımcılara bakışı göz ardı edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular; politika yapıcılar tarafından değerlendirilebilir ve kitlesel fayda noktasında kullanılabilir. Politika yapıcıların katılım endeksi ile ilgili düzenlemelerinde ve bankalar kanununda gerçekleştirilecek olası değişiklikler, değişimlerde bu çalışmadan yararlanılabilir. Fetva heyetleri tarafından onlara yöneltilen sorulara cevap verilmesi, kriterlerin yaygınlaştırılması ve borsaya olan güvenin sağlanması noktasında ilgili çalışmalarda kullanılabilir. Şirketlerin yatırımcı ilişkileri, uzun vade planlamalarında katılım endeksi kriterlerini göz önünde bulundurarak planlama yapmasalar dahi yatırımcılar tarafında bunun nasıl bir karşılığı olduğunu bilmeleri, öğrenmeleri halinde tutumları değişebilir. Dolayısıyla uzun vadeli planlamaları arasına katılım endeksinde yer alma hedeflerini bulundurma durumları söz konusu olabilir. Ayrıca yatırımcılar, hassasiyetlerine paralel olarak işlem yaparken yine bu çalışmadan faydalanabilir. Bu çalışmanın çıktıları, sonuçları akademisyenler ve araştırmacılar tarafından çalışmalarında ve önerilerinde kullanılabilir. Ayrıca bankalar, şirketlerin finansman ve yatırım taleplerinin giderilmesi ile ilgili halihazırda sunmuş oldukları ürünlere alternatif ürün ihtiyacı sunmaları gerektiğini çalışma çerçevesinde elde edebilirler.

Bu çalışmanın amacı katılım 50 endeksinde yer alan şirketler için endekste yer almanın derece önemli olduğunu araştırmak ve katılım endeksinde yer almak için ne gibi girişimlerde bulunduklarını ortaya koymaktır.

1. Literatür Taraması

Borsa’da işlem görmekte olan şirketlerin yatırımcı potansiyelinin artırılması, İslami hassasiyetlere sahip yatırımcıların borsaya kazandırılmasına dönük çalışmaların meyvesi olarak sayılabilecek bir gelişme olan katılım endeksi, Türkiye’de yapılan çalışmalarda genellikle konvansiyonel piyasalar ile faiz, kâr payı, vb. değişkenlerle ilişkileri karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Literatürde şirketlerin katılım endeksine bakış açıları ve endekste kalmak adına gösterdikleri çabalara dair bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

Özsoy ve Yabanlı (2011), faizsiz finans ve katılım bankacılığının Türkiye’deki gelişimini araştırmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, faizsiz finans krizlere karşı konvansiyonel finansal kurumlardan daha dayanıklı olduğu, reel ekonomiye katkıları, alternatif finansal ürünler, alternatif hizmet sektörü anlatılmakta ve yeni ürün ve hizmetlerin sektörün kapasitesini arttıran etkene sahip olduğu belirtilmektedir. Ayrıca çalışmada, faizsiz finansın 2008 finansal krizini önlediğinden bahsetmektedir. Canbaz ve Baykut (2021), Covid-19’un katılım 30 endeksi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada ARDL modeli kullanılmıştır. Çalışmanın elde edilen bulgulara göre, covid-19’un katılım 30 endeksi ile uzun dönemli ilişkisi tespit edilmiştir. Gençtürk, Senal ve Aksoy (2022), covid-19’un katılım 30 endeksine olan etkisini incelemiştir. Çalışmada, hükümet kısıtlamaları ve Covid-19 verilerinin katılım 30 endeksiyle olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, pandemi sürecinde katılım 30 endeksinin pandeminin olumsuz şartlarından az hasarla çıkmış olduğu belirtilmiştir. Bu konuya benzer bir başka çalışma ise Çakar (2022), Türkiye’deki katılım endeksleri ile gösterge konvansiyonel endekslerini 2019-2021 dönemi baz alınarak karşılaştırılmıştır. Analiz aşamasında günlük veri seti kullanılmış olup GSADF testi ile incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre, katılım endeksinin ilgili dönem aralığını daha güçlü geçirdikleri tespit edilmiştir. Bu çalışmaların ortak noktaları ve varmış oldukları sonuç, kriz veya zor durum olarak nitelendirilecek dönemlerde katılım endekslerinin daha dirençli bir profil izlediğidir.

Ülev ve Özdemir (2015), Katılım 30 endeksi, BİST 100 endeksi ve piyasa faiz oranları arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada Zivot-Anrews birim kök testi ile Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, katılım endeksi ile piyasa faiz oranları arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı fakat piyasa faiz oranlarından BİST 100 endeksine doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Seçme ve diğerleri (2016), BİST Ulusal 100 endeksi ile Katılım 30 endeksinin performansları ve oynaklıkları incelenmiştir. Dört farklı durum üzerinden yaklaşım sergilenmiş ve çalışmanın nihai sonucunda BİST Ulusal 100 endeksinin oynaklığının Katılım 30 endeksinin oynaklığından daha yüksek olduğu her iki endeksin de negatif şoklara pozitif şoklardan daha fazla tepki verdiği tespit edilmiştir. BİST Ulusal 100 endeksi ile Katılım 30 endeksi arasında güçlü bir ilişki tespit edilmiş, Katılım 30 endeksinin BİST 100 endeksine nazaran daha başarılı endeks performansı gösterdiği sonucuna varılmıştır. Katılım 30 endeksi ile Dow Jones İslamic Market World endeksi arasında zayıf bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Özbay ve Altınop (2016), BİST Ulusal 50 endeksindeki şirketlerin Katılım 50 endeksinde yer alma durumları göz önünde bulundurularak hisse senedi getirileri incelenmiş ve incelenen zaman dilimi içerisinde katılım endeksinde yer alma durumunun gerçekleştiği takdirde hisse senedi getirisinde ciddi farklılıkları oluşturmadığı tespit edilmiştir. Sakarya, Yıldırım ve Yavuz (2018), Kurumsal Yönetim Endeksi ve Katılım 30 ile Katılım 50 Endeksi'nin 10 Ocak 2011 ile 22 Aralık 2016 tarihleri arasındaki risk ve getiri karakteri incelenmiştir. Çalışma dönemi üç artan ve dört azalan piyasa dönemi olmak üzere yedi alt döneme ayrılmıştır. Çalışmada performans değerlendirme ölçütlerinden Sharpe oranı, Treynor Endeksi, Jensen Alfa ve Beta ölçütlerine göre endekslerin performans karşılaştırılması yapılmıştır. Katılım 30 endeksinin analizi yapılan tüm dönemlerde en az riske sahip endeks olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Katılım 30 endeksinin azalan piyasalar döneminde BİST 50 ve Kurumsal Yönetim Endeksine nazaran daha az negatif performans gösterdiği gözlemlenmiştir. Getiri açısından da Katılım 30 endeksi diğer iki endekse göre getirilerin pozitif kapatıldığı gün sayısı olarak önde olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak üç endeks arasında güvenilirlik olarak ciddi farklılıklar yoktur. Üç endeksin getirileri açısından aralarındaki korelasyonun yüksek olduğu tespit edilmiştir. İçellioğlu (2018), Katılım 30 ile BİST 100 endeksi arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, Katılım 30 ve BİST 100 endeksi arasında kısa ve uzun dönemli ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Tespit edilen bulgulara göre, iki endeks arasındaki ilişki tek yönlü olup, Katılım 30 endeksinden BİST 100 endeksine doğrudur. Çalışmanın analiz sonucuna göre, BİST 100 endeksinde meydana gelen kısa dönemli hareketliliklerin Katılım 30 endeksine yansımadağı fakat uzun dönemli hareketlerin iki endekste de benzer eğilim gösterdiği sonucuna varılmıştır. Yiğiter ve Tanyıldız (2020), temel ekonomik faktörlerin Katılım 30 endeksine etkisi araştırılmıştır. Çalışmada Veriler Granger nedensellik testi ile EvIEWS programı yardımıyla incelenmiştir. Çalışma esnasında Bağımlı değişken olarak Katılım 30 endeksi değerleri bağımsız değişken olarak ise döviz kuru, mevduat faiz oranı ve tüketici fiyat endeksi kullanılmıştır. Çalışmanın analiz sonuçlarına göre, faiz oranları, döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi değişkenlerinin Katılım 30 endeksi arasında ciddi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Emeç (2021), Türkiye'de Katılım endeksi, altın fiyatları ve Katılım fonları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu doğrultuda; çalışmada 2021:02-2021:05 aralığındaki döneme ait aylık veriler ile Fourier Eşbütünleşme Testi ve Genelleştirme Varyans Analizi yapılmıştır. Çalışmada Forier Eşbütünleşme Testi sonucuna göre, serilerin uzun dönem birlikte hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Genelleştirilmiş Varyans Analizi sonucuna göre, ise uzun dönemde katılım endeksinin altın fiyatı ve fon miktarlarından etkilenildiği sonucuna varılmıştır. Karakuş ve Vural (2022), dolar kuru ve faiz oranları ile katılım endeksi arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, katılım endeksi üzerinde dolar ve faiz oranlarının etkisinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Güçlü (2022), İslami kurallara uygun olan hisse senetlerinden oluşan hisse senedi portföyünün Katılım 50 ile performans olarak karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda; ilgili iki farklı gruba ait iki portföy oluşturulmuştur. Çalışmanın örneklem dönemi olarak Temmuz 2014 ile

Ekim 2021 arası seçilmiştir. Çalışmada performans ölçümünü tespit etmek için Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli ve risk ayarlı performans ölçüm yöntemleri içerisinde Sharpe oranı, Treynor oranı, M2 ölçütü ve Bilgi oranı kullanılmıştır. Çalışmanın analiz sonucuna göre, Porföy 1 en düşük sistematik riske sahiptir. Risk ayarlı performans ölçüm yöntemlerine bakıldığında ise Porföy 2'nin en başarılı portföy olduğu belirtilmektedir. Çalışmanın bulgularına göre, eşik değerleri düşük olan İslami hisse senedi yatırımlarının, başarılı bir risk-getiri performansı sunabileceği ortaya koyulmuştur.

Buğan (2016), konvansiyonel endeksler ve İslami endeksler arasındaki ilişkiyi hem global ölçekte hem de Türkiye özelinde araştırılmıştır. Elde edilen bulguya göre, İslami piyasalara karşı olumsuz algının yönetilmesi konusunda sadece yatırımcıların değil politika yapıcıların da katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır. Akten Çürük (2018), sermaye piyasalarının etkinliğini ve verimliliğini arttırabilecek, mevcut ürünlere alternatif üretebilen İslami endeksler hakkında teorik bilgi sunma ve Türkiye üzerindeki örneklerini çalışmasında paylaşma amacındadır. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası piyasalarda İslami finans ürünlerine yatırım yapma arayışında olan yatırımcıların yönelimlerine dönük yeni ürün ortaya koyma çalışmalarına bir katkı sunması hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda İslami endekslerin kriterlerinin dayanaklarından olan nassın veya danışma kurullarının şer'i değerlendirmelerinin açık bir şekilde ortaya konmaması, endekslere yatırım yapmak isteyen yatırımcıların endekse şüphe ile yaklaşmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda İslami endekslerde bu konuda açıklığın ve şeffaflığın sağlanması, İslami hassasiyeti olan ve endekse şüphe ile yaklaşan yatırımcıların endekse güvenle yaklaşacağını tespit etmiştir. Ayrıca şer'i danışma kurullarının yasal bir şekilde oluşturulmasının finansal mühendislik faaliyetlerinin de arttıracağını ve yeni finansal ürünlerin piyasaya kazandırılmasının önünün açılacağını belirtmektedir. Ergene ve Ülev (2022), BİST Katılım endeksinin Fıkhi tarama metodolojileri kapsamında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmaya BİST Katılım endeksinin uygulama aşamasındaki sorunlar ile hisse senetlerini satın alacak olan yatırımcılar dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda İslami endekslerin genel kabul görmüş bir uygulamanın bulunmamasının yatırımcılar nezdinde olumsuzluğa sebebiyet verdiği, bu sebeple global olarak İslami endeks kriterlerinin standartlaştırılması ve kademeli olarak eşik değerlerinin düşürülmesinin gerektiği belirtilmiştir.

Şamandar, Nevin ve Çömlekçi (2021), katılım 30 endeksi şirketlerinin finansal hiyerarşi teorisi ile uygunluğu test edilmiştir. Çalışmada, 2011: Q1 – 2020: Q3 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, finansal hiyerarşi teorisine uygunluğu tespit edilmiştir. Kazak (2023), Korku endeksi etkisinde İslami ve Konvansiyonel piyasa endeksleri arasındaki ilişki Türkiye örneği üzerinden incelenmiştir. Çalışma ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi Fourier Toda-Yamamoto-FTY testi kullanılarak analiz etmiştir. Ocak 2019 ve Mayıs 2023 yılları arasında kapsayan verilerle yapılan analizlere göre VIX endeksinin konvansiyonel ve İslami piyasaları üzerinde tek taraflı nedensellik ilişkisi ile etkili olduğu ve iki piyasa arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde katılım endeksi ile ilgili çalışmalarda, genel itibarıyla faizsiz finansın Türkiye'deki gelişimi konu edilmektedir. Ayrıca katılım endeksleri ile BİST 100, BİST 50 ve BİST 30 endeksleri performans, oynaklık, risk ve getiri perspektifinden karşılaştırıldığı çalışmalar mevcuttur. İlgili çalışmalarda İslami sermaye piyasaları ile konvansiyonel piyasalar arasında etkinlik ve verimlilik noktasında kıyaslamalar yapılmıştır. Yapılan kıyaslamalar doğrultusunda etkinlik ve verimliliği arttırmaya dönük öneriler ortaya atılmıştır. Katılım endeksi ile döviz kuru ve altın fiyatları arasındaki bağıntıyı inceleyen çalışmalarda, belirli dönemler göz önünde bulundurularak incelenmiş ve analiz edilmiştir. İslami hisse senedi kriterlerinin global ölçekte standartlaşması gerektiğini savunan çalışmalar ise İslami endekslere olan güveni arttırmak ve İslami endeksleri yaygın hale getirmek için getirilen önerilerden bazılarıdır. Sonuç olarak, literatürde katılım endeksleri ile konvansiyonel piyasalar farklı ölçeklerle kıyaslanmış ve analiz edilmiştir. Bu çalışmada literatürde üzerinde durulmamış, eksik kalmış olan katılım endekesine

uyan şirketlerin bu doğrultuda ne gibi girişimlerde bulunduklarını araştırmak ve ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda katılım endeksine uyan şirketlerin niçin orada oldukları, filtrelemenin dışında orada bulunma noktasında bir stratejilerinin olup olmadığı incelenmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi, mülakat veri toplama yöntemi, amaçlı örnekleme modeli kullanılmıştır. Bu çalışmanın ölçütü olarak Katılım 50’de yer alan şirketler seçilmiştir. Söz konusu şirketler ile e-posta veya telefon görüşmesi ile iletişime geçilmiştir. Çalışmada katılım 50’de yer alan şirketlerin 25’inin iletmış oldukları cevaplar kıyaslanmıştır.

2.1. Katılım 50 Endeksi ve Endeksin Filtrelenmesi

Katılım 50 Endeksi

AKCNS	AKSA	AKSEN	ALBRK	ASUZU	ASGYO	ASELS	BIMAS	BIOEN	BOBET
BUCIM	CEMTS	CWENE	DOAS	ENJSA	ERCB	ERGL	GESAN	GUBRF	ISDMR
KLSE	KRDMD	KARSN	KTLEV	KAYSE	KZBGY	KCAER	KONTR	KONYA	KOPOL
MAVI	MIATK	ODAS	OYAKC	PSGYO	PGSUS	PENTA	SASA	SNGYO	SMRTG
TKFEN	TUKAS	TMSN	TUPRS	THYAO	ULUUN	VESTL	VESBE	YYLGD	YEOTK

Kaynak: Tablo 10.01.2024 tarihinde Borsa İstanbul resmi sitesinden alınmıştır.

İlk olarak 2011 yılında yayımlanmaya başlayan katılım 30 endeksi bünyesinde 30 şirketi barındırmaktadır. Sonrasında 2014 yılında yayımlanmaya başlayan, çalışmanın inceleme alanını oluşturan katılım 50 endeksi ise bünyesinde 50 şirketi barındırmaktadır. Katılım endeksinin filtrelenmesinde bazı kriterlere uyulmaktadır.

2.2. Sektörel Filtreleme

Şirketler katılım endeksinde işlem görmesi için gereken faaliyet alanı filtrelemesi işlemidir. Bu filtreleme ile alkollü içki üretim ve ticareti yapan işletmeler, sağlık dışında uyuşturucu madde üretim ve satımı yapan işletmeler, domuz eti ve domuz eti mamullerinin üretim ve ticaretini yapan işletmeler, faizli finans işlemleri yapan işletmeler, ahlaka ve İslami değere aykırı olacak işlem yapan işletmeler, İslami değerler ile örtüşmeyen turizm, eğlence, vb. faaliyetler yapan işletmeler, çevreye ve canlılara faaliyetleri ile zarar veren işletmeler, sağlığa zarar veren tütün ürünlerinin üretim ve ticaretini yapan işletmeler, zararlı biyolojik, genetik faaliyet gösteren işletmeler, para veya para hükmünde kabul edilen varlıklar ile vadeli işlem yapan işletmeler, kumar ve şans oyunları faaliyetlerini yürüten işletmeler, katılım esaslı olduğu açıkça belirtilmeyen sigortacılık hariç diğer bütün finans sektörü faaliyetlerini yürüten işletmeler şeklinde sıralanmaktadır (Güçlü, 2022). İlgili faaliyet ve İslami hassasiyetlere örtüşmeyen benzeri faaliyet alanları sektörel filtreleme yöntemi ile arındırılmaktadır. Şirketlerin hangi faaliyet alanlarında işlem yapmakta olduğu belirlenirken, şirketlerin ana sözleşmesine bakılmaktadır (Güçlü, 2019). Sektörel filtreleme, filtrelemenin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu basamakta yukarıda belirtilen faaliyet alanlarında işlemleri bulunan şirketler, filtrelemenin ikinci basamağı olan finansal filtrelemeye ihtiyaç duyulmadan sektörel arındırma ile filtrelenmiş olacaklardır.

2.3. Finansal Filtreleme

Şirketler sektör filtrelemesinde uygun bulunmaları halinde finansal filtreleme yöntemi ile arındırılırlar. Şirketlerin katılım endeksinde yer alması için belirli finansal oranları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu oranlar kendi içerisinde üç ayrı kategoriye ayrılmaktadır. İlk

olarak alınan faizli borçlar (kredi, tahvil, vb. varlıklar) / Toplam varlıklar veya Piyasa Değeri %33'ü aşmamalıdır. İkinci olarak ise Faizli Mevduat Hesaplarında Bulunan Varlıklar ve Haklar (tahvil, vb.) / Toplam Varlık veya Piyasa Değeri %33'ü aşmamalıdır¹¹ (TKBB, 2023). Fakat “Faizli mevduat hesaplarında yasal mevzuat gereği varlık tutma zorunluluğu bu oranın dışında ve zaruret hükümleri çerçevesinde değerlendirilir.” (TKBB, 2020) Son olarak ise uygun olmayan alanlara ait gelirler (faiz, vb.) / Toplam gelir oranı %5'i aşmamalıdır. ¹²İlgili filtrelemelerin yapılmasında şirketlerin son bilançolarına bakılmaktadır. Şirketlerin filtrelenmesinde bağımsız denetimden geçmiş 6 aylık veya 12 aylık finansal tablolar kullanılmaktadır. Şirketler katılım endeksine girebilmeleri için yukarıda belirtilen kriterlerin hepsini karşılamaları gerekmektedir. Katılım endeksinde halihazırda bulunan fakat filtreleme yöntemi ile oranlardan herhangi birini aşmış olan bir şirket, söz konusu aşım oranının %10'unu geçmemek kaydı ile bir sonraki gözden geçirme dönemine kadar beklenir. Bir sonraki gözden geçirme döneminde şirketin söz konusu aşımına devam etmesi halinde ise katılım endeksinden çıkarılır (TKBB, 2023).

3. Bulgular

3.1. Şirketlerin Katılım Endeksinde Yer Alma Şekilleri ve Katılım Endeksinde Kalma Stratejileri

Katılım 50'de yer alan şirketler ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara göre, şirketlerin katılım endeksinde kalma hassasiyetleri, endekste kalmak adına stratejileri ve katılım hassasiyeti olan yatırımcılara dönük politikaları bu başlığın çerçevesini oluşturmaktadır. Şirketlerin, katılım endeksinde kalmak konusunda iki farklı görüşe ayrılmış olduğu gözlemlenmiştir. Bu görüşlerin biri katılım endeksinde kalmayı önemseyen şirketlerin görüşleri, diğeri ise katılım endeksinde kalmayı önemsemeyen fakat faaliyet alanı ve finansal filtreleme sonucunda orada bulunan şirketlerdir. Endeks içerisinde bulunan şirketlerin katılım endeksinin sektörel filtreleme, faaliyet alanı kriterini uzun süreli olarak sağlama yönünde herhangi bir problem yaşamayacağı fakat finansal filtrelemede geleceğe dönük değişmelerin söz konusu olabileceği yönünde çıkarımda bulunulmuştur. Bununla ilgili, Katılımcı 12: “*Finansal sonuçlarımız operasyonlarımızın haricinde Dünya ve ülkemiz özelindeki makroekonomik gelişmelerin neticesinde kur hareketlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bilançomuzun büyüklüğü de göz önüne alındığında katılım endeksinde yer alma konusunda hassasiyet gösteriyor olmamıza rağmen bu hareketlerin sonucu Katılım Endeksi'nde yer almamızı etkileyebilecektir.*” Dolayısıyla katılım endeksine önem veren şirketlerin dahi değişen makro ekonomik gelişmeler karşısında, şirketin borçlanma vb. nedenlerle endeksten çıkabileceği yönünde sonuca varılmaktadır. Makro ekonomik gelişmelerin şirket büyüklüğü ile ilgili olduğu ve uzun vade yatırımlarının bu amacı göz önünde bulundurarak yapılması halinde şirketlerin katılım endeksinden çıkmasını gerektirecek bir durumun söz konusu olmayacağı yönünde genellemeye gidilebilmektedir. Bu doğrultuda,

¹¹ %33 eşik değeri, Hz. Peygamber (as) ile Sa'd b. Ebi Vakkas arasında geçen “Veda haccı zamanında şiddetli bir hastalık geçirirken Allah resulü (as) beni ziyarete geldi. O'na dedim ki: “Hastalığım gördüğün dereceye ulaştı. Ben mal sahibiyim. Bir kızımdan başka mirasçım yok. Malımın 2/3'ünü sadaka olarak vereyim mi?” Hz. Peygamber (as) “Hayır” dedi. “Yarısını sadaka olarak vereyim mi?” dedim. Hz. Peygamber (as) “Hayır” dedi. “1/3'ünü vereyim mi?” dedim. Hz. Peygamber (as) “1/3 çoktur.” (el-Buhârî, 1422, s. “Müsâkât” ,18, 1422, s. “Merzâ”, 16).) Dedi.” Hadis-i şerifi referans alınarak belirlenmiştir (Akartepe, 2022).

¹² %5 eşik oranının belirlenmesinde dini nasslarda ve fıkhi kaidelerde dayanakları bulunmamaktadır. İslami ekonomi alanında çalışan kişiler tarafından günün şartlarına uygun olarak içtihad yapılarak belirlenmiştir.

Katılımcı 24:

“Yaptığımız iş itibari ile bir sanayi şirketi olduğumuzdan gelirlerimizin büyük çoğunluğu ana iş kolumuzdan gelmektedir. Bu noktada katılım endeksine uygun olmayan gelirlerimiz sadece faiz geliri olarak görülmektedir. Bu sebeple stratejik büyüme ve gelişme konusundaki iş kollarımız da sanayi üzerine olduğu düşünüldüğünde katılım endeksinden çıkılmasına yol açacak bir durum olmadığını söyleyebiliriz. Bu sebeplerle 5 yıllık stratejik planımızda yer alan yatırım/harcama ve finansman ihtiyaçlarının etkilerini incelediğimizde katılım endeksine aykırı bir durum olmadığını görebiliyoruz.”

İlgili şirket, ana faaliyet alanı noktasında, günümüz ve gelecekte herhangi bir sorun yaşanmayacağı yönündeki söyleminin yanında, yatırım ve finansman ihtiyacın karşılamak noktasında da geleceğe dönük olarak öngörülebilir tahminlerde bulunmaktadır. Genel itibariyle finansman filtreleme sonucunda sorun yaşayan şirketlerin, yaşadıkları sorunları şirket faaliyet alanlarının diğer faaliyet alanları ile ilişkisi ve finansal ihtiyaçlarını karşılama alternatiflerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu konuya örnek olarak. Katılımcı 12: **“Şirketimizin 33 milyar dolar düzeyindeki aktif büyüklüğü ile karşılaştırıldığında ülkemizde bu alanda kullanılabilecek enstrümanların çeşidi ve hacminin düşük olması katılım endeksinde kalınmasına yönelik çalışmalarımız sınırlanmaktadır.”** ve Katılımcı 4: **“Katılım endeksinde bulunma yönünde hareket etmekteyiz. Bu konuya önem veriyoruz şirketimiz bu konuda hassasiyet göstermekle birlikte piyasa şartlarındaki değişimler karşısında şirketimiz borçlanmaktadır. Bu oranın KAFİF kriterlerini aşmayacağına yönelik kesin bir taahhüdü bulunmamaktadır. Bu tutarların ve diğer oranların KAFİF kriterlerine uyması yönünde azami hassasiyeti gösteriyoruz.” verilebilir. Görüldüğü gibi, şirketlerin faaliyet alanının yanında, finansal borçlanma alternatifleri, şirketin büyüklüğü ve bununla ilgili olarak finansman ihtiyacı gibi nedenler de katılım endeksinde bulunmayı doğrudan etkilemektedir. Ayrıca şirketlerin, katılım hassasiyeti olan yatırımcıları önemsedikleri yönünde de beyanları bulunmaktadır.**

Katılımcı 7:

“BIST Katılım Endeksinin kurulduğu ilk günden bu yana şirketimiz endekste yer almaktadır. Şirketimiz katılım endeksinde yer almak konusunda oldukça hassas. Katılım Endeksinde yer alan şirketlere yatırım yapan kurumsal ve bireysel yatırımcılar bizim için değerli. Esas sözleşmemiz endekste kalmamız için uygun ve şirket faaliyetlerimizde endekse uygun olmayan herhangi bir faaliyet yer almamaktadır. Şirketimiz finansal kararlarını alırken mümkün mertebe katılım endeksi şartlarını bozmayacak şekilde ilerlemeye çalışmaktadır. Uzun vadede de bu strateji ile ilerlemeyi hedeflemektedir. 2023 yılında Katılım İlkelerine uygun olarak 100 Milyonluk sukuk ihracı gerçekleştirmiştir.”

Sonuç itibariyle, örnek verilen ilgili şirket İslami hassasiyeti olan yatırımcıları önemsemekle birlikte finansman ihtiyacını karşılamak adına katılım finans enstrümanlarını kullanmaktadır.

Katılımcı 10:

“Regüle piyasada faaliyet gösteren bir oyuncu olduğumuz için, katılım endeksinde yer alma stratejimizin temelini oluşturacak rasyolara ilişkin esneklik payımız bulunmamaktadır. Mali tablolarda yer alan faize duyarlı pek çok enstrüman aslında EPDK mevzuatından kaynaklanmaktadır. Bu noktada mevzuata uyumlu olarak faaliyetlerimizi sürdürmeye devam edeceğiz. Öte yandan, katılım endeksini de oldukça önemsiyoruz, bu endeks ile gelen yatırımcı tabanı genişliğinin katma değerinin de farkındayız.”

Katılımcı 10'un da Katılımcı 7 gibi İslami hassasiyete sahip olan yatırımcıları önemsedikleri belirtilmektedir. İlgili şirketin katılım endeksine karşı yaklaşım ve stratejileri de ileriye dönüktür.

Şirketin beyanına göre, katılım endeksinde kalmak ve katılım endeksi hassasiyetine sahip olan yatırımcıları bünyesinde barındırmak şirketin uzun vadede vazgeçmeyeceği hedefler arasındadır.

Katılım endeksi kriterlerini önemseyen şirketlerin, şirket faaliyet alanı noktasında herhangi bir sorun yaşanmazken yukarıda da ifade edildiği üzere finansman ihtiyacını karşılama noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Dolayısıyla katılım endeksinden çıkma ya da katılım endeksinde kalma durumlarının belirsizliği, finansman ihtiyaçlarının faiz temelli finansman yöntemleri ile karşılanmasından kaynaklanır genellemesi yapılabilmektedir.

Katılım endeksi kriterlerini önemsemeyen şirketlerin, endekste kalmak gibi bir amaçlarının olmadığı bu konu ile ilgili stratejilerinin bulunmadığı yönünde beyanları mevcuttur. İlgili şirketlere örnek verilecek olur ise Katılımcı 2: *“Katılım Endeksinde kalmak özel bir madde olarak uzun vadeli stratejik hedeflerimiz arasında yer almıyor, bunun için özel olarak yürüttüğümüz faaliyet ya da strateji bulunmuyor.”* Şirketin beyanları örnek olarak verilebilir. Görüldüğü gibi şirket, sektörel ve finansal filtreleme neticesinde endekse girmiş olmakla birlikte bunun bir strateji veya önemseme neticesinde değil, bir rastlantı ve dönemsel finansman kullanımından kaynaklı değişkenlik sonucundan kaynaklandığı açıkça anlaşılmaktadır.

Katılım endeksi kriterlerini önemsemeyen fakat nakit ihtiyacı çekmemesinden dolayı finansal filtreleme barikatına takılmamış ve uzun vadede de takılmayacak olan şirketler bulunmaktadır. Sektörel faaliyet alanlarının uzun yıllar değişmeyeceği, ana faaliyet alanının sabit duracağı ve finansman ihtiyacının da olmadığını beyan eden ilgili şirketlere,

Katılımcı 14:

“Öncelikle belirtmek isterim ki şirketimizin özellikle katılım endeksi içerisinde yer almak, çıkmak gibi belirgin bir stratejisi bulunmamaktadır. Ancak iş modelimizin barındırdığı stratejilerimiz gereğince katılım endeksinin en önemli şirketleri arasında olmaya devam edeceğimizi belirtebilirim. Çünkü iş modelimiz gereğince nakit üreten bir yapıya sahip olmamızdan ötürü banka borcu kullanmayı tercih etmiyoruz. Bilançoda yer alan borçlar sadece uluslararası muhasebe standartlarına uyum amacıyla kaydedilen mağaza kiralamalarından oluşan borçlardır.”

Örnek olarak verilebilir. Görüldüğü üzere ilgili şirket, katılım endeksinde kalmak gibi bir hedef ve stratejilerinin olmadığını beyan etmektedir. Fakat finansal ihtiyacını özkaynaklarından karşıladıklarından dolayı şirketin katılım endeksi kriterlerini sağlamak noktasında herhangi bir problem yaşamadığı ve yaşamayacağı anlaşılmaktadır.

Genel olarak katılım 50’de yer alan şirketlerin katılım endeksi kriterlerini ve İslami hassasiyetlere sahip olan yatırımcıları önemsedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Şirketlerin sektörel filtreleme yöntemi ile arındırıldığı ana faaliyet alanları da endekste yer alan şirketlerin uzun vadede sorun teşkil etmeyeceği bir kriterdir. Fakat şirketlerin beyanlarından varılan ortak nokta finansman ihtiyacıdır. Katılım endeksini önemseyen veya önemsemeyen fakat faaliyet alanı uzun yıllar endekste kalmaya müsaade eden şirketlerin; finansman ihtiyaçlarını karşılamaları için faizli kredilere başvurdıkları, faizli enstrümanlarla finansman ihtiyaçlarını giderdikleri gözlemlenmiştir.

3.2. Şirketlerin Katılım Finans Kuruluşlarına Bakışı ve Katılım Endeksi Kriterlerinin Sıkışması Halindeki Tepkileri

Katılım 50’de yer alan şirketler ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara göre, şirketlerin katılım finans kurumlarına bakışı ve mevcut katılım endeksi kriterlerinin sıkışması halinde söz konusu şirketlerin bu sıkışmaya vereceği tepkiler bu başlığın çerçevesini oluşturmaktadır. İlgili şirketlerin, finansman ihtiyacını karşılamak adına girişimleri, finansman ihtiyacını karşılamak için katılım finans kurumlarını tercih edip etmedikleri yönünde beyanları

bulunmaktadır. Bu şirketlere örnek olarak katılımcı 12'nin stratejileri verilebilir. İlgili şirket, finansman ihtiyaçlarının belirli bir kısmının katılım bankaları tarafından karşılandığını, ilerleyen süreçte 33 milyar dolarlık bilançolarının finansman ihtiyaçlarının tamamının katılım bankaları tarafından temin edilmesinin mümkün olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca ilgili şirketin katılım bankaları ile yapacağı işlem miktarının artışı, kur riskine yönelik nakit akışının dengelenmesi ve dolayısıyla türev enstrümanlara yönelik ihtiyaçların azaltılmasının şirketin stratejileri arasında olduğu anlaşılmaktadır (Katılımcı ,12). Görüldüğü gibi katılımcı 12'nin ileriye dönük stratejileri arasında finansman ihtiyacını katılım bankalarından ve katılım finans enstrümanlarından sağlama amaçları vardır. Ayrıca finansman ihtiyacını sukuk ihracı ile gerçekleştiren ve bu doğrultuda katılım endeksinde kalmayı hedefleyen şirketlerin varlığı da söz konusudur. İlgili şirket, katılım endeksinde kalmayı destekleyecek finansal enstrümanlarla finansal ihtiyacını karşılamaktadır (Katılımcı, 23).

Genel itibariyle katılım 50 endeksinde yer alan şirketlerin konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları başta olmak üzere çeşitli banka türleri ile farklı oranlarda finansman ihtiyacını karşıladıkları görülmektedir. Bu genellemeye katılımcı 6'nın beyanları örnek olarak verilebilmektedir.

Katılımcı 6:

“Finansman tarafında, yatırımları finanse etmek ve elimizdeki nakit kısa vadeli değerlendirmek üzere farklı enstrümanlar kullanılmaktadır. Bunların içinde faizli işlemler olduğu gibi faiz içermeyen işlemler de vardır. Kamu bankaları başta olmak üzere katılım bankaları da dahil birçok farklı banka ile çalışmaktayız.”

Şirketin beyanından anlaşılabileceği üzere, finansman ihtiyacını karşılamak adına söz konusu şirket ve katılım 50'de yer alan çoğu şirketin, bu ihtiyacı karşılamak için konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarını kullandıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla finansman ihtiyacını karşımada, banka türlerinin çeşitliğinin yanında bankaların sunmuş oldukları hizmetlerin şirket nezdindeki cazibeciliği de önem arz etmektedir.

Katılım endeksi içerisinde, finansman ihtiyacını kendisi karşılayan katılımcı 14'e göre, olası finansman ihtiyacı söz konusu olur ise katılım bankalarından bu ihtiyacın karşılanabileceğini ve halihazırda nakit varlıklarının ise katılım bankalarında değerlendirildiğini ifade etmiştir (Katılımcı, 14). Netice itibariyle katılım 50'de yer alan şirketlerin finansman ihtiyacında çeşitli banka türlerinden yararlandıkları gözlemlenmiştir. Katılım bankalarının, ilgili şirketlerin finansman ihtiyacında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu şirketlerin katılım bankalarını finansman ihtiyaçlarını gidermenin yanında, yatırımlarını değerlendirdikleri kurumlar olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Katılım endeksinde olası sıkışma olduğu takdirde, katılım 50'de yer alan şirketlerin bu sıkışmaya verecekleri tepkilerin neler olacağına ise söz konusu şirketlerin bazılarının “Şu anda varsayımsal bir konuda yorum yapamayız” (Katılımcı,22). Şeklinde olmuştur. Buna karşılık olarak olası sıkışmaya her halükârda uyacakları anlaşılan şirketlerde mevcuttur. “Şirketimizin hem 2022 yıllık dönemde hem de 2023 yılı 6 aylık dönemde katılım finans İlkelerine Uygun Olmayan Gelirlerin Oranı %2'nin altında yer almaktadır. Dolayısıyla ilerleyen dönemde bu konunun finansal stratejimiz ve büyüme planlarımıza direkt bir etkisinin olacağını düşünmüyoruz.” (Katılımcı,23). Bu konuda bir genelleme yapılacak olur ise finansman ihtiyacını kendi bünyesinden ve katılım finans kuruluşlarından sağlayan şirketlerin, olası sıkışmaya uyum sağlayacağı fakat katılım 50 endeksinin çoğunluğunun olası sıkışmadan olumsuz etkileneceği dolayısıyla endeks dışında kalacağı anlaşılmaktadır.

Katılımcı 1:

“Bizim faize dayalı enstrümanlardan (borçlanırken veya mevduat yaparken) uzak durmak gibi bir politikamız yok. Aslına bakarsanız Borsa’daki çoğu şirketin böyle bir politikası yok. Zaten Borsa da bu yüzden Katılım endeksi kriterlerinde belli bir esneklik sağlıyor ki endekse girecek şirket bulunabilsin. Endekste şirketlerin büyük bölümü bu durumdadır diye tahmin ediyorum.”

Yukarıda yapılmış olan genellemeyi desteklemek maksadıyla katılımcı 1’in bu konu ile ilgili paylaşımı alıntı olarak verilmiştir. Katılımcı 1’in konu ile ilgili yaklaşımına göre yapılan varsayımın doğru olduğu, katılım 50’de yer alan şirketlerin olası sıkışma halinde endeksten çıkma durumlarının gündeme geleceği gözlemlenmiştir.

3.3. Şirketlerin Katılım Finans Formunu (KAFİF) Dolduran Yetkilinin Konuyla İlgili Bilgi Düzeyi

Katılım 50’de yer alan şirketler ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara göre, şirketlerin katılım finans bilgi formunu (KAFİF) dolduran yetkilinin konu ile ilgili bilgi düzeyi ve konuyla ilgili ayrıntılı meseleler bu başlığın çerçevesini oluşturmaktadır. Şirketler, Katılım finans bilgi formunu (KAFİF) yatırımcı ilişkileri ve alanında uzman, yetkili kişiler vasıtası ile yaptığını (Katılımcı, 6). TKBB’nin hazırladığı rehber, çalışmalar sırasında başvuru bir belge olduğunu bildirmektedir (Katılımcı, 12). Ayrıca şirket bünyesinde katılım finans alanında uzman kişilerin barındırıldığını söyleyen katılımcı 12, net olmayan durumlarda ise Borsa İstanbul ile iletişime geçildiğini bildirmektedir (Katılımcı, 12). Borsa İstanbul ile ilgili konularda iletişime geçmenin yanında yetkili kurumlar tarafından bu konu ile ilgili verilen eğitimlere katılmış oldukları aktarılmaktadır (Katılımcı, 23). Dolayısıyla şirketlerin katılım bilgi formu (KAFİF)’nu titizlikle doldurdıkları ve konuyla ilgili Borsa İstanbul yetkililerine danıştıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Katılım 50’de yer alan şirketlerin katılım endeksinde durmak adına ne gibi girişimlerde bulundukları, bu doğrultuda stratejilerinin olup olmadığı ve İslami hassasiyetlere sahip yatırımcıların şirketler nezdinde ne anlam ifade ettiği incelenmiştir. Şirketlerin katılım finans bilgi formunu (KAFİF) dolduran yetkilinin konuyla ilgili bilgi düzeyi, şirketlerin finansman ihtiyaçlarını karşıladıkları kurumların türleri de yine çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler, katılım 50’de yer alan şirketler ile e-posta ya da telefon görüşmesi ile elde edilmiştir. elde edilen bulgulara göre, şirketlerin İslami hassasiyetlere sahip olan yatırımcıları önemsedikleri, katılım finans bilgi formu (KAFİF)’nu dolduran yetkilinin konuya bilgi düzeyinin yetkinliğinin önemsendiği ve gerektiği takdirde Borsa İstanbul yetkilileri ile iletişime geçildiği, katılım endeksine girme şartlarında uygulanan filtreleme çeşitlerinde sektörel filtrelemede söz konusu şirketlerin bir sorun yaşamadığı ve halihazırda ana faaliyet alanlarının katılım endeksine uygun faaliyet alanlarını oluşturduğu fakat finansal ihtiyaçlarını giderme konusunda faizli finansman yöntemlerine başvurdukları gözlemlenmiştir. Söz konusu şirketlerin katılım endeksi kriterlerinin sıkışması halinde sektörel filtreleme de bir sorun yaşamayacağı fakat finansal filtreleme de birçoğunun endeks dışı katılacağı anlaşılmaktadır. Söz konusu şirketler, finansman ihtiyaçları ve yatırımlarını katılım ve konvansiyonel bankalardan yaptıklarını belirtmişlerdir. Buradan çıkarılacak olan sonuç ise katılım finans kurumlarının ürün alternatifleri yoluna gitmesi ve söz konusu şirketlere finansman ve yatırım konularında alternatifler sunmaları ile konvansiyonel bankalara olan ihtiyaç azalacaktır. Dolayısıyla söz konusu finansman ve yatırımlarını konvansiyonel bankalardan sağlayan, faiz temelli borç ve yükümlülüklerin altına giren şirketler katılım finansal hizmetlere bütünleşmiş bir şekilde hareket edeceklerdir. Böylece ilgili şirketlerin katılım endeksinde kalma süreleri uzayacak, tedbirlerin sıkışması halinde ise sıkışan tedbirlere uyum sağlamaları kolaylaşacaktır.

Kaynakça

- Akartepe, B. B. (2022). Hisse Senedi Şer ‘i İzleme Faaliyetlerinde Kullanılan Eşik Değerlere Dair Eleştirel Bir İnceleme. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*. doi:10.54427/ijisef.1129328
- Akten Çürük, S. (2018). Sermaye Piyasalarında İslami Endekslerin Kullanımı: Borsa İstanbul Örneği. *Journal of Turkish Studies*, 13(Volume 13 Issue 22), 51-62. doi:10.7827/TurkishStudies.13769
- Buğan, M. F. (2016). İslami Hisse Senedi Endeksleri. *İslam Ekonomisi ve Finansı* içinde (ss. 249-271). Umuttepe Yayınları.
- Canbaz, M. F. ve Baykut, E. (2021). Covid-19 Pandemisinin Katılım Endeksi Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 273-283.
- Çakar, R. (2022). Katılım Ve Konvansiyonel Endekslerin Fiyat Balonları Açısından Test Edilmesi: Kovid-19 Dönemi Türkiye’den Ampirik Kanıtlar. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 8(1): 106-122.
- Emeç, A. S. (2021). Türkiye’de Katılım Endeksi, Altın Fiyatları Ve Katılım Fonları Arasındaki İlişki. *Journal of Pure Social Sciences*, 2(2): 63-75.
- Ergene, L. ve Ülev, S. (2022). BİST Katılım Endeksinin Fıkhi Tarama Metodolojileri çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Research Journal of Politics Economics and Management*, 10(1): 1-30. doi:10.54429/sevad.1070303
- Gençtürk, M., Senal, S. ve Aksoy, E. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Katılım 30 Endeksi ile Hükümet Kısıtlama Politikaları Arasındaki İlişki Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1127-1151.
- Güçlü, F. (2019). İslami Hisse Senedi Endekslerinde Yer Alan Şirketlerin Sektör Bazlı İncelenmesi: Katılım 50 ve Ziraat Portföy Katılım Endeksi Örneği. *Yaşar Üniversitesi*.
- Güçlü, F. (2022). İslami Duyarlılık Portföy Performansını Etkiler Mi? İslami Hisse Senedi Yatırımlarına Farklı Bir Bakış Açısı. *TESAM Akademi Dergisi*, 9(1), 105-128. doi:10.30626/tesamakademi.1022807
- İçellioglu, C. Ş. (2018). Sermaye Piyasalarında İslami Endeksler ve Geleneksel Endeksler Arasındaki İlişkiler: Katılım 30 Endeksi Ve Bist 100 Endeksi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2): 132-144.
- Karakuş, T. F. ve Vural, G. (2022). Katılım Endeksi ile Faiz Oranı, Döviz Kuru Ve Bist100 Endeksi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, 2(1).
- Kazak, H. (2023). Korku Endeksi Etkisinde İslami ve Konvansiyonel Pay Piyasa Endeksleri Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2): 196-208.
- Özbay, F. ve Altınop, M. Y. (2016). Hisse Senedi Getirilerinin Katılım Endeksinde Yer Alma Durumlarına Göre İncelenmesi: BIST 50 Örneği. *Prof. Dr. Ahmet Kemal ÇELEBİ (President of Manisa Celal Bayar University) Prof. Dr. Muzaffer ELMAS (President of Sakarya University) Prof. Dr. Yücel OĞURLU (President of International University of Sarajevo) Prof. Dr. Fadıl HOCA (President of International Vision University) Prof. Dr. Yusuf ULCAY (President of Uludag University)*, 84.
- Özsoy, D. İ. ve Yabancı, A. (2011). Yeni Gelişmeler Işığında Türkiye’de Faizsiz Finans ve Katılım Bankacılığı. *Turcomoney Dergisi*.

Sakarya, Ş., Yıldırım, H. ve Yavuz, M. (2018). Kurumsal Yönetim Endeksi ve Katılım 30 Endeksi İle Bist 50 Endeksi'nin Performanslarının Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2): 439-454.

Seçme, O., Aksoy, M. ve Uysal, Ö. (2016). Katılım Endeksi Getiri, Performans ve Oynaklığının Karşılaştırmalı Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), 107-128. doi:10.25095/mufad.396724

Şamandar, Ö., Nevin, Ö. ve Çömlekçi, İ. (2021). Finansal Hiyerarşi Teorisinin Katılım 30'da İşlem Gören Şirketler Üzerinde Test Edilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(4): 751-772.

TKBB. (2020). Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı. *TKBB*. <https://yonetim.tkbb.org.tr/upload/Pay%20Senedi%20I%CC%87hrac%C4%B1%20ve%20Al%C4%B1m-Sat%C4%B1m%C4%B1%20Standard%C4%B1%20%28Gu%CC%88ncellenmis%CC%A7%20Standart%29.pdf> adresinden erişildi.

TKBB. (2023). Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Belirlenmesinde Esas Alınacak Rehber. *TKBB*. <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/kararlar/7382976ccb1853be04c9f8171c127d7d.pdf> adresinden erişildi.

Ülev, S. ve Özdemir, M. (2015). Katılım Endeksi ile Piyasa Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *International Congress on Islamic Economics and Finance* içinde (ss. 21-23).

Yiğiter, Ş. Y. ve Tanyıldız, H. (2020). Temel Ekonomik Faktörlerin Katılım 30 Endeksine Etkisi: Şubat 2011-Mayıs 2018 Örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7): 183-197.